

Kluczowe dane dotyczące
wczesnej
edukacji
i opieki
w Europie

*Raport Eurydice
i Eurostatu*

Wydanie 2014

*Edukacja i
szkolenie*

Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie

Wydanie 2014

Raport Eurydice i Eurostatu

Niniejsze opracowanie zostało po raz pierwszy opublikowane w języku angielskim w 2014 roku (tytuł oryginału **Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe – 2014 Edition**) przez

EACEA, P9 – Eurydice
Avenue du Bourget 1 (BOU2)
B-1140 Brussels

Niniejszą publikację należy cytować w następujący sposób:

Komisja Europejska//EACEA/Eurydice, 2014. *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe – 2014 Edition*. Eurydice Report (Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie, 2014), Raport Eurydice. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej.

ISBN dla angielskiej wersji językowej 978-92-9201-567-1

doi: dla angielskiej wersji językowej 10.2797/75270

ISBN dla polskiej wersji językowej ISBN 978-92-9201-625-8

doi: dla polskiej wersji językowej 10.2797/1796

© Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2014.

Części niniejszej publikacji mogą być powielane jedynie do celów niekomercyjnych, pod warunkiem, że fragment tekstu jest poprzedzony odniesieniem do „sieci Eurydice,” po którym widnieje data publikacji dokumentu.

© Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji

00-551 Warszawa
ul. Mokotowska 43

Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji

Warszawa 2014

ISBN 978-83-64032-48-6

Tłumaczenie publikacji sfinansowano ze środków Komisji Europejskiej.

PRZEDMOWA

W czasach niespotykanych wcześniej wyzwań, europejska strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego wzrostu (UE 2020) koncentruje się na znaczeniu zapewnienia wszystkim dzieciom dobrego startu poprzez zapewnienie wysokiej jakości wczesnej edukacji.

Wspólna refleksja Komisji Europejskiej i państw członkowskich poświęcona znaczeniu wysokiej jakości wczesnej edukacji i opieki znalazła odzwierciedlenie w wielu politykach i programach opracowanych w ubiegłych latach. Od czasu opublikowania Konkluzji Rady w sprawie wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem z 2011 r. ⁽¹⁾ coraz większy nacisk kładzie się na znaczenie tego etapu kształcenia, nie tylko z punktu widzenia aktywnego uczestnictwa rodziców w rynku pracy, lecz również w celu zmniejszenia nierówności społeczno-ekonomicznych i, co najważniejsze, w celu zapewnienia rozwoju osobistego dzieci.

Raport Eurydice pt. *Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie 2014*, opublikowany we współpracy z Eurostatem, stanowi istotne źródło informacji dla twórców polityki edukacyjnej odpowiedzialnych za wczesną edukację i opiekę dzięki temu, że przedstawia dane statystyczne i informacje ilościowe, a także opisuje strukturę, organizację i finansowanie systemów wczesnej edukacji i opieki. Raport przedstawia również analizę zagadnień, które mają znaczenie dla opracowywania wysokiej jakości usług, określonych dzięki współpracy europejskiej, takich jak dostęp do wczesnej edukacji i opieki, zarządzanie, zapewnianie jakości, przystępność opłat, profesjonalizacja kadry, przywództwo, zaangażowanie rodziców oraz sposoby wspierania dzieci ze środowisk defaworyzowanych. Dzięki przedstawieniu porównywalnych wskaźników, raport jest pomocny w formułowaniu spostrzeżeń na temat tego, co stanowi o wysokiej jakości wczesnej edukacji i opieki. Niniejsze opracowanie to drugi raport na ten temat. Raport opublikowany w 2009 r. poświęcony był zmniejszaniu nierówności społecznych i kulturowych dzięki wczesnej edukacji i opiece. W niniejszym raporcie opisano sytuację w 32 krajach i 37 systemach edukacji.

Jesteśmy przekonani, że im uważniej będziemy analizować praktyki stosowane w Europie, tym więcej nauczymy się od siebie nawzajem i tym większe poczynimy postępy w świadczeniu wysokiej jakości

---

⁽¹⁾ Konkluzje Rady w sprawie wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem: zagwarantujemy wszystkim dzieciom w UE dobry start w przyszłość. 2011/C 175/03.

usług edukacyjnych dla dobra naszych dzieci, naszych rodzin i naszych społeczeństw. Mamy nadzieję, że niniejszy raport pomoże wielu z nas: twórcom polityki edukacyjnej, nauczycielom, pedagogom, rodzicom i członkom szerszej społeczności, lepiej zrozumieć poszczególne polityki i działania realizowane w Europie, i w rezultacie przyczyni się do podejmowania właściwych wyborów kształtujących lepszą przyszłość naszych dzieci. Raport w dużym stopniu przyczynia się do wspierania rozwoju praktyki edukacyjnej oraz do opracowywania polityki opartej na faktach.

Dlatego jesteśmy przekonani, że niniejsza publikacja będzie bardzo przydatna dla osób odpowiedzialnych za opracowywanie i wdrażanie programów wczesnej edukacji i opieki w Europie.

Jan Truszczyński

Dyrektor Generalny
DG Edukacja i Kultura

Walter Radermacher

Dyrektor Generalny
Eurostat

SPIS TREŚCI

Przedmowa	3
Spis rysunków	6
Kody, skróty i akronimy	9
Wnioski	11
Wstęp	19
Rozdział A – KONTEKST	23
Rozdział B – ORGANIZACJA	33
Część I – Struktury i dostęp	33
Część II – Standardy i zapewnianie jakości	43
Część III –Monitoring dostępności i rozwój	55
Rozdział C – UCZESTNICTWO	61
Część I – Dane statystyczne: poziomy uczestnictwa	61
Część II – Związek z wynikami w nauce i pochodzeniem społecznym	69
Rozdział D – FINANSOWANIE	75
Rozdział E – KADRA	95
Rozdział F – PROCESY DYDAKTYCZNE	117
Część I –Treści nauczania, podejścia dydaktyczne i metody oceny	117
Część II – Przechodzenie do kolejnych etapów kształcenia	127
Część III – Współpraca ze środowiskiem i wsparcie dla rodziców	133
Rozdział G – FORMY WSPARCIA DLA DZIECI ZE ŚRODOWISK DEFAWORYZOWANYCH	141
Bibliografia	149
Glosariusz	153
Informacje krajowe	159
Podziękowania	199

SPIS RYSUNKÓW

Rozdział a – KONTEKST

Rysunek A1: Odsetek populacji w grupie wiekowej 0-5 lat, 2013	24
Rysunek A2: Współczynnik dzietności, 2000, 2005, 2012	25
Rysunek A3: Przewidywane zmiany wielkości populacji w grupie wiekowej 0-5 lat, lata 2013-2020 i 2013-2030	26
Rysunek A4: Odsetek dzieci w wieku 0-5 lat zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, 2012	27
Rysunek A5: Odsetek dotkniętych bezrobociem gospodarstw domowych z dziećmi w wieku 0-5 lat, 2012	28
Rysunek A6: Odsetek dzieci z obcym obywatelstwem i urodzonych za granicą w wieku 0-5 lat, 1 stycznia 2013.	29
Rysunek A7: Odsetek gospodarstw domowych prowadzonych przez dwoje rodziców, jednego z rodziców oraz innych typów gospodarstw z dziećmi w wieku 0-5 lat, 2012	31

Rozdział B – ORGANIZACJA

Rysunek B1: Organizacja zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, 2012/13	34
Rysunek B2: Występowanie uregulowanej prawnie wczesnej edukacji i opieki w domu, 2012/13	35
Rysunek B3: Czas trwania odpowiednio opłacanego urlopu macierzyńskiego, ojcowskiego i rodzicielskiego (w tygodniach), 2013	37
Rysunek B4: Ustawowe prawo do i/lub obowiązkowa wczesna edukacja i opieka, w tym wiek rozpoczynania i liczba godzin w tygodniu, 2012/13	40
Rysunek B5: Kryteria przyznawania miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki w przypadkach, gdy popyt jest wyższy niż podaż, 2012/13	42
Rysunek B6: Maksymalna liczba dzieci na jednego pracownika lub w grupie w placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2012/13	44
Rysunek B7: Maksymalna liczba dzieci na jednego opiekuna świadczącego usługi opieki domowej, zgodnie z obowiązującymi przepisami, 2012/13	47
Rysunek B8: Kwestie uregulowane przepisami sanitarnymi i BHP, 2012/13	49
Rysunek B9: Organy odpowiedzialne za akredytację i ewaluację placówek wczesnej edukacji i opieki, 2012/13	51
Rysunek B10: Aspekty podlegające ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki, 2012/13	53
Rysunek B11: Organy odpowiedzialne za monitoring dostępności i planowanie perspektywiczne placówek wczesnej edukacji i opieki, 2012/13	56
Rysunek B12: Popyt i podaż miejsc w dotowanych ze źródeł publicznych placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2012/13	59

Rozdział C – UCZESTNICTWO

Rysunek C1: Poziomy uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece (dzieci w przedziale wiekowym od czterech lat do wieku podjęcia obowiązku szkolnego) jako odsetek populacji wiekowej, 2001, 2011	62
Rysunek C2: Poziom uczestnictwa w edukacji przedszkolnej i szkolnictwie podstawowym (ISCED 0 i 1), wg wieku dzieci, 2011	64
Rysunek C3: Poziom uczestnictwa dzieci w wieku poniżej 3 lat we wczesnej edukacji i opiece, liczba godzin tygodniowo, 2011	65
Rysunek C4: Średnia tygodniowa liczba godzin pobytu w placówkach wczesnej edukacji i opieki, wg grupy wiekowej, 2011	67
Rysunek C5: Dzieci będące wyłącznie pod opieką rodziców, wg grupy wiekowej, 2011	68
Rysunek C6: Różnica uzyskanych punktów z matematyki, mająca związek z uczestnictwem we wczesnej edukacji i opiece przez więcej niż jeden rok, 15-latkowie, 2012	70

Rysunek C7: Średnie wyniki w czytaniu czwartoklasistów, wg długości pobytu w placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2011	71
Rysunek C8: Różnica uzyskanych punktów z czytania, mająca związek z uczestnictwem czwartoklasistów z rodzin o niskim poziomie wykształcenia we wczesnej edukacji i opiece przez więcej niż jeden rok, 2011	72
Rysunek C9: Różnice w poziomie uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece wśród 15-latków ze środowisk defaworyzowanych, 2012	74

Rozdział D – FINANSOWANIE

Rysunek D1: Występowanie publicznych i prywatnych placówek wczesnej edukacji i opieki, 2012/13	76
Rysunek D2: Władze odpowiedzialne za finansowanie placówek wczesnej edukacji i opieki, 2012/13	78
Rysunek D3: Trendy w zakresie łącznych wydatków publicznych na edukację przedszkolną (ISCED 0) wyrażonych jako procent PKB, 2006, 2008, 2010	80
Rysunek D4: Bezpośrednie wydatki publiczne na dziecko/ucznia/studenta i poziom edukacji (ISCED 0, ISCED 1, ISCED 2-4, ISCED 5-6) w publicznych instytucjach edukacji, wyrażone w (tysiącach) PPS, 2010	82
Rysunek D5: Nieodpłatne usługi wczesnej edukacji i opieki, wg wieku i liczby godzin w tygodniu, 2012/13	84
Rysunek D6: Miesięczne opłaty w placówkach dla młodszych dzieci w największych sektorach wczesnej edukacji i opieki, wyrażone w PPS, 2012/13	86
Rysunek D7: Czynniki brane pod uwagę przy udzielaniu zniżek lub zwolnień z opłat, 2012/13	88
Rysunek D8: Rodzaje wsparcia finansowego zapewnianego rodzicom dzieci uczestniczących we wczesnej edukacji i opiece, 2012/13	90
Rysunek D9: Odsetek łącznych wydatków na edukację (na poziomie ISCED 0) ze źródeł prywatnych, 2010	91
Rysunek D10: Świadczenia dla rodziców, których dzieci nie uczęszczają do placówek wczesnej edukacji i opieki, 2012/13	93

Rozdział E – KADRA

Rysunek E1: Główne kategorie kadry w zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece, 2012/13	97
Rysunek E2a: Minimalny wymagany poziom i minimalny wymagany czas kształcenia kadry pracującej z młodszymi dziećmi w placówkach wczesnej edukacji i opieki, z podziałem na kategorię kadry, 2012/13	100
Rysunek E2b: Minimalny wymagany poziom i minimalny wymagany czas kształcenia kadry pracującej ze starszymi dziećmi w placówkach wczesnej edukacji i opieki, z podziałem na kategorię kadry, 2012/13	101
Rysunek E3: Wymogi dotyczące kwalifikacji opiekunów dzieci w regulowanej przepisami wczesnej edukacji i opiece domowej, 2012/13	103
Rysunek E4: Status doskonalenia zawodowego kadry pedagogicznej i opiekuńczej w zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece, 2012/13	105
Rysunek E5: Alternatywne ścieżki prowadzące do zatrudnienia w zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece, 2012/13	107
Rysunek E6: Specjaliści udzielający wsparcia w zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece, zgodnie z przepisami centralnymi/zaleceniami, 2012/13	109
Rysunek E7: Minimalny poziom wykształcenia wymagany do objęcia stanowiska dyrektora placówki wczesnej edukacji i opieki, 2012/13	111
Rysunek E8: Dodatkowe wymagania stawiane kandydatom na stanowisko dyrektora placówki wczesnej edukacji i opieki, zgodnie z zaleceniami na poziomie centralnym, 2012/13	113
Rysunek E9: Zaangażowanie dyrektorów placówek wczesnej edukacji i opieki w działania pedagogiczne i dydaktyczne, 2012/13	115

Rozdział F – PROCESY DYDAKTYCZNE

Rysunek F1: Występowanie centralnych wytycznych edukacyjnych w odniesieniu do zinstytucjonalizowanej i domowej wczesnej edukacji i opieki, 2012/13	119
Rysunek F2: Cele i efekty kształcenia oraz/lub zajęcia w ramach zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, zgodnie z zaleceniami w oficjalnych dokumentach opracowanych na poziomie centralnym, 2012/13	121
Rysunek F3: Główne podejścia dydaktyczne zalecane dla zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, zgodnie z zaleceniami w oficjalnych dokumentach opracowanych na poziomie centralnym, 2012/13	122
Rysunek F4: Ocena postępów dzieci, zgodnie z zaleceniami w oficjalnych dokumentach opracowanych na poziomie centralnym, 2012/13	125
Rysunek F5: Działania ułatwiające przechodzenie dzieci pomiędzy różnymi typami placówek wczesnej edukacji i opieki, i/lub do szkolnictwa podstawowego, zgodnie z zaleceniami w oficjalnych dokumentach opracowanych na poziomie centralnym, 2012/13	127
Rysunek F6: Kryteria przyjęcia do pierwszej klasy szkoły podstawowej, zgodnie z zaleceniami w oficjalnych dokumentach opracowanych na poziomie centralnym (ISCED 1), 2012/13	129
Rysunek F7: Strony zaangażowane w podejmowanie decyzji dotyczących odroczenia przyjęcia dziecka do szkoły podstawowej (ISCED 1), 2012/13	131
Rysunek F8: Wsparcie dla rodziców w zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece, zgodnie z zaleceniami w oficjalnych dokumentach opracowanych na poziomie centralnym, 2012/13	134
Rysunek F9: Zaangażowanie rodziców i społeczności lokalnej w zarządzanie placówkami wczesnej edukacji i opieki, 2012/13	137
Rysunek F10: Uprawnienia rodziców i przedstawicieli społeczności lokalnej w radach i komitetach placówek wczesnej edukacji i opieki, 2012/13	140

Rozdział G – FORMY WSPARCIA DLA DZIECI ZE ŚRODOWISK DEFAWORYZOWANYCH

Rysunek G1: Metody na poziomie centralnym służące rozpoznawaniu dzieci z dodatkowymi potrzebami, 2012/13	143
Rysunek G2: Zalecenia na poziomie centralnym dotyczące sposobów wspierania dzieci z dodatkowymi potrzebami w zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece, 2012/13	145
Rysunek G3: Specjalne przygotowanie do pracy z dziećmi mającymi dodatkowe potrzeby edukacyjne, jako element kształcenia kadry wczesnej edukacji i opieki, 2012/13	148

KODY, SKRÓTY I AKRONIMY

Kody krajów

EU/EU-28	Unia Europejska	NL	Holandia
BE	Belgia	AT	Austria
BE fr	Belgia – Wspólnota francuska	PL	Polska
BE de	Belgia – Wspólnota niemieckojęzyczna	PT	Portugalia
BE nl	Belgia – Wspólnota flamandzka	RO	Rumunia
BG	Bulgaria	SI	Słowenia
CZ	Republika Czeska	SK	Słowacja
DK	Dania	FI	Finlandia
DE	Niemcy	SE	Szwecja
EE	Estonia	UK	Wielka Brytania
IE	Irlandia	UK-ENG	Anglia
EL	Grecja	UK-WLS	Walia
ES	Hiszpania	UK-NIR	Irlandia Północna
FR	Francja	UK-SCT	Szkocja
IT	Włochy	Kraje kandydujące	
HR	Chorwacja	IS	Islandia
CY	Cypr	TR	Turcja
LV	Łotwa	Kraje	European Free Trade Association (Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu)
LT	Litwa	EFTA	
LU	Luksemburg	LI	Liechtenstein
HU	Węgry	NO	Norwegia
MT	Malta	CH	Szwajcaria

Kody statystyczne

:	Brak danych	(-)	Nie dotyczy
---	-------------	-----	-------------

Skróty i akronimy

DZ	Doskonalenie zawodowe
EU-28	Średnia UE uwzględniająca dane z 28 państw członkowskich Unii Europejskiej
Eurostat	Statistical Office of the European Union (Urząd Statystyczny Unii Europejskiej)
PKB	Produkt krajowy brutto
IEA	International Association for the Evaluation of Educational Achievement (Międzynarodowe Stowarzyszenie ds. Oceny Osiągnięć Szkolnych)
ISCED	International Standard Classification of Education (Międzynarodowa standardowa klasyfikacja wykształcenia)
KN	Kształcenie nauczycieli
LLP	Program "Uczenie się przez całe życie"
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju)
PIRLS	Progress in International Reading Literacy Study (Międzynarodowe badanie postępów biegłości w czytaniu) (IEA)
PISA	Programme for International Student Assessment (Program międzynarodowej oceny umiejętności uczniów) (OECD)
PPP	Purchasing Power Parity (Parytet siły nabywczej)
PPS	Purchasing Power Standard (Standard siły nabywczej)
SP	Specjalne potrzeby edukacyjne

WNIOSKI

Wczesne dzieciństwo to etap, na którym edukacja może mieć najbardziej efektywny wpływ na rozwój dziecka. Dlatego Unia Europejska chce, by wszystkie małe dzieci miały dostęp do i mogły odnosić korzyści z wysokiej jakości edukacji i opieki. Rzetelne informacje nt. systemów wczesnej edukacji i opieki w Europie mają kluczowe znaczenie dla zrozumienia wyzwań, wobec jakich stają kraje europejskie, czego możemy się od siebie nauczyć oraz jakie nowe rozwiązania można opracować, aby zaspokoić potrzeby najmłodszych członków społeczeństwa.

Niniejszy raport Eurydice, opublikowany we współpracy z Eurostatem, pt. Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki, poprzez porównywalne międzynarodowo wskaźniki ukazuje, co składa się na wysokiej jakości wczesną edukację i opiekę. Za pomocą danych statystycznych i informacji zebranych na poziomie systemu opisuje strukturę, organizację i finansowanie wczesnej edukacji i opieki w Europie. Niniejsze opracowanie to drugi raport na ten temat. Raport opublikowany w 2009 r. poświęcony był zmniejszaniu nierówności społecznych i kulturowych dzięki wczesnej edukacji i opiece.

Informacje zostały zebrane z trzech głównych źródeł: po pierwsze z biur krajowych Eurydice, które opracowały dane nt. polityki i praktyki w zakresie wczesnej edukacji i opieki. Eurostat przygotował wskaźniki statystyczne. Natomiast międzynarodowe badania osiągnięć uczniów (Programme for International Student Assessment (PISA) i Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS)) zostały wykorzystane w celu zbadania związków pomiędzy uczestnictwem we wczesnej edukacji i opiece, wynikami w nauce i pochodzeniem uczniów. Rok 2012/13 jest rokiem odniesienia dla wszystkich informacji związanych z opracowywaniem polityki.

Wyniki raportu zwracają uwagę na wiele zagadnień, które mogą okazać się interesujące dla twórców polityki i odsyłają czytelników do określonych wskaźników, które przedstawiają szczegółowe informacje. Zagadnienia te obejmują dostęp do wczesnej edukacji i opieki, uczestnictwo, zarządzanie, finansowanie i przystępność opłat, profesjonalizacja kadry, przywództwo, zaangażowanie rodziców, a także dedykowane sposoby wspierania dzieci ze środowisk defaworyzowanych.

32 miliony dzieci jest w wieku, który uprawnia je do korzystania z usług wczesnej edukacji i opieki w Europie

- Przewidywania dot. wielkości populacji wskazują, że do 2030 r. liczba dzieci w wieku poniżej 6 lat spadnie o 7,6 %. Co się tyczy wartości bezwzględnych, oznacza to 2,5 miliona mniej dzieci w Unii Europejskiej w 2030 r. w porównaniu do 2012 r. Największy spadek w populacji dzieci przewidywany jest w niektórych krajach Europy wschodniej i w Hiszpanii (patrz Rysunek A3).
- Takie prognozy demograficzne sugerują, że w przyszłości popyt na usługi wczesnej edukacji i opieki będzie mały. Jednakże trend ten nie stanowi rozwiązania dla obecnego problemu, jakim jest brak miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki, jaki można zaobserwować w niemal wszystkich krajach Europy, szczególnie w odniesieniu do młodszej grupy wiekowej (patrz Rysunek B12).

Tylko osiem krajów europejskich gwarantuje każdemu młodszemu dziecku miejsce w placówce wczesnej edukacji i opieki – zazwyczaj bezpośrednio po zakończeniu urlopu wychowawczego rodziców

- Większość krajów europejskich zobowiązała się do zapewnienia miejsca w placówkach wczesnej edukacji i opieki każdemu dziecku, czy to poprzez ustanowienie ustawowego prawa do wczesnej edukacji i opieki, czy też poprzez wprowadzenie obowiązkowego uczestnictwa przynajmniej w ostatnim roku poprzedzającym rozpoczęcie nauki w szkole podstawowej. Siedem krajów, a mianowicie Chorwacja (do września 2014), Włochy, Litwa, Rumunia (do września 2014), Słowacja, Islandia i Turcja nie wprowadziło jeszcze powyższych środków.
- Osiem krajów europejskich, a mianowicie Dania, Niemcy (od sierpnia 2013), Estonia, Malta (od kwietnia 2014), Słowenia, Finlandia, Szwecja i Norwegia, gwarantuje każdemu dziecku ustawowe

prawo do wczesnej edukacji i opieki krótko po urodzeniu, zazwyczaj bezpośrednio po zakończeniu urlopu wychowawczego jednego z rodziców (patrz Rysunek B3). W większości tych krajów ustawowe prawo nie jest wyrażone w postaci liczby godzin, lecz zazwyczaj wskazuje na opiekę w pełnym wymiarze godzin. Zazwyczaj oczekuje się, że rodzice będą uczestniczyć w kosztach opieki do czasu rozpoczęcia obowiązku szkolnego. Jednak opłaty są relatywnie niskie (patrz Rysunek D6) i oferowane są zniżki dostosowane do możliwości finansowych rodziców (patrz Rysunek D7).

- We wszystkich innych krajach odstęp czasu pomiędzy zakończeniem odpowiednio opłacanego urlopu wychowawczego (65 % wcześniejszego wynagrodzenia) a ustawowym prawem do wczesnej edukacji i opieki wynosi więcej niż dwa lata. W około jednej trzeciej europejskich systemów edukacji (trzy Wspólnoty w Belgii, Irlandia, Hiszpania, Francja, Luksemburg, Węgry, Portugalia i wszystkie regiony Wielkiej Brytanii), ustawowe prawo do wczesnej edukacji i opieki dotowanej ze środków publicznych przysługuje dzieciom w wieku od lat 3 lub kilka miesięcy młodszych. Zazwyczaj dzieci uprawnione są do nieodpłatnej wczesnej edukacji i opieki, a czas jej trwania odpowiada długości dnia nauki w szkole, z wyjątkiem Irlandii i wszystkich regionów Wielkiej Brytanii, gdzie nieodpłatne usługi zapewniane są tylko przez 10-15 godzin w tygodniu (patrz Rysunek D7).
- W dziewięciu krajach ostatni rok lub dwa lata edukacji przedszkolnej są obowiązkowe (Bułgaria, Grecja, Cypr, Łotwa, Luksemburg, Węgry, Austria, Polska i Szwajcaria). Podobnie w Republice Czeskiej i Liechtensteinie, gdzie dzieci są ustawowo uprawnione do korzystania z ostatniego roku lub dwóch lat wczesnej edukacji i opieki. Minimalna liczba godzin w tygodniu obowiązkowej edukacji przedszkolnej waha się od 16 godzin w niektórych krajach związkowych w Austrii do 27,5 godzin tygodniowo na Cyprze.

W większości krajów europejskich wczesna edukacja i opieka jest podzielona na dwa etapy wg wieku dzieci

- Najczęściej spotykaną formą wczesnej edukacji i opieki jest system dwuetapowy, a podział występuje na podstawie wieku dzieci (patrz Rysunek B1). Usługi są świadczone w odrębnych placówkach dla młodszych i starszych dzieci – granica wieku to 3 lata. Odpowiedzialność za zarządzanie, regulowanie i finansowanie poszczególnych placówek wczesnej edukacji i opieki spoczywa na różnych władzach. Wytyczne edukacyjne dotyczą zazwyczaj usług dla starszych dzieci (patrz Rysunek F1). Wymogi w zakresie kwalifikacji kadry również są zróżnicowane w zależności od typu usług (patrz Rysunek E2). Ponadto warunki dostępu mogą się znacznie różnić, zazwyczaj starsze dzieci mają ustawowe prawo do korzystania z usług, a młodsze nie (patrz Rysunek B4). Systemy dwuetapowe, zawierające wszystkie elementy wymienione powyżej, działają w następujących krajach: Belgia (Wspólnota niemieckojęzyczna i flamandzka), Republika Czeska, Włochy, Cypr, Luksemburg, Polska i Słowacja.
- Tylko w pięciu krajach, w których obowiązuje dwuetapowy system, wprowadzono środki mające na celu ułatwienie przejścia z placówki dla dzieci młodszych do placówki dla dzieci starszych. Takie rozwiązania zastosowano w Belgii (Wspólnota flamandzka), Francji, na Węgrzech, w Rumunii i Wielkiej Brytanii (Szkocja) (patrz Rysunek F5).
- Natomiast w systemach jednoetapowych usługi wczesnej edukacji i opieki nad wszystkimi dziećmi w wieku przedszkolnym są świadczone w jednej placówce. Nie ma przerw, ani konieczności przejścia z jednej placówki do kolejnej, do momentu, aż dzieci pójdą do szkoły podstawowej. Ministerstwo edukacji jest odpowiedzialne za zarządzanie, regulowanie i finansowanie instytucji wczesnej edukacji i opieki. Edukacja i opieka nad małymi dziećmi uważana jest za element usług wczesnej edukacji, a wytyczne edukacyjne obejmują cały etap wczesnej edukacji i opieki (patrz Rysunek F1). Jednolite placówki wczesnej edukacji i opieki są zarządzane przez jeden zespół odpowiedzialny za dzieci w każdym wieku, a personel pracujący z nimi musi posiadać takie same kwalifikacje (zazwyczaj ukończone studia wyższe - patrz Rysunek E2). Ponadto ustawowe prawo do wczesnej edukacji i opieki, lub nieodpłatne usługi wczesnej edukacji i opieki, są zapewnione

również dla bardzo małych dzieci. Takie systemy działają w krajach skandynawskich, bałtyckich, w Chorwacji i Słowenii (patrz Rysunek B1).

- Tam, gdzie obowiązują stosowne przepisy, maksymalna liczba dzieci, jakimi może zajmować się jeden opiekun zwykle zostaje podwojona, gdy dzieci kończą 3 lata (patrz Rysunek B6). Różnica jest zazwyczaj większa w krajach, w których obowiązuje system dwuetapowy, a zmiana następuje zazwyczaj, gdy dzieci przechodzą z jednej placówki do kolejnej. Liczba dzieci przypadających na jednego opiekuna wzrasta z czterech do siedmiu w Finlandii i od trzech/czterech do ośmiu w Irlandii i Wielkiej Brytanii (Walia, Irlandia Północna i Szkocja). Na drugim końcu spektrum liczba ta wzrasta z 6/7 do 20 w Belgii i z 6 do 25 na Cyprze.

Wskaźnik uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece jest niski w przypadku dzieci poniżej trzeciego roku życia i wysoki w ciągu ostatniego roku - dwóch lat przed rozpoczęciem szkoły podstawowej

- Niemal we wszystkich krajach popyt na miejsca w placówkach wczesnej edukacji i opieki przewyższa podaż, szczególnie w młodszej grupie wiekowej (patrz Rysunek B12). Jednak kilka krajów nie monitoruje popytu i podaży na poziomie centralnym (patrz Rysunek B11).
- Wskaźnik uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece nad dziećmi w wieku poniżej 3 lat jest bardzo niski. W 2002 r. uzgodniono w Barcelonie cel odnoszący się do placówek opieki nad dzieckiem, który przewidywał, że do 2010 r. 33% dzieci w wieku poniżej 3 lat powinno korzystać z usług opiekuńczych. Jednak w 2011 r. tylko dziesięć krajów Unii Europejskiej osiągnęło ten cel. Tutaj znacząco wyróżnia się Dania, gdzie usługi wczesnej edukacji i opieki świadczone są na rzecz 74% dzieci w wieku poniżej 3 lat. Natomiast wskaźnik uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece dzieci w wieku poniżej 3 lat był szczególnie niski (około 10% lub mniej) w Bułgarii, Republice Czeskiej, na Litwie, Węgrze, Malcie, w Polsce, Rumunii i Słowacji. W niektórych z tych krajów zapewnione są długoterminowe urlopy wychowawcze (patrz Rysunek B3).
- Natomiast 93% dzieci uczestniczy we wczesnej edukacji i opiece przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej (patrz Rysunek C1). Jednakże przed kilkoma krajami nadal jest jeszcze długa droga, zanim osiągną cel europejski ustalony na rok 2020, mówiący o tym, by przynajmniej 95% dzieci w wieku od lat 4 do ustawowego wieku rozpoczęcia obowiązku szkolnego uczestniczyło we wczesnej edukacji i opiece. W 2011 r. wskaźnik uczestnictwa dzieci z wyżej wymienionej grupy wiekowej w programach kształcenia na poziomie ISCED 0 wynosił pomiędzy 70 a 79% w Grecji, Chorwacji, Polsce, Słowacji, Finlandii i Szwajcarii. Najniższy poziom uczestnictwa odnotowano w Turcji (43%).

Międzynarodowe badania osiągnięć uczniów (PISA i PIRLS) wyraźnie wskazują na korzyści wynikające z uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece

- W 28 krajach UE biorących udział w badaniach, uczniowie, którzy uczestniczyli we wczesnej edukacji i opiece średnio uzyskali 35 punktów więcej niż pozostali, co stanowi niemal ekwiwalent jednego pełnego roku formalnego kształcenia (patrz Rysunek C6).
- Dowody z badania PIRLS 2011 wskazują, że dzieci, które spędziły więcej czasu w placówkach wczesnej edukacji i opieki są lepiej przygotowane do rozpoczęcia nauki i odniesienia sukcesu w szkole podstawowej. W większości krajów europejskich uczestniczących w badaniu PIRLS 2011, zebrane dane wykazują, że im dłużej dziecko uczęszczało do placówek wczesnej edukacji i opieki, tym lepsze miało wyniki w czytaniu (patrz Rysunek C7).

Oplaty z tytułu uczestnictwa są bardzo zróżnicowane w poszczególnych krajach europejskich, lecz około połowa krajów zapewnia nieodpłatną edukację dla dzieci w wieku od lat 3

- Aspekt finansowy ma duże znaczenie dla zapewnienia, że dzieci mają dostęp do wczesnej edukacji i opieki, szczególnie te, które najbardziej jej potrzebują, tj. dzieci z rodzin o niskim poziomie dochodów. Jednak rodzice muszą płacić za usługi wczesnej edukacji i opieki na rzecz młodszych dzieci we wszystkich krajach europejskich, z wyjątkiem Łotwy, Litwy i Rumunii (patrz Rysunek D5). Średnie miesięczne opłaty za wczesną edukację i opiekę nad młodszymi dziećmi najwyższe są w Irlandii, Luksemburgu, Wielkiej Brytanii i Szwajcarii (patrz Rysunek D6). W większości tych krajów przeważa sektor prywatny (samofinansujące się placówki) w odniesieniu do tej grupy wiekowej (Rysunek D1). Usługi wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w każdym wieku są płatne w Danii, w większości krajów związkowych w Niemczech, Estonii, Chorwacji, Słowenii, Islandii, Turcji i Norwegii (patrz Rysunek D5).
- Oplaty za korzystanie z placówek wczesnej edukacji i opieki przez młodsze dzieci są najniższe w krajach Europy wschodniej i w krajach skandynawskich (patrz Rysunek D6). Jako że w większości krajów Europy wschodniej nie ustanowiono ustawowego prawa (patrz Rysunek B4) dla najmłodszych dzieci, zapotrzebowanie na miejsca w placówkach wczesnej edukacji i opieki przewyższa podaż (patrz Rysunek B12). Natomiast w krajach skandynawskich usługi wczesnej edukacji i opieki są dostępne zarówno cenowo jak i pod względem liczby miejsc.
- Oplaty nie są pobierane w przypadku starszych dzieci w większości krajów europejskich w ciągu ostatniego roku – dwóch lat poprzedzających rozpoczęcie nauki w szkole podstawowej. Jednak w około połowie systemów edukacji w Europie kształcenie na poziomie ISCED 0 jest świadczone nieodpłatnie (patrz Rysunek D5). Zazwyczaj w krajach, w których usługi te świadczone są nieodpłatnie, wprowadzono ustawowe prawo do miejsca w placówce lub ustawowy obowiązek zapewnienia dotowanego miejsca wszystkim dzieciom mieszkającym w danym regionie (patrz Rysunek B4). Tam, gdzie nie wprowadzono ustawowego prawa lub uczestnictwo nie jest obowiązkowe, zazwyczaj brak jest nieodpłatnych miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki (patrz Rysunek B12).
- Dane Eurostatu wykazują, że wkład gospodarstw domowych w wydatki na edukację na poziomie ISCED 0 wynosi średnio 14,4% (patrz Rysunek D9). Zazwyczaj na ten wkład składają się opłaty za miejsce w placówce i płatności za dodatkowe usługi, takie jak posiłki, opieka zdrowotna w placówce oraz dowożenie dzieci. Wartość ta obejmuje również zniżki w opłatach, zwolnienia z opłat (patrz Rysunek D7) oraz pośrednie wsparcie dla rodzin (w formie ulg podatkowych, zasiłków i talonów – patrz Rysunek D8).

Władze lokalne często finansują wczesną edukację i opiekę dla młodszych dzieci i współfinansują razem z władzami centralnymi usługi na rzecz starszych dzieci

- Sektor prywatny często odgrywa większą rolę we wczesnej edukacji i opiece nad młodszymi dziećmi, podczas gdy więcej funduszy publicznych przeznaczają się na finansowanie tych usług na rzecz starszych dzieci. Zinstytucjonalizowana wczesna edukacja i opieka jest wyłącznie publiczna, lub dotowana ze środków publicznych, w następujących krajach: Belgia (Wspólnota niemieckojęzyczna), Dania, Estonia, Łotwa, Litwa, Austria, Słowenia, Finlandia, Szwecja, Islandia i Norwegia (patrz Rysunek D1).
- Najczęściej finansowanie wczesnej edukacji i opieki jest zapewniane na poziomie centralnym i lokalnym (patrz Rysunek D2). Często podział dotyczy finansowania infrastruktury i kosztów operacyjnych, jednak to, które władze odpowiedzialne są za które elementy różni się w poszczególnych krajach. Władze lokalne finansują wczesną edukację i opiekę dla młodszych

dzieci w jednej trzeciej systemów edukacji w Europie. W wielu krajach dodatkowe finansowanie dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi jest zapewnione przez władze centralne.

Minimalne kwalifikacje wymagane w przypadku kadry pedagogicznej pracującej ze starszymi dziećmi to zazwyczaj tytuł licencjata

- W większości krajów w placówkach wczesnej edukacji i opieki pracują trzy główne typy pracowników (patrz Rysunek E1): kadra pedagogiczna, zwykle posiadająca wykształcenie wyższe (tytuł licencjata); kadra opiekuńcza, w przypadku której minimalne kwalifikacje to posiadanie wykształcenia średniego drugiego stopnia lub ukończenie szkoły policealnej; oraz kadra pomocnicza/asystenci, którzy zazwyczaj nie są wykwalifikowani lub posiadają minimalne kwalifikacje na poziomie ukończonej szkoły średniej drugiego stopnia (patrz Rysunek E2).
- Kadra pedagogiczna zatrudniona jest we wszystkich placówkach dla starszych dzieci oraz w dwóch trzecich placówek dla młodszych dzieci. We Francji, Włoszech, Portugalii i Islandii, minimalne kwalifikacje wymagane do pracy w placówkach wczesnej edukacji i opieki ze starszymi dziećmi to tytuł magistra (patrz Rysunek E2).
- W dziesięciu krajach, w stosunku do kadry pracującej z młodszymi dziećmi, nie wymaga się posiadania kwalifikacji wyższych niż świadectwo ukończenia szkoły średniej drugiego stopnia (Belgia, Republika Czeska, Włochy, Cypr, Luksemburg, Polska, Rumunia, Wielka Brytania, Liechtenstein i Szwajcaria). W dwóch krajach nie obowiązują wymagania w zakresie formalnych kwalifikacji osób pracujących z młodszymi dziećmi (Irlandia i Słowacja) (patrz Rysunek E2).
- Jedynie w połowie krajów europejskich doskonalenie zawodowe jest obowiązkowe dla kadry pedagogicznej i opiekuńczej pracującej w placówkach dla młodszych dzieci. Jednak w przypadku pracy ze starszymi dziećmi obowiązek ten istnieje w większości krajów. Doskonalenie zawodowe jest opcjonalne jedynie w Danii, Irlandii, na Cyprze, w Szwecji i Norwegii (patrz Rysunek E4).

W większości krajów dyrektorzy placówek wczesnej edukacji i opieki muszą posiadać odpowiedni staż pracy, natomiast specjalistyczne szkolenie dostępne jest w niewielu krajach

- Zarządzanie placówkami wczesnej edukacji i opieki ma podstawowe znaczenie dla jakości usług. Dyrektorzy placówek zobowiązani są realizować wiele różnych zadań. Nie tylko muszą nadzorować usługi edukacyjne, lecz również zarządzać finansami i zasobami ludzkimi. Minimalny wymóg w zakresie kwalifikacji dyrektorów szkół to zazwyczaj posiadanie tytułu licencjata. Minimalne wymogi poniżej studiów wyższych obowiązują w systemach jednoetapowych w takich krajach, jak Republika Czeska, Niemcy i Austria. W Słowacji takie kwalifikacje wymagane są w przypadku dyrektorów placówek dla starszych dzieci, a w Luksemburgu, na Węgrzech, Malcie, w Polsce, Liechtensteinie i Szwajcarii w przypadku dyrektorów placówek dla młodszych dzieci. Ponadto minimalne wymogi w zakresie kwalifikacji nie obowiązują dyrektorów placówek w Danii, Irlandii, Szwecji i Wielkiej Brytanii (Anglia, Walia i Irlandia Północna) (patrz Rysunek E7).
- W większości krajów doświadczenie zawodowe zdobyte podczas pracy w placówkach wczesnej edukacji i opieki jest podstawowym warunkiem uzyskania zatrudnienia na stanowisku dyrektora placówki (patrz Rysunek E8). Minimalny wymagany staż pracy wynosi od dwóch do pięciu lat, lecz może również wynosić dziesięć lat, jak ma to miejsce na przykład na Cyprze i Malcie (w przypadku placówek dla dzieci w wieku powyżej 3 lat)
- W kilku krajach od przyszłych dyrektorów wymaga się doświadczenia zawodowego i administracyjnego, oraz ukończenia programu szkoleniowego dla dyrektorów placówek. Takie przepisy obowiązują w Estonii i Wielkiej Brytanii (Szkocja) w odniesieniu do wszystkich placówek oraz jedynie w przypadku dyrektorów placówek dla starszych dzieci w Bułgarii, Republice Czeskiej (placówki publiczne), na Malcie, w Polsce i Rumunii (patrz Rysunek E8).

We wszystkich krajach wyznaczane są cele kształcenia odnoszące się do postępów i rozwoju dzieci

- Skuteczność procesu nauczania i uczenia się w dużej mierze jest uzależniona od jakości wczesnej edukacji. Dlatego wszystkie kraje europejskie publikują oficjalne wytyczne mające pomóc placówkom w podnoszeniu jakości świadczonych usług. Jednak w około połowie krajów takie wytyczne skierowane są wyłącznie do placówek dla dzieci w wieku powyżej 3 lat. W odniesieniu do młodszych dzieci nacisk kładzie się na aspekty opiekuńcze (patrz Rysunek F1).
- We wszystkich krajach europejskich cele kształcenia dotyczą rozwoju osobistego, emocjonalnego i społecznego oraz umiejętności językowych i komunikacyjnych dzieci. Niektóre kraje stosują te cele również w odniesieniu do młodszych dzieci. Rozwój fizyczny i edukacja zdrowotna są uwzględnione w niemal wszystkich krajach w odniesieniu do obu grup wiekowych. Ponadto w większości krajów nacisk kładzie się na rozwój umiejętności plastycznych i zrozumienie świata przez młodsze i starsze dzieci. Nauka czytania i pisanie, liczenia i myślenia logicznego, oraz przygotowanie do szkoły są częściej kierowane do starszych dzieci (patrz Rysunek F2).
- W większości krajów zalecane jest określone podejście dydaktyczne, jakie placówki powinny przyjąć. Zazwyczaj podejścia te dotyczą znalezienia właściwej równowagi pomiędzy zajęciami prowadzonymi przez dorosłych, a tymi inicjowanymi przez dzieci oraz pomiędzy zajęciami indywidualnymi, a tymi w grupie. Zasada swobodnej zabawy dzieci jest podkreślana w około połowie krajów. Zalecenia są zazwyczaj dość ogólne i instytucje mają dowolność w opracowywaniu własnych programów nauczania i doborze metod (patrz Rysunek F3).

W większości krajów prowadzona jest regularna ocena postępów dzieci, a szczególną uwagę zwraca się na przejście z etapu wczesnej edukacji i opieki do szkoły podstawowej

- Ocena postępów i osiągnięć dzieci stanowi ważne zadanie kadry placówek wczesnej edukacji i opieki. Celem jest ewaluacja skuteczności nauczania i uczenia się, oraz określenie potrzeb i potencjalnych trudności napotykanych przez dzieci. We wszystkich krajach postępy dzieci są poddawane regularnej ocenie na podstawie stałej obserwacji. W przypadku starszych dzieci obserwacje często stanowią podstawę oceny sporządzanej na piśmie (patrz Rysunek F4).
- W wielu krajach europejskich gotowość do rozpoczęcia nauki w szkole, dojrzałość i umiejętności językowe stanowią kryteria przyjęcia do szkoły podstawowej. Dzieci, które nie spełniają tych kryteriów mogą nie zostać przyjęte do szkoły podstawowej, nawet jeżeli osiągnęły wiek obowiązku szkolnego.
- Przejście z placówki wczesnej edukacji i opieki do szkoły podstawowej to jeden z przełomowych etapów w życiu małych dzieci. Niemal we wszystkich krajach europejskich opublikowano wytyczne na poziomie centralnym i/lub wprowadzono środki mające na celu wspieranie dzieci i ich rodzin w dostosowaniu się do nowego środowiska. Tego typu środki są mocno zróżnicowane i obejmują różne zainteresowane strony (patrz Rysunek F5).

W wielu krajach zaleca się, by placówki zapewniały wsparcie rodzicom i angażowały ich w proces zarządzania

- Skuteczne partnerstwo pomiędzy placówkami wczesnej edukacji i opieki a rodzinami i członkami społeczności lokalnej tworzy lepsze warunki dla uczenia się przez dzieci. Dlatego w większości krajów europejskich podkreśla się znaczenie partnerstwa z rodzicami. Władze centralne w wielu krajach zalecają typy wsparcia, jakie placówki powinny zapewnić rodzicom. Sesje informacyjne i doradztwo w zakresie uczenia się w domu stanowią najczęściej stosowane formy wsparcia. Programy w zakresie wychowywania dzieci i wizyty w domach są rzadziej zalecane, lecz tam, gdzie są stosowane, zwykle są skierowane do defaworyzowanych i najbardziej wrażliwych grup społecznych (patrz Rysunek F8).

- Jednym ze sposobów angażowania rodziców i przedstawicieli społeczności lokalnej w życie placówki wczesnej edukacji i opieki jest włączanie ich w procesy zarządzania (patrz Rysunek F9). Zazwyczaj rodzice są częściej angażowani w te procesy niż przedstawiciele społeczności lokalnej i częściej biorą udział w zarządzaniu placówkami dla starszych dzieci. Przedstawiciele rodziców i społeczności lokalnej zazwyczaj angażują się w zagadnienia związane z codzienną organizacją życia placówek. W mniejszym zakresie angażują się w kwestie edukacyjne, takie jak treści, metody i cele kształcenia, czy dobór materiałów dydaktycznych (patrz Rysunek F10).

Uregulowana prawnie opieka domowa jest dostępna w większości krajów europejskich, jednak wymagane szkolenie dla opiekunów dzieci jest zazwyczaj krótkie

- Uregulowana prawnie opieka domowa występuje w większości systemów edukacji w Europie (patrz Rysunek B2). Jednak usługi domowe w zakresie wczesnej edukacji i opieki przeważają jedynie w Belgii, Danii, Niemczech, Francji, Finlandii, Wielkiej Brytanii i Islandii, i zazwyczaj są skierowane do młodszych dzieci. W Niemczech i Francji prawodawstwo tak samo traktuje opiekę domową i zinstytucjonalizowaną dla dzieci w wieku poniżej 3 lat.
- W krajach, w których opieka domowa stanowi dużą część sektora wczesnej edukacji i opieki, centralne wytyczne zazwyczaj mają zastosowanie zarówno do usług zinstytucjonalizowanych, jak i tych świadczonych w domu (patrz Rysunek F2). Jednak w Belgii (Wspólnota niemieckojęzyczna), Szwecji i Islandii jedynie cele ogólne zostały opracowane w odniesieniu do opieki domowej. Ponadto w Belgii (Wspólnota flamandzka) i Francji nie obowiązują wytyczne w odniesieniu do opieki domowej.
- Tam, gdzie obowiązują przepisy, maksymalna liczba dzieci przypadających na jednego opiekuna w przypadku opieki domowej waha się od czterech do sześciu (patrz Rysunek B7). Jedynie we Wspólnocie flamandzkiej w Belgii maksymalna liczba jest wyższa (ośmioro dzieci). Limity są zazwyczaj podobne, a czasem niższe niż te, które mają zastosowanie do zinstytucjonalizowanej opieki nad dziećmi w wieku poniżej 3 lat.
- Najczęściej kwalifikacje wymagane od opiekunów świadczących usługi opieki domowej to ukończenie specjalnego kursu szkoleniowego. Czas trwania takiego kursu jest zazwyczaj krótki, lecz obserwuje się znaczne wahania od 18 do 300 godzin (patrz Rysunek E3).
- Tylko w sześciu systemach edukacji (Dania, Cypr, Luksemburg, Malta, Wielka Brytania (Szkocja) i Norwegia) kadra pracująca w systemie opieki domowej i opieki zinstytucjonalizowanej zobowiązana jest posiadać kwalifikacje na tym samym poziomie. W czterech systemach edukacji Belgia (Wspólnota niemieckojęzyczna i flamandzka), Irlandia, Słowacja i Liechtenstein (patrz Rysunek E3)) nie są wymagane minimalne kwalifikacje ani szczególne szkolenia opiekunów.

Wskaźnik uczestnictwa dzieci ze środowisk defaworyzowanych jest niższy, pomimo tego, że większość krajów zapewnia wsparcie finansowe zależne od dochodów rodziny

- Jedno na czworo dzieci w wieku poniżej 6 lat w Europie jest zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym i może potrzebować określonych działań mających na celu wspieranie ich potrzeb edukacyjnych. Prawie jedno na dwoje dzieci w Bułgarii (51,4%) i Rumunii (47,4 %) jest zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Innych kraje, gdzie średnia jest znacznie wyższa niż średnia dla UE to Grecja, Chorwacja, Włochy, Łotwa, Węgry i Wielka Brytania – we wszystkich tych krajach przekracza ona 30% (patrz Rysunek A4).
- Uczestnictwo we wczesnej edukacji i opiece ma bardziej pozytywny wpływ na wyniki w czytaniu dzieci z defaworyzowanych środowisk, niż ma to miejsce w przypadku dzieci pochodzących z lepiej sytuowanych rodzin. Wyniki badania PIRLS 2011 pokazują, że pozytywny wpływ

wczesnej edukacji i opieki na wyniki w czytaniu jest większy w przypadku dzieci pochodzących z rodzin o bardzo niskim poziomie wykształcenia niż w przypadku dzieci, których przynajmniej jedno z rodziców ukończyło studia wyższe (patrz Rysunek C8). Jednak rezultaty badania PISA 2012 wskazują, że uczniowie z defaworyzowanych środowisk (z rodzin o niskim poziomie społeczno-ekonomicznym, o niskim poziomie wykształcenia lub z rodzin imigranckich) z reguły uczęszczali do placówek wczesnej edukacji i opieki przez okres nie dłuższy niż jeden rok (patrz Rysunek C9).

- Jednym z głównych priorytetów europejskiej polityki w zakresie wczesnej edukacji i opieki jest zwiększenie uczestnictwa dzieci z defaworyzowanych środowisk. Przy określaniu zniżek opłat w 25 krajach europejskich (patrz Rysunek D7) brany jest pod uwagę dochód rodziny. Ponadto na Łotwie, Węgrzech i Słowacji dzieci z bardzo biednych rodzin uczęszczające do placówek wczesnej edukacji i opieki otrzymują darmowe posiłki. Niektóre systemy edukacji (Belgia (Wspólnota flamandzka), Bułgaria, Słowacja, Węgry, Portugalia i Liechtenstein) zapewniają dodatkowe zasiłki rodzinne, które są przyznawane pod warunkiem, że dziecko uczęszcza do placówki wczesnej edukacji i opieki

Wsparcie dla dzieci ze środowisk defaworyzowanych jest zapewniane w większości krajów europejskich; najczęściej dotyczy ono rozwijania umiejętności językowych

- Aby zapewnić wsparcie dzieciom, które mogą mieć trudności w nauce z powodu swojego pochodzenia, w większości systemów edukacji stosuje się kryteria kulturowe i/lub językowe (w wielu krajach europejskich kryteria społeczno-ekonomiczne i geograficzne są również uważane za ważne). Jedna trzecia krajów łączy to podejście do grup docelowych z oceną indywidualnych potrzeb dzieci. Rzadko stosuje się wyłącznie podejście indywidualne (patrz Rysunek G1).
- Pomoc językowa jest najczęściej stosowaną formą scentralizowanego wsparcia dla dzieci z defaworyzowanych środowisk i zwykle jest skierowana do dzieci migrantów lub tych pochodzących z mniejszości etnicznych (patrz Rysunek G2). W większości krajów, w których żyje wiele dzieci, które są cudzoziemcami lub które urodziły się za granicą (patrz Rysunek A6) opracowano na poziomie centralnym rekomendacje w zakresie programów wsparcia językowego. Jednak rzadko zdarza się, by w tym celu zatrudniano do wczesnej edukacji pracownika o pochodzeniu migranckim lub będącego przedstawicielem mniejszości (patrz Rysunek G2).
- W większości krajów europejskich szkolenia przygotowujące kadrę placówek wczesnej edukacji i opieki do pracy z dziećmi ze specjalnymi potrzebami zostały uwzględnione już w programach ich kształcenia. W niektórych krajach specjalne szkolenia są obowiązkowe dla wszystkich pracowników placówek wczesnej edukacji i opieki (Belgia (Wspólnota francuska), Dania, Hiszpania, Francja, Austria, Słowenia i Turcja), w innych takie szkolenia są obowiązkowe dla kadry pracującej ze starszymi dziećmi (Rumunia, Słowacja i Szwajcaria) (patrz Rysunek G3). Programy doskonalenia zawodowego nauczycieli pracujących z dziećmi z defaworyzowanych środowisk zalecane są w 16 systemach edukacji, częściej dla osób pracujących ze starszymi dziećmi (patrz Rysunek G2).
- W większości krajów, pracownicy placówek wczesnej edukacji i opieki są wspierani przez pedagogów i logopedów. Jednak wsparcie ze strony specjalistów w zakresie nauki czytania i matematyki jest rzadko spotykane. W niektórych krajach działają multidyscyplinarne zespoły, które zapewniają wsparcie indywidualnym dzieciom lub małym grupom dzieci w placówkach wczesnej edukacji i opieki lub we własnej siedzibie. Takie działania są realizowane w następujących krajach: Belgia (Wspólnota niemieckojęzyczna), Irlandia, Luksemburg, Węgry, Słowenia i Wielka Brytania (Szkocja) (patrz Rysunek E6).

WSTĘP

W wielu dokumentach Unii Europejskiej podkreślano znaczenie i potrzebę zapewniania wysokiej jakości wczesnej edukacji i opieki. W niedawno przyjętych Konkluzjach Rady w sprawie wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem z 2011 r. ⁽²⁾ podkreślono wiele krótko- i długoterminowych korzyści wynikających z wczesnej edukacji i opieki dla dzieci i społeczeństwa. Wczesne dzieciństwo to etap, na którym edukacja może mieć najbardziej efektywny wpływ na rozwój dziecka. Dlatego uważa się, że inwestycje w wysokiej jakości wczesną edukację i opiekę obniżają koszty społeczne pod względem utraconych talentów, i w dłuższej perspektywie pomagają w obniżeniu wydatków publicznych na opiekę społeczną, zdrowotną, a nawet na wymiar sprawiedliwości. Ponadto dzięki silnym fundamentom pod uczenie się przez całe życie, wysokiej jakości wczesna edukacja i opieka przynosi szczególnie wymierne korzyści dla dzieci pochodzących z defaworyzowanych środowisk. Dlatego też stanowi filar bardziej sprawiedliwych systemów edukacji. Nie trzeba dodawać, że zbieranie i wykorzystywanie rzetelnych informacji nt. systemów wczesnej edukacji i opieki ma kluczowe znaczenie, jeśli edukacja ta ma spełnić pokładane w niej nadzieje.

Niniejszy raport Eurydice pt. *Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie 2014*, poprzez porównywalne w skali międzynarodowej wskaźniki ukazuje, co składa się na wysokiej jakości wczesną edukację i opiekę. Niniejsze opracowanie to drugi raport na ten temat. Raport opublikowany w 2009 r. poświęcony był zmniejszaniu nierówności społecznych i kulturowych dzięki wczesnej edukacji i opiece.

Niniejszy raport Eurydice, opublikowany we współpracy z Eurostatem, przedstawia dane statystyczne i informacje na poziomie systemowym, oraz opisuje strukturę, organizację i finansowanie wczesnej edukacji i opieki w Europie. Przedstawia wiele zagadnień ważnych dla osób odpowiedzialnych za tworzenie polityki, takich jak dostęp do wczesnej edukacji i opieki, powszechność kształcenia, zarządzanie, zapewnianie jakości, przystępność opłat, profesjonalizacja kadry, przywództwo, zaangażowanie rodziców, a także dedykowane sposoby wspierania dzieci ze środowisk defaworyzowanych

Zakres opracowania

Wczesna edukacja i opieka w niniejszym raporcie oznacza usługi świadczone na rzecz dzieci od urodzenia do rozpoczęcia ustawowego obowiązku szkolnego, co oznacza, że muszą one być zgodne z określonymi zasadami, minimalnymi standardami i/lub podlegać procedurom akredytacji. Termin ten obejmuje:

- Sektor publiczny, prywatny i wolontariat – zarówno dotowany ze środków publicznych, jak i samofinansujący się sektor prywatny/wolontariat.
- Usługi zinstytucjonalizowane i świadczone w domu – jednakże wyłącznie usługi świadczone zgodnie z uregulowaniami prawnymi w zakresie wczesnej edukacji i opieki, świadczone w domu opiekuna; natomiast opieka, która jest zwyczajowo sprawowana w domu rodzinnym dziecka nie jest tu uwzględniona.

Niniejsze opracowanie dotyczy wyłącznie usług „dominujących” lub najczęściej spotykanych, dostępnych dla wszystkich dzieci. Niniejsze raport nie obejmuje:

- placówek, które działają poza normalnymi godzinami pracy, np. klubów śniadaniowych, świetlic popołudniowych i zajęć prowadzonych w czasie wakacji;
- „specjalistycznych” usług, np. zajęć prowadzonych w szpitalach, domach dziecka i innych podobnych instytucjach;
- usług pilotażowych, eksperymentalnych lub tymczasowych;
- „otwartych” usług wczesnej edukacji i opieki organizowanych dla dzieci i ich rodzin, np. grupy przedszkolne, otwarte przedszkola, zajęcia dla matek i dzieci.

⁽²⁾ Konkluzje Rady w sprawie wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem: zagwarantujemy wszystkim dzieciom w UE dobry start w przyszłość. 2011/C 175/03.

Niniejszy raport dotyczy 32 krajów europejskich (37 systemów edukacji) będących członkami sieci Eurydice pod egidą programu "Uczenie się przez całe życie" (2007-2013), z wyjątkiem Holandii. Dane zebrane przez Eurostat i pochodzące z międzynarodowych badań osiągnięć uczniów dotyczą tylko krajów uczestniczących w programie "Uczenie się przez całe życie".

Struktura i treść raportu

Raport został podzielony na siedem rozdziałów: *Kontekst, Uczestnictwo, Organizacja, Finansowanie, Kadra, Procesy dydaktyczne i Formy wsparcia dla dzieci ze środowisk defaworyzowanych*.

Zestawienie informacji krajowych zamieszczone na końcu raportu stanowi zwięzły przegląd kluczowych cech systemów wczesnej edukacji i opieki w poszczególnych krajach. Zestawienie zawiera wykresy przedstawiające główne elementy struktury systemów wczesnej edukacji i opieki, opisy głównych typów usług, wskaźniki uczestnictwa, opłaty za usługi w pełnym wymiarze oraz podsumowanie głównych reform.

Źródła

Informacje zostały zebrane z trzech głównych źródeł: po pierwsze z biur krajowych Eurydice, które opracowały dane nt. polityki i praktyki w zakresie wczesnej edukacji i opieki. Eurostat przygotował wskaźniki statystyczne. Natomiast międzynarodowe badania osiągnięć uczniów (Programme for International Student Assessment (PISA) i Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS)) zostały wykorzystane w celu zbadania korelacji pomiędzy uczestnictwem we wczesnej edukacji i opiece, wynikami w nauce i pochodzeniem uczniów

Informacje zebrane przez sieć Eurydice

Wskaźniki opracowane przez sieć Eurydice zasadzają się na informacjach pochodzących głównie z ustawodawstwa, przepisów krajowych oraz innych oficjalnych dokumentów poświęconych edukacji. Tam, gdzie omawiane zagadnienie wchodzi w zakres obowiązków władz lokalnych lub poszczególnych instytucji i tym samym nie podlega uregulowaniom na poziomie centralnym, zostało to oznaczone na rysunkach.

Informacje zebrane przez sieć Eurydice to głównie dane jakościowe ilustrujące ogólny obraz systemów wczesnej edukacji i opieki w Europie. Analizy podkreślają główne struktury, sposoby organizacji i świadczenia usług, oraz zwracają uwagę na znaczące różnice pomiędzy systemami.

Rok 2012/13 jest rokiem odniesienia dla wszystkich informacji związanych z obowiązującymi politykami. Wymieniono również główne reformy, które były wprowadzane w roku szkolnym 2012/13 lub które weszły w życie w tym okresie.

Dane statystyczne opracowane przez Eurostat

Dane statystyczne opracowane przez Eurostat pochodzą z bazy danych Eurostatu (dostępnej pod adresem:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/data/database>) z marca 2014 lub zostały zebrane przez Eurostat w lutym 2014 r.

Okres odniesienia dla danych zebranych przez Eurostat jest różny w zależności od tematu i waha się od 2010 r, w odniesieniu do wskaźników dot. finansowania do 2013 r. W odniesieniu do danych statystycznych nt. populacji.

BAZA DANYCH UOE

Wspólne kwestionariusze UOE (UNESCO/OECD/EUROSTAT) są stosowane corocznie przez trzy organizacje w celu zbierania danych porównywalnych na poziomie międzynarodowym i dotyczących kluczowych aspektów systemów edukacji, z wykorzystaniem administracyjnych źródeł.

BAZA DANYCH STATYSTYCZNYCH w ZAKRESIE DEMOGRAFII

Krajowe dane demograficzne zbierane są na podstawie odpowiedzi udzielonych w corocznych kwestionariuszach wysyłanych do krajowych urzędów statystycznych. Coroczne dane nt. wielkości populacji opierają się na ostatnim spisie ludności lub danych uzyskanych z rejestru ludności.

BADANIE SIŁY ROBOCZEJ (LABOUR FORCE SURVEY (LFS))

Badanie to jest realizowane co roku od 1983 r. i stanowi główne źródło danych statystycznych nt. zatrudnienia i bezrobocia w Unii Europejskiej. Badanie obejmuje indywidualne osoby i gospodarstwa domowe. Pytania dotyczą głównie kwestii zatrudnienia i poszukiwania pracy.

BAZA DANYCH RACHUNKÓW NARODOWYCH

Europejski System Rachunków Narodowych i Regionalnych (ESA) stanowi porównywalną w skali międzynarodowej strukturę ramową w zakresie rachunkowości, stosowaną do celów systematycznego i szczegółowego opisu „łącznej gospodarki” (np. w regionie, kraju lub w grupie krajów), jej elementów oraz związku z innymi „łącznymi gospodarkami”.

EUROPEJSKIE BADANIE DOCHODÓW i WARUNKÓW ŻYCIA (EU-SILC)

W ramach badania EU-SILC zbierane są aktualne i porównywalne przekrojowe wielowymiarowe mikrodane na podstawie obserwacji, dotyczące dochodów, ubóstwa, wykluczenia społecznego i warunków życia. Docelowa populacja związana z opieką nad dzieckiem obejmuje wszystkich członków gospodarstw domowych w wieku poniżej 12 lat.

Międzynarodowe badania osiągnięć uczniów

Międzynarodowe dane nt. osiągnięć uczniów umożliwiają przeprowadzenie analizy tego, czy uczniowie, którzy uczęszczali do placówek wczesnej edukacji i opieki osiągają lepsze rezultaty niż ich koledzy, którzy nie uczęszczali do takich placówek, oraz czy dzieci z niektórych rodzin częściej uczęszczają do takich placówek niż inne.

Dwa badania poddane analizie różnią się nieco pod względem przedmiotu i grupy docelowej. W ramach Programu międzynarodowej oceny umiejętności uczniów (Programme for International Student Assessment (PISA) - OECD) mierzona jest wiedza i umiejętności 15-letnich uczniów w zakresie czytania, matematyki i nauk przyrodniczych. W większości krajów uczniowie w tym wieku kończą obowiązkową edukację. Podczas monitorowania wyników uczniów w tych trzech głównych obszarach przedmiotowych, każda edycja badania PISA koncentruje się na jednym obszarze. Niniejszy raport przedstawia wyniki ostatniego badania PISA z 2012 r., gdzie matematyka była głównym przedmiotem zainteresowania.

Międzynarodowe Badanie IEA dot. postępów biegłości w czytaniu (Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS)) mierzy umiejętności czytania uczniów klas czwartych. W większości krajów uczniowie mają około 10 lat i uczęszczają do szkoły podstawowej. Raport przedstawia wyniki ostatniego badania PIRLS przeprowadzonego w 2011 r.

w ramach badania PISA zadano uczniom pytanie, czy uczęszczali do placówek wczesnej edukacji i opieki, podczas gdy w badaniu PIRLS pytanie to zadano rodzicom lub opiekunom w kontekście szerszego zestawu pytań dotyczących przygotowań do rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej. Badanie PISA przedstawia informacje na temat tego, czy uczniowie uczęszczali do placówek wczesnej edukacji i opieki przez (i) rok lub krócej (ii) dłużej niż przez rok, lub (iii) wcale. W badaniu PIRLS umożliwiono podanie dokładnej liczby lat, przez jakie uczniowie uczęszczali do placówek wczesnej edukacji i opieki.

Współpraca partnerska i metodologia

Education and Youth Policy Analysis Unit w Agencji Wykonawczej ds. Edukacji, Kultury i Sektora Audiowizualnego (EACEA), we współpracy z krajowymi biurami będącymi członkami sieci Eurydice, opracowała szczegółowy kwestionariusz nt. polityki w zakresie wczesnej edukacji i opieki. Krajowe biura Eurydice przedstawiły odpowiedzi na pytania zadane w kwestionariuszu (wkład poszczególnych krajów). Eurostat opracował wskaźniki statystyczne.

Część analityczna raportu opiera się na danych jakościowych i ilościowych opracowanych przez Education and Youth Policy Analysis Unit (EACEA), która była odpowiedzialna za publikację i oprawę graficzną raportu, w tym za przygotowanie map, wykresów i innych materiałów graficznych.

Sieć Eurydice i Eurostat zweryfikowały treść raportu.

Prezentacja treści raportu

Wartości związane z każdym wskaźnikiem ilościowym przedstawiono w tabeli umieszczonej poniżej każdego wykresu. Do większości rysunków zamieszczono uwagi i wyjaśnienia nt. specyfiki poszczególnych krajów. Objasnienia przedstawiają szczegóły dotyczące terminologii i pojęć, które są niezbędne dla zrozumienia wskaźników i rysunków. Uwagi dotyczące poszczególnych krajów przedstawiają informacje, które należy wziąć pod uwagę w celu właściwej interpretacji rysunków przedstawiających dane nt. krajowych systemów edukacji.

W tekście raportu i na poszczególnych rysunkach przeprowadzono rozróżnienie pomiędzy placówkami dla „młodszych” i „starszych” dzieci. W zestawieniu informacji krajowych określono, które instytucje przyjmują „młodsze”, a które „starsze” dzieci. Na niektórych rysunkach przeprowadzono rozróżnienie pomiędzy „niektórymi typami placówek” a „wszystkimi typami placówek”. Jeżeli określone przepisy nie dotyczą wszystkich placówek, wspomniano o tym w uwagach dotyczących poszczególnych krajów.

Stosowane kody nazw krajów, kody statystyczne oraz skróty i akronimy wyjaśniono na początku raportu. Glosariusz terminów i narzędzi statystycznych stosowanych w raporcie zamieszczono na końcu publikacji.

Spis rysunków przedstawionych w raporcie zamieszczono na początku opracowania.

Listę osób, który miały wkład w niniejsze opracowanie zbiorowe przedstawiono na końcu raportu.

Wersja elektroniczna

Wersję elektroniczną raportu pt. *Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie 2014* można pobrać ze strony internetowej Eurydice (<http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/>) i Eurostatu (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/release_calendars/publications).

KONTEKST

W niniejszym rozdziale przedstawiono kluczowe informacje demograficzne zebrane na podstawie danych Eurostatu, które są niezbędne do pełnego zrozumienia zagadnień omówionych w raporcie.

Aby przedstawić pełny obraz liczby dzieci objętych politykami w zakresie wczesnej edukacji i opieki, w niniejszym rozdziale przedstawiono dane nt odsetka dzieci w wieku poniżej 6 lat żyjących w Europie. Następnie przedstawiono wskaźniki dot. głównych trendów demograficznych w odniesieniu do dzietności. Wskaźniki te obejmują również przewidywania nt. liczby dzieci w wieku poniżej 6 lat w populacji w latach 2020 - 2030. Przewidywania w zakresie demografii wskazują, że w przyszłości popyt na usługi wczesnej edukacji i opieki ulegnie zmniejszeniu. Jednak sam trend nie wystarczy, by zrekompensować obecny brak miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki, który można zaobserwować w niemal wszystkich krajach europejskich, szczególnie w przypadku młodszej grupy wiekowej (Rysunek B12).

W niniejszym rozdziale dokonano również analizy czynników ryzyka, które mogą mieć negatywny wpływ na edukację dzieci. Przedstawiono ogólny wskaźnik liczby dzieci zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz określono liczbę dzieci żyjących w bezrobotnych gospodarstwach domowych. Aby ocenić, jak wiele dzieci może pochodzić z rodzin migranckich i potrzebuje specjalnych programów wsparcia językowego, przedstawiono liczbę małych dzieci posiadających obce obywatelstwo lub urodzonych za granicą. Wskaźniki przedstawiające dzieci żyjące w pełnych rodzinach, mieszkające z jednym z rodziców lub w „innych” typach gospodarstw domowych pozwalają na zapoznanie się ze środowiskiem rodzinnym dzieci w poszczególnych krajach Europy. Szczególnie ten fragment przedstawia odpowiedni kontekst dla Rozdziału D, w którym omówiono zniżki i specjalne wsparcie finansowe oraz Rozdziału G, w którym zaprezentowano analizę działań skierowanych do dzieci pochodzących ze środowisk defaworyzowanych.

OKOŁO SZEŚĆ PROCENT POPULACJI EUROPY JEST W WIEKU PONIŻEJ 6 LAT

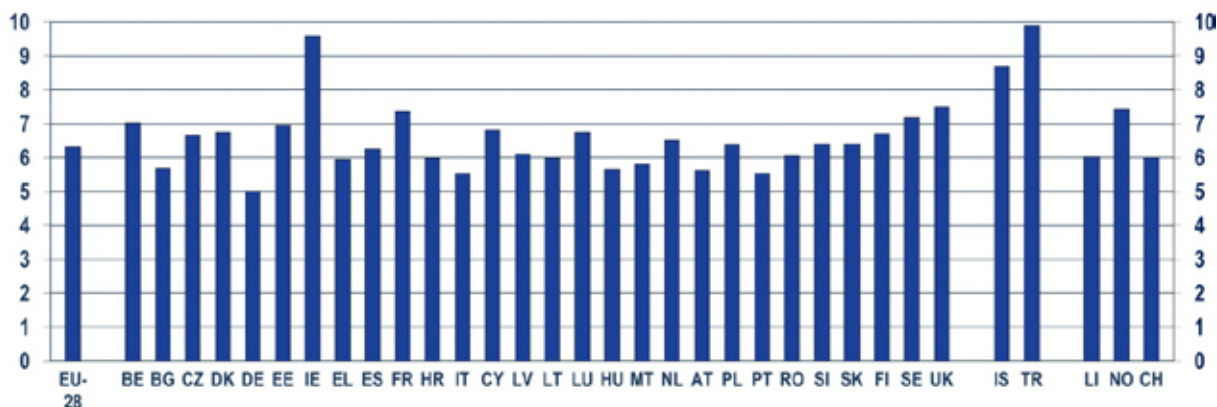
Obecnie w 28 krajach UE dzieci w wieku poniżej 6 lat stanowią średnio 6,3% całej populacji. Bezwzględna liczba dzieci w tej grupie wiekowej w Europie w 2013 r. wyniosła 32 miliony (32 003 394). W większości krajów dzieci te stanowią większość użytkowników usług świadczonych przez placówki wczesnej edukacji i opieki.

W 2013 r, różnice w zakresie odsetka dzieci w wieku poniżej 6 lat w poszczególnych krajach europejskich nie były znaczące. W ponad jednej trzeciej krajów ten odsetek był bliski średniej dla UE. Tylko w kilku krajach odnotowano znaczące odstępstwa. Turcja była krajem z największym odsetkiem dzieci w wieku poniżej 6 lat (9,9 %) w odniesieniu do ogólnej liczby mieszkańców. W Irlandii i Islandii również odnotowano dość wysoki odsetek małych dzieci (9,6 % i 8,7 %). Natomiast w Niemczech odsetek dzieci w tej grupie wiekowej był najniższy (5,0 %). W krajach takich, jak Bułgaria, Grecja, Włochy, Węgry, Malta, Austria i Portugalia, ta grupa wiekowa stanowiła mniej niż 6,0% całej populacji.

Bezwzględna liczba dzieci w wieku poniżej 6 lat również była najwyższa w Turcji i wyniosła ok. 7,5 miliona. W 2013 r, spośród krajów Unii Europejskiej, Francja i Wielka Brytania miały najwyższą liczbę dzieci w wieku poniżej 6 lat, która wyniosła ok. 4,8 miliona. W Niemczech, pomimo najliczniejszej populacji w Unii Europejskiej, liczba dzieci w wieku 0 – 5 lat wyniosła tylko 4,1 miliona.

Jeśli chodzi o mniejsze kraje, na dzień 1 stycznia 2013 r, w Liechtensteinie było około 2200 dzieci w wieku poniżej 6 lat. Populacja w Luksemburgu, na Malcie i w Islandii wyniosła od 24 000 do 36 000, a w Estonii i na Cyprze odnośne liczby były poniżej 100 000; natomiast na Łotwie, Litwie i w Słowenii poniżej 200 000.

Rysunek A1: Odsetek populacji w grupie wiekowej 0-5 lat, 2013

EU-28	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU
6,3	7,0	5,7	6,7	6,8	5,0	6,9	9,6	5,9	6,3	7,4	6,0	5,5	6,8	6,1	6,0	6,7
HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	TR	LI	NO	CH
5,7	5,8	6,5	5,6	6,4	5,5	6,1	6,4	6,4	6,7	7,2	7,5	8,7	9,9	6,0	7,4	6,0

Źródło: Eurostat, Dane statystyczne dotyczące populacji (dane z marca 2014).

Objaśnienie

Odsetek został obliczony poprzez podzielenie liczby dzieci w wieku 0-5 lat przez łączną liczbę populacji. Dane dotyczące populacji są datowane na 1 stycznia 2013 r.

Uwaga dotycząca kraju

EU-28 i Francja: Wstępne dane.

**WSPÓŁCZYNNIKI DZIETNOŚCI W EUROPIE
SĄ NADAL PONIŻEJ WSKAŹNIKA ZASTĘPOWALNOŚCI POKOLEŃ**

Średni współczynnik dzietności w krajach Europy uległ niewielkiemu wzrostowi w ciągu ubiegłych kilku lat. Od 2001 r., kiedy pierwsze łączne statystyki dla EU-28 były dostępne, średni poziom dzietności miarowo wzrastał od 1,5 dziecka na jedną kobietę do 1,6 w 2012 r. Niemniej jednak nadal kształtuje się znacznie poniżej wskaźnika zastępowalności pokoleń (który wynosi ok. 2,1 w krajach uprzemysłowionych) wymaganego do utrzymania wzrostu populacji na poziomie zerowym. Innymi słowy przewiduje się, że odsetek dzieci w łącznej populacji będzie spadać (patrz Rysunek A3).

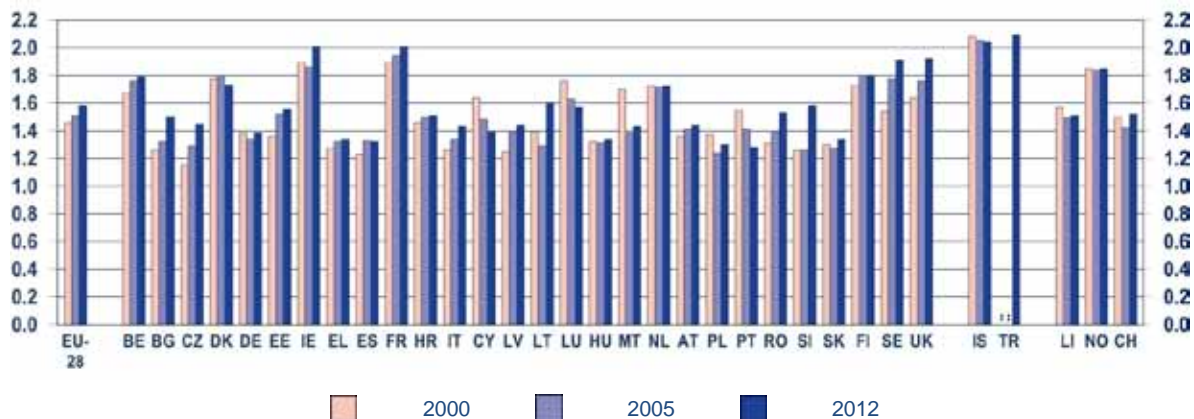
Pomimo ogólnego trendu polegającego na umiarkowanej poprawie wskaźnika dzietności, zmiany obserwowane w poszczególnych krajach były zróżnicowane. W latach 2000 - 2012, największy wzrost współczynnika dzietności, o niemal 0,4 dziecka na jedną kobietę, zaobserwowano w Szwecji. W tym samym czasie współczynnik dzietności wzrósł o ok. 0,3 w Republice Czeskiej, Słowenii i Wielkiej Brytanii oraz o 0,2 dziecka na jedną kobietę w Bułgarii, Estonii, Rumunii i na Litwie. Ponadto współczynnik dzietności wzrósł od 0,1 do 0,2 dziecka na jedną kobietę w Belgii, Irlandii, Francji, Włoszech i na Łotwie.

Natomiast w ubiegłej dekadzie spadki współczynnika dzietności zaobserwowano w Polsce i Liechtensteinie (o 0,1 dziecka na jedną kobietę) oraz w Luksemburgu (o 0,2 dziecka na jedną kobietę). Największy spadek współczynnika dzietności odnotowano na Cyprze, Malcie i w Portugalii (0,3 dziecka na jedną kobietę).

W 2012 r, współczynnik dzietności był najwyższy (ponad 2,0 dziecka na jedną kobietę) w Irlandii, Francji, Islandii i Turcji. W pozostałych czterech krajach skandynawskich oraz w Belgii, Holandii i Wielkiej Brytanii współczynnik dzietności wynosił od 1,7 do 2,0.

W ponad połowie krajów europejskich współczynnik dzietności był niższy niż średnia europejska w danym roku. Najniższy współczynnik dzietności odnotowano w Portugalii i Polsce (1,3 w obu krajach).

Rysunek A2: Współczynnik dzietności, 2000, 2005, 2012

	EU-28	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU
2012	1,58	1,79	1,50	1,45	1,73	1,38	1,56	2,01	1,34	1,32	2,01	1,51	1,43	1,39	1,44	1,60	1,57
2005	1,51	1,76	1,32	1,29	1,80	1,34	1,52	1,86	1,32	1,33	1,94	1,50	1,34	1,48	1,39	1,29	1,63
2000	1,46*	1,67	1,26	1,15	1,77	1,38	1,36	1,89	1,27	1,23	1,89	1,46*	1,26	1,64	1,25	1,39	1,76
	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	TR	LI	NO	CH
2012	1,34	1,43	1,72	1,44	1,30	1,28	1,53	1,58	1,34	1,80	1,91	1,92	2,04	2,09	1,51	1,85	1,52
2005	1,31	1,38	1,71	1,41	1,24	1,41	1,39	1,26	1,27	1,80	1,77	1,76	2,05	:	1,49	1,84	1,42
2000	1,32	1,70	1,72	1,36	1,37	1,55	1,31	1,26	1,30	1,73	1,54	1,64	2,08	:	1,57	1,85	1,50

Źródło: Eurostat, Dane statystyczne dotyczące populacji (dane z marca 2014).

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

* dane za 2001 r.

EU-28: przerwy w szeregach chronologicznych w 2007, 2011 i 2012 r.

Belgia: przerwa w szeregach chronologicznych w 2011 r.

Bułgaria: przerwa w szeregach chronologicznych w 2007 r.

Luksemburg i Węgry: przerwa w szeregach chronologicznych w 2012 r.

Polska i Szwajcaria: przerwa w szeregach chronologicznych w 2011 r.

PRZEWIDUJE SIĘ, ŻE DO ROKU 2030 LICZBA MAŁYCH DZIECI BĘDZIE SPADAĆ

Skuteczne zarządzanie zasobami ludzkimi i materialnymi jest uzależnione od prognoz demograficznych przedstawiających wiarygodne szacunki nt. liczby dzieci w grupie wiekowej 0 – 5 lat, tj. dzieci, które będą korzystać z edukacji na poziomie edukacji przedszkolnej (ISCED 0) i szkoły podstawowej (ISCED 1). Z drugiej strony polityka w zakresie wczesnej edukacji i opieki (patrz Rozdział B i D) oraz polityka rodzinna (na przykład czas trwania urlopu wychowawczego, patrz Rysunek B3) mogą mieć znaczący wpływ na współczynniki dzietności i prognozy dot. wielkości populacji

Obecnie w Europie żyje ponad 32 miliony dzieci w wieku 0 – 5 lat. Dla tej grupy wiekowej przewidywania oparte na odchyleniu standaryzowanym podstawowych trendów wielkości populacji wskazują na spadek ok. 1,9% w EU-28 do 2020 r. Tendencja ta będzie się nasilać do 2030 r., kiedy to przewidywana populacja w tej grupie wiekowej wyniesie o 7,6% mniej niż w 2012 r. W wartościach bezwzględnych będzie to 2,5 miliona mniej dzieci w Unii Europejskiej w 2030 r. w porównaniu do w 2012 r.

Szczególnie drastyczny spadek populacji dzieci przewidywany jest w niektórych krajach Europy wschodniej i w Hiszpanii. W przypadku Estonii, Łotwy i Polski przewiduje się, że liczba dzieci w wieku 0 - 5 lat do 2030 r. będzie mniejsza o 24,0-26,0% w porównaniu do stanu obecnego. Przewiduje się,

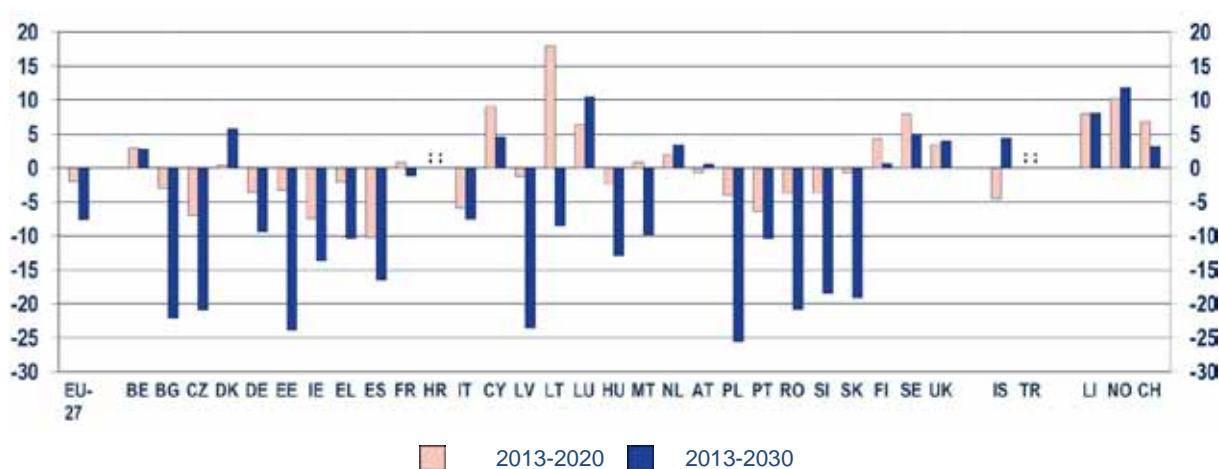
że w Bułgarii, Republice Czeskiej, Hiszpanii, Rumunii, Słowenii i Słowacji do 2030 r. liczba małych dzieci będzie niższa o 17,0 - 22,0%.

Natomiast prognozuje się, że liczba dzieci w wieku poniżej 6 lat wzrośnie w krajach skandynawskich (z wyjątkiem Finlandii), a także w Belgii, Luksemburgu, Holandii, Wielkiej Brytanii, Liechtensteinie, Szwajcarii i na Cyprze.

Prawdopodobnie populacja dzieci w 2030 r. pozostanie na tym samym poziomie jak w 2013 r. we Francji, Austrii i Finlandii.

W większości krajów przewiduje się, że kierunki zmian wielkości populacji będą takie same w latach 2013 - 2020 oraz w latach 2013 - 2030. Głównym wyjątkiem będzie Litwa, gdzie po przewidywanym wzroście o 18,0% w latach 2013 - 2020 przewiduje się spadek na poziomie 8,5% do 2030 r.

Rysunek A3: Przewidywane zmiany wielkości populacji w grupie wiekowej 0-5 lat, lata 2013-2020 i 2013-2030

	EU-27	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU
2013-2020	-1,9	2,9	-2,9	-7,0	0,4	-3,6	-3,3	-7,4	-2,0	-10,2	0,8	:	-5,9	9,0	-1,3	18,0	6,4
2013-2030	-7,6	2,7	-22,1	-21,0	5,7	-9,5	-23,9	-13,7	-10,3	-16,6	-1,2	:	-7,5	4,5	-23,6	-8,5	10,5
	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	TR	LI	NO	CH
2013-2020	-2,3	0,9	2,0	-0,6	-4,1	-6,4	-3,8	-3,6	-0,6	4,2	7,9	3,5	-4,5	:	8,0	10,2	6,8
2013-2030	-12,9	-9,8	3,4	0,6	-25,6	-10,4	-20,9	-18,4	-19,0	0,7	5,0	4,0	4,4	:	8,1	11,8	3,1

Źródło: Eurostat, Dane statystyczne dotyczące populacji, Europop 2010.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

EU-27 i Włochy: Dane za 2012 r, wstępne łączne wartości.

Chorwacja nie była krajem członkowskim UE w 2010 r. i dlatego nie została uwzględniona w przewidywaniach wielkości populacji Europop 2010.

W EUROPIE JEDNO NA CZWORO DZIECI W GRUPIE WIEKOWEJ 0-5 LAT ZAGROŻONE JEST UBÓSTWEM LUB WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM

W 2012 r. przewidywania nt. liczby osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pozostawały na poziomie 124 mln ⁽³⁾ osób w EU-28. Te dane statystyczne wskazują, że państwa członkowskie UE muszą podwoić wysiłki skierowane na osiągnięcie celu Strategii Europa 2020, jakim jest wyzdignięcie z ubóstwa lub wykluczenia społecznego co najmniej 20 milionów obywateli ⁽⁴⁾ do 2020 r.

⁽³⁾ Eurostat: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators

⁽⁴⁾ EUCO 13/10, Konkluzje Rady Europejskiej, 17 czerwca 2010 r.

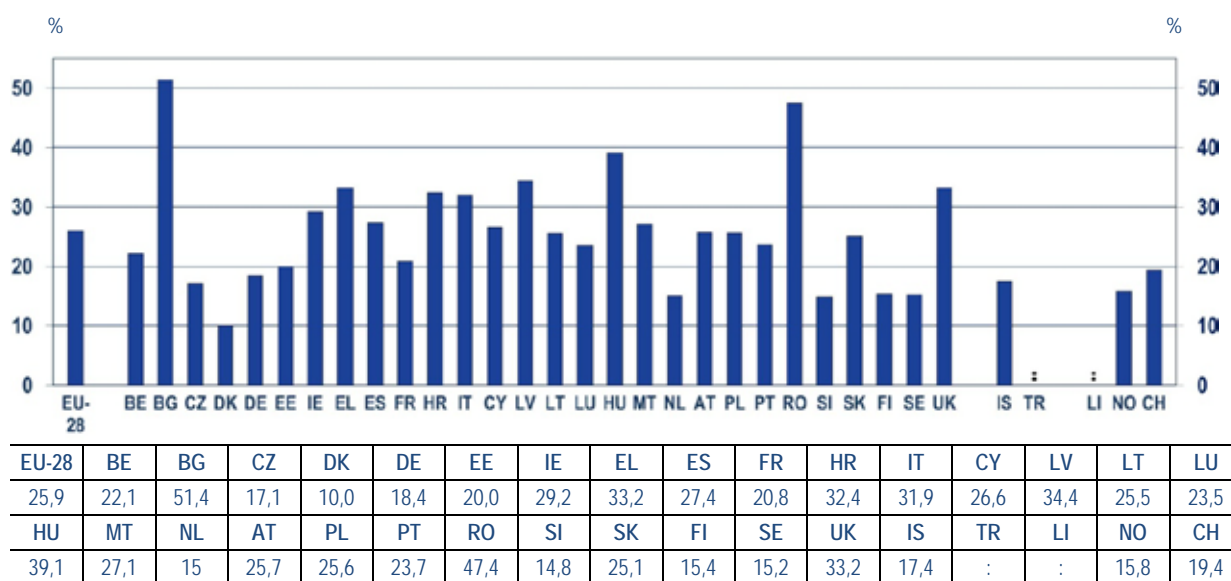
Najnowsze europejskie badanie dochodów i warunków życia (EU-SILC) wykazuje, że w Unii Europejskiej niemal 26,0% dzieci w wieku 0 - 5 lat jest zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. To oznacza, że 8,4 miliona dzieci stanowiących grupę docelową usług wczesnej edukacji i opieki jest zagrożonych ubóstwem lub w znacznym stopniu pozbawionych środków materialnych, lub żyje w gospodarstwach domowych o „bardzo niskiej intensywności pracy” (w celu zapoznania się z definicją, patrz Objaśnienia do Rysunku A4). Dzieci mogą cierpieć z powodu więcej niż jednego wymiaru ubóstwa; jednak te, które doświadczają takiej sytuacji zostały policzone tylko raz.

W tej grupie wiekowej znajdują się dzieci, które są zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pochodzące ze wszystkich krajów, a ich odsetek wynosi nieco ponad 10,0% w Danii, przy czym najniższy odsetek dzieci dotkniętych tych problemem wynosi 10%. Niemniej jednak to oznacza, że jedno na dziesięcioro dzieci jest albo zagrożone ubóstwem lub w znacznym stopniu pozbawione środków materialnych, lub żyje w gospodarstwie domowym o „bardzo niskiej intensywności pracy”. Wskaźniki te są na poziomie około 10,0 - 16,0 % w Holandii, Słowenii, Finlandii, Szwecji i Norwegii.

Natomiast niemal co drugie dziecko w Bułgarii (51,4%) i Rumunii (47,4%) jest zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Inne kraje, w których wskaźnik ten jest znacznie wyższy niż średnia dla UE i przekracza 30,0% to Grecja, Chorwacja, Włochy, Łotwa, Węgry i Wielka Brytania.

Wymienione powyżej liczby mają duże znaczenie, ponieważ pokazują, jak liczna jest grupa dzieci uczęszczających do placówek wczesnej edukacji i opieki, które mogą potrzebować pomocy (patrz Rozdział G).

Rysunek A4: Odsetek dzieci w wieku 0-5 lat zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, 2012

Źródło: Eurostat, EU-SILC (dane z lutego 2014 r.).

Objaśnienia

Wskaźnik „zagrożenie ubóstwem lub wykluczeniem społecznym” odnosi się do sytuacji osób, które są zagrożone ubóstwem lub w znacznym stopniu pozbawione środków materialnych, lub żyją w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy.

Aby zapoznać się z pełną definicją terminu „zagrożenie ubóstwem lub wykluczeniem społecznym”, patrz Glosariusz.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

EU-28: Szacunkowa liczba.

Irlandia: Dane z 2011.

Austria i Wielka Brytania: przerwa w szeregach chronologicznych w 2012 r.

JEDNO NA DZIESIĘĆ GOSPODARSTW DOMOWYCH Z DZIEĆMI W WIEKU PONIŻEJ 6 LAT JEST DOTKNIĘTE BEZROBOCIEM

Wskaźnik ten przedstawia odsetek dotkniętych bezrobociem gospodarstw domowych w łącznej liczbie gospodarstw domowych z dziećmi w wieku poniżej 6 lat. „Dotknięte bezrobociem gospodarstwo domowe” to gospodarstwo domowe, w którym żaden z członków nie jest zatrudniony, tj. którego wszyscy członkowie są bezrobotni lub nieaktywni zawodowo. Życie w gospodarstwie domowym dotkniętym bezrobociem może nie tylko oznaczać, że dziecko jest zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (patrz Rysunek A5), lecz również nierównymi szansami edukacyjnymi.

Średni odsetek dotkniętych bezrobociem gospodarstw domowych w łącznej liczbie gospodarstw domowych z dziećmi w wieku 0 - 5 lat dla EU-28 wynosi 11,2%. To oznacza, że nieco więcej niż jedno gospodarstwo domowe na dziesięć w UE z dziećmi w wieku poniżej 6 lat jest dotknięte tym problemem. Dzieci żyjące w tych gospodarstwach domowych mogą być zagrożone nierównymi szansami edukacyjnymi spowodowanymi bezrobociem lub niepewną sytuacją finansową opiekunów.

Dwie trzecie krajów znajduje się poniżej średniej dla EU-28. Najniższy poziom bezrobocia gospodarstw domowych z dziećmi w wieku poniżej 6 lat odnotowano w Luksemburgu, gdzie wynosi on 2,3%. Inne kraje, gdzie wskaźnik ten jest stosunkowo niski (mniej niż 6%) to Holandia, Austria, Słowenia i Finlandia.

Jednak w trzech krajach, a mianowicie w Bułgarii (16,7%), Irlandii (20,1%) i Wielkiej Brytanii (17,4%), wskaźnik ten jest dużo wyższy niż średnia europejska.

Rysunek A5: Odsetek dotkniętych bezrobociem gospodarstw domowych z dziećmi w wieku 0-5 lat, 2012

EU-28	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU
11,2	11,6	16,7	9,0	11,0	11,5	9,3	20,1	10,6	12,9	10,5	8,4	7,6	6,9	9,6	12,4	2,3
HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	TR	LI	NO	CH
14,3	6,7	5,9	5,6	6,6	7,7	10,1	4,2	9,5	5,9	8,3	17,4	:	8,7	:	:	:

Źródło: Eurostat, LFS (dane z lutego 2014 r.).

Objaśnienie

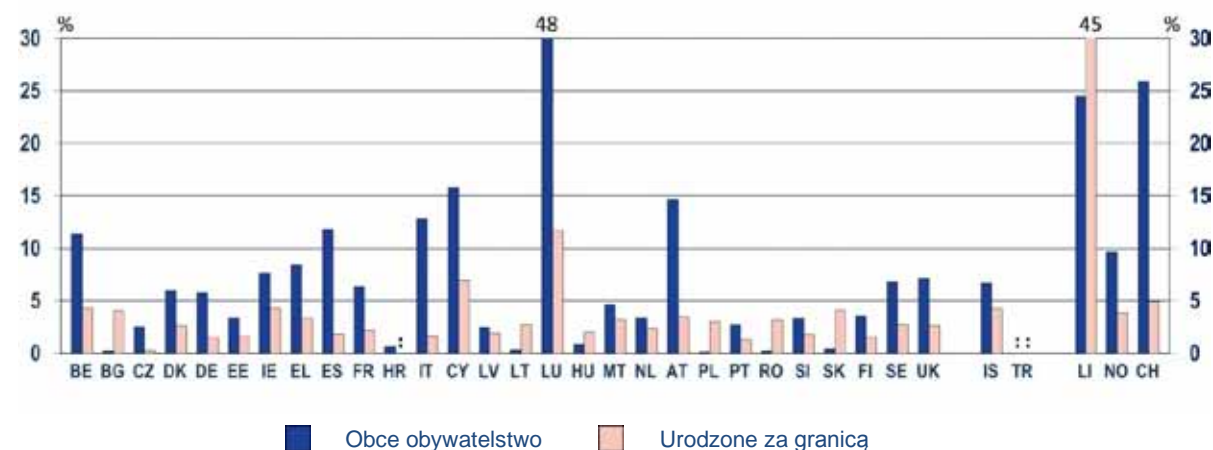
Aby zapoznać się z definicją „gospodarstwa domowego”, patrz Glosariusz. **Dotknięte bezrobociem gospodarstwa domowe** to takie, w których żaden z członków nie jest zatrudniony, tj. którego wszyscy członkowie są bezrobotni lub nieaktywni zawodowo.

W WIĘKSZOŚCI KRAJÓW PONAD PIĘĆ PROCENT DZIECI URODZIŁO SIĘ ZA GRANICĄ LUB ZOSTAŁO ZAREJESTROWANYCH JAKO OBYWATELE INNEGO KRAJU

Pochodzenie małych dzieci ma znaczenie nie tylko dlatego, że może mieć wpływ na ich uczestnictwo we wczesnej edukacji i opiece (patrz Rysunek C9), lecz również może wskazywać na to, że będą one wymagać specjalnego wsparcia, aby móc odnieść pełne korzyści z programów wczesnej edukacji i opieki (patrz Rysunki G1 i G2). Typy pochodzenia, jakie mogą mieć wpływ na edukację dzieci obejmują warunki społeczno-ekonomiczne rodziny, pochodzenie kulturowe i/lub językowe oraz pochodzenie z rodzin migranckich. Przepływy migracji przyczyniły się do zwiększenia zróżnicowania populacji Europy i znacznie zmieniły jej dynamikę w ubiegłych latach. Poszczególne kraje mają różne koncepcje tego, co oznacza „obce pochodzenie”. Podobnie we wszystkich krajach informacje zbierane są na różne sposoby, co utrudnia zbieranie porównywalnych danych. Aby mieć lepszy pogląd na skład najmłodszej grupy wiekowej (dzieci w wieku 0 – 5 lat) oraz dostrzec różnice pomiędzy poszczególnymi krajami, na Rysunku A6 przedstawiono dwa zestawy danych dotyczących dzieci o potencjalnym obcym pochodzeniu. Obejmują one odsetek dzieci mających obce obywatelstwo i dzieci urodzonych za granicą. Najwyższy odsetek dzieci o obcym pochodzeniu (mających obce obywatelstwo lub urodzonych za granicą) odnotowano w Luksemburgu, Liechtensteinie i Szwajcarii. Inne kraje, w których wskaźnik ten jest wysoki i wynosi ponad 10,0% to Belgia, Hiszpania, Włochy, Cypr i Austria.

Na drugim końcu spektrum znajdują się kraje Europy środkowej i wschodniej, trzy kraje bałtyckie oraz Chorwacja, Malta, Holandia, Portugalia i Finlandia, gdzie odsetek dzieci w wieku 0 – 5 lat, które mogą pochodzić z rodzin migrantów jest bardzo niski. Odsetek dzieci z obcym obywatelstwem waha się od 0,1% w Polsce do 4,6% na Malcie, Wskaźnik dzieci urodzonych za granicą wynosi w tych krajach około lub poniżej 4,0%. W Republice Czeskiej wynosi on 0,3%.

Rysunek A6: Odsetek dzieci z obcym obywatelstwem i urodzonych za granicą w wieku 0-5 lat, 1 stycznia 2013

%	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU
Obcy obywatel	11,3	0,2	2,5	6,0	5,8	3,4	7,6	8,4	11,8	6,3	0,7	12,8	15,8	2,5	0,3	48,4	0,9
Urodzone za granicą	4,3	4,0	0,3	2,6	1,5	1,6	4,2	3,4	1,8	2,2	:	1,7	6,9	2,0	2,7	11,7	2,0
%	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	TR	LI	NO	CH	
Obcy obywatel	4,6	3,4	14,7	0,1	2,7	0,2	3,3	0,4	3,6	6,8	7,2		6,7	:	24,5	9,6	25,9
Urodzone za granicą	3,2	2,3	3,5	3,0	1,3	3,2	1,8	4,1	1,5	2,7	2,7		4,2	:	45,6	3,8	4,9

Źródło: Eurostat, Dane statystyczne dotyczące populacji (dane z marca 2014 r.).

JEDNO NA DZIESIĘĆ GOSPODARSTW DOMOWYCH Z DZIEĆMI W WIEKU PONIŻEJ 6 LAT TO GOSPODARSTWO PROWADZONE PRZEZ JEDNEGO Z RODZICÓW

Typ gospodarstwa domowego, w jakim dorasta dziecko to ważny czynnik, które może mieć wpływ na jego uczestnictwo we wczesnej edukacji i opiece lub nawet na efekty kształcenia (Kernan, 2012; de Lange, Dronkers i Wolbers, 2013). Według definicji Eurostatu gospodarstwo domowe to zespół dwóch lub więcej osób razem zamieszkujących w domu lub w części domu i wspólnie się utrzymujących. Obecnie około 25,8 miliona gospodarstw domowych w EU-28 ma dzieci w wieku poniżej 6 lat. Ponad 78,0% z nich to gospodarstwa domowe prowadzone przez dwoje rodziców. Dziecko żyjące z obojgiem rodziców może mieć pewną przewagę nad rówieśnikiem mieszkającym z jednym z rodziców (większość gospodarstw domowych prowadzonych przez jedno z rodziców jest prowadzonych przez matki), szczególnie jeśli rodzic ma ograniczone zasoby finansowe. Bycie samotnym rodzicem i posiadanie ograniczonych dochodów może być brane pod uwagę podczas udzielania zniżek lub zwolnień z opłat za korzystanie z wczesnej edukacji i opieki (patrz Rysunek D7). W EU-28, jedno na dziesięć gospodarstw domowych z dziećmi w wieku poniżej 6 lat (10,5 %) to gospodarstwo prowadzone przez jednego z rodziców. Innymi słowy, około 2,7 miliona gospodarstw domowych z dziećmi w wieku 0 – 5 lat w EU-28 jest prowadzonych tylko przez jednego z rodziców. Najwyższy odsetek takich gospodarstw domowych odnotowano w Danii (30,0 %). Na drugim miejscu plasuje się Wielka Brytania, gdzie gospodarstwa prowadzone przez jednego z rodziców wynoszą 22,2 %.

Natomiast w krajach śródziemnomorskich (Grecja, Hiszpania, Włochy, Cypr, Malta, Portugalia i Turcja) oraz niektórych krajach Europy środkowej i wschodniej, takich jak Bułgaria, Chorwacja, Węgry, Polska, Rumunia, Słowenia i Słowacja wydaje się być mniej gospodarstw domowych prowadzonych przez jednego z rodziców. W krajach tych mniej niż 8,0% gospodarstw domowych, w których żyją małe dzieci jest prowadzonych przez jednego z rodziców. Luksemburg (5,2%), Austria (7,0 %) i Finlandia (3,1 %) również znajdują się poniżej tego progu. Najniższy wskaźnik wynoszący 1,4% odnotowano w Chorwacji.

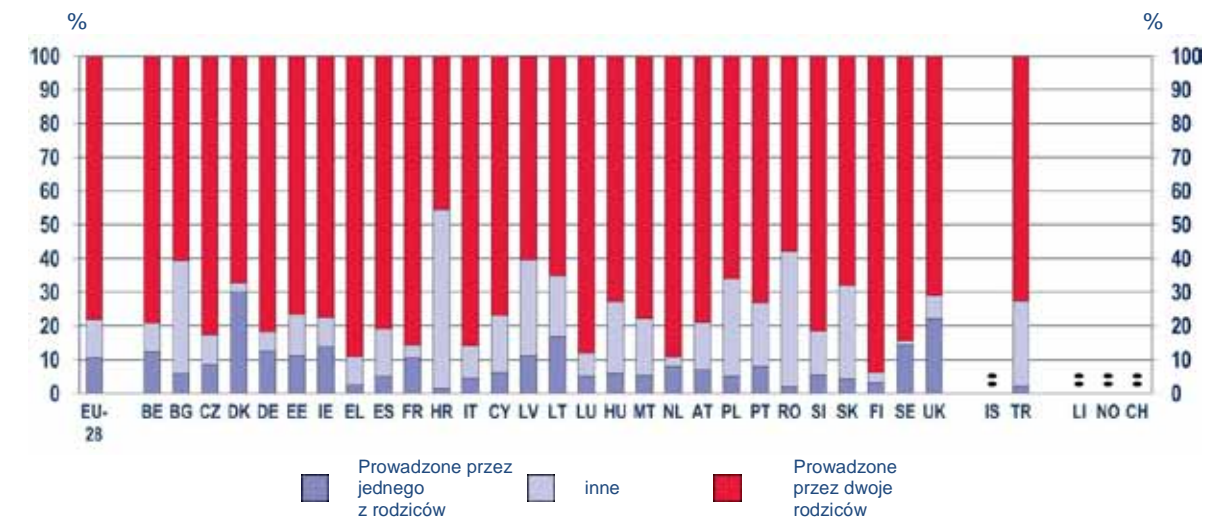
Chorwacja jest również krajem z najniższym odsetkiem gospodarstw domowych prowadzonych przez dwoje rodziców z dziećmi w wieku poniżej 6 lat, który wynosi 45,6%. Kolejny kraj o najniższym odsetku to Rumunia (57,8 %). We wszystkich pozostałych krajach, dla których dostępne są dane, wskaźniki wynoszą ponad 60,0%. W ponad jednej trzeciej krajów wskaźnik ten wynosi więcej niż 80,0%. Najwyższe wskaźnik odnotowano w Finlandii, gdzie 93,8% to odsetek gospodarstw domowych prowadzonych przez dwoje rodziców z dziećmi w wieku poniżej 6 lat. Kolejne kraje z najwyższym odsetkiem to Holandia i Grecja (nieco ponad 89,0 %).

Wg danych Eurostatu, średnio 11,4% gospodarstw domowych z małymi dziećmi w EU-28 zakwalifikowano do kategorii „inne” niż gospodarstwa domowe prowadzone przez dwoje lub jednego z rodziców. Kategoria „inne” obejmuje wszystkie typy gospodarstw domowych, w tym te, w których rodzic lub rodzice mieszkają z innymi osobami dorosłymi oraz gospodarstwa domowe, w których żaden z opiekunów nie jest rodzicem, ojczymem, macochą lub rodzicem zastępczym dziecka. Mogą to być dziadkowie i/lub inni krewni dziecka. Chorwacja jest krajem z najwyższym odsetkiem gospodarstw domowych z dziećmi w wieku poniżej 6 lat sklasyfikowanych jako „inne” (53,0%). Podobny trend można zaobserwować w sześciu krajach Europy środkowej i wschodniej (Bułgaria, Łotwa, Węgry, Polska, Rumunia i Słowacja) i w Turcji. Odsetek gospodarstw domowych z dziećmi w wieku poniżej 6 lat sklasyfikowanych jako „inne” w krajach tych waha się od 21,2% do 40,3%.

Kraje z najniższym odsetkiem „innych” typów gospodarstw domowych, w których żyją dzieci w wieku poniżej 6 lat (poniżej 4,0%) to trzy kraje skandynawskie (Dania, Finlandia i Szwecja), a także Francja i Holandia.

Rysunek A7: Odsetek gospodarstw domowych prowadzonych przez dwoje rodziców, jednego z rodziców oraz innych typów gospodarstw z dziećmi w wieku 0-5 lat, 2012

%	EU-28	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU
Jedno z rodziców	10,5	12,4	5,9	8,4	30,0	12,5	11,0	13,8	2,5	5,1	10,5	1,4	4,3	6,2	11,0	16,9	5,2
Inne	11,4	8,5	33,4	9,0	2,8	5,7	12,5	8,7	8,4	14,1	4,0	53,0	9,9	16,9	28,8	17,9	6,9
Dwoje rodziców	78,1	79,1	60,8	82,6	67,1	81,8	76,5	77,5	89,1	80,8	85,5	45,6	85,7	77,1	60,1	65,1	87,9
	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	TR	LI	NO	CH
Jedno z rodziców	5,9	5,3	8,1	7,0	5,1	7,9	1,9	5,5	4,2	3,1	14,3	22,2	:	2,0	:	:	:
Inne	21,2	16,8	2,7	14,2	28,8	18,9	40,3	12,9	27,8	3,1	1,3	6,9	:	25,3	:	:	:
Dwoje rodziców	72,8	77,9	89,2	78,8	66,0	73,1	57,8	81,6	68,0	93,8	84,4	70,9	:	72,7	:	:	:

Źródło: Eurostat, LFS (dane z lutego 2014 r.).

Objaśnienia

Aby zapoznać się z definicją „gospodarstwa domowego”, patrz Glosariusz.

Punktem odniesienia dla powyższych danych jest liczba gospodarstw domowych z dziećmi w wieku 0 – 5 lat. 100% to łączna liczba gospodarstw domowych z dziećmi w wieku 0 – 5 lat. Wielkości przedstawione w tabeli i o których mowa w tekście dotyczą gospodarstw domowych prowadzonych przez jednego z rodziców, przez dwoje rodziców i innych.

ORGANIZACJA

CZĘŚĆ I – STRUKTURY I DOSTĘP

Bez wyjątku, każdy kraj w Europie ustanowił system formalnej, zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku przedszkolnym. Jednak organizacja tych usług jest różna w poszczególnych krajach Europy.

W niniejszym rozdziale opisano główne cechy systemów wczesnej edukacji i opieki. W pierwszej części opisano dwie najczęściej spotykane formy organizacji wczesnej edukacji i opieki oraz podkreślono główne cechy charakterystyczne systemu jedno- i dwuetapowego. Omówiono również uregulowane prawnie usługi domowej wczesnej edukacji i opieki oraz zakres ich występowania w poszczególnych krajach. Wskaźnik dotyczący długości trwania urlopu wychowawczego zapewnia dodatkowe informacje w zakresie polityki społecznej i pozwala zweryfikować, czy zapewniono kontynuację pomiędzy płatnym urlopem dla rodziców a usługami wczesnej edukacji i opieki. Omówiono również różne sposoby zagwarantowania dostępu do tych usług oraz wymieniono kraje, w których zapewniono ustawowe prawo do wczesnej edukacji i opieki lub wprowadzono obowiązek korzystania z takich usług. Dokonano także analizy kryteriów stosowanych do przyznawania miejsc, jeżeli popyt jest większy niż podaż.

W drugiej części skoncentrowano się na jakości wczesnej edukacji i opieki oraz minimalnych standardach świadczenia usług. W trzeciej części omówiono monitoring dostępności miejsc oraz przedstawiono przegląd systemów zarządzania popytem i podażą miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki. Przedstawiono również różne inicjatywy mające na celu zwiększenie podaży w poszczególnych krajach europejskich.

W WIĘKSZOŚCI KRAJÓW EUROPEJSKICH WCZESNA EDUKACJA I OPIEKA PODZIELONA JEST NA DWA ODRĘBNE ETAPY UZALEŻNIONE OD WIEKU DZIECKA

Rozróżnia się dwie główne formy organizacji wczesnej edukacji i opieki w Europie. W niektórych krajach wczesna edukacja i opieka jest jednoetapowa, podczas gdy w innych występuje podział na dwa etapy. **System dwuetapowy**, który jest najbardziej popularny, obejmuje podział usług dla dwóch kategorii wiekowych dzieci. Usługi są świadczone w odrębnych placówkach dla młodszych i starszych dzieci. Zazwyczaj przejście z pierwszego do drugiego etapu ma miejsce, gdy dziecko jest w wieku ok. 3 lat i w niektórych krajach waha się od wieku 2,5 roku do 4 lat. System ten odzwierciedla podział na usługi typowo opiekuńcze, które są świadczone w placówkach pozaszkolnych i usługi wczesnej edukacji, które często są świadczone w budynku, w którym mieści się szkoła podstawowa.

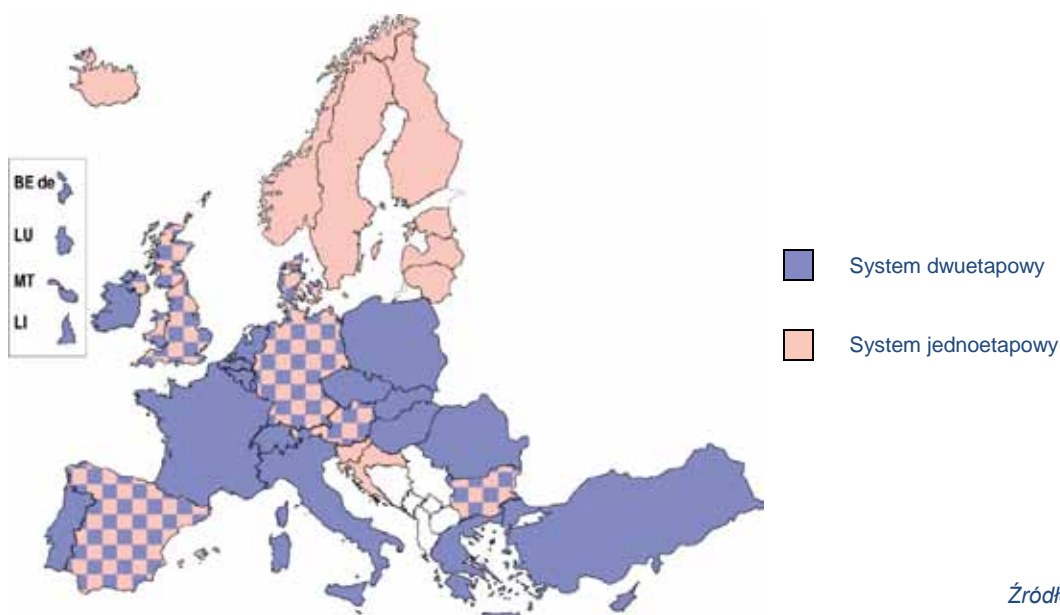
W typowym systemie dwuetapowym odpowiedzialność za zarządzanie, regulowanie i finansowanie poszczególnych placówek wczesnej edukacji i opieki spoczywa na różnych władzach. Zazwyczaj ministerstwo zdrowia, spraw społecznych i rodziny jest odpowiedzialne za usługi dla młodszych dzieci, a ministerstwo edukacji odpowiada za placówki dla starszych dzieci. Wytuczne edukacyjne dotyczą zazwyczaj usług dla starszych dzieci (patrz Rysunek F1). W systemie dwuetapowym wymogi w zakresie kwalifikacji kadry również są zróżnicowane w zależności od typu usług, a ukończenie studiów wyższych jest zazwyczaj wymagane od pracowników placówek dla starszych dzieci (patrz Rysunek E2). Ponadto warunki dostępu mogą się znacznie różnić - zazwyczaj starsze dzieci mają ustawowe prawo do korzystania z usług, a młodsze nie (patrz Rysunek B4). Systemy dwuetapowe zawierające wszystkie elementy wymienione powyżej działają w następujących krajach: Belgia (Wspólnota niemieckojęzyczna i flamandzka), Republika Czeska, Włochy, Cypr, Luksemburg, Polska i Słowacja. Inne kraje sklasyfikowane jako posiadające systemy dwuetapowe i przedstawione na Rysunku B1 posiadają jedną lub więcej cech typowych dla systemów jednoetapowych. Na przykład na Malcie, Ministerstwo Edukacji i Zatrudnienia jest odpowiedzialne za zarządzanie placówkami dla młodszych i starszych dzieci, a w Portugalii wymóg posiadania wykształcenia wyższego dotyczy również nauczycieli pracujących w placówkach dla młodszych dzieci (*creches*).

Natomiast w **systemach jednoetapowych** usługi wczesnej edukacji i opieki nad wszystkimi dziećmi w wieku przedszkolnym są świadczone w jednej placówce. Nie ma przerw ani konieczności przejścia z jednej placówki do kolejnej do momentu, aż dzieci pójdą do szkoły podstawowej. Ministerstwo edukacji jest odpowiedzialne za zarządzanie, regulowanie i finansowanie instytucji wczesnej edukacji i opieki. Edukacja i opieka nad małymi dziećmi uważana jest za element usług wczesnej edukacji, a wytyczne edukacyjne obejmują cały etap wczesnej edukacji i opieki. Jednolite placówki wczesnej edukacji i opieki są zarządzane przez jeden zespół odpowiedzialny za dzieci w każdym wieku, a personel pracujący z nimi musi posiadać takie same kwalifikacje (zazwyczaj ukończone studia wyższe). Ponadto ustawowe prawo do wczesnej edukacji i opieki lub nieodpłatne usługi są zapewnione również dla bardzo małych dzieci. Takie systemy działają w krajach skandynawskich, bałtyckich, w Chorwacji i Słowenii.

Nie wszystkie systemy jednoetapowe są zgodne z modelem przedstawionym powyżej. Na przykład w ramach niektórych systemów jednoetapowych usługi świadczone są na rok lub dwa lata przed rozpoczęciem nauki w szkole, mogą podlegać różnym wytycznym edukacyjnym i mogą być świadczone w szkołach. Na Łotwie, Litwie i w Finlandii usługi świadczone na rok lub dwa lata przed rozpoczęciem obowiązku szkolnego mogą być świadczone w przedszkolach lub poza nimi, często w szkołach podstawowych. W Szwecji ostatni rok wczesnej edukacji i opieki – oddziały przedszkolne dla sześciolatków (*förskoleklass*) – zwykle ma miejsce w szkole podstawowej.

W wielu krajach europejskich istnieją placówki jedno- i dwuetapowe. W Bułgarii, Danii, Niemczech, Hiszpanii i Austrii usługi wczesnej edukacji i opieki mogą być świadczone w odrębnych placówkach dla młodszych i starszych dzieci, lub w jednej placówce dla obu grup wiekowych. Jednak nawet w takich łączonych instytucjach może zostać zachowany podział na dwie grupy wiekowe. Na przykład w Bułgarii i Hiszpanii niektóre placówki oferują oba etapy wczesnej edukacji i opieki, obejmujące całą edukację przedszkolną. Jednak, choć placówki te mają wspólne kierownictwo, to usługi dla młodszych i starszych dzieci świadczone są przez różnych nauczycieli, posiadających różne kwalifikacje, a także obowiązują różne programy nauczania i różne rozwiązania w zakresie finansowania. We wszystkich regionach Wielkiej Brytanii dzieci mogą uczęszczać do jednoetapowych placówek (*day nurseries* lub *children's centres*) do czasu osiągnięcia wieku szkolnego, a trzylatki mogą również uczęszczać do *nursery schools* lub *nursery/reception classes* w szkołach podstawowych.

Rysunek B1: Organizacja zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, 2012/13

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Aby zapoznać się z definicjami terminów „zinstytucjonalizowana opieka”, „dwuetapowy” i „jednoetapowy” system wczesnej edukacji i opieki, patrz Glosariusz. Szczegółowe opisy systemów przedstawiono w zestawieniu informacji krajowych w Załączniku.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Bulgaria, Grecja, Cypr, Łotwa, Litwa, Polska, Finlandia, Szwecja, Wielka Brytania i Szwajcaria: Usługi świadczone są przez rok lub dwa lata i są obowiązkowe w niektórych krajach.

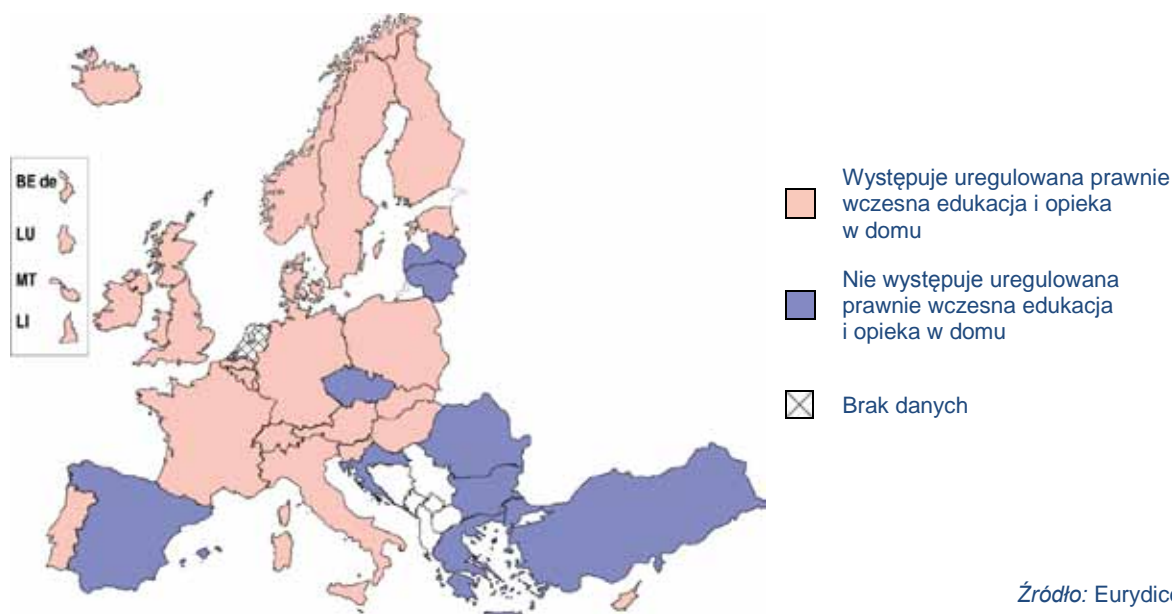
Irlandia: w niniejszym raporcie Irlandia traktowana jest jako kraj posiadający dwuetapowy model wczesnej edukacji i opieki, jako że nieobowiązkowa edukacja podzielona jest na dwa etapy: placówki dla dzieci w wieku poniżej 4 lat oraz placówki dla dzieci w wieku 4 – 6 lat. Jednak do celów międzynarodowej statystyki usługi dla starszych dzieci (w *infant classes*) sklasyfikowane są jako etap szkoły podstawowej (ISCED 1).

Republika Czeska i Portugalia: Niektóre prywatne placówki mogą obejmować grupy dla młodszych i starszych dzieci.

UREGULOWANA PRAWNIE WCZESNA EDUKACJA I OPIEKA W DOMU ISTNIEJE W WIĘKSZOŚCI KRAJÓW EUROPEJSKICH, LECZ JEST SZEROKO STOSOWANA ZALEDWIE W KILKU

Poza zinstytucjonalizowaną wczesną edukacją i opieką, ramy prawne przewidują również usługi sformalizowanej opieki w domu, które muszą być świadczone z przestrzeganiem określonych zasad i standardów jakości. Podczas gdy możliwe jest świadczenie takich usług w domu dziecka lub dostawcy usług, w niniejszym raporcie mowa wyłącznie o drugim typie usług, tj. tych świadczonych w domu dostawcy usług.

|| Rysunek B2: Występowanie uregulowanej prawnie wczesnej edukacji i opieki w domu, 2012/13

Objaśnienie

Aby zapoznać się z definicją „wczesnej edukacji i opieki w domu”, patrz Glosariusz.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Republika Czeska: Ustawa o handlu zezwala na opiekę w domu, lecz brak jest informacji na ten temat.

Chorwacja: Uregulowana prawnie opieka w domu jest stopniowo wygaszana, zgodnie z ustawą o opiekunach dzieci przyjętą przez Parlament w kwietniu 2013 r.

Włochy: Wczesna edukacja i opieka w domu jest uregulowana prawnie na poziomie lokalnym i regionalnym.

Łotwa: Uregulowana prawnie opieka w domu została wprowadzona we wrześniu 2013 r.

Polska: Prawo przewiduje wczesną edukację i opiekę w domu, lecz obecnie jest zarejestrowanych niewielu opiekunów.

Uregulowana prawnie wczesna edukacja i opieka w domu istnieje w większości systemów edukacji w Europie. Jednak dane nt. uczestnictwa dostępne są tylko w kilkunastu krajach, dlatego trudno jest określić zakres jej występowania. W krajach, w których dostępne są dane statystyczne nt. uczestnictwa, uregulowana prawnie wczesna edukacja i opieka w domu stanowi zazwyczaj niewielki procent w porównaniu do zinstytucjonalizowanych usług. Jedynie w Belgii, Danii, Niemczech, Francji, Finlandii, Wielkiej Brytanii i Islandii, uregulowana prawnie wczesna edukacja i opieka w domu stanowi znaczący procent usług wczesnej edukacji i opieki, szczególnie w przypadku młodszych dzieci. Na przykład w Danii około 50% dzieci w wieku jednego roku korzysta ze zinstytucjonalizowanych usług, a około 40%

dzieci w tej samej grupie wiekowej korzysta z uregulowanej prawnie wczesnej edukacji i opieki w domu. We Francji wskaźniki uczestnictwa dzieci w wieku 0 – 3 lat wynosi ok. 15% w przypadku zinstytucjonalizowanych i 28% w przypadku domowych usług. W Islandii więcej dzieci w wieku poniżej 2 lat korzysta z opieki domowej (*dagforeldri*) niż uczęszcza do zinstytucjonalizowanych placówek.

W niektórych krajach dostępna jest więcej niż jedna forma uregulowanej prawnie wczesnej edukacji i opieki w domu. Na przykład na Węgrzech działają dwa odrębne systemy skierowane do różnych grup wiekowych i podlegające różnym przepisom w zakresie maksymalnej liczby dzieci przypadających na jednego opiekuna (patrz Rysunki B7 i B8b). W Finlandii usługi wczesnej edukacji i opieki w domu zapewniane są przez indywidualnych opiekunów lub przez grupę 2-3 opiekunów. W trzech Wspólnotach w Belgii występują różnice w zakresie statusu zatrudnienia opiekunów, którzy mogą być niezależnymi usługodawcami lub mogą współpracować z określonymi instytucjami świadczącymi usługi opiekuńcze.

Usługi opieki w domu mogą stanowić główny typ usług wczesnej edukacji i opieki, lub mogą odgrywać rolę pomocniczą. Stosowane podejście często jest uzależnione od wieku dzieci. Na przykład w Niemczech i we Francji te same przepisy dotyczą domowej i zinstytucjonalizowanej opieki nad dziećmi w wieku 0-3 lat. Jednak dzieci, które ukończyły 3 lata są uprawnione do bezpłatnej lub dofinansowanej zinstytucjonalizowanej opieki, i tym samym opieka domowa jest traktowana jako dodatkowa forma opieki, gdy godziny pracy zinstytucjonalizowanych placówek nie są wystarczające.

W POŁOWIE KRAJÓW EUROPEJSKICH ODPOWIEDNIO OPŁACANY URLOP WYCHOWAWCZY TRWA KRÓCEJ NIZ CZTERDZIEŚCI TYGODNI

Zapewnienie dzieciom dobrego startu w życie, poprzez umożliwienie młodym rodzicom nawiązania z nimi więzi i zapewnienie właściwej równowagi pomiędzy pracą a życiem prywatnym, leży u podstaw wielu wysiłków podejmowanych na poziomie krajowym i europejskim, wysiłków mających na celu tworzenie polityki społecznej przyjaznej rodzinie. W celu wspierania rodziców zastosowano podejście pozwalające na pogodzenie obowiązków służbowych i rodzinnych. Obejmuje ono z jednej strony politykę w zakresie urlopów wychowawczych, która umożliwi rodzicom pozostanie w domu i opiekowaniem się nowonarodzonym dzieckiem, a z drugiej uwzględni również usługi wczesnej edukacji i opieki, które zapewniają, że po powrocie rodziców do pracy dzieciom zapewnia się dobrej jakości opiekę i edukację. Tutaj kluczowe znaczenie ma zapewnienie synergii i kontynuacji pomiędzy takimi politykami.

Definicja terminu „urlop wychowawczy” jest zróżnicowana w poszczególnych krajach europejskich, ze względu na zróżnicowane priorytety i podejścia do opieki nad dzieckiem. Niektóre kraje kładą nacisk na opiekę rodzicielską i tworzą zachęty, aby rodzice opiekowali się własnymi dziećmi przez dłuższy czas. W innych krajach dominują zinstytucjonalizowane placówki opieki i inwestycje koncentrują się na rozwoju usług wczesnej edukacji i opieki.

Bez względu na znaczące różnice w podejściach stosowanych przez poszczególne kraje, na poziomie europejskim opracowano minimalne standardy w zakresie urlopu macierzyńskiego i rodzicielskiego. Istniejące przepisy (1992) ⁽⁵⁾ zalecają przynajmniej 14 tygodniowy urlop macierzyński (w tym dwa tygodnie przed narodzinami dziecka). W 2008 r. Komisja Europejska przedstawiła propozycję wzmocnienia istniejącej dyrektywy poprzez zwiększenie wymiaru urlopu do 18 tygodni i zapewnienia pełnego wynagrodzenia kobietom w tym okresie. Propozycja ta jest nadal rozważana, jednak w 2010 r. Komisja znowelizowała dyrektywę w sprawie urlopu rodzicielskiego ⁽⁶⁾, w której zobowiązała kraje członkowskie do wprowadzenia urlopu rodzicielskiego dla każdego z rodziców w wymiarze przynajmniej czterech miesięcy.

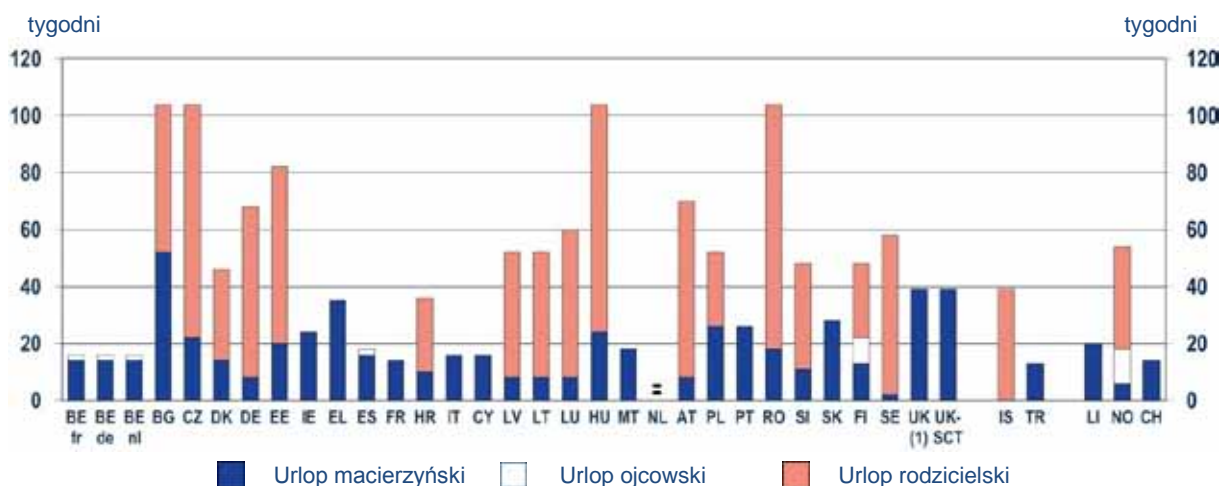
⁽⁵⁾ Dyrektywa Rady 92/85/EWG z dnia 19 października 1992 r. w sprawie wprowadzenia środków służących wspieraniu poprawy w miejscu pracy bezpieczeństwa i zdrowia pracownic w ciąży, pracownic, które niedawno rodziły, i pracownic karmiących piersią, Dz.U. L 348 z 28.11.1992, str. 1.

⁽⁶⁾ Dyrektywa Rady 2010/18/UE z dnia 8 marca 2010 r. w sprawie wdrożenia zmienionego porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego zawartego przez BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP i ETUC oraz uchylająca dyrektywę 96/34/WE, Dz.U. L 68 z 18.03.2010, str. 13.

Rysunek B3 przedstawia czas trwania urlopu wychowawczego, który jest „odpowiednio opłacany”. Pojęcie odpowiedniego wynagrodzenia oznacza, że rodzice otrzymują znaczącą część wcześniejszych zarobków podczas urlopu i w rezultacie nie będą mieć dużych kłopotów finansowych z powodu rezygnacji z pracy w celu sprawowania opieki nad dzieckiem. W niniejszym raporcie odpowiednio opłacany urlop oznacza, że rodzice otrzymują przynajmniej 65% wcześniejszych zarobków. Łączny czas trwania urlopu wychowawczego uwzględnia różne typy urlopu (macierzyński, ojcowski i rodzicielski) oraz jest liczony od narodzin dziecka do czasu powrotu do pracy obojga rodziców.

Najdłuższy wymiar odpowiednio opłacanego urlopu wychowawczego obowiązuje w Bułgarii, Republice Czeskiej, na Węgrzech i w Rumunii. W krajach tych rodzice mogą opiekować się dzieckiem do czasu, aż ukończy ono 2 lata. W Estonii rodzice mogą opiekować się dziećmi do czasu, aż ukończą one 18 miesięcy. W 11 krajach (Dania, Niemcy, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Austria, Polska, Słowenia, Finlandia, Szwecja i Norwegia) rodzice mogą łącznie skorzystać z 46 – 70 tygodni urlopu w celu sprawowania opieki nad nowonarodzonym dzieckiem. W wielu krajach odpowiednio opłacany urlop przysługuje w wymiarze 20 – 39 tygodni. Kraje te, to np. Irlandia, Grecja, Chorwacja, Portugalia, Słowacja, Wielka Brytania, Islandia i Liechtenstein.

Rysunek B3: Czas trwania odpowiednio opłacanego urlopu macierzyńskiego, ojcowskiego i rodzicielskiego (w tygodniach), 2013

	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	HR	CY	LV	LT	LU
Urlop macierzyński	14	14	14	52	22	14	8	20	24	35	16	14	10	16	16	8	8	8
Urlop ojcowski	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0
Urlop rodzicielski	0	0	0	52	82	32	60	62	0	0	0	0	26	0	0	44	44	52
	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK (1)	UK-SCT	IS	TR	LI	NO	CH
Urlop macierzyński	24	18	:	8	26	26	18	11	28	13	2	39	39	0	13	20	6	14
Urlop ojcowski	0	0	:	0	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	12	0
Urlop rodzicielski	80	0	:	62	26	0	86	37	0	26	56	0	0	39	0	0	36	0

Źródło: Eurydice.

UK (1) = UK-ENG/WLS/NIR

Objaśnienia

Urlop macierzyński zwykle dzieli się na dwa etapy: przed porodem i po narodzinach dziecka. Zaprezentowany wskaźnik koncentruje się wyłącznie na drugim etapie. Czas trwania urlopu jest liczony od daty urodzin dziecka, jeżeli przepisy określają, ile tygodni przed porodem matka musi wziąć urlop (zazwyczaj od dwóch do ośmiu). Jeżeli takie informacje nie zostały sprecyzowane w przepisach, pod uwagę wzięto cały wymiar urlopu.

Urlop ojcowski zazwyczaj przysługuje wyłącznie ojcu, z którego skorzystać można bezpośrednio po narodzinach dziecka. Urlop ojcowski jest wykazywany tylko w przypadku, gdy nie można z niego skorzystać równolegle z urlopem macierzyńskim.

Urlop rodzicielski zazwyczaj przysługuje bezpośrednio po zakończeniu urlopu macierzyńskiego. Wymiar urlopu obliczany jest na podstawie pełnopłatnego urlopu na maksymalny okres. Urlop rodzicielski może przysługiwać osobie indywidualnej lub rodzinie. Jeżeli urlop rodzicielski jest świadczeniem indywidualnym i rodzice nie korzystają z urlopu w tym samym czasie, urlop liczony jest dwukrotnie. Opisywana jest najbardziej korzystna sytuacja dla rodziców (najdłuższy możliwy urlop).

Wskaźnik wykazuje łączny czas trwania trzech typów urlopu w tygodniach kalendarzowych (jeden rok to 52 tygodnie). Urlop jest traktowany jako **odpowiednio opłacany**, jeżeli rodzice w czasie jego trwania otrzymują przynajmniej 65% wcześniejszych zarobków. W przypadku ryczałtu płatność uważana jest za odpowiedni wymiar, jeżeli stanowi 65% minimalnego miesięcznego wynagrodzenia w kraju. Jeżeli istnieje kilka opcji finansowania urlopu, wybrana została jedna opcja, która jest najbardziej porównywalna z innymi krajami.

Zasiłki na dzieci nie są brane pod uwagę.

Wskaźnik odzwierciedla najczęściej spotykane sytuacje w odniesieniu do jednego dziecka i nie uwzględnia takich przypadków, jak komplikacje podczas porodu, przedłużony okres hospitalizacji, dzieci z problemami zdrowotnymi itd.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Grecja: Urlop macierzyński obejmuje podstawowy urlop (dziewięć tygodni po porodzie) i specjalny urlop (26 tygodni przyznawany ubezpieczonym matkom). Urzędnicy służby cywilnej łącznie są uprawnieni do 36 tygodni odpowiednio opłacanego urlopu.

Węgry: Informacje nt. odpowiednio opłacanego urlopu rodzicielskiego dotyczą wyłącznie ubezpieczonych rodziców. Ryczałt otrzymywany przez nieubezpieczonych rodziców nie jest brany pod uwagę jako odpowiednio opłacany urlop.

Republika Czeska: Rodzicom przysługują różne opcje zasiłków opiekuńczych na dziecko.

Austria: Rodzicom przysługują różne opcje zasiłków opiekuńczych na dziecko. Suma płatności uzależniona jest od okresu, w jakim rodzice otrzymują płatności. Informacje przedstawione na Rysunku opierają się na wypłatach 80% wartości wynagrodzenia.

Rumunia: Rodzicom przysługują dwie opcje finansowania urlopu wychowawczego/zasiłków opiekuńczych na dziecko: przez okres jednego lub dwóch lat. Minimalne i maksymalne kwoty płatności różnią się w zależności od okresu wypłaty świadczeń.

Finlandia: Zasiłek opiekuńczy na dziecko jest wypłacany w formie ryczałtu, który nie odpowiada stawce odpowiednio opłacanego urlopu wynoszącej 65% wcześniejszego wynagrodzenia (lub minimalnego wynagrodzenia). Jednak może obejmować dodatek uzależniony od wielkości i dochodu rodziny. Ponadto niektóre władze lokalne wypłacają dodatki gminne. Około 88% rodzin korzysta z takiego urlopu na opiekę nad dzieckiem w domu, z którego można korzystać bezpośrednio po zakończeniu urlopu rodzicielskiego.

Turcja: Sytuacja przedstawiona na Rysunku dotyczy wyłącznie urzędników służby cywilnej.

Najkrótszy okres odpowiednio opłacanego urlopu wychowawczego wynosi mniej niż 20 tygodni i obowiązuje w Belgii, Hiszpanii, Francji, Włoszech, na Cyprze, Malcie, w Turcji i Szwajcarii. Okres taki na ogół obejmuje urlop macierzyński, natomiast w Belgii i Hiszpanii po wykorzystaniu urlopu macierzyńskiego można skorzystać z dwóch tygodni urlopu ojcowskiego.

Odpowiednio opłacany urlop wychowawczy, na który głównie składa się urlop macierzyński (jak ma to miejsce w wielu krajach) powoduje nierównowagę w traktowaniu płci w zakresie sprawowania opieki nad dzieckiem. Nawet jeśli odpowiednio opłacany urlop wychowawczy jest przyznawany i może być dzielony przez oboje rodziców, to zazwyczaj korzystają z niego matki. Na przykład w Słowenii tylko 6,3% ojców wzięło urlop rodzicielski w 2010 r. (Moss, 2012). Jednak kraje europejskie takie, jak Niemcy, Austria i niektóre kraje skandynawskie aktywnie promują równouprawnienie płci w korzystaniu z urlopu. Na przykład w Szwecji określona liczba tygodni urlopu jest zarezerwowana dla każdego z rodziców. W Islandii i Norwegii urlop rodzicielski jest podzielony na trzy części: trzy miesiące dla każdego z rodziców i trzy miesiące, do których uprawnieni są oboje rodzice. W Niemczech i Austrii przysługuje szerszy zakres świadczenia, jeżeli oboje rodzice opiekują się dzieckiem. W przypadku tych dwóch krajów taki dodatkowy urlop rodzicielski jest uwzględniony na Rysunku powyżej, ponieważ rysunek ten przedstawia najlepsze scenariusze dla rodzin.

Na koniec warto odnotować, że w niektórych krajach, w których urlop rodzicielski jest dostępny, ale świadczenie jest poniżej progu odpowiedniego wynagrodzenia wynoszącego 65% wcześniejszych poborów, dostępne są inne rozwiązania pomocne rodzinom w pogodzeniu obowiązków służbowych i rodzinnych. Na przykład rodzice mogą łączyć urlop rodzicielski z pracą na pół etatu. Według danych Eurostatu (Eurostat, 2013) w 2011 r. W Unii Europejskiej jedna trzecia (32 %) zatrudnionych kobiet z jednym dzieckiem w wieku poniżej sześciu lat pracowało w niepełnym wymiarze godzin. Taki odsetek wzrasta wraz z liczbą posiadanych dzieci. W przypadku mężczyzn, odsetek ten jest znacznie niższy; tylko 4,5% Europejczyków z jednym dzieckiem w tym wieku pracowało na pół etatu.

W WIĘKSZOŚCI KRAJÓW EUROPEJSKICH DZIECI MAJĄ ZAGWARANTOWANE MIEJSCE W PLACÓWCE WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI NA ROK LUB DWA LATA PRZED ROZPOCZĘCIEM NAUKI W SZKOLE PODSTAWOWEJ

Najczęściej stosowanym sposobem zapewnienia wczesnej edukacji i opieki wszystkim dzieciom jest zapewnienie uprawnienia na mocy prawa. Prawo do wczesnej edukacji i opieki odnosi się do

ustawowego obowiązku, jaki spoczywa na instytucjach wczesnej edukacji i opieki, tj. obowiązku do zapewnienia publicznie dotowanej opieki wszystkim dzieciom mieszkającym w danym rejonie, których rodzice, bez względu na status zatrudnienia, status społeczno-ekonomiczny lub rodzinny ubiegają się o miejsce dla swojego dziecka. W ten sposób władze publiczne zobowiązują się do zagwarantowania miejsca w placówkach wczesnej edukacji i opieki wszystkim uprawnionym dzieciom. Jednakże dzieci są uprawnione, lecz nie zobowiązane do uczestnictwa. Prawo niekoniecznie oznacza, że usługi są świadczone nieodpłatnie, a jedynie, że są one dotowane ze środków publicznych i dostępne cenowo (patrz Rozdział D). Kolejny sposób na zapewnienie dostępności wczesnej edukacji i opieki to ustanowienie obowiązkowej wczesnej edukacji i opieki na rok lub dwa lata przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej. To oznacza, że właściwe władze muszą zapewnić odpowiednią liczbę miejsc w przedszkolach dla dzieci w wieku objętym obowiązkową edukacją. Dzieci są zobowiązane do uczestnictwa, a usługi są świadczone nieodpłatnie.

Większość krajów europejskich zobowiązała się do zapewnienia wszystkim dzieciom miejsca w placówce wczesnej edukacji poprzez wprowadzenie prawa do lub obowiązku uczestnictwa na rok lub dwa lata przed rozpoczęciem nauki w szkole. Tylko siedem krajów, a mianowicie Chorwacja, Włochy, Litwa, Rumunia, Słowacja, Islandia i Turcja nie wprowadziło uprawnienia lub obowiązku uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece. W Chorwacji, od września 2014 r., uczestnictwo we wczesnej edukacji i opiece będzie obowiązkowe na rok przed rozpoczęciem nauki w szkole. W Rumunii uprawnienie dla pięcioletków będzie obowiązywać od września 2014 r.

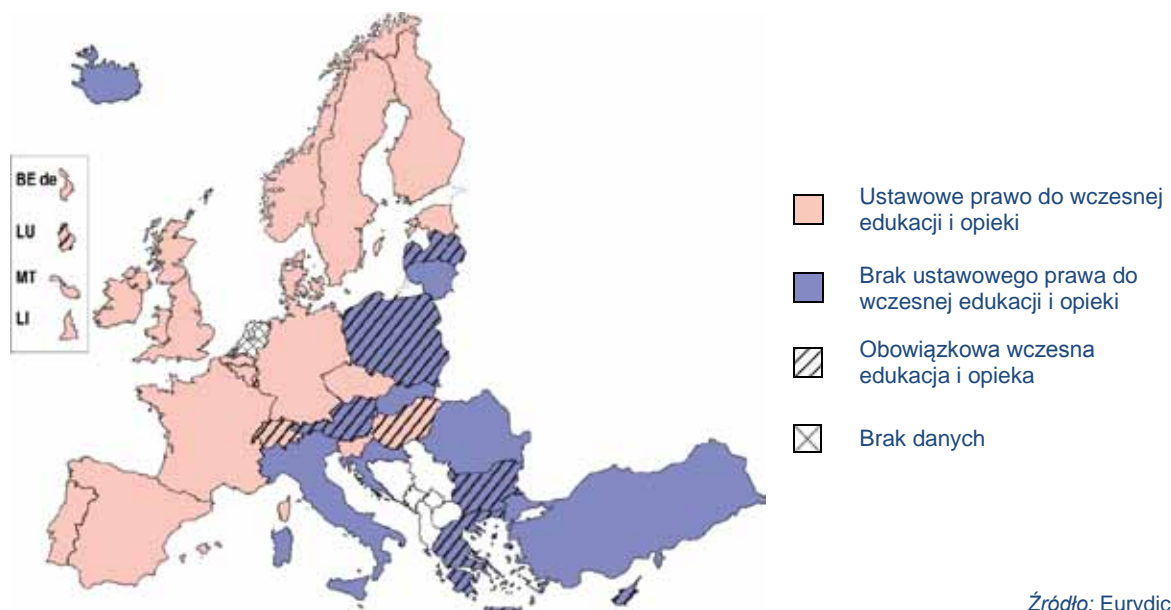
W Europie występują duże różnice w zakresie wieku, w jakim dzieci mają zagwarantowane miejsce w placówkach wczesnej edukacji i opieki, liczby godzin, do jakich dzieci są uprawnione oraz tego, czy rodzice zobowiązani są płacić za takie usługi, czy też nie. Tylko sześć krajów europejskich: Dania, Estonia, Słowenia, Finlandia, Szwecja i Norwegia gwarantuje prawo do wczesnej edukacji i opieki każdemu dziecku krótko po narodzinach, często bezpośrednio po zakończeniu urlopu wychowawczego. W większości tych krajów, ustawowe prawo nie jest wyrażone w postaci liczby godzin, lecz zazwyczaj wskazuje na opiekę w pełnym wymiarze godzin. Zazwyczaj oczekuje się, że rodzice będą uczestniczyć w kosztach opieki do czasu rozpoczęcia obowiązku szkolnego. Jednak opłaty są relatywnie niskie (patrz Rysunek D6) i oferowane są zniżki dostosowane do możliwości finansowych rodziców (patrz Rysunek D7). Na przykład w Danii od 2001 r. przepisy zobowiązują gminy do zapewnienia wczesnej edukacji i opieki wszystkim dzieciom, które ukończyły 26 tygodni (do wieku lat 6, kiedy to rozpoczyna się obowiązkowa szkoła podstawowa), jednak rodzice mogą być zobowiązani do pokrywania do 25% wydatków eksploatacyjnych. W Finlandii dzieci są uprawnione do dofinansowanego ze środków publicznych miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki po zakończeniu urlopu rodzicielskiego (gdy dziecko ma 9-10 miesięcy), jednak tylko edukacja przedszkolna dla sześciolatek jest nieodpłatna. W Szwecji wszystkie dzieci, które ukończyły 1 rok uprawnione są do 15 godzin dotowanej ze środków publicznych wczesnej edukacji i opieki, a jeśli rodzice pracują lub studiują, dzieci uprawnione są do opieki w pełnym wymiarze godzin. Od wieku trzech lat ogólna edukacja przedszkolna jest nieodpłatna dla wszystkich dzieci w wymiarze 525 godzin rocznie (około 15 godzin tygodniowo w roku szkolnym). Dzieci, których rodzice pracują lub studiują mają prawo do dotowanego miejsca w świetlicy (*fritidshem*).

We wszystkich pozostałych krajach odstęp czasu pomiędzy zakończeniem odpowiednio opłacanego urlopu wychowawczego a ustawowym prawem do wczesnej edukacji i opieki wynosi więcej niż dwa lata. W około jednej trzeciej europejskich systemów edukacji (trzy Wspólnoty w Belgii, Irlandia, Hiszpania, Francja, Luksemburg, Węgry, Portugalia i wszystkie regiony Wielkiej Brytanii), ustawowe prawo do wczesnej edukacji i opieki dotowanej ze środków publicznych przysługuje dzieciom w wieku od lat 3 lub kilka miesięcy młodszych. We wszystkich tych krajach, z wyjątkiem Niemiec, dzieci są uprawnione do nieodpłatnej wczesnej edukacji i opieki, a czas jej trwania odpowiada długości dnia nauki w szkole, z wyjątkiem Irlandii i wszystkich regionów Wielkiej Brytanii, gdzie nieodpłatne usługi zapewniane są przez tylko 10-15 godzin w tygodniu (patrz Rysunek D5). Niemcy i Malta wyróżniają się w tej grupie pod tym względem, że uprawnienie jest szersze. W Niemczech, od sierpnia 2013 r., wszystkie dzieci, które ukończyły pierwszy rok życia są uprawnione do wczesnej edukacji i opieki, a na Malcie, od kwietnia 2014 r., uprawnienie do nieodpłatnej wczesnej edukacji i opieki obejmuje wszystkie dzieci pracujących/studiujących rodziców.

W Republice Czeskiej, Liechtensteinie i niektórych kantonach w Szwajcarii, prawo do edukacji przedszkolnej rozpoczyna się nieco później, gdy dzieci mają 5 i 4 lata i dotyczy głównie zajęć przedszkolnych. W dziewięciu krajach, ostatni rok lub dwa lata edukacji przedszkolnej są obowiązkowe. W Luksemburgu i w większości kantonów w Szwajcarii edukacja jest obowiązkowa od wieku 4 lat, a szkoła podstawowa rozpoczyna się, gdy dzieci ukończą sześć lat. W Bułgarii, Grecji, na Cyprze, Łotwie, Węgrzech, w Austrii i Polsce obowiązkowa edukacja rozpoczyna się, gdy dzieci ukończą 5 lat lub mają około pięciu lat, a kształcenie w szkole podstawowej jest obowiązkowe dla dzieci w wieku 6 lub 7 lat. Minimalna liczba godzin w tygodniu obowiązkowej edukacji przedszkolnej jest ustalona na poziomie centralnym w siedmiu krajach (Bułgaria, Grecja, Cypr, Węgry, Austria, Luksemburg i Polska) i waha się od 16 godzin tygodniowo w Austrii do 27,5 godzin tygodniowo na Cyprze.

Irlandia jest jedynym krajem, gdzie szkolnictwo podstawowe (ISCED 1) rozpoczyna się przed początkiem obowiązku szkolnego. W tym kraju dzieci rozpoczynają obowiązkową edukację w wieku 6 lat, lecz od ukończenia czwartego roku życia mogą uczestniczyć w *infant classes* – zajęciach, które są postrzegane i sklasyfikowane jako szkolnictwo podstawowe (ISCED 1). Prawo do wczesnej edukacji i opieki przysługuje dzieciom, które ukończyły 3 lata i 2 miesiące.

Rysunek B4: Ustawowe prawo do i/lub obowiązkowa wczesna edukacja i opieka, w tym wiek rozpoczynania i liczba godzin w tygodniu, 2012/13

Źródło: Eurydice.

	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU
Wiek, od którego przysługuje uprawnienie (lata)	2½	3	2½		5	½	3	1½	3½		3	3	-	-			-	3	3
Wiek rozpoczynania obowiązkowej wczesnej edukacji i opieki (lata)				5						5					4½	5		4	5
Tygodniowym wymiar (godziny)	28	28	28	20 (24)	40	40	40	40	15	22.5	25	24	-	-	27.5	U	-	26	40
	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK-ENG	UK-WLS	UK-NIR	UK-SCT	IS	TR	LI	NO	CH
Wiek, od którego przysługuje uprawnienie (lata)	2¾	:			3	-	1½	-	¾	1	3	3	3	3	-	-	4	1	
Wiek rozpoczynania obowiązkowej wczesnej edukacji i opieki (lata)			5	5															4
Tygodniowym wymiar (godziny)	30	:	16-20	25	25	-	40	-	40	40	15	10	12.5	(12.5)	-	-	28	40	U

U Brak przepisów na poziomie centralnym

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Ustawowe prawo do lub obowiązkowa wczesna edukacja i opieka, która dotyczy wyłącznie określonych grup uczniów (np. z defaworyzowanych grup) nie jest brana pod uwagę. Aby zapoznać się z definicją „**prawo do wczesnej edukacji i opieki**”, patrz Glosariusz. Liczbę godzin w tygodniu określono na 40.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Bulgaria: obowiązkowa wczesna edukacja i opieka: pięcioletki – 20 godzin; sześciolatki – 24 godziny.

Niemcy: Od sierpnia 2013 r., uprawnienie do dotowanej wczesnej edukacji i opieki przysługuje dzieciom, które ukończyły 1 rok.

Chorwacja: Od września 2014 r., jeden rok edukacji przedszkolnej będzie obowiązkowy.

Malta: w kwietniu 2014 r., uprawnienie do bezpłatnej wczesnej edukacji i opieki przysługuje dzieciom, których rodzice pracują/studiują.

Węgry: obowiązkowa wczesna edukacja i opieka w wymiarze 20 godzin tygodniowo.

Austria: Liczba godzin obowiązkowej wczesnej edukacji i opieki jest różna w poszczególnych landach.

Polska: Od września 2015 r., wszystkie czterolatki będą uprawnione do wczesnej edukacji i opieki.

Rumunia: Od września 2014 r., wszystkie pięcioletki będą uprawnione do wczesnej edukacji i opieki.

Finlandia: w listopadzie 2013 r., decyzja rządu w sprawie wdrożenia programu polityki strukturalnej objęła wprowadzenie obowiązkowej edukacji przedszkolnej.

Szwecja: 525 godzin w roku podzielono przez czas trwania roku szkolnego (178 dni) i pomnożono przez 5, aby uzyskać liczbę godzin tygodniowo przedstawioną na Rysunku.

Wielka Brytania: w Anglii, Walii i Irlandii Północnej, w najbiedniejszych regionach, uprawnienie przysługuje dwulatkom. W Szkocji uprawnienie przysługuje dwulatkom, nad którymi opieka zastępcza jest sprawowana przez osoby spokrewnione z dzieckiem na podstawie decyzji sądu. W Anglii i Walii dzieci osiągają obowiązkowy wiek szkolny na początku semestru szkolnego przypadającego po ukończeniu przez nie pięciu lat. W przypadku dzieci urodzonych jesienią i wiosną, część reception year (sklasyfikowanego jako ISCED 0) jest obowiązkowa. W Szkocji 475 godzin w roku zostało podzielonych przez 38 tygodni (czas trwania roku szkolnego).

Szwajcaria: w 19 kantonach (z 26) edukacja przedszkolna jest obowiązkowa. W zależności od kantonu, obowiązkowa edukacja przedszkolna trwa rok lub dwa lata. W kantonach, w których edukacja przedszkolna nie jest obowiązkowa, dzieci w wieku 4 lub 5 lat są uprawnione do dotowanego miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki.

Zazwyczaj prawo do i/lub obowiązkowa wczesna edukacja i opieka były wprowadzane stopniowo, i krok po kroku obniżano wiek dzieci, którym przysługuje miejsce w placówce. Na przykład na Malcie uprawnienie dla czterolatek obowiązuje od 1975 r. i było rozszerzane na kolejne grupy wiekowe w 1998, 2007 i 2014 r. W Polsce wczesna edukacja i opieka jest obowiązkowa dla sześciolatek od 2004 r., a dla pięcioletek od 2011 r. W niektórych krajach, takich jak Belgia, Francja, Szwecja i Liechtenstein, prawo pierwszych grup wiekowych do wczesnej edukacji i opieki ustanowiono w połowie XX w lub wcześniej, a następnie podjęto dalsze kroki w celu rozszerzenia uprawnionych grup wiekowych lub wzmocnienia gwarancji. Na przykład w Szwecji od 1995 r. gminy zobowiązane są do zapewnienia miejsc bez zbędnych opóźnień.

Kraje, które niedawno wprowadziły lub rozszerzyły gwarancje usług wczesnej edukacji i opieki (czy to poprzez wprowadzenie prawa czy obowiązku) to: Bułgaria (2010), Republika Czeska (2005), Niemcy (2013), Estonia (2009), Irlandia (2010), Grecja (2006), Cypr (2004), Malta (2014), Austria (2010), Polska (2011) i Rumunia (2014).

WŁADZE LOKALNE ZAZWYCZAJ MAJĄ AUTONOMIĘ W ZAKRESIE PRZYDZIELANIA MIEJSC W PLACÓWKACH

Rysunek B4 potwierdza, że wiele krajów europejskich wprowadziło obowiązkową edukację przedszkolną lub prawo do usług wczesnej edukacji i opieki. W obu przypadkach właściwe władze są zobowiązane do zapewnienia liczby miejsc w placówkach, która odpowiada zapotrzebowaniu zgłoszonemu przez rodziców (choć w rzeczywistości nie zawsze tak jest, co przedstawiono na Rysunku B12). Rysunek B5 przedstawia usługi, do których dzieci nie mają ustawowo zagwarantowanego prawa i kryteria stosowane do przydzielenia miejsc, jeżeli popyt jest wyższy niż podaż. Dlatego sześć krajów europejskich (Dania, Estonia, Słowenia, Finlandia, Szwecja i Norwegia), które gwarantują prawo dostępu do wczesnej edukacji i opieki każdemu dziecku od najmłodszego wieku nie jest uwzględnionych w tym wykresie.

Dane pokazują, że około połowa centralnych dokumentów opracowanych przez kraje europejskie nie odnosi się do przydzielania miejsc w placówkach, co oznacza, że są one przydzielane na podstawie kryteriów wyboru określonych przez władze lokalne lub bezpośrednio przez dyrektorów placówek. W drugiej połowie krajów zdefiniowano na poziomie centralnym pewne kryteria przydzielania miejsc.

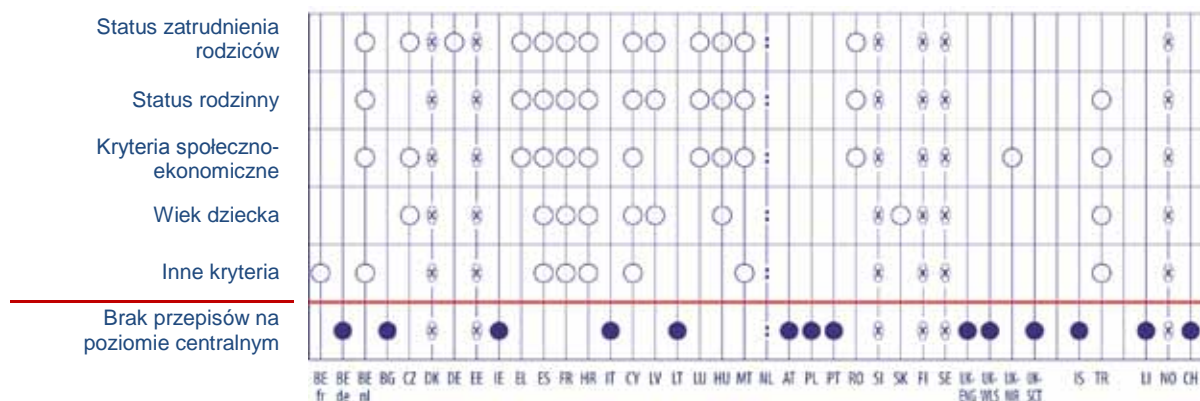
Jednak kwestia ta zwykle jest określana w formie zaleceń, a nie przepisów, co oznacza, że władze lokalne lub dyrektorzy placówek cieszą się sporą autonomią przy podejmowaniu takich decyzji.

W 16 systemach edukacji, gdzie kryteria przydzielania miejsc są określone na poziomie centralnym, zazwyczaj odnoszą się one do statusu zatrudnienia rodziców, statusu rodzinnego lub społeczno-ekonomicznego. Co się tyczy statusu zatrudnienia, w większości krajów priorytetowo traktowani są pracujący rodzice, w niektórych również rodzice, którzy aktywnie poszukują zatrudnienia lub którzy się kształcą lub szkolą (np. Wspólnota flamandzka w Belgii, Niemcy, Hiszpania i Malta). Na Łotwie priorytetowo traktowani są rodzice pracujący w określonych zawodach, w tym pracownicy sił zbrojnych, urzędnicy państwowi pracujący w agencjach spraw zagranicznych lub pracownicy służb granicznych.

W przypadku statusu rodzinnego, kraje często priorytetowo traktują sieroty, dzieci samotnych rodziców, z dużych rodzin oraz rodzeństwo dzieci, które już uczęszczają do danej placówki. Rzadziej jako kryterium stosowany jest wiek dziecka, a jeśli jest, to zazwyczaj starsze dzieci są traktowane priorytetowo. Wyjątkiem jest tu Francja, gdzie żłobki (*crèches* – placówki dla młodszych dzieci) priorytetowo traktują dzieci w wieku poniżej 1 roku.

Dokumenty centralne odnoszą się również do innych kryteriów, w przypadku których priorytetowo traktowane są dzieci niepełnosprawne, ze specjalnymi potrzebami lub problemami zdrowotnymi (np. w Hiszpanii (w niektórych Wspólnotach Autonomicznych), w Chorwacji, na Malcie i w Turcji) lub dzieci pochodzące z określonych grup etnicznych (np. dzieci romskie na Cyprze). W niektórych krajach priorytetowo traktowane są określone grupy rodziców, w tym weterani wojenni lub ofiary konfliktów (Chorwacja i Turcja), uchodźcy polityczni (Cypr), rodzice będący ofiarami przemocy domowej (w niektórych Wspólnotach Autonomicznych w Hiszpanii) lub nastoletni rodzice, którzy pracują lub kontynuują naukę (Malta). Nieco inne podejście stosowane jest we Wspólnocie francuskiej w Belgii i we Francji, gdzie dyrektorzy placówek wczesnej edukacji i opieki zobowiązani są brać pod uwagę kolejność zgłoszeń (priorytetowo traktowane są wnioski przesłane wcześniej). Niemniej jednak we Wspólnocie francuskiej w Belgii 10% miejsc jest zarezerwowanych dla rodzin o określonych potrzebach (np. w celu zapewnienia, że rodzeństwo uczęszcza do tej samej placówki).

Rysunek B5: Kryteria przyznawania miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki w przypadkach, gdy popyt jest wyższy niż podaż, 2012/13

U Prawo do wczesnej edukacji i opieki od najmłodszego wieku

Źródło: Eurydice.

Objaśnienia

Pod uwagę brane są wyłącznie przepisy/zalecenia na poziomie centralnym (rządowym). Usługi dla uprawnionych dzieci lub obowiązkowe kształcenie nie są brane pod uwagę (patrz Rysunek B4). Określenie „brak przepisów/zaleceń” odnosi się do krajów w których nie obowiązują przepisy/zalecenia opracowane na poziomie centralnym w odniesieniu do placówek wczesnej edukacji i opieki.

W przypadkach, gdzie przepisy/zalecenia mają zastosowanie do niektórych placówek lub gdzie różne kryteria mają zastosowanie do różnych typów placówek, wszystkie placówki są uwzględnione, bez określenia, do których z nich przepisy mają zastosowanie. Planowane reformy nie są uwzględnione.

CZĘŚĆ II – STANDARDY I ZAPEWNIANIE JAKOŚCI

MAKSYMALNA LICZBA DZIECI PRZYPADAJĄCYCH NA DOROSOŁEGO OPIEKUNA CZĘSTO ULEGA PODWOJENIU, GDY DZIECI KOŃCZĄ 3 LATA

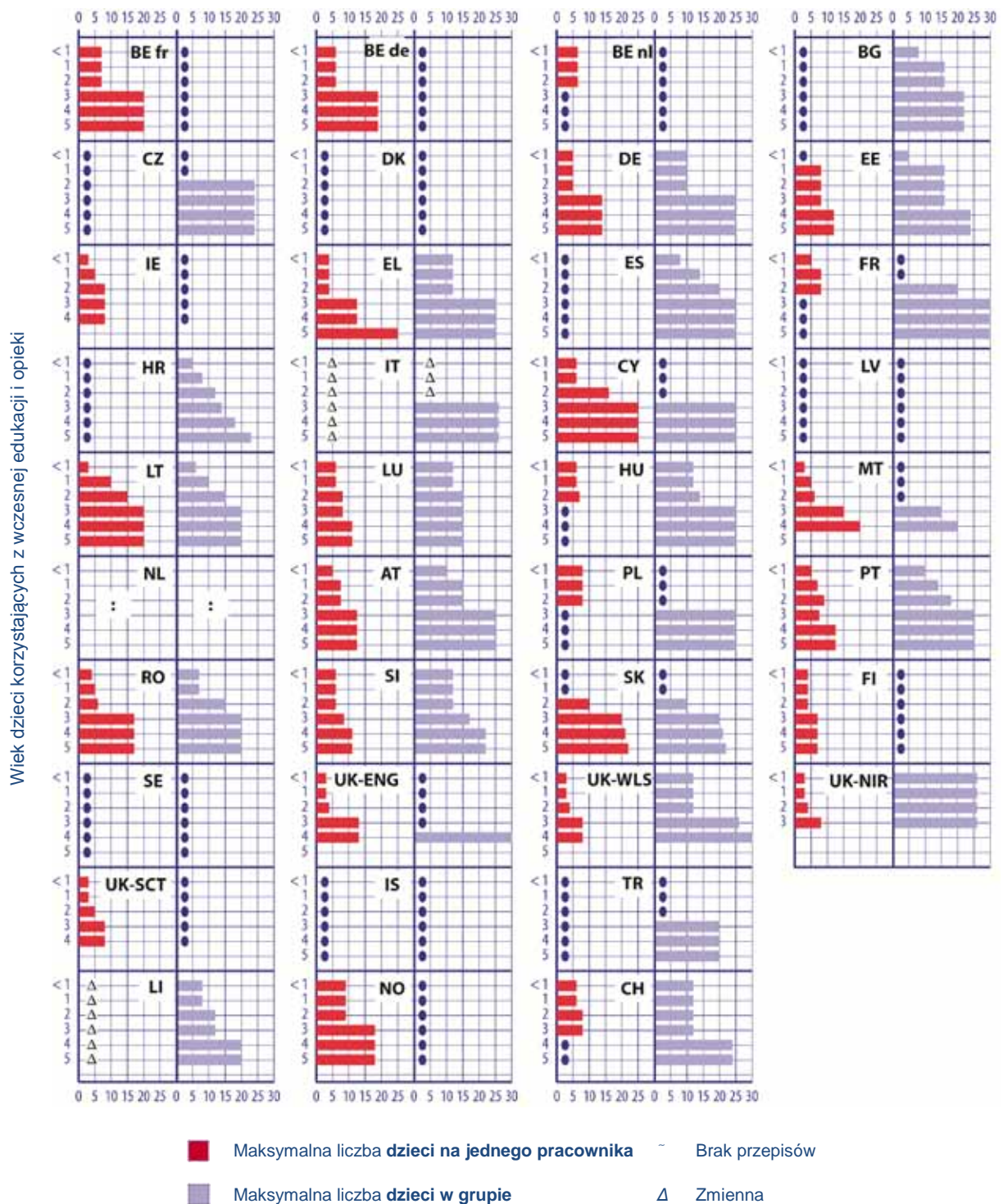
Większość krajów europejskich wprowadziło przepisy na poziomie centralnym w zakresie maksymalnej liczby dzieci przypadających na jednego opiekuna i/lub tworzących jedną grupę w placówkach wczesnej edukacji i opieki. Choć w praktyce rzeczywista liczba dzieci może być niższa niż określone maksymalne wielkości, poziomy określone w przepisach wskazują standardy obowiązujące w Europie.

Większość krajów określa zarówno maksymalną liczbę dzieci przypadających na członka personelu oraz tworzących jedną grupę. Kilka systemów edukacji definiuje wskaźniki nauczyciel/dziecko i pozostawia placówkom decyzję o określeniu odpowiedniej wielkości grup. Tak dzieje się we wszystkich Wspólnotach w Belgii, Irlandii, na Cyprze, w Finlandii, Wielkiej Brytanii (Szkocja) i Norwegii. Natomiast niektóre kraje definiują maksymalną liczbę dzieci w grupie, a placówki wczesnej edukacji i opieki mają dowolność w doborze odpowiedniej kadry (Bułgaria, Republika Czeska (*mateřské školy*), Hiszpania, Chorwacja, Turcja i Liechtenstein). Jednak w kilku krajach (Dania, Łotwa, Szwecja i Islandia) nie wprowadzono przepisów w zakresie liczby dzieci przypadających na członka personelu ani wielkości grup i dają placówkom swobodę w podejmowaniu decyzji. W Turcji brak jest przepisów w odniesieniu do placówek dla dzieci poniżej 3 roku życia, a w Belgii (Wspólnota flamandzka) w odniesieniu do placówek dla dzieci powyżej 3 roku życia.

Różnica w wieku dzieci ma znaczenie w odniesieniu do limitów w zakresie ich liczby przypadającej na jednego opiekuna (bez względu na kategorię personelu). Zazwyczaj stosuje się rozróżnienie pomiędzy młodszymi dziećmi (do lat trzech) a starszymi dziećmi. Ponadto najbardziej rygorystyczne przepisy dotyczą niemowląt, na przykład w Irlandii, na Litwie i Malcie jeden członek personelu nie może się opiekować więcej niż trójką dzieci w wieku poniżej jednego roku, a w Wielkiej Brytanii limit ten dotyczy wszystkich dzieci w wieku poniżej 2 lat. Na drugim końcu spektrum znajduje się Norwegia, gdzie zgodnie z przepisami maksymalna liczba niemowląt, jakimi może zajmować się jeden opiekun to dziewięć. Jednak przepisy te dotyczą maksymalnej liczby dzieci przypadających na jednego nauczyciela, bez wspomnienia o opiekunach, którzy ich wspierają. Dlatego ogólna liczba przypadająca na jednego dorosłego jest mniejsza.

Ponadto, w odniesieniu do krajów w których obowiązują takie przepisy, warto porównać maksymalne liczby dzieci w grupie, ponieważ występują tu duże różnice, szczególnie w odniesieniu do niemowląt. Na przykład w Estonii, Chorwacji i na Litwie grupa nie może liczyć więcej niż 5 – 9 dzieci w wieku poniżej jednego roku, a w Wielkiej Brytanii (Irlandia Północna) do 26 niemowlaków może być w jednej grupie, jednak wskaźnik pracownik/dziecko 1:3 musi być zachowany. Jednakże porównanie wielkości grup pięcioletków wskazuje na to, że sytuacja w Europie w tej grupie jest bardziej jednorodna, a maksymalna liczba dzieci w grupie wynosi 20-30. Wielkości te są zbliżone do wielkości klas w szkole podstawowej (aby zapoznać się ze szczegółami, patrz EACEA/Eurydice, 2012, Rysunek F8).

Rysunek B6: Maksymalna liczba dzieci na jednego pracownika lub w grupie w placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2012/13

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek odnosi się do maksymalnej liczby dzieci na jednego pracownika/ w grupie w ramach podstawowych godzin w dniu roboczym jak, zdefiniowano w przepisach/ zaleceniach. Jeżeli brak jest przepisów/zaleceń w tym obszarze, na Rysunku oznaczono to symbolem. Możliwe zmniejszenia maksymalnej liczby dzieci na jednego pracownika/ w grupie w odniesieniu do danej grupy dzieci (np. dzieci niepełnosprawne) nie zostały wzięte pod uwagę. Rysunek nie uwzględnia faktu, że grupy mogą obejmować dzieci w różnym wieku.

CZĘŚĆ II – STANDARDY I ZAPEWNIANIE JAKOŚCI

	Maksymalna liczba dzieci na jednego pracownika						Maksymalna liczba dzieci w grupie					
	Wiek dzieci						Wiek dzieci					
	poniżej 1	1	2	3	4	5	poniżej 1	1	2	3	4	5
BE fr	7	7	7	20	20	20	nr	nr	nr	nr	nr	nr
BE de	6	6	6	19	19	19	nr	nr	nr	nr	nr	nr
BE nl	6,5	6,5	6,5	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr
BG	nr	nr	nr	nr	nr	nr	8	16	16	22	22	22
CZ	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	24	24	24	24
DK	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr
DE	5	5	5	14	14	14	10	10	10	25	25	25
EE	nr	8	8	8	12	12	5	16	16	16	24	24
IE	3	5	8	8	8	na	nr	nr	nr	nr	nr	nr
EL	4	4	4	12,5	12,5	25	12	12	12	25	25	25
ES	nr	nr	nr	nr	nr	nr	8	14	20	25	25	25
FR	5	8	8	nr	nr	nr	nr	nr	20	30	30	30
HR	nr	nr	nr	nr	nr	nr	5	8	12	14	18	23
IT	zmienna	zmienna	zmienna	zmienna	zmienna	zmienna	zmienna	zmienna	zmienna	26	26	26
CY	6	6	16	25	25	25	nr	nr	nr	25	25	25
LV	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr
LT	3	10	15	20	20	20	6	10	15	20	20	20
LU	6	6	8	8	11	11	12	12	15	15	15	15
HU	6	6	7	nr	nr	nr	12	12	14	25	25	25
MT	3	5	6	15	20	na	nr	nr	nr	15	20	na
NL	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
AT	5	7,5	7,5	12,5	12,5	12,5	10	15	15	25	25	25
PL	8	8	8	nr	nr	nr	nr	nr	nr	25	25	25
PT	5	7	9	7,5	12,5	12,5	10	14	18	25	25	25
RO	4	5	6	17	17	17	7	7	15	20	20	20
SI	6	6	6	8,5	11	11	12	12	12	17	22	22
SK	nr	nr	10	20	21	22	nr	nr	10	20	21	22
FI	4	4	4	7	7	7	nr	nr	nr	nr	nr	nr
SE	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr
UK-ENG	3	3	4	13	13	na	nr	nr	nr	nr	30	na
UK-WLS	3	3	4	8	8	na	12	12	12	26	30	na
UK-NIR	3	3	4	8	na	na	26	26	26	26	na	na
UK-SCT	3	3	5	8	8	na	nr	nr	nr	nr	nr	na
IS	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr
TR	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	nr	20	20	20
LI	zmienna	zmienna	zmienna	zmienna	zmienna	zmienna	8	8	12	12	20	20
NO	9	9	9	18	18	18	nr	nr	nr	nr	nr	nr
CH	6	6	8	8	nr	nr	12	12	12	12	24	24

nr – brak przepisów

na – nie ma zastosowania

Źródło: Eurydice.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (BE nl): Rysunek odnosi się do placówek publicznych. W placówkach prywatnych, wskaźnik pracownik/ dziecko wynosi 1:7 w przypadku dzieci poniżej 18 miesięcy i 1:10 w przypadku dzieci od 18 miesięcy do 3 lat.

Republika Czeska: Przepisy dotyczą starszych dzieci uczęszczających do *mateřské školy*. Często w drodze odstępstwa zezwala się na zwiększenie liczby dzieci o maksymalnie 4 (do 28 dzieci w grupie).

Niemcy: Przepisy obowiązują na poziomie landów. Rysunek przedstawia sytuację w Nadrenii-Palatynacie, jaką można uznać za średnią.

Grecja: Rysunek odnosi się do *vrefonipiakos stathmos* i *paidikos stathmos* i dzieci w wieku do 4 lat. W przypadku pięcioletków rysunek odnosi się do przedszkoli publicznych (*nipiagogeio*). W prywatnych przedszkolach (*nipiagogeio*), liczba dzieci wynosi 28. Jednak przeliczniki są różne dla dzieci w różnym wieku, np. przelicznik dla dzieci w wieku jednego roku wynosi 1,5.

Francja: Normy dotyczą kryteriów rozwojowych, nie wiekowych (np. czy dziecko umie chodzić).

Hiszpania: Dane w odniesieniu do dzieci poniżej 3 lat opierają się na przepisach obowiązujących w Autonomicznych Wspólnotach.

Włochy: Przepisy są opracowywane na poziomie regionalnym, nie centralnym i są różne w poszczególnych regionach.

Cypr: Rysunek odnosi się do przedszkoli (*nipiagogia*) i oddziałów przedszkolnych (*prodimitiki*). W *vrefopaidokomikoi stathmoi*, maksymalna liczba dzieci wynosi 24 i 28 dzieci na jednego pracownika (w wieku 3 i 4 lat).

Luksemburg: Rysunek odnosi się do usług *d'éducation et d'accueil pour les enfants non-scolarisés*; w placówkach dla starszych dzieci (*éducation précoce* i *éducation préscolaire*), przepisy dotyczą tylko dzieci w wieku 3 lat (10 dzieci na jednego pracownika i maksymalnie 20 dzieci w grupie).

Stowenia: w zależności od okoliczności, gminy mogą zwiększyć maksymalną liczbę dzieci w grupie o 2. W skład 78% grup wchodzi dodatkowo dwoje dzieci (źródło: Ministerstwo Edukacji, Nauki i Sportu).

Norwegia: Rysunek odnosi się do nauczycieli nauczania przedszkolnego pracujących w *barnehager*. Ponadto asystenci również pracują w placówkach wczesnej edukacji i opieki, jednak nie są uwzględnieni w przepisach. Dane statystyczne pokazują, że średni wskaźnik liczby nauczycieli i asystentów w stosunku do dzieci to 4,9 (BASIL, 2012/13).

Liechtenstein: Urząd do Spraw Społecznych określa maksymalną liczbę dzieci na jednego pracownika głównie w oparciu o wiek i specjalne potrzeby dzieci. Wewnętrzne wytyczne określają, że grupy mogą być mieszane pod względem wieku dzieci. Niemowlę w wieku poniżej 18 miesięcy jest liczone jako 1,5 dziecka. W grupie nie może się znajdować więcej niż troje niemowląt, nie jest dozwolone tworzenie grup samych niemowląt.

Szwajcaria: Rysunek odnosi się do placówek dziennej opieki (*Kindertagesstätte* lub *Krippe/Structure d'accueil de jour* lub *crèche/ Struttura di custodia collettiva diurna*) dla dzieci w wieku do 4 lat. Jedynie w *Kindergärten/Ecoles enfantines/Scuole dell'infanzia*, do których uczęszczają dzieci w wieku powyżej 4 lat maksymalna liczba dzieci w grupie jest uregulowana prawnie i wynosi 24. Jako że różne przepisy obowiązują w poszczególnych kantonach, przedstawione informacje prezentują maksymalne wartości w oparciu o analizę przepisów obowiązujących w poszczególnych kantonach.

Analiza informacji nt. wskaźników nauczyciel/dziecko i wielkości grup wykazuje, że różne kategorie personelu (patrz Rozdział E) często biorą udział w opiece nad i/lub edukacji danej grupy dzieci. Na przykład w Austrii grupą w przedszkolu opiekuje się jeden wykwalifikowany nauczyciel i jeden asystent. W Portugalii grupami we wszystkich typach placówek opiekują się wykwalifikowany nauczyciel i asystenci. Podobna sytuacja jest w krajach, które definiują maksymalną liczbę dzieci w grupie, lecz nie maksymalną liczbę dzieci przypadających na jednego pracownika. Na przykład na Węgrzech przepisy dotyczące przedszkoli (*óvoda*) stanowią, że rano powinien pracować jeden nauczyciel i jeden po południu (ich godziny pracy powinny się pokrywać przez dwie godziny dziennie), a ponadto w każdej grupie powinna pracować opiekunka. W Bułgarii grupami młodszych dzieci w niepełnym wymiarze godzin (*detska yasla*) opiekuje się opiekunka i asystent, a grupami w pełnym wymiarze godzin w tej samej placówce będą opiekować się dwie opiekunki i dwoje asystentów. Grupami w placówkach dla dzieci powyżej 3 lat (*detska gradina*) opiekuje się dwoje nauczycieli i jeden asystent.

OPIEKUNOWIE ŚWIADCZĄCY USŁUGI OPIEKI W DOMU ZGODNIE Z OBOWIĄZUJĄCYMI PRZEPISAMI ZAZWYCZAJ OPIEKUJĄ SIĘ MAKSYMALNIE PIĄTKĄ LUB SZÓSTKĄ DZIECI

W niemal wszystkich krajach, w których dostępne są uregulowane prawnie usługi opieki w domu (patrz Rysunek B2), maksymalna liczba dzieci przypadających na opiekuna podlega kontroli. Zaledwie w kilku krajach (Włochy, Słowacja i Szwecja) nie obowiązują scentralizowane normy w tym zakresie.

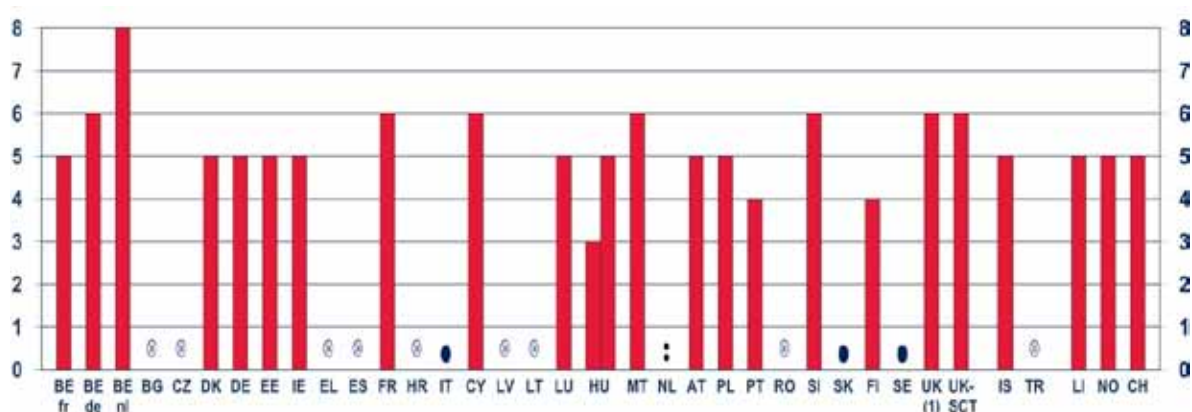
Maksymalna liczba dzieci przypadających na opiekuna, bez względu na wiek dzieci i inne kryteria, waha się od trojga na Węgrzech (przepisy *családi gyermekfelügyelet*) do ośmiorga we Wspólnocie flamandzkiej w Belgii. W większości krajów maksymalna liczba dzieci przypadających na jednego opiekuna wynosi od pięciorga do sześciorga. Liczba ta zazwyczaj obejmuje własne dzieci opiekuna, jeżeli nimi również się zajmuje.

Jednak przepisy w tym zakresie są często dość skomplikowane, jako że biorą pod uwagę wiele czynników. Na przykład dzieci mogą być w zupełnie różnym wieku: od całkowicie niesamodzielnymi i nieumiejących chodzić niemowląt do starszych i całkiem samodzielnych dzieci, które potrzebują opieki przez kilka godzin po skończeniu zajęć w szkole. Dlatego przepisy obejmują ograniczenia związane z wiekiem i zazwyczaj są to ograniczenia związane z liczbą dzieci w grupie. Na przykład

w Irlandii, na Malcie i we wszystkich częściach Wielkiej Brytanii, opiekunowie nie mogą się zajmować więcej niż jednym lub dwójką niemowląt (w wieku do jednego roku lub dwóch lat), jednak w grupie mogą być starsze dzieci. Na Cyprze maksymalna liczba dzieci w wieku do dwóch lat wynosi troje. We Wspólnocie niemieckojęzycznej w Belgii i we Francji przepisy stanowią o liczbie nieco starszych dzieci w danej grupie (np. maksymalna liczba dzieci w wieku poniżej 3 lat wynosi czworo). W Norwegii przepisy są bardziej ogólne i stanowią, że liczba dzieci w grupie powinna być zmniejszona, gdy większość z nich jest w wieku poniżej trzech lat.

Rysunek B7: Maksymalna liczba dzieci na jednego opiekuna świadczącego usługi opieki domowej, zgodnie z obowiązującymi przepisami, 2012/13

∇ Nie dotyczy (nieuregulowane prawnie usługi opieki w domu) | Brak centralnych regulacji nt. maksymalnej liczby

BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU
5	6	8	∇	∇	5	5	5	5	∇	∇	6	∇	I	6	∇	∇	5
HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK (1)	UK-SCT	IS	TR	LI	NO	CH
3/5	6	:	5	5	4	∇	6	I	4	I	6	6	5	∇	5	5	5

Źródło: Eurydice.

UK (1) = UK-ENG/WLS/NIR

Objaśnienie

Dane na Rysunku nie przedstawiają bardziej szczegółowych specyfikacji, jakie mogą być uwzględnione w przepisach (np. bardziej rygorystyczne przepisy dotyczące maksymalnej liczby małych dzieci i/lub dzieci niepełnosprawnych/ ze specjalnymi potrzebami w grupie). Tam, gdzie to ma zastosowanie, są one wyszczególnione w tekście.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (BE nl): Rysunek odnosi się do placówek publicznych, w placówkach prywatnych maksymalna liczba wynosi siedem.

Niemcy: Dane dotyczą przepisów krajowych. Dodatkowe przepisy mogą obowiązywać na poziomie landów.

Chorwacja: Uregulowane prawnie usługi opieki w domu są obecnie stopniowo wygaszane, zgodnie z przepisami ustawy o opiekunach zatwierdzonej przez Parlament w kwietniu 2013 r.

Węgry: Występują dwa typy opieki domowej: a) odnosi się do *családi gyermekfelügyelet* a b) odnosi się do *családi napközi*.

Finlandia: Czworo dzieci w wieku poniżej 6 lat. Ponadto możliwe jest świadczenie opieki w niepełnym wymiarze godzin nad jednym lub większą liczbą dzieci w wieku 6 lub więcej lat.

Liechtenstein: Zgodnie z niedawno opublikowanymi, lecz jeszcze niewdrożonymi wytycznymi, dzieci opiekuna są uwzględnione w maksymalnej liczbie. Dziecko w wieku poniżej 18 miesięcy liczone są jako 1,5 dziecka.

Szwajcaria: Dane dotyczą najbardziej reprezentatywnych przepisów obowiązujących w kantonach.

Poza wiekiem dzieci, inne czynniki również mogą mieć wpływ na maksymalne liczby. Na przykład dalsze ograniczenia w liczebności grup mogą być wymagane, jeżeli opiekun zajmuje się dziećmi niepełnosprawnymi lub ze specjalnymi potrzebami (np. Węgry i Wielka Brytania – Szkocja) lub jeżeli usługi są świadczone od niedawna (Islandia).

Przepisy mogą również uwzględniać pewną dozę elastyczności i pozwalają opiekunom na zajmowanie się jednym lub dwójką dzieci więcej. Tak się zazwyczaj dzieje w określonych sytuacjach rodzinnych, na przykład w przypadku wieloraczków, lub gdy występuje niedobór usług wczesnej edukacji i opieki w społeczności lokalnej lub regionie.

PRZEPISY SANITARNE I BHP DOT. PLACÓWEK WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI SĄ ROZBUDOWANE

Zapewnienie zdrowia, bezpieczeństwa i dobrostanu dzieci jest jednym z kluczowych zagadnień wchodzących w zakres jakości usług wczesnej edukacji i opieki. Dane pokazują, że w większości krajów europejskich przepisy/zalecenia na poziomie centralnym regulują wiele kwestii w tym obszarze. Obejmują one wielkość i rozkład pomieszczeń w placówkach oraz teren wokół budynku, a także zakres sprzętów, jakie należy zapewnić. Jednak przede wszystkim przepisy regulują zapewnienie bezpieczeństwa dzieci oraz adekwatności personelu pracującego z dziećmi. Kwestie adekwatności wykraczają poza wymogi w zakresie kwalifikacji omówione w Rozdziale E.

Tylko w kilku krajach przepisy sanitarne i BHP nie zostały wydane przez władze centralne (Włochy – usługi dla dzieci w wieku poniżej 3 lat i Austria) lub mają ograniczony zakres (Niemcy i Szwecja). Wiąże się to z faktem, że usługi wczesnej edukacji i opieki w tych krajach są w znacznym stopniu zdecentralizowane i dlatego przepisy sanitarne i BHP są uregulowane na poziomie lokalnym lub regionalnym.

Jak można oczekiwać, w poszczególnych krajach nacisk kładzie się na różne zagadnienia sanitarne i BHP w odniesieniu do placówek wczesnej edukacji i opieki. Na przykład niemal we wszystkich krajach obowiązują przepisy chroniące dzieci i dotyczące adekwatności personelu. W Niemczech i Szwecji ochrona dzieci jest głównym zagadnieniem uregulowanym na poziomie krajowym. To pokazuje, że władze centralne kładą nacisk na te zagadnienia i zakazują pracy z dziećmi wszystkim osobom, które były skazane z powodu dowolnego przestępstwa (taki zakaz obowiązuje w większości krajów), a szczególnie wszelkim osobom, które popełniły przestępstwa związane z wykorzystywaniem seksualnym nieletnich (Dania). W niektórych krajach (niemieckojęzyczna i flamandzka wspólnota w Belgii, Łotwa, Litwa i Luksemburg) określa się, że osoby mające bezpośredni kontakt z dziećmi powinny być w dobrej kondycji fizycznej i zdrowe psychicznie.

Tylko kilka krajów określa w przepisach zagadnienie zajęć dla dzieci w pomieszczeniach i na świeżym powietrzu. Tam, gdzie przepisy istnieją, są one zazwyczaj dość ogólne i określają, że dzieci powinny codziennie uczestniczyć w zajęciach na świeżym powietrzu. Jednak brak jest szczegółów nt. proporcji czy czasu trwania takich zajęć (np. tak jest w Irlandii).

Poza kwestiami zdrowotnymi i BHP wymienionymi na Rysunku B8, przepisy mogą obejmować również inne zagadnienia, takie jak odpowiednie środowisko dla dzieci (np. Finlandia i Norwegia) lub bardziej szczegółowe wymogi środowiskowe, takie jak akustyka, wentylacja lub oświetlenie (np. Republika Czeska, Grecja (placówki prywatne), Luksemburg, Portugalia i Słowenia). Również kwestie dotyczące kadry mogą podlegać regulacjom prawnym (np. Słowenia).

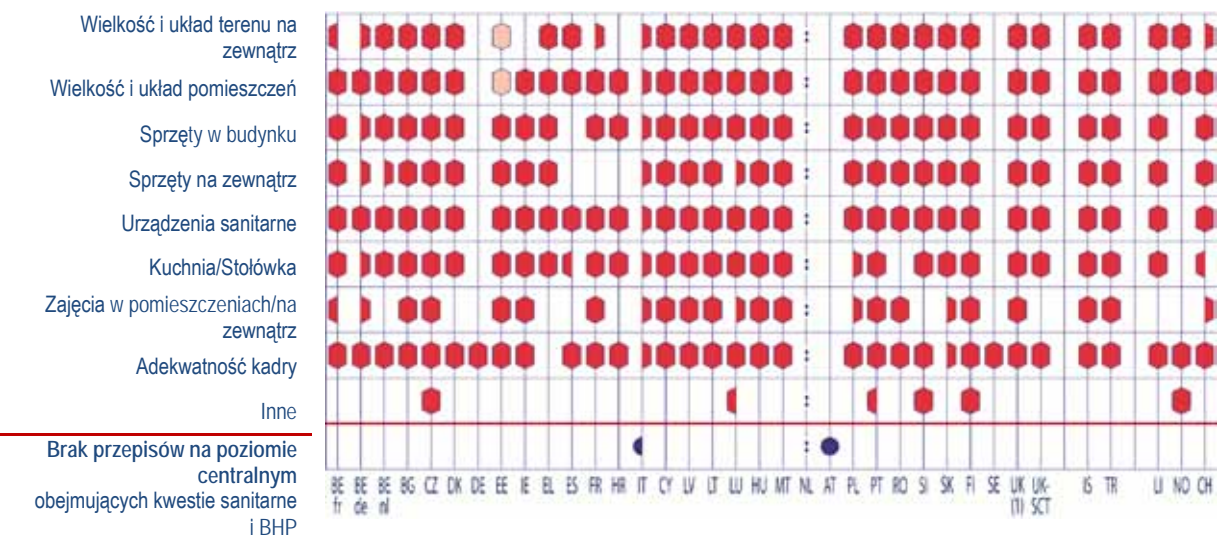
Porównanie wymogów stawianych wobec placówek i usług świadczonych w domu wskazuje na wiele podobieństw. Na przykład w niemal wszystkich krajach nacisk kładzie się na adekwatność kadry pracującej z dziećmi i świadczącej usługi opieki w domu. Nieuregulowane aspekty odnoszą się zazwyczaj do charakteru infrastruktury i takich aspektów, jak wielkość pomieszczeń czy brak bezpośredniego wejścia z ulicy (na przykład gdy usługi są świadczone w mieszkaniu prywatnym). Dlatego organizacja terenu na zewnątrz, dostępność sprzętu i zakres zajęć w pomieszczeniach i na zewnątrz często nie podlegają uregulowaniom.

Ogólnie wydaje się, że kwestie sanitarne i BHP, szczególnie w zinstytucjonalizowanym systemie wczesnej edukacji i opieki, podlegają rozbudowanym uregulowaniom. Szczegółowe przepisy określają wielkość, rozkład pomieszczeń, udogodnienia i sprzęty uważane za niezbędne do celów wspierania zdrowego rozwoju dzieci. Jednak w sytuacji, gdy zapotrzebowanie na miejsca w placówkach jest wyższe niż ich podaż (co ma miejsce w przypadku młodszych dzieci w niemal wszystkich krajach europejskich, jak pokazano na Rysunku B12), władze krajowe mogą czasem być zobowiązane do skorygowania obowiązujących standardów. Na przykład władze centralne Słowenii w 2010 r. dokonały nowelizacji ustawy o przedszkolach (tj. głównych przepisów w zakresie wczesnej edukacji i opieki), aby umożliwić korzystanie z budynków innych niż te zaprojektowane jako placówki wczesnej edukacji i opieki (np. budynki mieszkalne, administracyjne lub biurowe) do

celów prowadzenia takich placówek. W tym samym roku 118 budynków tego typu zostało oddanych do użytkowania, co zapewniło 2700 dodatkowych miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki.

Rysunek B8: Kwestie uregulowane przepisami sanitarnymi i BHP, 2012/13

Rysunek B8a: Placówki wczesnej edukacji i opieki

Lewa
Usługi dla młodszych dzieci

Prawa
Usługi dla starszych dzieci

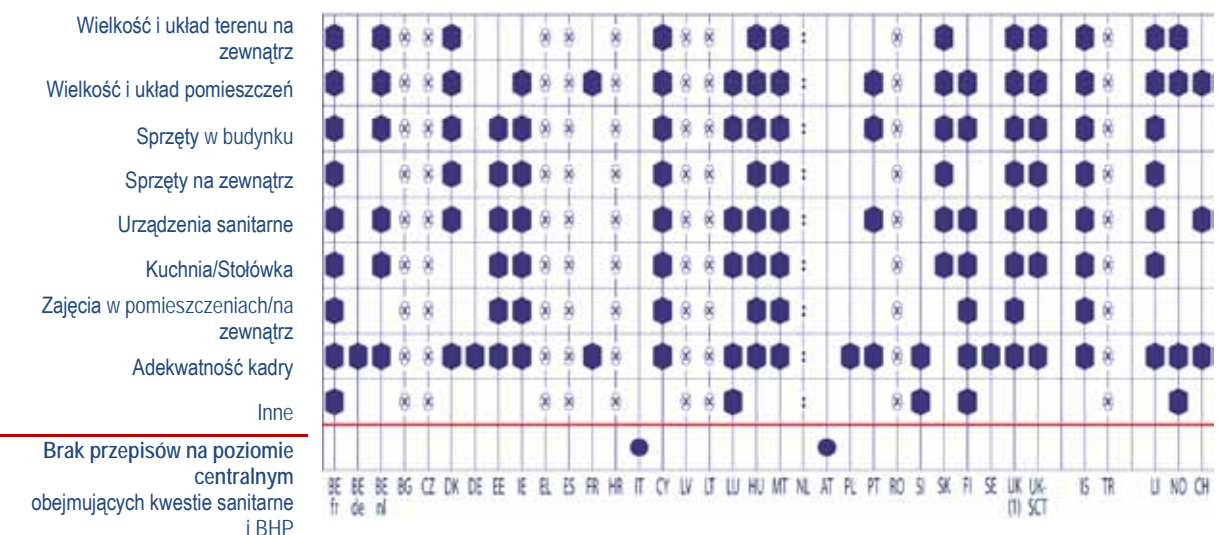
Wszystkie typy
placówek

Niektóre typy placówek

Źródło: Eurydice.

UK (1) = UK-ENG/WLS/NIR

Rysunek B8b: Placówki domowej wczesnej edukacji i opieki

∨ Nieuregulowane prawnie usługi domowej wczesnej edukacji i opieki

Źródło: Eurydice.

UK (1) = UK-ENG/WLS/NIR

Objaśnienia

Rysunek odnosi się do przepisów sanitarnych i BHP dotyczących placówek/usług edukacyjnych, a w szczególności placówek/usług wczesnej edukacji i opieki. Nie uwzględnia wymogów dot. wszystkich budynków użyteczności publicznej (np. przepisów przeciwpożarowych). „Adekwatność kadry” odnosi się do przepisów, które zapewniają, że pracownicy nie byli wcześniej skazani za przestępstwa, co sprawia, że nie powinni pracować z dziećmi oraz że są w dobrym stanie fizycznym i zdrowiu psychicznym. Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w poszczególnych krajach.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (BE nl): Przepisy sanitarne i BHP określone jako dotyczące tylko domowej wczesnej edukacji i opieki mają zastosowanie wyłącznie do opiekunów, którzy nie współpracują z żadną instytucją, ponieważ każda instytucja wydaje swoje własne zalecenia.

Niemcy: Przepisy obowiązujące w poszczególnych landach różnią się między sobą. Jednak tylko kilka landów wprowadziło szczegółowe przepisy, inne ich nie stosują.

Estonia: „Niektóre placówki” odnosi się tylko do *koolieelne lasteasutus*.

Irlandia: Informacje przedstawione na Rysunku nie obejmują *infant classes* (tj. zajęć dla dzieci w wieku 4 – 6 lat) ponieważ są one sklasyfikowane jako kształcenie podstawowe (ISCED 1) zgodnie z klasyfikacją ISCED.

Hiszpania: w odniesieniu do młodszych dzieci, przepisy na poziomie centralnym oznaczają przepisy opracowane przez Autonomiczne Wspólnoty; w odniesieniu do starszych dzieci przepisy na poziomie centralnym oznaczają przepisy opracowane przez Ministerstwo Edukacji.

Chorwacja: Rysunek odnosi się do „nieuregulowanych prawnie usług domowej wczesnej edukacji i opieki”. Jednakże usługi domowej wczesnej edukacji i opieki są obecnie wygaszane, zgodnie z ustawą o opiekunach dzieci przyjętą przez Parlament w kwietniu 2013 r.

Szwajcaria: Dane dotyczą przepisów na poziomie krajowym w połączeniu z najczęściej stosowanymi przepisami w kantonach.

W WIĘKSZOŚCI KRAJÓW WŁADZE NA KILKU POZIOMACH SĄ ODPOWIEDZIALNE ZA AKREDYTACJĘ I EWALUACJĘ PLACÓWEK

Podstawowym aspektem zarządzania jakością jest zakres, w jakim standardy i przepisy są egzekwowane przez właściwe władze. W ogromnej większości krajów stosowane są dwa odrębne procesy w celu zapewnienia, że wszystkie placówki wczesnej edukacji i opieki spełniają wymagane standardy. Nowe placówki muszą przejść proces akredytacji (patrz Glosariusz), podczas gdy istniejące podlegają regularnej ewaluacji, która niemal zawsze jest realizowana przez władze spoza placówki („ewaluacja zewnętrzna”).

Dane pokazują, że za akredytację i ewaluację zewnętrzną odpowiedzialne są władze na kilku poziomach. Dlatego w proces ten mogą być zaangażowane władze centralne i regionalne, władze centralne i lokalne lub władze regionalne i lokalne. W niektórych krajach lub regionach zaangażowane są władze na wszystkich poziomach.

W związku z tym, że akredytacja i ewaluacja placówek wczesnej edukacji i opieki są odrębnymi procesami, zazwyczaj różne władze są za nie odpowiedzialne. Sytuacja jest jeszcze bardziej złożona w krajach, w których występuje system dwuetapowy (patrz Rysunek B1) i gdzie placówki dla młodszych i starszych dzieci podlegają różnym ministerstwom, które mogą cedować odpowiedzialność za każdy z procesów na różne organy. Na przykład we Wspólnocie flamandzkiej w Belgii, akredytacją placówek wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci zajmuje się agencja „Dziecko i rodzina” (*Kind en Gezin*), podczas gdy za ewaluację działalności tych placówek odpowiada Flamandzki inspektorat opieki (*Zorginspectie*). Obie instytucje podlegają Ministerstwu Spraw Socjalnych. Akredytacją placówek dla dzieci w wieku powyżej dwóch i pół roku (*kleuteronderwijs*) zajmuje się Ministerstwo Edukacji i Szkoleń, a za ewaluację działalności tych placówek odpowiada Inspektorat Edukacji, który działa niezależnie od ministerstwa.

Poza władzami centralnym, regionalnymi i lokalnymi, proces akredytacji i/lub ewaluacji może również obejmować inne organy, w tym niezależne agencje (Grecja, Hiszpania, Wielka Brytania (Szkocja) i Liechtenstein) lub spółki non-profit działające w imieniu władz centralnych (Irlandia).

W Niemczech sami dostawcy usług są odpowiedzialni za ewaluację placówek wczesnej edukacji i opieki i mają dowolność w wyborze stosowanych narzędzi i procedur. Jednak proces akredytacji wymaga, by informowali lokalne Biuro ds. Młodzieży o tym, jak zamierzają oceniać jakość. Stosowane procedury mogą obejmować ewaluację wewnętrzną i/lub zewnętrzną.

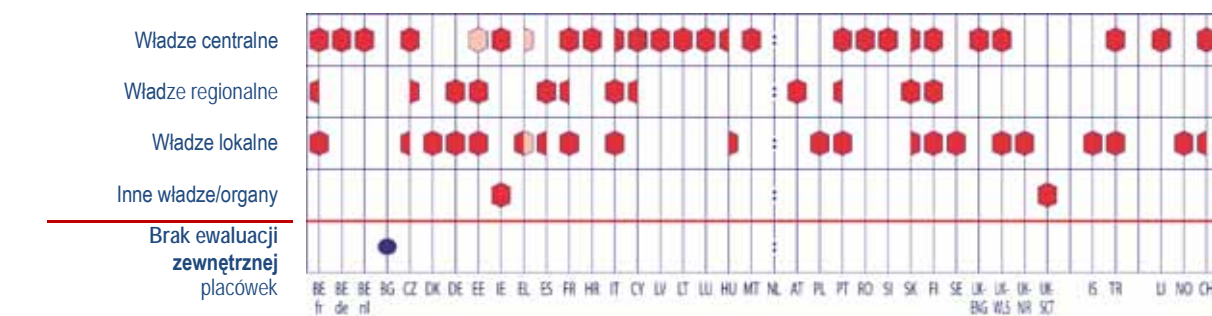
Ogólnie wskaźnik dowodzi, że pomimo złożoności rozkładu obowiązków niemal wszystkie kraje europejskie wprowadziły systemy akredytacji i ewaluacji placówek wczesnej edukacji i opieki. Wyjątkiem jest Bułgaria, w której system akredytacji nowych placówek nie jest stosowany i Włochy, gdzie placówki dla starszych dzieci (*scuola dell'infanzia*) nie podlegają ewaluacji.

Choć Rysunek B9 nie przedstawia procesów mających zastosowanie do uregulowanych prawnie usług domowej wczesnej edukacji i opieki, wszystkie organy zaangażowane w akredytację i ewaluację tego typu usług są tożsame z tymi, które odpowiadają za placówki w zinstytucjonalizowanym systemie. W

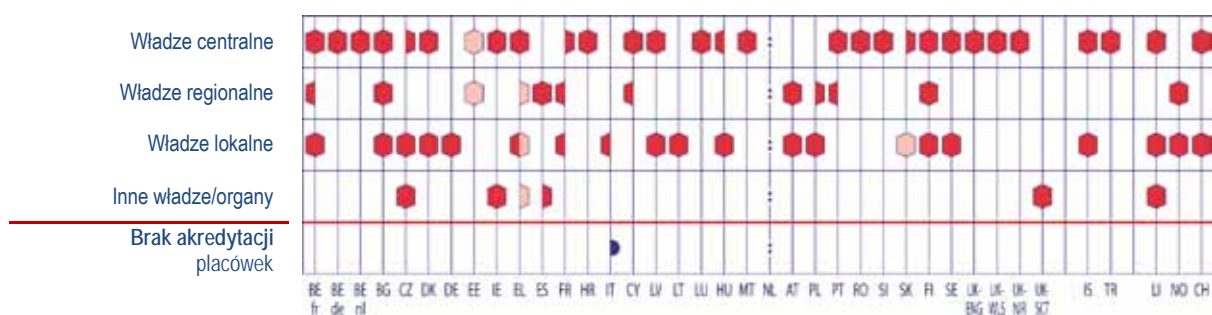
systemach dwuetapowych (patrz Rysunek B1), usługi opieki w domu zazwyczaj podlegają tym samym uregulowaniom w zakresie akredytacji i ewaluacji co placówki dla młodszych dzieci.

Rysunek B9: Organy odpowiedzialne za akredytację i ewaluację placówek wczesnej edukacji i opieki, 2012/13

Rysunek B9a: Akredytacja

Rysunek B9b: Ewaluacja zewnętrzna

Lewa
Prawa
■ Wszystkie typy placówek
■ Niektóre typy placówek
 Usługi dla młodszych dzieci   Usługi dla starszych dzieci

Źródło: Eurydice.

Objaśnienia

Aby zapoznać się z definicją terminu „akredytacja placówek wczesnej edukacji i opieki” oraz „ewaluacja zewnętrzna placówek wczesnej edukacji i opieki”, patrz Glosariusz.

Rysunek odnosi się tylko do władz, które zajmują się wyłącznie placówkami/usługami wczesnej edukacji i opieki. Władze odpowiedzialne za egzekwowanie ogólnych wymogów dot. wszystkich budynków użyteczności publicznej lub instytucji publicznych (np. przepisy przeciwpożarowe, kontrola pokarmowego) nie zostały wzięte pod uwagę. Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Niemcy: Władze lokalne są odpowiedzialne za zapewnienie, że dostawcy usług realizują procesy ewaluacji. Jedynym wyjątkiem jest Berlin, gdzie ewaluacja zewnętrzna jest realizowana przez niezależny instytut ds. ewaluacji (*Berliner KiTa-Institut für Qualitätsentwicklung*).

Estonia: „Niektóre placówki” odnosi się wyłącznie do *koolieelne lasteasutus*.

Grecja: Akredytacja – zaangażowanie władz centralnych ogranicza się do przedszkoli (*nipiagogeio*). Akredytacja i ewaluacja – zaangażowanie władz lokalnych ogranicza się do żłobków i centrów dla dzieci (*vrefonipiakos stathmos i paidikos stathmos*), nie do przedszkoli (*nipiagogeio*). Zaangażowanie innych organów ogranicza się do przedszkoli (*nipiagogeio*).

Włochy: Przepisy na poziomie centralnym w zakresie ewaluacji systemu edukacji zostały wydane w marcu 2013 r, lecz nie rozpoczęto jeszcze ich wdrażania.

Słowacja: Te gminy, które są organami założycielskimi placówek są odpowiedzialne za ewaluację zewnętrzną.

Finlandia: Głównie dostawcy usług są odpowiedzialni za ewaluację zewnętrzną placówek wczesnej edukacji i opieki i w większości przypadków są to gminy. Prywatne placówki zobowiązane są przedkładać do gmin zawiadomienia przed rozpoczęciem świadczenia usług. Władze regionalne nadzorują i doradzają placówkom wczesnej edukacji i opieki w odpowiednich regionach. Krajowy inspektorat nadzoru instytucji społecznych i zdrowotnych (VALVIRA) odpowiedzialny jest za zapewnienie, że usługi doradztwa świadczone przez agencje regionalne są spójne w całym kraju oraz prowadzi rejestr prywatnych dostawców usług wczesnej edukacji i opieki.

Łotwa, Litwa i Finlandia: Systemy wczesnej edukacji i opieki w tych krajach nie stosują terminu „akredytacja”, jednak obowiązują tam procedury zapewniające, że nowe placówki wczesnej edukacji i opieki przestrzegają obowiązujących przepisów.

Wielka Brytania (SCT): Inne – Inspektorat Opieki – odpowiedzialny za niezależny nadzór i podnoszenie jakości usług opiekuńczych dla dzieci.

Szwajcaria: Władze centralne oznaczają władze poszczególnych kantonów.

PLACÓWKI DLA STARSZYCH DZIECI CZĘSTO PODLEGAJĄ DOKŁADNIEJSZEJ EWALUACJI NIŻ TE DLA MŁODSZYCH DZIECI

Rysunek B9b pokazuje, że niemal wszystkie kraje europejskie wprowadziły systemy ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki. Rysunek B10 pokazuje, że w większości krajów przepisy/zalecenia na poziomie centralnym określają, które aspekty usług powinny być brane pod uwagę podczas oceny placówek wczesnej edukacji i opieki. Jedynie w Niemczech, Włoszech i Austrii nie są one zdefiniowane na poziomie centralnym. Grecja określa elementy, które podlegają ewaluacji w przypadku placówek dla dzieci w wieku powyżej 4 lat, działających pod nadzorem Ministerstwa Edukacji i Spraw Religijnych (*nipiagogeio*). Jednak brakuje takich specyfikacji dla innych placówek wczesnej edukacji i opieki (*vrefonipiakos stathmos i paidikos stathmos*).

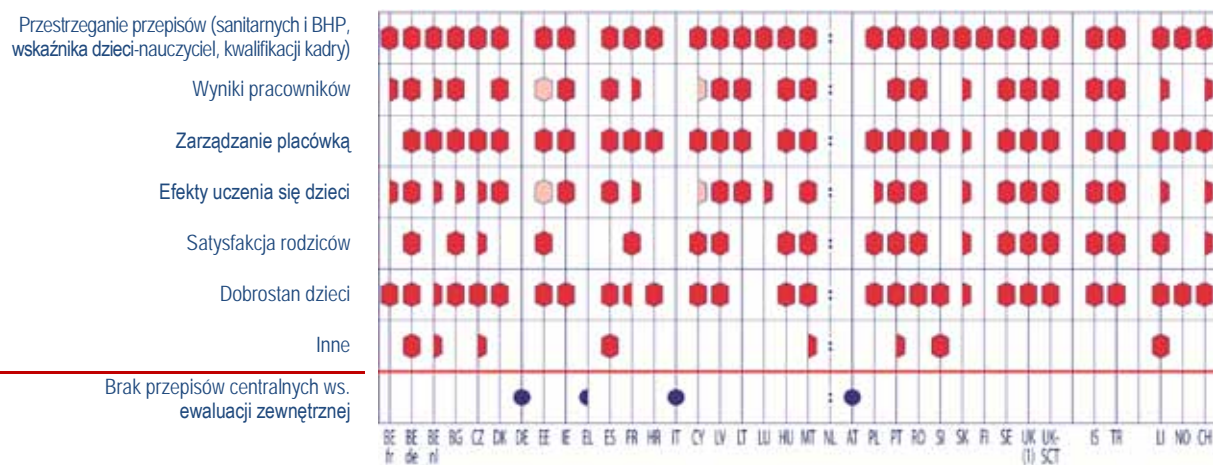
Tam, gdzie władze centralne określają aspekty usług podlegające ewaluacji, aspekty te zazwyczaj obejmują przestrzeganie przepisów, szczególnie w zakresie kwestii sanitarnych i BHP (np. budynek, pomieszczenia i sprzęt wewnątrz i na zewnątrz), wskaźnika nauczyciel-dziecko oraz kwalifikacji kadry. Jednak występują duże różnice pomiędzy krajami i typami placówek, w odniesieniu do których inne aspekty mogą być brane pod uwagę. Szczególnie w krajach, gdzie działają odrębne placówki dla starszych i młodszych dzieci (patrz Rysunek B1), ewaluacja placówek dla starszych dzieci jest zwykle bardziej złożona niż w przypadku placówek dla młodszych dzieci. Na Słowacji placówki dla młodszych dzieci muszą przestrzegać ogólnych przepisów sanitarnych i BHP, a te dla starszych dzieci podlegają szerszej ewaluacji, obejmującej wiele innych aspektów, w tym efektywność kadry, zarządzanie, satysfakcja rodziców, dobrostan dzieci i efekty uczenia się. W innych krajach, gdzie obowiązuje system dwuetapowy, różnice są zazwyczaj mniejsze. Efekty uczenia się przez dzieci często podlegają ewaluacji jedynie w przypadku placówek dla starszych dzieci (francuska i flamandzka Wspólnota w Belgii, Bułgaria, Republika Czeska, Francja, Cypr, Luksemburg, Polska, Słowacja, Liechtenstein i Szwajcaria). Takie podejście jest spójne z faktem, że w przypadku odrębnych placówek tylko te dla starszych dzieci mają zdefiniowaną misję edukacyjną (patrz Rozdział F).

Bez względu na główny model usług wczesnej edukacji i opieki obowiązujący w danym kraju (tj. jedno- lub dwuetapowy, patrz Rysunek B1), satysfakcja rodziców jest rzadko brana pod uwagę podczas ewaluacji placówek wczesnej edukacji i opieki. Podobnie efektywność personelu nie jest zbyt często brana pod uwagę.

Poza aspektami wymienionymi na Rysunku B10, niektóre kraje lub regiony uwzględniają dodatkowe elementy w procesie ewaluacji. Na przykład Wspólnota flamandzka w Belgii, Republika Czeska (*mateřské školy*), Malta, Portugalia, Słowenia i Liechtenstein sprawdzają, czy placówki wczesnej edukacji i opieki realizują treści edukacyjne (tj. program nauczania) określony przez władze centralne (dotyczy to wszystkich grup wiekowych, których dotyczą przepisy). W przypadku placówek dla starszych dzieci Wspólnota niemieckojęzyczna w Belgii ocenia dobrostan kadry, współpracę pozaprogramową, raporty z działalności rad grup przedszkolnych, dokumenty takie, jak regulamin placówki i plan edukacji itd. W Hiszpanii monitorowaniu podlega zakres uczestnictwa rodzin w pracy placówek.

Choć Rysunek nie przedstawia sytuacji w odniesieniu do usług uregulowanej prawnie domowej opieki, kraje zazwyczaj biorą pod uwagę te same aspekty, co podczas ewaluacji pracy placówek. W systemach, w ramach których działają odrębne placówki dla młodszych i starszych dzieci (patrz Rysunek B1), ewaluacja placówek domowej opieki jest zwykle spójna z ewaluacją placówek dla młodszych dzieci. Jedynie na Węgrzech, w Portugalii i Słowenii zinstytucjonalizowane usługi podlegają bardziej szczegółowej ewaluacji, niż ma to miejsce w przypadku opieki domowej.

Rysunek B10: Aspekty podlegające ewaluacji zewnętrznej placówek wczesnej edukacji i opieki, 2012/13

Lewa
Usługi dla młodszych dzieci

Prawa
Usługi dla starszych dzieci

■ Wszystkie typy placówek

■ Niektóre typy placówek

Źródło: Eurydice.

UK (1) = UK-ENG/WLS/NIR

Objaśnienia

Aby zapoznać się z definicją terminu „ewaluacja zewnętrzna placówek wczesnej edukacji i opieki”, patrz Glosariusz. Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Estonia: „Niektóre placówki” odnosi się wyłącznie do *koolieelne lasteasutus*.

Grecja: Struktura ramowa ewaluacji zewnętrznej przedszkoli (*nipiagogeio*) wchodzi w zakres obowiązków nowoutworzonej centralnej Agencji Zapewnienia Jakości (2013), jednak jeszcze nie została opracowana.

Hiszpania: Poziom uczestnictwa rodziny w pracy placówek jest poddawany ewaluacji.

Włochy: Przepisy na poziomie centralnym w zakresie ewaluacji systemu edukacji zostały wydane w marcu 2013, jednak nie rozpoczęto jeszcze ich wdrażania.

Cypr: „Niektóre placówki” odnosi się do przedszkoli (*nipiagogeio*) i zajęć przedszkolnych (*prodimitiki*).

Finlandia: Gminy są odpowiedzialne za ewaluację. Satysfakcja rodziców jest często brana pod uwagę.

Szwajcaria: Władze centralne oznaczają władze poszczególnych kantonów.

ORGANIZACJA

CZĘŚĆ III – MONITORING DOSTĘPNOŚCI I ROZWÓJ

PLANOWANIE I MONITOROWANIE DOSTĘPNOŚCI PLACÓWEK WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI JEST REALIZOWANE PRZEZ WŁADZE RÓŻNEGO SZCZEBLA

Rosnące zapotrzebowanie na większy dostęp do wczesnej edukacji i opieki wymaga wdrożenia dobrze zorganizowanego i kompleksowego systemu oceny istniejącej dostępności oraz planowania i rozwijania dalszych usług. W kilku krajach władze centralne odgrywają dominującą rolę w tych procesach, na przykład we Wspólnocie niemieckojęzycznej w Belgii, na Malcie i w Turcji. Jednak, jak pokazuje Rysunek B11, w większości krajów Europy władze centralne i lokalne dzielą odpowiedzialność za planowanie i monitorowanie dostępności usług wczesnej edukacji i opieki. W kilkunastu krajach również władze regionalne są zaangażowane w ten proces. Ponadto w kilku systemach, w tym w Danii, Wielkiej Brytanii (Szkocja) i Islandii odpowiedzialność za planowanie perspektywiczne i monitoring dostępności jest wysoce zdecentralizowana.

W krajach, gdzie występują różne typy usług wczesnej edukacji i opieki, a zwłaszcza odrębne placówki dla młodszych i starszych dzieci (patrz Rysunek B1), zaangażowane są różne władze, w zależności od typu placówki. Na przykład w Hiszpanii, planowaniem i monitoringiem dostępności miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci zajmują się władze regionalne i lokalne, podczas gdy w odniesieniu do placówek dla starszych dzieci, w procesy te zaangażowane są władze centralne i regionalne. W systemach, w których działają odrębne placówki, w każdy z procesów zaangażowane mogą być różne władze centralne. Na przykład w Turcji monitoringiem dostępności i planowaniem perspektywicznym usług dla młodszych dzieci zajmuje się Ministerstwo Rodziny i Spraw Społecznych, natomiast za usługi dla starszych dzieci odpowiedzialne jest Ministerstwo Edukacji Narodowej. Podobnie we Wspólnocie niemieckojęzycznej w Belgii te dwa procesy są realizowane osobno; przez Ministerstwo Zatrudnienia, Zdrowia i Spraw Społecznych w odniesieniu do usług dla młodszych dzieci i przez Ministerstwo Edukacji w odniesieniu do usług dla starszych dzieci.

Rysunek B11 pokazuje, że władze zaangażowane w planowanie perspektywiczne nie zawsze zajmują się również monitoringiem dostępności. W Bułgarii i Finlandii władze lokalne są odpowiedzialne za monitoring dostępności, natomiast za procesy planowania perspektywicznego odpowiedzialne są również organy centralne. W Finlandii władze centralne określają cele związane z dostępnością edukacji w przyszłości, w tym z edukacją przyszłej kadry wczesnej edukacji i opieki. Natomiast podział obowiązków jest odwrotny w Niemczech i Szwecji, gdzie monitoringiem dostępności zajmują się władze centralne i lokalne, a planowanie perspektywiczne wchodzi w zakres obowiązków organów lokalnych. Proces jest jeszcze bardziej złożony w Niemczech, gdzie w ramach polityki rozwoju, władze na poziomie federalnym wspierają planowanie dostępności, zlecając badania mające na celu monitorowanie popytu i określenie celów ilościowych w zakresie rozwoju usług dla dzieci w wieku 0 – 3 lat.

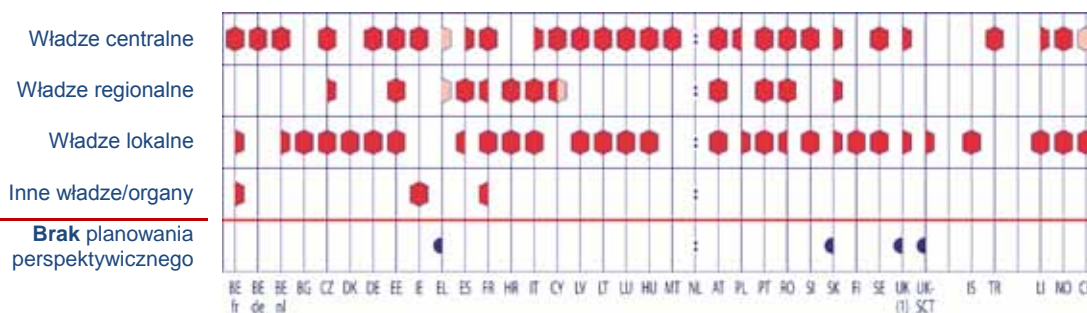
Poza władzami centralnymi, regionalnymi lub lokalnymi, inne organy również mogą być zaangażowane w monitoring i planowanie dostępności. Tak się dzieje w Irlandii, gdzie w oba procesy zaangażowana jest organizacja charytatywna typu non-profit (POBAL), która w imieniu rządu wspiera wspólnoty i lokalne agencje. Podobnie we Francji, *Le Haut Conseil de la Famille* – niezależny organ, który przedkłada rekomendacje władzom rządowym, zajmuje się monitorowaniem dostępności i planowaniem perspektywicznym usług wczesnej edukacji i opieki. We Wspólnocie francuskiej w Belgii, organizacje założycielskie monitorują dostępność miejsc w przedszkolach (*écoles maternelles*).

Ogólnie, wskaźnik pokazuje, że wszystkie kraje zajmują się planowaniem i monitorują dostępność usług dla starszych dzieci. Jednak kilka systemów (Grecja, Słowacja i wszystkie części Wielkiej Brytanii) nie realizują żadnego z powyższych procesów w odniesieniu do usług dla młodszych dzieci. Na przykład w Grecji monitoring dostępności i planowanie perspektywiczne mają miejsce tylko

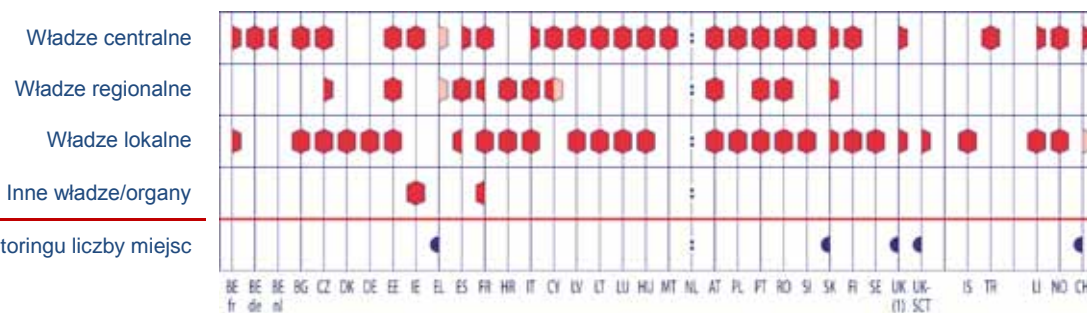
w odniesieniu do placówek wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi w wieku powyżej 4 lat, które działają pod nadzorem władz edukacyjnych (*nipiagogeio*), lecz nie w odniesieniu do innych placówek (tj. *vrefonipiakos stathmos* i *paidikos stathmos*). Jako że w Wielkiej Brytanii (Anglia, Walia i Irlandia Północna) brak jest dotowanych ze środków publicznych usług wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci, brak również monitoringu popytu i podaży. W Szkocji takie dane są dostępne jedynie w odniesieniu do nieodpłatnych usług. W Szwajcarii planowanie perspektywiczne ma miejsce wyłącznie w odniesieniu do edukacji przedszkolnej dzieci w wieku powyżej 4 lat (*Kindergarten/école enfantine/scuola dell'infanzia*).

Rysunek B11: Organy odpowiedzialne za monitoring dostępności i planowanie perspektywiczne placówek wczesnej edukacji i opieki, 2012/13

Rysunek B11a: Monitorowanie dostępności

Rysunek B11b: Planowanie perspektywiczne

Lewa Usługi dla młodszych dzieci   Prawa Usługi dla starszych   Wszystkie placówki   Niektóre placówki

Źródło: Eurydice.

UK (1) = UK-ENG/WLS/NIR

Objaśnienia

Aby zapoznać się z definicją terminów „monitorowanie dostępności” i „planowanie perspektywiczne”, patrz Glosariusz.

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Niemcy: Głównie władze lokalne są odpowiedzialne. Jednak w ramach procesu rozwijania usług dla dzieci w wieku 0-3 lat, władze federalne (*Bund*) również zostały zaangażowane w monitoring dostępności i planowanie perspektywiczne.

Irlandia: Inne władze/organy: organizacja charytatywna typu non-profit (POBAL), która działa w imieniu rządu.

Grecja: „Niektóre placówki” oznacza przedszkola (*nipiagogeio*).

Francja: Inne władze/organy: *Le Haut Conseil de la Famille*.

Cypr: „Niektóre placówki” oznacza placówki dziennej opieki (*vrefopaidokomikoi stathmoi*).

Wielka Brytania (ENG/WLS/NIR): Jako że usługi wczesnej edukacji i opieki nie są dostępne dla młodszych dzieci, brak również monitoringu popytu i podaży na nie.

Wielka Brytania (SCT): Monitoring dostępności i planowanie perspektywiczne są realizowane przez władze lokalne w odniesieniu do dotowanej ze środków publicznych edukacji przedszkolnej (3- i 4-latk, 475 godzin w roku), natomiast brak monitoringu dostępności lub planowania perspektywicznego w odniesieniu do usług opłacanych przez rodziców/opiekunów.

Szwajcaria: Władze centralne oznaczają władze poszczególnych kantonów. Usługi dla młodszych dzieci: Większość kantonów (i/lub władz lokalnych) stosuje różne działania w ramach monitoringu dostępności; jednak poziom ich szczegółowości jest zróżnicowany. Siedem kantonów zajmuje się planowaniem perspektywicznym.

NIEDOBÓR MIEJSC W PLACÓWKACH DLA MŁODSZYCH DZIECI WYSTĘPUJE W WIĘKSZOŚCI KRAJÓW EUROPEJSKICH

Rysunek B11 pokazuje, że niemal wszystkie kraje europejskie wdrożyły systemy umożliwiające im monitorowanie tego, czy publicznie dotowane miejsca w placówkach wczesnej edukacji i opieki zaspokajają popyt ze strony rodziców. Dlatego w większości krajów zbierane są dane w celu wspierania tych systemów.

Tam, gdzie dane nt. związku pomiędzy popytem i podażą są dostępne, zazwyczaj przedstawiają taką samą prawidłowość: popyt na dotowane ze środków publicznych miejsca jest większy niż ich podaż, szczególnie w grupie młodszych dzieci. Jedynie w Danii, Finlandii, Szwecji i Norwegii popyt i podaż są w miarę wyrównane w obu grupach wiekowych. Te cztery kraje skandynawskie należą do grupy krajów, w których uprawnienie do wczesnej edukacji i opieki dotowanej ze środków publicznych rozpoczyna się bardzo wcześnie, zazwyczaj bezpośrednio po zakończeniu urlopu wychowawczego (patrz Rysunek B4). Estonia i Słowenia również należą do grupy krajów, w których małe dzieci są uprawnione do wczesnej edukacji i opieki dotowanej ze źródeł publicznych, jednak pomimo wysiłków skierowanych na zwiększenie dostępności usług, liczba miejsc dla młodszych dzieci nadal nie jest wystarczająca do zaspokojenia popytu. Najnowsze dane zebrane w Estonii pokazują, że popyt na usługi wczesnej edukacji i opieki nad młodszymi dziećmi jest o 5% większy niż podaż.

Rodzice starszych dzieci zazwyczaj mają mniej trudności w znalezieniu miejsc w placówkach dotowanych ze źródeł publicznych. Ma to związek z faktem, że w kilku krajach starsze dzieci są uprawnione do wczesnej edukacji i opieki lub zobowiązane do uczestnictwa w niej na rok lub dwa lata przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej (patrz Rysunek B4). Jednak w jednej trzeciej krajów europejskich występuje brak równowagi pomiędzy popytem a podażą miejsc w placówkach dla starszych dzieci. W niektórych przypadkach problemy występują jedynie w określonych typach placówek. Na przykład:

Na Cyprze brak miejsc dotyczy tylko przedszkoli (*nipiagogia*), podczas gdy popyt i podaż w obowiązkowych oddziałach przedszkolnych (*prodimotiki*) są zrównoważone.

W Polsce popyt jest wyższy niż podaż w przypadku trzylatków uczęszczających do przedszkoli i młodszych dzieci.

Stosunek popytu do podaży jest zróżnicowany w obrębie kraju. Na przykład w Bułgarii, na Węgrzech, Łotwie, w Portugalii i Słowenii łatwiej jest znaleźć miejsce w placówce działającej na wsi niż w dużym mieście.

W Portugalii różnice geograficzne w zakresie popytu i podaży dotyczą głównie grupy starszych dzieci.

W Niemczech dostępność usług wczesnej edukacji i opieki jest różna w poszczególnych landach, ponadto brak jest miejsc w placówkach oferujących opiekę w pełnym wymiarze godzin.

W Austrii popyt jest największy na terenach wiejskich.

Podobnie na Litwie największym problemem jest dostęp do usług wczesnej edukacji i opieki na terenach wiejskich, gdzie zwykle takie placówki nie działają. Ponadto popyt jest wyższy od podaży w dużych miastach, natomiast w mniejszych miastach popyt na usługi jest zaspokojony.

Wiele krajów europejskich podejmuje działania w celu zapewnienia, że poziom podaży odpowiada popytowi. Stosowane podejścia obejmują tworzenie nowych programów przez władze centralne lub zapewnienie dodatkowych funduszy władzom odpowiedzialnym za finansowanie usług wczesnej edukacji i opieki (patrz Rysunek D2). Władze centralne zapewniają znaczące fundusze na rozwój infrastruktury wczesnej edukacji i opieki w Niemczech, Hiszpanii, Austrii, Polsce, Portugalii, Turcji i Szwajcarii.

W Niemczech władze federalne zaoferowały landom, które są odpowiedzialne za finansowanie wczesnej edukacji i opieki, 5,2 miliarda PPS na pokrycie kosztów inwestycyjnych i operacyjnych rozwoju usług wczesnej edukacji i opieki w latach 2008-2014. Wkład władz federalnych w koszty operacyjne wyniesie 812 milionów PPS rocznie od 2015 r.

W Hiszpanii Ministerstwo Edukacji i Autonomiczne Wspólnoty zainwestowały 1187 milionów PPS w utworzenie wysokiej jakości miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku poniżej 3 lat.

W Polsce, od 2011 r., Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej realizuje program pt. *Maluch* mający na celu wspieranie władz lokalnych w zwiększaniu liczby miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku poniżej 3 lat. Taka celowa dotacja nie może przekroczyć 50% kosztów poniesionych na zapewnienie opieki nad dziećmi. Ponadto od 2011 r. W Polsce oferowane są ulgi podatkowe dla pracodawców zakładających placówki dla dzieci w wieku poniżej 3 lat.

Portugalia obecnie tworzy 500 grup przedszkolnych dla dzieci w wieku 3 – 6 lat. Program jest częściowo finansowany przez rząd Portugalii i fundusze europejskie.

W Turcji, we wszystkich nowo wybudowanych szkołach podstawowych, zapewniono przynajmniej sześć pomieszczeń, by zorganizować jedną lub dwie grupy przedszkolne. Ponadto Dyrekcja Generalna ds. Edukacji Podstawowej prowadzi kilka projektów wspierających edukację przedszkolną, zwłaszcza zaś zakup mebli, tworzenie programów edukacyjnych dla rodziców i dzieci oraz rozwijanie umiejętności społecznych przedszkolaków.

W Szwajcarii program zachęt na poziomie Konfederacji działa od 2003 do 2015 r. W ramach programu finansowane są nowe placówki dziennej opieki nad dzieckiem, organizacje zajmujące się koordynacją opieki domowej oraz publiczne placówki opiekuńcze, które stanowią uzupełnienie dla usług zapewnianych przez tradycyjne placówki. Od 2005 r. do końca listopada 2013 r. zainwestowano 146 milionów PPS i utworzono 42 695 nowych miejsc w placówkach.

Niektóre inicjatywy są planowane na przyszłość. Na przykład:

W Estonii strategia budżetowa państwa na lata 2014-2017 umożliwi władzom lokalnym otrzymanie zewnętrznej pomocy od władz centralnych przeznaczonej na inwestycje w przedszkola.

Łotwa, Portugalia i Turcja, a także inne kraje, wykorzystują **europejskie programy zapewniające dofinansowanie** do celów budowy nowych placówek wczesnej edukacji i opieki oraz poszerzenia oferty tych istniejących. Estonia korzysta ze wsparcia zapewnionego przez Norwegię.

Wiele krajów stara się zrównoważyć podaż i popyt usług wczesnej edukacji i opieki poprzez **obniżenie standardów lub zmniejszenie obciążeń administracyjnych**.

W Republice Czeskiej często wydaje się pozwolenia na zwiększenie liczby dzieci w grupie w celu zaspokojenia popytu (patrz Rysunek B6).

W Grecji, od 2002 r., placówki wczesnej edukacji i opieki mogą przyjmować do 20% więcej dzieci ponad zaplanowaną liczbę miejsc, pod warunkiem, że mają one wystarczającą kadrę i niezbędną przestrzeń.

We Francji, w 2010 r., liczba miejsc w istniejących placówkach została zwiększona o 28%, dzięki zezwoleniu im na przyjęcie większej liczby dzieci poprzez obniżenie norm określonych w przepisach.

Na Litwie przepisy złagodzone w 2010 r. aby ułatwić tworzenie prywatnych przedszkoli, np. poprzez uproszczenie wymogów w zakresie urządzeń sanitarnych. Ponadto w 2011 r. wymogi w zakresie korzystania z budynków i pomieszczeń zostały obniżone w odniesieniu do nowo utworzonych placówek, oraz wprowadzono częściowe dofinansowanie (do 20 godzin tygodniowo). Ponadto wielofunkcyjne centra, które również świadczą usługi wczesnej edukacji i opieki, są tworzone na obszarach wiejskich w pobliżu szkół.

Portugalia również wprowadziła zmiany w celu zmniejszenia obciążeń wynikających z przepisów i zachęcenia do zakładania i prowadzenia nowych placówek wczesnej edukacji i opieki.

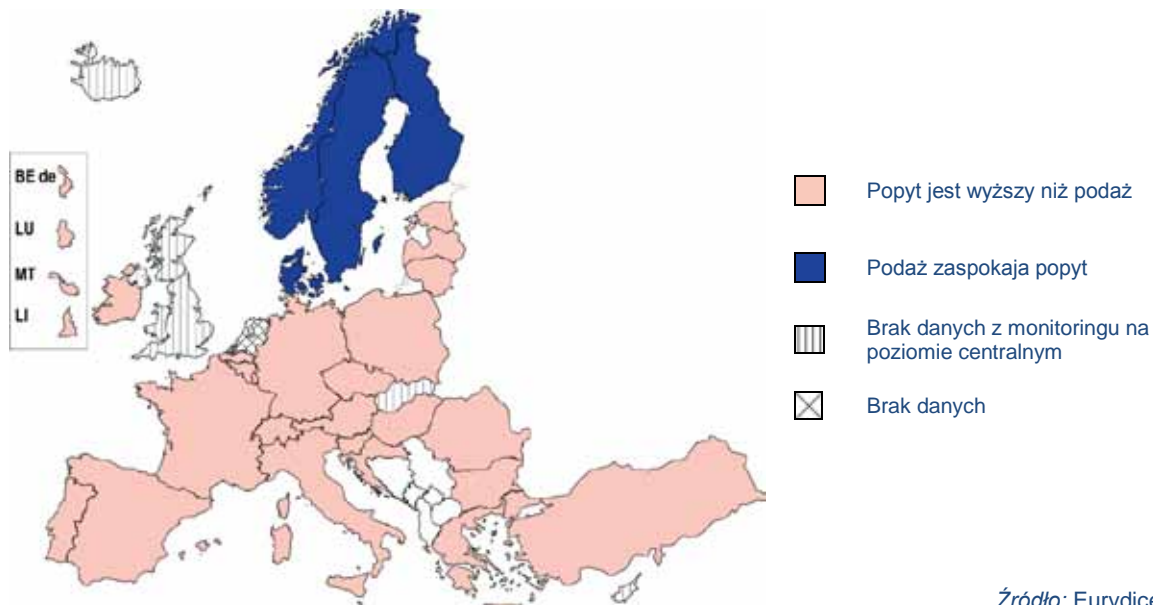
Na Słowacji nowe miejsca w placówkach wczesnej edukacji i opieki są tworzone poprzez zwiększanie liczby grup w placówkach dla dzieci powyżej 3 lat (*materská škola*) lub poprzez adaptację innych odpowiednich pomieszczeń na sale.

W Słowenii gminy mogą tworzyć nowe miejsca w placówkach wczesnej edukacji i opieki poprzez zwiększenie maksymalnej liczby dzieci w grupie o dwoje (patrz Rysunek B6). Takie podejście zostało zastosowane w 78% grup. Gminy mogą również obniżyć wymogi w zakresie wymaganej powierzchni sal. Takie obniżenie standardów będzie obowiązywać do września 2017 r.

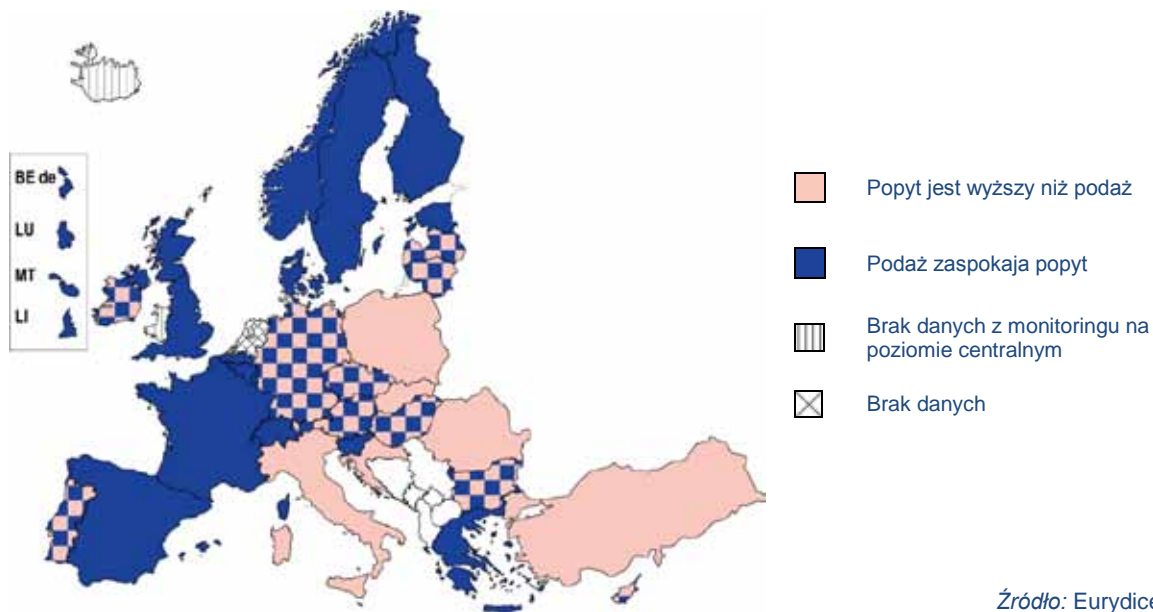
W Republice Czeskiej i Turcji (oddziały przedszkolne – *Anasınıfı*), usługi wczesnej edukacji i opieki w niektórych placówkach mogą być świadczone w systemie zmianowym. Ponadto w Republice Czeskiej dzieci mogą uczęszczać do przedszkoli (*mateřské školy*) w niepełnym wymiarze godzin, w różne dni tygodnia i w ten sposób mogą zajmować tylko jedno miejsce.

Rysunek B12: Popyt i podaż miejsc w dotowanych ze źródeł publicznych placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2012/13

Rysunek B12a: Młodsze dzieci

Rysunek B12b: Starsze dzieci

Objaśnienia

Aby zapoznać się z definicją terminu „monitoring dostępności”, patrz Glosariusz.

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Republika Czeska: Popyt i podaż powinien być zrównoważony w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki, do której dzieci są ustawowo uprawnione.

Grecja: Podaż zaspokaja popyt w placówkach podlegających Ministerstwu Edukacji i Spraw Religijnych (*nipiagogeio*). Brak jest oficjalnych danych na poziomie centralnym, które określałyby stosunek pomiędzy popytem a podażą w innych placówkach wczesnej edukacji i opieki (*vrefonipiakos stathmos* i *paidikos stathmos*). Jednak ze względu na kryzys finansowy, popyt na miejsca w placówkach dotowanych ze środków publicznych jest wyższy niż podaż.

Cypr: Brak danych dla placówek podlegających Ministerstwu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (tj. *vrefopaidokomikoi stathmoi*). Popyt jest wyższy niż podaż w przedszkolach (*nipiagogia*), popyt jest zaspokojony na poziomie obowiązkowych oddziałów przedszkolnych (*prodimotiki*).

Portugalia: Podaż zaspokaja popyt tylko w grupie pięcioletków.

Szwecja: Brak danych na poziomie krajowym. Jednak najnowszy raport rządowy (SOU, 2013) wykazuje, że podaż zaspokaja popyt w większości gmin. Tylko około 2% dzieci musi oczekiwać od dwóch do trzech miesięcy na miejsce.

Wielka Brytania (ENG/NIR): Usługi edukacji przedszkolnej dotowanej ze środków publicznych uważane są jako ustawowe uprawnienie w niepełnym wymiarze godzin dla dzieci w wieku 3 i 4 lat (15 i 12,5 godziny tygodniowo). Podaż zaspokaja popyt pod względem liczby miejsc, lecz niekoniecznie pod względem godzin lub lokalizacji placówki.

Niektóre kraje zachęcają do tworzenia **alternatywnych struktur** lub do **dywersyfikacji usług**.

Niemcy usiłują poszerzyć i usprawnić usługi domowej opieki dziennej (Tagespflege); minimalny wymiar szkoleń dla opiekunów to 160 godzin.

Francja również stara się zdywersyfikować wczesną edukację i opiekę poprzez promowanie opieki domowej (wprowadzając obowiązkowe szkolenie w wymiarze 120 godzin, patrz Rysunek E3) oraz zapewniając dotacje dla sektora prywatnego (szczególnie dla małych placówek, 'mini-crèches').

Łotwa wprowadziła przepisy w zakresie tworzenia dotowanych usług opieki domowej, obowiązujące od września 2013 r.

Program Reform na lata 2014-2020 na **Węgrzech** promuje tworzenie usług domowej wczesnej edukacji i opieki.

Inne działania mające na celu wyrównanie popytu i podaży obowiązują również w pozostałych krajach.

Łotwa zapewnia wsparcie finansowe rodzinom, których dzieci znajdują się na liście oczekujących na miejsce w publicznej placówce i które uczęszczają do prywatnych przedszkoli.

Wielka Brytania (Irlandia Północna) wprowadziła w roku 2011/12 dwustopniowy proces ubiegania się o miejsce w celu zapewnienia, że miejsca są przydzielane dzieciom z grupy docelowej, nie młodszym.

Turcja zapewnia przedszkola letnie i mobilne zajęcia, aby dotrzeć do większej liczby dzieci, które nie uczęszczają do placówek wczesnej edukacji i opieki.

UCZESTNICTWO

CZĘŚĆ I – DANE STATYSTYCZNE: POZIOMY UCZESTNICTWA

Coraz więcej wyników badań potwierdza, że uczestnictwo w wysokiej jakości wczesnej edukacji i opiece przynosi znaczące korzyści dla dzieci. Dobrej jakości wczesna edukacja i opieka stanowi podstawę uczenia się przez całe życie, integracji społecznej i rozwoju osobistego ⁽⁷⁾.

Jednym z celów ogólnych wczesnej edukacji i opieki jest przygotowanie dzieci do obowiązkowej edukacji, i tym ważniejszy staje się ten cel, im bardziej dziecko zbliża się do wieku podjęcia obowiązku szkolnego (patrz również Rozdział F). Komisja Europejska podkreśliła znaczenie wczesnego wchodzenia do systemu edukacji, a w 2011 r. określiła poziom odniesienia (benchmark) w zakresie uczestnictwa w edukacji przedszkolnej, co oznacza, że do roku 2020 co najmniej 95 % dzieci w przedziale wiekowym od czterech lat do wieku podjęcia obowiązku szkolnego powinno uczestniczyć w edukacji elementarnej ⁽⁸⁾.

W niniejszym rozdziale przedstawiono dane statystyczne dot. poziomu uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece, udostępnione przez poszczególne kraje europejskie. Dzięki danym statystycznym Eurostatu w zakresie edukacji (UOE) przedstawiono rzetelne informacje nt. liczby dzieci w placówkach edukacyjnych, dzieci w wieku 3-7 lat, w podziale na roczniki. Przedstawiono połączony wskaźnik uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece dzieci w przedziale wiekowym od czterech lat do wieku podjęcia obowiązku szkolnego, aby pokazać postępy w zbliżaniu się do wyznaczonego poziomu odniesienia. Kolejny zestaw danych: Europejskie badanie dochodów i warunków życia (EU-SILC) – wykorzystano, aby pokazać rozwiązania w zakresie opieki nad dziećmi w wieku poniżej i powyżej 3 lat. Liczba godzin uczestnictwa dzieci w zajęciach w placówkach wczesnej edukacji i opieki, oraz procent dzieci nie uczęszczających do placówek wczesnej edukacji i opieki (którymi opiekują się wyłącznie rodzice) zostały również omówione.

W drugiej części rozdziału omówiono związki pomiędzy uczestnictwem dzieci we wczesnej edukacji i opiece, ich wynikami w nauce i pochodzeniem społecznym. Dane pochodzą z dwóch międzynarodowych badań osiągnięć uczniów: Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (OECD - Programme for International Student Assessment (PISA)) i Międzynarodowego Badania Postępów Biegłości w Czytaniu (IEA - Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS)). Oba badania wyraźnie pokazują korzyści wynikające z uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece. Niestety uczniowie pochodzący ze środowisk defaworyzowanych rzadziej uczęszczają do placówek wczesnej edukacji i opieki niż dzieci z lepiej sytuowanych rodzin.

93 PROCENT DZIECI UCZĘSZCZA DO PLACÓWEK WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI PRZED ROZPOCZĘCIEM OBOWIĄZKOWEGO KSZTAŁCENIA

Najnowsze dane (2011) potwierdzają, że europejski poziom odniesienia (benchmark), zgodnie z którym do roku 2020 co najmniej 95 % dzieci w przedziale wiekowym od czterech lat do wieku podjęcia obowiązku szkolnego powinno uczestniczyć w edukacji elementarnej, został niemalże osiągnięty. Średnio w EU-28, 93% dzieci w tej grupie wiekowej już uczęszcza do placówek wczesnej edukacji i opieki. W ponad jednej trzeciej krajów europejskich poziom uczestnictwa jest wyższy niż europejski poziom odniesienia, a najbliższej niego znajdują się Łotwa, Austria and Węgry, gdzie poziom uczestnictwa waha się od 90 do 95%.

Jednak kilka krajów ma nadal długą drogę przed sobą, zanim osiągną planowany poziom uczestnictwa. W 2011 r. uczestnictwo dzieci z określonych grup wiekowych w zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece określonej jako ISCED 0 w Grecji, Chorwacji, Polsce, Słowacji, Finlandii i Szwajcarii wahało się na poziomie 70 – 79%. Najniższy poziom uczestnictwa odnotowano w Turcji

---

⁽⁷⁾ COM(2011) 66 wersja ostateczna.
⁽⁸⁾ Ibid.

UCZESTNICTWO

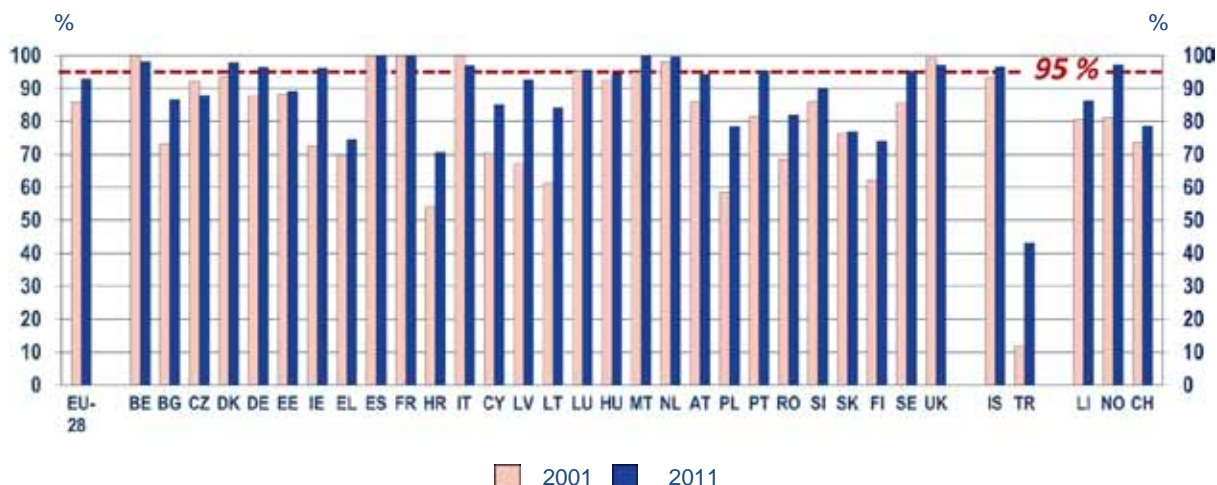
(ok. 43%), jednak tam wzrost był bardzo wysoki, ponieważ w porównaniu do 2001 r. poziom uczestnictwa wzrósł o ponad 31%

W okresie od 2001 do 2011 r. średnia uczestnictwa we wczesnej edukacji w tej grupie wiekowej dla EU-28 wzrosła o siedem punktów procentowych. W ciągu ubiegłych dziesięciu lat co roku odnotowywano stały wzrost.

W większości krajów w latach 2001 – 2011 odnotowano wzrost w poziomie uczestnictwa dzieci w tej grupie wiekowej. Poza Turcją, wysoki wzrost poziomu uczestnictwa w ciągu ubiegłych dziesięciu lat odnotowano również w następujących krajach: Irlandia, Łotwa, Litwa i Polska (na poziomie 20-25%). W Bułgarii, Chorwacji, na Cyprze, w Portugalii, Rumunii, Finlandii i Norwegii, wskaźnik uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece w tej grupie wiekowej wzrósł o 12-17%.

W nielicznych przypadkach poziom uczestnictwa uległ spadkowi. W Belgii i Włoszech odnotowano niewielkie spadki, które można przypisać „efektowi sufitowemu”, gdzie odnotowano uczestnictwo na poziomie 100% w 2001 r. W Republice Czeskiej poziom uczestnictwa zmniejszył się o 4% przez okres dziesięciu lat.

Rysunek C1: Poziomy uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece (dzieci w przedziale wiekowym od czterech lat do wieku podjęcia obowiązku szkolnego) jako odsetek populacji wiekowej, 2001, 2011

	EU-28	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU
2001	85,9	100,0	73,2	92,0	93,7	87,7	88,3	72,6	69,3	100,0	100,0	54,1	100,0	70,4	67,2	61,2	95,3
2011	92,9	98,1	86,6	87,8	97,9	96,4	89,1	96,1	74,6	100,0	100,0	70,6	96,8	85,0	92,7	84,2	95,6
	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	TR	LI	NO	CH
2001	92,5	95,0	98,1	86,0	58,5	81,5	68,5	86,0	76,4	62,0	85,7	99,0	93,3	11,9	80,4	81,3	73,5
2011	94,5	100,0	99,6	94,3	78,4	95,4	82,0	89,8	76,9	74,0	95,3	97,0	96,5	43,1	86,3	97,2	78,7

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Objaśnienie

Dane dot. populacji na dzień 1 stycznia, dane dot. dzieci w placówkach wczesnej edukacji na dzień rozpoczęcia roku szkolnego.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Chorwacja i Liechtenstein: Dane z 2003 r., a nie z 2001 r.

Wielka Brytania: Przerwany szereg chronologiczny z powodu zmiany metodologii pomiędzy rokiem 2001 a 2011.

Szwajcaria: Dane z 2002 r., a nie 2001 r.

POZIOM UCZESTNICTWA WE WCZESNEJ EDUKACJI I OPIECE JEST NAJWYŻSZY WŚRÓD DZIECI W WIEKU 4 LAT

Ze względu na fakt, że korzystanie z usług wczesnej edukacji i opieki jest dobrowolne, poziom uczestnictwa dzieci wzrasta wraz z ich wiekiem i oczywiście gwałtownie spada, gdy dzieci rozpoczynają obowiązkową edukację. Niestety trudno jest zebrać rzetelne i porównywalne dane dla poszczególnych grup wiekowych w krajach europejskich przez cały okres, w jakim dzieci uczęszczają do placówek wczesnej edukacji i opieki. Dane statystyczne Eurostatu w zakresie edukacji (UOE) zapewniają rzetelne informacje dot. dzieci w wieku od lat 3 w placówkach wczesnej edukacji i opieki, podczas gdy europejskie badanie dochodów i warunków życia (EU-SILC) przedstawia dane nt. rozwiązań w zakresie opieki nad dziećmi (patrz Rysunek C3). Oba zestawy danych mają braki w zakresie wczesnej edukacji i opieki, jak przedstawiono w niniejszym raporcie. Dane UOE ograniczają się do zinstytucjonalizowanych placówek na poziomie ISCED 0 (zgodnie z klasyfikacją UNESCO z 1997 r.) Natomiast dane z EU-SILC, choć obejmują całe spektrum rozwiązań w zakresie opieki nad dziećmi, odzwierciedlają niewielką próbę i dlatego w wielu krajach brak jest danych dla każdej grupy wiekowej.

Dane UOE pokazują, że poziom uczestnictwa w programach edukacyjnych gwałtownie rośnie z każdym rokiem życia dzieci. W 2011 r. średni poziom uczestnictwa trzylatków w edukacji przedszkolnej w EU-28 wynosił 82%. Natomiast poziom uczestnictwa w programach edukacyjnych czterolatków (edukacja przedszkolna i szkolna) wynosił 91%, a pięciolatków, sześciolatków i siedmiolatków wynosił odpowiednio 95%, 98% i 99%. Choć przeważająca liczba dzieci w większości krajów europejskich uczęszcza na zajęcia w placówkach przedszkolnych w wieku lat trzech, poziom uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece jest najwyższy wśród czterolatków i dla EU-28 wynosi 87%. Następnie, z każdym rokiem życia, coraz więcej dzieci zapisywanych jest do szkół podstawowych. W 2011 r. w EU-28 średnio 16% pięciolatków i 75% sześciolatków uczęszczało do placówek na poziomie ISCED 1. Niemal wszystkie siedmiolatki (99%) uczęszczały do szkoły podstawowej.

Od tej reguły są jednak odstępstwa. Dzieci w wieku lat trzech nie uczęszczały do placówek wczesnej edukacji i opieki w Grecji, Turcji, Liechtensteinie i Szwajcarii, gdzie poziom uczestnictwa trzylatków wynosił mniej niż 5%. W większości tych krajów programy wczesnej edukacji i opieki sklasyfikowane na poziomie ISCED 0 są zazwyczaj dostępne dla dzieci w wieku od lat czterech. Około 50% trzylatków uczęszcza do placówek na poziomie ISCED 0 w Irlandii, Chorwacji, na Cyprze, Malcie, w Polsce i Finlandii.

Edukację na poziomie ISCED 1 najwcześniej rozpoczynają dzieci w Irlandii i Wielkiej Brytanii (Irlandia Północna). W Irlandii dzieci w wieku od 4 lat mogą być zapisywane do *infant classes* w szkołach podstawowych, które formalnie uważane są za szkolnictwo podstawowe (ISCED 1). W Wielkiej Brytanii (Irlandia Północna), dzieci rozpoczynają obowiązkową szkołę podstawową w wieku od czterech lat i dwóch miesięcy do wieku pięciu lat i dwóch miesięcy. Dlatego 30% czterolatków w Wielkiej Brytanii i 39% czterolatków w Irlandii uczęszcza do placówek na poziomie ISCED 1.

Natomiast większość sześciolatków uczęszcza do przedszkoli w Bułgarii, Estonii, Chorwacji, na Łotwie, Litwie, Węgrzech, w Polsce, Rumunii, Finlandii i Szwecji. Jednak w Polsce, w latach 2009-2014, wiek rozpoczęcia szkoły podstawowej stopniowo obniżano z wieku 7 do 6 lat. W 2015 r. wszystkie sześciolatki będą zobowiązane rozpocząć naukę w szkole podstawowej.

Ponadto 6-8% siedmiolatków uczęszcza do przedszkoli w Republice Czeskiej, na Łotwie i w Rumunii. W Rumunii, choć obowiązek szkolny dotyczył już dzieci sześciolatków, rodzice mieli wybór i mogli zapisać dzieci do placówek wczesnej edukacji i opieki lub do szkoły podstawowej. Dlatego wiele dzieci rozpoczęło naukę w szkole podstawowej w wieku lat siedmiu. Od 2012 r. obowiązkowy wiek, w jakim dzieci rozpoczynają naukę w szkole podstawowej to sześć lat.

Pewien odsetek sześcio- i siedmiolatków, a w niektórych wyjątkowych przypadkach nawet starszych dzieci, pozostaje w placówkach wczesnej edukacji i opieki w systemach, które stosują kryteria dojrzałości i gotowości lub kryteria językowe do podjęcia obowiązku szkolnego (patrz Rysunek F6).

Rysunek C2: Poziom uczestnictwa w edukacji przedszkolnej i szkolnictwie podstawowym (ISCED 0 i 1), wg wieku dzieci, 2011

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Objaśnienie

Wskaźnik prezentuje poziom uczestnictwa na poziomie ISCED 0 i 1 dla każdego rocznika dzieci w wieku od 3 do 7 lat oraz przedstawia schemat przyjmowania dzieci do placówek edukacyjnych. W przypadku niektórych krajów poziomy uczestnictwa wydają się przekraczać 100%, co wynika z faktu, że obliczenia wykonywano na podstawie danych zestawów danych (populacja i edukacja) pobranych z różnych badań przeprowadzonych w różnych okresach danego roku. Dane przedstawione na Rysunku zostały proporcjonalnie zaokrąglone do 100%. Dane dot. populacji na dzień 1 stycznia 2011 r., dane dot. dzieci w placówkach wczesnej edukacji na dzień rozpoczęcia roku szkolnego 2010/2011.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Belgia: Dane nie obejmują niezależnych prywatnych instytucji i informacji dot. Wspólnoty niemieckojęzycznej.

Grecja: Odsetek dzieci uczęszczających do placówek na poziomie ISCED 0 w wieku 6 lat obejmuje również siedmiolatków i dzieci starsze.

Polska: Odsetek dzieci uczęszczających do placówek na poziomie ISCED 0 w wieku 7 lat obejmuje również dzieci w wieku 8 – 10 lat. Odsetek dzieci uczęszczających do placówek na poziomie ISCED 1 w wieku 6 lat obejmuje również pięciolatków.

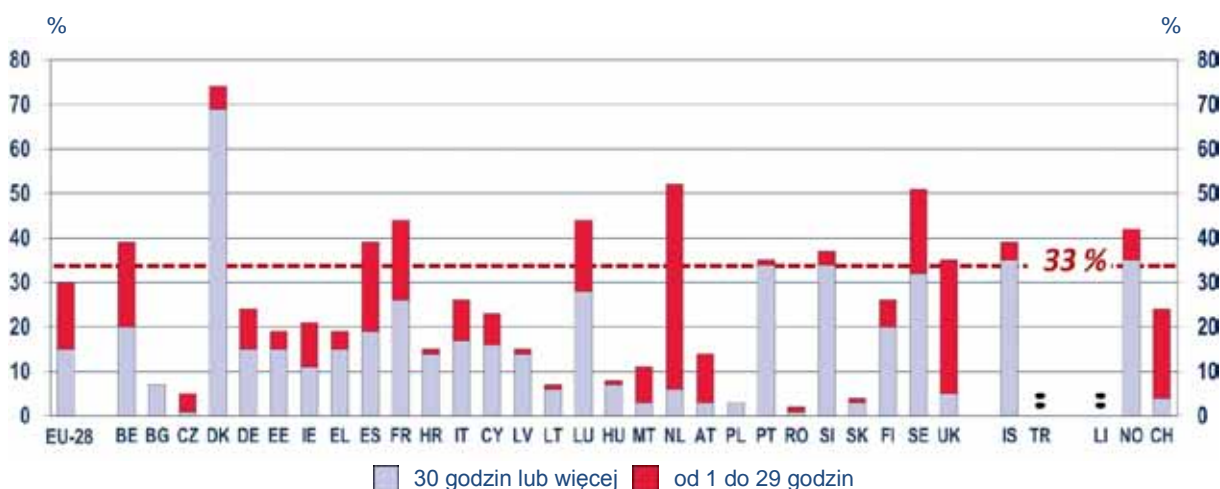
Turcja: Odsetek dzieci uczęszczających do placówek na poziomie ISCED 0 w wieku 5 lat obejmuje również sześciolatków.

POZIOM UCZESTNICTWA WE WCZESNEJ EDUKACJI I OPIECE WŚRÓD DZIECI PONIŻEJ WIEKU 3 LAT JEST BARDZO NISKI

Rozwiązania w zakresie wczesnej edukacji i opieki dla najmłodszych dzieci są zróżnicowane w poszczególnych krajach (patrz Rozdział B i Informacje krajowe), a rodziny mają wiele opcji, z których mogą wybierać. Formalnie dostępne usługi są świadczone przez placówki oraz opiekunów sprawujących opiekę nad dziećmi w domach. Mniej formalne rozwiązania, które nie są objęte niniejszym raportem, obejmują *baby-sitters*, nianie i opiekę nad dziećmi sprawowaną przez osoby spokrewnione z dzieckiem lub inne dorosłe osoby. Ponadto kraje europejskie ustanowiły różne polityki w zakresie urlopów wychowawczych, również tych odpowiednio opłacanych (w tym urlopów macierzyńskich, ojcowskich i rodzicielskich) trwających od 12 tygodni do dwóch lat (patrz Rysunek B3).

Porównywalne dane nt. uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece w krajach europejskich jak dotąd były dostępne jedynie na podstawie europejskiego badania dochodów i warunków życia (EU-SILC). Wskaźnik odsetka dzieci korzystających z „formalnej opieki” (patrz Rysunek C3) obejmuje edukację przedszkolną i obowiązkowe szkolnictwo podstawowe, usługi opieki w placówkach poza godzinami nauki oraz opiekę nad dziećmi w placówkach dziennej opieki. Należy tu odnotować, że termin „formalna opieka” nie obejmuje uregulowanych prawnie usług domowej wczesnej edukacji i opieki⁽⁹⁾, które stanowią ważny element opieki nad dziećmi w wielu krajach (patrz Rysunek B2 i Informacje krajowe).

Rysunek C3: Poziom uczestnictwa dzieci w wieku poniżej 3 lat we wczesnej edukacji i opiece, liczba godzin tygodniowo, 2011

	EU-28	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU
30 hours or over	15	20	7	1	69	15	15	11	15	19	26	14	17	16	14	6	28
From 1 to 29 hours	15	19	0	4	5	9	4	10	4	20	18	1	9	7	1	1	16
	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	TR	LI	NO	CH
30 hours or over	7	3	6	3	3	34	1	34	3	20	32	5	35	:	:	35	4
From 1 to 29 hours	1	8	46	11	0	1	1	3	1	6	19	30	4	:	:	7	20

Źródło: Eurostat, EU-SILC (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Objaśnienie

Wskaźnik ten przedstawia procent dzieci objętych opieką formalną w porównaniu do populacji w każdej grupie wiekowej. Opieka formalna oznacza edukację przedszkolną lub obowiązkowe kształcenie, opiekę w placówkach poza godzinami zajęć oraz opiekę w centrach opieki dziennej zorganizowaną/kontrolowaną przez organizację publiczną lub prywatną. Termin ten nie obejmuje opieki domowej.

⁽⁹⁾ W badaniu EU-SILC szacunki dot. opieki domowej nie są wiarygodne w odniesieniu do większości krajów.

Powyższe dane pokazują, że poziom uczestnictwa wśród dzieci w wieku poniżej 3 lat jest bardzo niski. W 2002 r. uzgodniono cel barceloński w odniesieniu do placówek opieki nad dziećmi, który stanowił, że do 2010 r. 33% dzieci w wieku poniżej trzech lat powinno zostać objętych odpowiednią opieką⁽¹⁰⁾. Jednak w 2011 r. tylko dziesięć krajów Unii Europejskiej (oraz Islandia i Norwegia) osiągnęło cel barceloński. W Danii 74% dzieci w wieku poniżej 3 lat jest objętych wczesną edukacją i opieką, a 69% z nich uczęszcza do placówek w wymiarze 30 godzin tygodniowo lub więcej. W Holandii i Szwecji co drugie dziecko w wieku poniżej 3 lat korzysta z usług wczesnej edukacji i opieki. Jako że w Holandii bardzo popularna jest praca w niepełnym wymiarze godzin (Eurostat, 2013), większość małych dzieci uczęszcza do placówek w niepełnym wymiarze godzin.

W Belgii, Hiszpanii, Francji, Luksemburgu, Islandii i Norwegii, poziom uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece dzieci w wieku poniżej 3 lat jest na poziomie 40-45%. W Portugalii, Słowenii i Wielkiej Brytanii, niemal co trzecie dziecko w wieku poniżej 3 lat korzysta ze zinstytucjonalizowanej opieki przez przynajmniej kilka godzin w tygodniu.

Natomiast w następujących krajach: Bułgaria, Republika Czeska, Litwa, Węgry, Malta, Polska, Rumunia i Słowacja poziom uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece dzieci w wieku poniżej 3 lat jest bardzo niski (ok. 10% lub mniej). W Chorwacji, na Łotwie i w Austrii poziom uczestnictwa wynosił ok. 15%, a w Estonii, Irlandii i Grecji ok. 20%.

DZIECI SPĘDZAJĄ W PLACÓWKACH WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI 26-29 GODZIN TYGODNIOWO

Odsetek dzieci uczęszczających do placówek wczesnej edukacji i opieki odzwierciedla dostępność i zasięg sieci placówek, jednak kolejnym ważnym aspektem do rozważenia jest to, czy programy obejmują cały dzień pracy, dzień zajęć szkolnych czy też opieka zapewniana jest tylko przez kilka godzin w tygodniu. Wymiar godzin ma implikacje dla dzieci, rodziców i finansów publicznych w przypadku usług dotowanych ze źródeł publicznych. Dłuższy dzień zapewnia dzieciom możliwości bardziej zindywidualizowanego nauczania oraz więcej czasu na interakcję z rówieśnikami, co w obu przypadkach może prowadzić do długoterminowych korzyści (Ackerman, Barnett i Robin, 2005). Dłuższy dzień umożliwia rodzicom podjęcie płatnego zatrudnienia i często pozwala na zaoszczędzenie pieniędzy na usługi opieki nad dzieckiem. Jednak dłuższy dzień w przypadku dotowanych placówek oznacza wyższe wydatki publiczne.

W UE-28 w 2011 r. dzieci w wieku poniżej 3 lat spędzały w placówkach wczesnej edukacji i opieki średnio 26 godzin tygodniowo, a dzieci w wieku powyżej 3 lat średnio 29 godzin tygodniowo. Wielkości te obejmują opiekę po godzinach oficjalnych zajęć. Dłuższy czas w przypadku dzieci w wieku powyżej 3 lat może wynikać z faktu, że w większości krajów europejskich edukacja przedszkolna jest nieodpłatna dla tej grupy wiekowej, przynajmniej w wymiarze kilku godzin tygodniowo (patrz Rysunek D5).

W przypadku najmłodszych dzieci, Wielka Brytania wyróżnia się pod względem relatywnie małej liczby godzin, jakie dzieci spędzają w placówkach (14 godzin, czyli mniej niż 3 godziny dziennie). Dzieci w wieku poniżej 3 lat spędzają w placówkach wczesnej edukacji i opieki tylko 18-21 godzin tygodniowo w Republice Czeskiej, na Malcie, w Holandii, Austrii i Szwajcarii. Natomiast najmłodsze dzieci spędzają w placówkach opieki ponad 35 godzin tygodniowo w Bułgarii, Danii, Estonii, Chorwacji, na Litwie, Węgrzech, w Słowenii i Islandii. Dzieci zazwyczaj spędzają około 40 godzin w placówkach wczesnej edukacji i opieki na Łotwie, w Polsce i Portugalii.

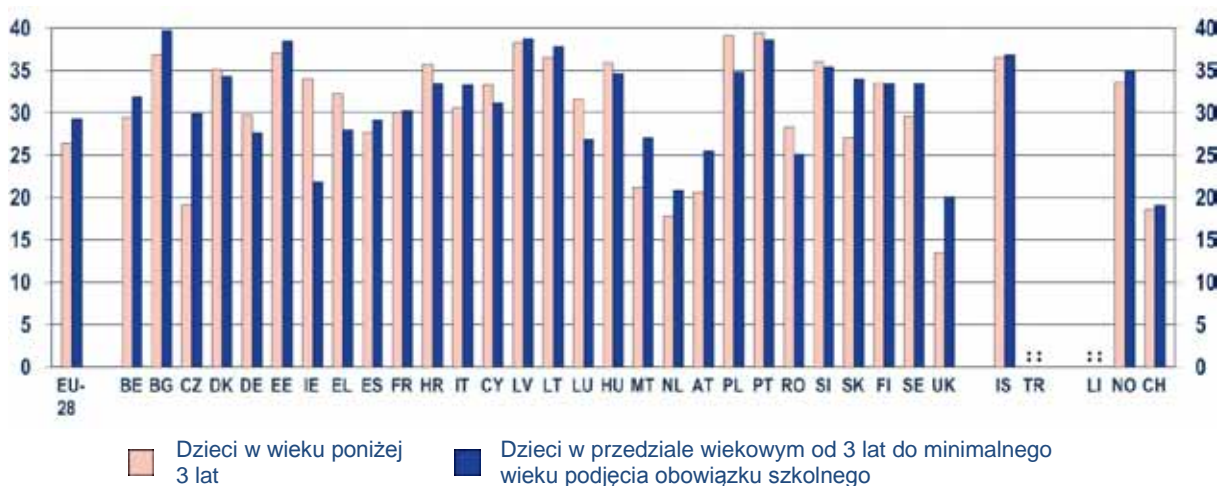
Choć średnio starsze dzieci przebywają dłużej w placówkach wczesnej edukacji i opieki, typowy tydzień obejmuje ok. 19-22 godziny w Irlandii, Holandii, Wielkiej Brytanii i Szwajcarii. Dzieci w wieku powyżej 3 lat spędzają średnio 25-27 godzin tygodniowo w placówkach opieki w Luksemburgu, na

⁽¹⁰⁾ SN 100/1/02 REV 1, Barcelona European Council, Presidency Conclusions, 2002

Malcie, w Austrii i Rumunii. Typowy tydzień przedszkolaka obejmuje niemal 40 godzin w Bułgarii, Estonii, na Łotwie, Litwie i w Portugalii.

W większości krajów europejskich wymiar godzin usług świadczonych tygodniowo przez placówki jest podobny dla wszystkich grup wiekowych (różnica wynosi mniej niż jedną godzinę dziennie lub pięć godzin tygodniowo). Jednak jest kilka wyjątków. Na przykład w Irlandii dzieci w wieku poniżej 3 lat spędzają w placówkach średnio 12 godzin więcej niż dzieci w wieku powyżej 3 lat. Trend ten jest odwrócony w Republice Czeskiej, gdzie starsze dzieci spędzają w placówkach opieki niemal 11 godzin więcej tygodniowo niż młodsze dzieci. Na Słowacji, Malcie i w Wielkiej Brytanii dzieci w wieku powyżej 3 lat przebywają w placówkach opieki sześć – siedem godzin tygodniowo więcej niż dzieci w wieku do 2 lat.

Rysunek C4: Średnia tygodniowa liczba godzin pobytu w placówkach wczesnej edukacji i opieki, wg grupy wiekowej, 2011

	EU-28	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU
< 3 lata	26,4	29,4	36,8	19,2	35,1	29,7	37,1	34,0	32,2	27,6	30,0	35,7	30,6	33,3	38,3	36,5	31,6
> 3 lata	29,3	31,9	39,7	29,9	34,3	27,6	38,5	21,8	28,0	29,2	30,3	33,4	33,3	31,1	38,7	37,8	26,9
	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	TR	LI	NO	CH
< 3 lata	35,9	21,2	17,8	20,6	39,1	39,5	28,3	36,0	27,1	33,5	29,6	13,5	36,5	:	:	33,6	18,5
> 3 lata	34,6	27,1	20,8	25,5	34,8	38,6	25,1	35,4	34,0	33,4	33,4	20,1	36,8	:	:	35,0	19,1

Źródło: Eurostat, EU-SILC (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Objaśnienie

Przy obliczaniu średniej tygodniowej liczby godzin pobytu w placówkach wczesnej edukacji i opieki pod uwagę były brane tylko dzieci uczęszczające do placówek. Dane zasadzają się na typowym tygodniu w okresie odniesienia. „Typowy tydzień” oznacza okres reprezentatywny dla całego okresu odniesienia. Tam, gdzie trudno było określić typowy tydzień ze względu na zbyt duże różnice, informacje podano dla pierwszego tygodnia okresu odniesienia, bez uwzględnienia dni wolnych od pracy lub innych specjalnych okoliczności (np. choroby).

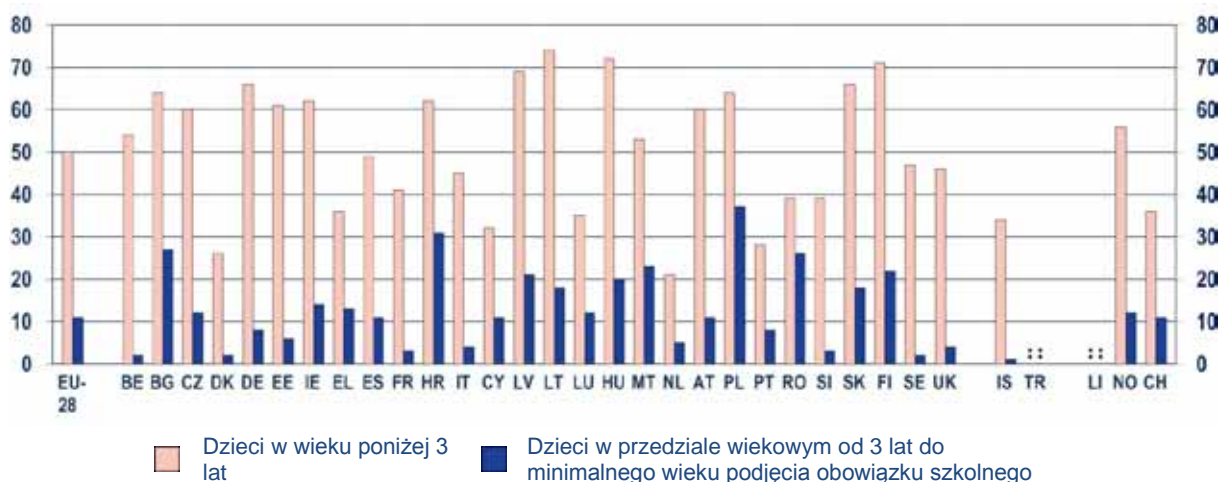
W KILKU KRAJACH OPIEKĘ NAD DUŻĄ LICZBĄ DZIECI W WIEKU POWYŻEJ 3 LAT SPRAWUJĄ WYŁĄCZNIE RODZICE

Po omówieniu poziomu uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece, aby w pełni zrozumieć wszystkie aspekty opieki nad dzieckiem, warto rozważyć, jak wiele dzieci znajduje się wyłącznie pod opieką rodziców. Średnio w EU-28 w 2011 r. 50 % dzieci w wieku poniżej 3 lat nie uczęszczało do placówek, nie korzystało z formalnej domowej wczesnej edukacji i opieki, ani nie było pod opieką dorosłych krewnych (dziadków, innych członków rodziny, innych osób zamieszkujących wraz z dzieckiem, przyjaciół rodziców lub sąsiadów). Liczba ta jest znacznie mniejsza w przypadku dzieci w przedziale wiekowym od lat 3 do wieku podjęcia obowiązku szkolnego i wynosi 11%.

Na Łotwie, Litwie, Węgrzech i w Finlandii około 70-74 % dzieci w wieku poniżej 3 lat znajdowało się pod opieką rodziców. Wskaźnik ten wynosił 60-66 % w Bułgarii, Republice Czeskiej, Niemczech, Estonii, Irlandii, Chorwacji, Austrii, Polsce i Słowacji.

Odmierna sytuacja jest w przypadku starszych dzieci, z których większość uczęszczała do placówek wczesnej edukacji i opieki (patrz Rysunek C2). Jednakże w Bułgarii, Chorwacji, Polsce i Rumunii, ponad 25% dzieci w wieku powyżej 3 lat znajdowało się wyłącznie pod opieką rodziców.

Rysunek C5: Dzieci będące wyłącznie pod opieką rodziców, wg grupy wiekowej, 2011

	EU-28	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	TR	LI	NO	CH
< 3 lat	50	54	64	60	26	66	61	62	36	49	41	62	45	32	69	74	35	72	53	21	60	64	28	39	39	66	71	47	46	34	:	:	56	36
> 3 lat	11	2	27	12	2	8	6	14	13	11	3	31	4	11	21	18	12	20	23	5	11	37	8	26	3	18	22	2	4	1	:	:	12	11

Źródło: Eurostat, SILC (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Objaśnienie

Wskaźnik przedstawia odsetek dzieci będących wyłącznie pod opieką rodziców w stosunku do łącznej populacji w danej grupie wiekowej.

UCZESTNICTWO

CZĘŚĆ II – ZWIĄZEK Z WYNIKAMI W NAUCE I POCHODZENIEM SPOŁECZNYM

W niniejszej części przedstawiono analizę związku pomiędzy uczestnictwem we wczesnej edukacji i opiece a wynikami w nauce i pochodzeniem uczniów. Dane zebrano na podstawie dwóch międzynarodowych badań osiągnięć uczniów - PISA i PIRLS. W ramach tych badań dokonano analizy umiejętności uczniów w różnych dziedzinach wiedzy i zebrano wiele informacji nt. cech charakterystycznych uczniów, takich jak ich wcześniejsza edukacja (w tym uczestnictwo we wczesnej edukacji i opiece), sytuacja rodzinna, postawy itd. Międzynarodowe dane nt. osiągnięć uczniów umożliwiają przeprowadzenie analizy tego, czy uczniowie, którzy uczęszczali do placówek wczesnej edukacji i opieki osiągają lepsze rezultaty niż ich koledzy, którzy nie uczęszczali do takich placówek, oraz czy dzieci z niektórych rodzin częściej uczęszczają do takich placówek niż inne.

Dwa badania poddane analizie różnią się nieco pod względem przedmiotu i grupy docelowej. W ramach Programu OECD Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (Programme for International Student Assessment (PISA)) mierzona jest wiedza i umiejętności 15-letnich uczniów w zakresie czytania, matematyki i nauk przyrodniczych. W większości krajów uczniowie w tym wieku kończą obowiązkową edukację. Podczas monitorowania wyników uczniów w tych trzech głównych obszarach przedmiotowych, każde badanie PISA koncentruje się na jednym z nich. Niniejszy raport przedstawia wyniki ostatniego badania PISA z 2012 r., gdzie matematyka była głównym przedmiotem zainteresowania.

Międzynarodowe Badanie IEA Postępów Biegłości w Czytaniu (Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS)) mierzy umiejętności czytania uczniów klas czwartych. W większości krajów uczniowie mają około 10 lat i uczęszczają do szkoły podstawowej. Raport przedstawia wyniki ostatniego badania PIRLS przeprowadzonego w 2011 r.

W ramach badania PISA zadano uczniom pytanie, czy uczęszczali do placówek wczesnej edukacji i opieki, podczas gdy w badaniu PIRLS pytanie to zadano rodzicom lub opiekunom w kontekście szerszego zestawu pytań dotyczących przygotowań do rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej. Badanie PISA przedstawia informacje na temat tego, czy uczniowie uczęszczali do placówek wczesnej edukacji i opieki przez (i) rok lub krócej (ii) dłużej niż przez rok, lub (iii) wcale. W badaniu PIRLS umożliwiono podanie dokładnej liczby lat, przez jakie uczniowie uczęszczali do placówek wczesnej edukacji i opieki. Oba badania jednoznacznie wykazują korzyści z uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece.

UCZNIOWIE, KTÓRZY UCZESTNICZYLI WE WCZESNEJ EDUKACJI I OPIECE DŁUŻEJ NIŻ PRZEZ JEDEN ROK MAJĄ LEPSZE WYNIKI

Korzyści wynikające z wczesnej edukacji i opieki są łatwo dostrzegalne w większości systemów edukacji w Europie. Badanie PISA 2012 wykazało, że 15-letni uczniowie, którzy uczestniczyli we wczesnej edukacji i opiece przez dłużej niż jeden rok mieli na ogół lepsze wyniki z matematyki niż ich rówieśnicy, którzy uczęszczali do placówek wczesnej edukacji i opieki przez mniej niż jeden rok lub wcale. W 28 krajach UE biorących udział w badaniach uczniowie, którzy uczestniczyli we wczesnej edukacji i opiece średnio uzyskali 35 punktów więcej niż pozostali, co stanowi niemal ekwiwalent jednego pełnego roku formalnego kształcenia.

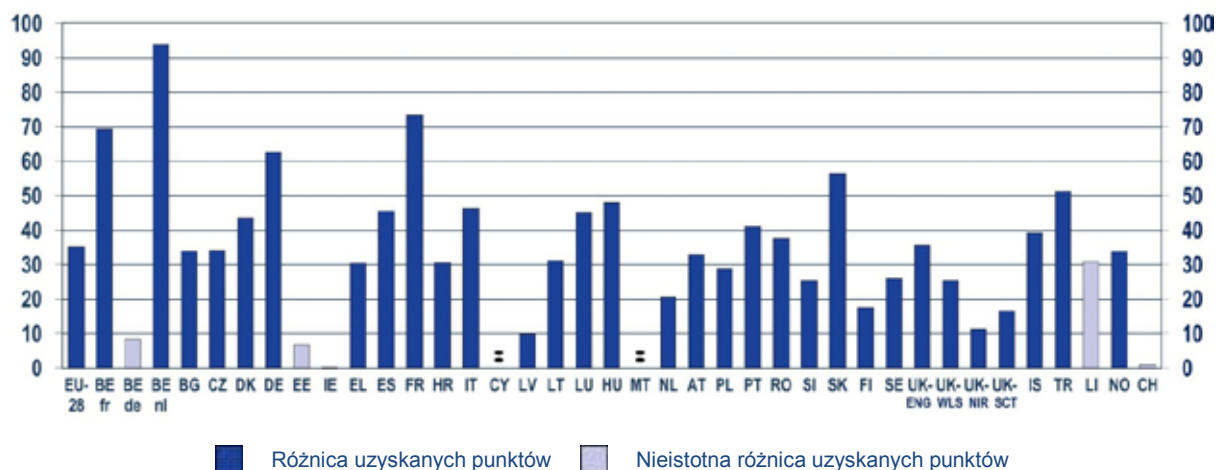
Różnice w wynikach uczniów, którzy uczestniczyli we wczesnej edukacji i opiece przez dłużej niż jeden rok a tymi, którzy uczęszczali do placówek wczesnej edukacji i opieki przez mniej niż jeden rok lub wcale były szczególnie duże – wynosiły niemal 94 punkty – w Belgii (Wspólnota flamandzka). Różnice te były wyższe o 60-70 punktów w Belgii (Wspólnota francuska), Niemczech, Francji i na Słowacji. W większości tych krajów niemal wszystkie dzieci uczęszczają do przedszkola przynajmniej przez jeden rok.

Uczęszczanie do placówek edukacji przedszkolnej ma niewielki wpływ na późniejsze wyniki w nauce w Belgii (Wspólnota niemieckojęzyczna), Estonii, Irlandii, Liechtensteinie i Szwajcarii.

Jednak warto odnotować, że uczestnictwo we wczesnej edukacji i opiece wydaje się mieć mniej wpływu na wyniki w nauce 15-letnich uczniów niż wiele innych zmiennych, takich jak pochodzenie

społeczno-ekonomiczne, płeć lub motywacja uczniów. W krajach EU-28, uczestnictwo we wczesnej edukacji i opiece średnio wyjaśniało ok. 2% różnic w wynikach uczniów. Mimo wszystko jednak rezultaty wskazują na znaczący związek pomiędzy wcześniejszym wejściem do systemu edukacji a wynikami z matematyki, nawet po dziesięciu latach nauki w szkole.

Rysunek C6: Różnica uzyskanych punktów z matematyki, mająca związek z uczestnictwem we wczesnej edukacji i opiece przez więcej niż jeden rok, 15-latkowie, 2012

	EU-28	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU
2012	35,3	69,4	8,5	93,8	34,0	34,2	43,5	62,5	6,7	0,2	30,3	45,5	73,3	30,5	46,3	:	9,7	31,2	45,1	47,9
B.S.	1,33	7,62	7,77	9,97	4,61	7,25	2,97	4,75	4,27	2,99	3,65	2,78	5,61	4,55	2,95	:	4,50	3,13	3,77	9,32
	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK-ENG	UK-WLS	UK-NIR	UK-SCT	IS	TR	LI	NO	CH	
2012	:	20,7	32,9	28,9	41,0	37,6	25,5	56,3	17,6	26,1	35,6	25,5	11,4	16,6	39,1	51,2	30,8	33,8	0,9	
B.S.	:	8,13	5,97	4,27	3,91	5,05	3,19	6,39	3,29	3,28	4,31	3,44	5,50	4,11	6,97	8,66	17,64	4,11	5,52	

B.S.: błędy standardowe $\bar{x}$ = Nieistotna różnica uzyskanych punktów

Źródło: OECD, Baza danych PISA 2012.

Objaśnienie

Wskaźnik ten opiera się na analizie regresji liniowej z jedną zmienną wprowadzoną na poziomie ucznia, a mianowicie zmienna binarna czy uczeń uczęszczał do placówki wczesnej edukacji i opieki przez więcej niż jeden rok. Brak uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece lub uczęszczanie przez maksymalnie jeden rok potraktowano jak jedną wspólną kategorię. Wyniki z badania PISA zostały przedstawione za pomocą skali, gdzie średnia liczba punktów to 500, a standardowe odchylenie wynosi 100 określone dla uczniów ze wszystkich krajów OECD uczestniczących w badaniu PISA. Statystycznie nieistotne różnice punktów oznaczono jaśniejszymi odcieniami kolorów. Porównania przeprowadzono na podstawie badania istotności statystycznej na poziomie $p < .05$. Oznacza to, że prawdopodobieństwo podania fałszywych informacji wynosi mniej niż 5%.

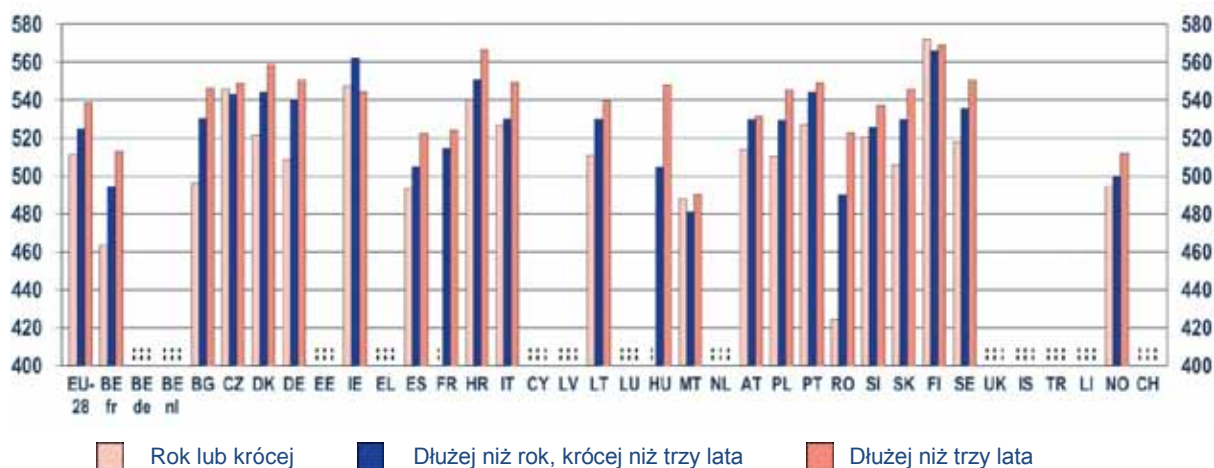
DZIECI, KTÓRE SPĘDZIŁY WIĘCEJ CZASU W PLACÓWKACH WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI MAJĄ LEPSZE WYNIKI Z CZYTANIA W SZKOLE PODSTAWOWEJ

Dowody uzyskane w badaniu PIRLS 2011 wskazują, że uczniowie, którzy dłużej uczestniczyli we wczesnej edukacji i opiece są lepiej przygotowani do rozpoczęcia nauki i odniesienia sukcesu w szkole podstawowej. W przypadku większości krajów europejskich uczestniczących w badaniu PIRLS 2011 dane potwierdzają, że im dłużej dziecko przebywało w placówkach wczesnej edukacji i opieki, tym lepsze wyniki miało w czytaniu. Średnio w krajach EU-28 uczestniczących w badaniu, czwartoklasiści, którzy uczestniczyli we wczesnej edukacji i opiece przez rok lub krócej uzyskali najniższe wyniki w badaniu PIRLS (511 punktów). Dzieci, które uczęszczały do placówek wczesnej edukacji i opieki przez dłużej niż rok, a krócej niż trzy lata miały nieco lepsze wyniki (525 punktów), a te które uczestniczyły we wczesnej edukacji i opiece przez trzy lata lub dłużej miały najlepsze wyniki (539 punktów). Wyniki w zakresie czytania były statystycznie istotnie różne dla trzech powyższych grup w Danii, Chorwacji, Polsce, Rumunii i na Słowacji.

Długość pobytu w placówkach wczesnej edukacji i opieki nie miała korelacji z wynikami czwartoklasistów w czytaniu w Republice Czeskiej, Francji, na Maltce, w Austrii i Finlandii.

Rysunek C7: Średnie wyniki w czytaniu czwartoklasistów, wg długości pobytu w placówkach wczesnej edukacji i opieki, 2011

Źródło: IEA, Baza danych PIRLS 2011.

	EU-28	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT
<= 1 rok	511	464	:	:	496	546	522	508	:	547	:	493	516	540	527	:	:	511
B.S.	2,03	16,81	:	:	8,49	5,86	8,21	7,57	:	3,08	:	5,72	20,31	2,39	8,73	:	:	3,73
1-3 lata	525	494	:	:	530	543	544	540	:	562	:	505	514	551	530	:	:	530
B.S.	1,04	4,68	:	:	5,08	2,64	3,05	2,97	:	2,38	:	3,01	3,43	2,79	3,13	:	:	3,77
> 3 lata	539	513	:	:	546	549	558	551	:	544	:	522	524	567	549	:	:	539
B.S.	1,05	2,82	:	:	3,32	2,47	1,70	2,46	:	7,24	:	2,47	2,82	2,12	2,24	:	:	2,32
	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	TR	LI	NO	CH
<= 1 rok	:	461	488	:	514	510	527	425	521	506	572	518	:	:	:	:	494	:
B.S.	:	29,98	8,54	:	6,31	2,90	4,69	10,26	4,07	6,70	2,94	7,40	:	:	:	:	9,27	:
1-3 lata	:	505	481	:	530	529	544	490	526	530	566	536	:	:	:	:	500	:
B.S.	:	5,76	1,89	:	3,01	3,01	3,10	5,09	3,41	3,35	2,69	2,98	:	:	:	:	3,47	:
> 3 lata	:	548	490	:	532	545	549	523	537	546	569	551	:	:	:	:	512	:
B.S.	:	2,44	5,74	:	2,09	2,91	2,52	3,88	1,96	2,05	2,20	2,35	:	:	:	:	2,41	:

Źródło: IEA, Baza danych PIRLS 2011.

Objaśnienie

W badaniu PIRLS środek skali (500 punktów) stosuje się jako punkt odniesienia, który pozostaje stały w przypadku każdej oceny. Komórki, w których występuje mniej niż 50 uczniów oznaczono jako brak danych.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Holandia i Wielka Brytania (NIR) zostały wyłączone z analiz z powodu niskiego poziomu odpowiedzi. **Wielka Brytania (ENG)** w badaniu nie uwzględniła pytań o wczesną edukację i opiekę.

UCZESTNICTWO WE WCZESNEJ EDUKACJI I OPIECE MA WIĘKSZY WPŁYW NA WYNIKI Z CZYTANIA DZIECI ZE ŚRODOWISK DEFAWORYZOWANYCH

Panuje powszechna zgoda co do tego, że uczestnictwo we wczesnej edukacji i opiece ma ogromne znaczenie dla dzieci ze środowisk defaworyzowanych. Wyniki badania PIRLS 2011 potwierdzają ten pogląd, jak również pokazują, że programy edukacji przedszkolnej mogą zapewnić wszystkim dzieciom, bez względu na ich pochodzenie, dobry start w uczeniu się przez całe życie.

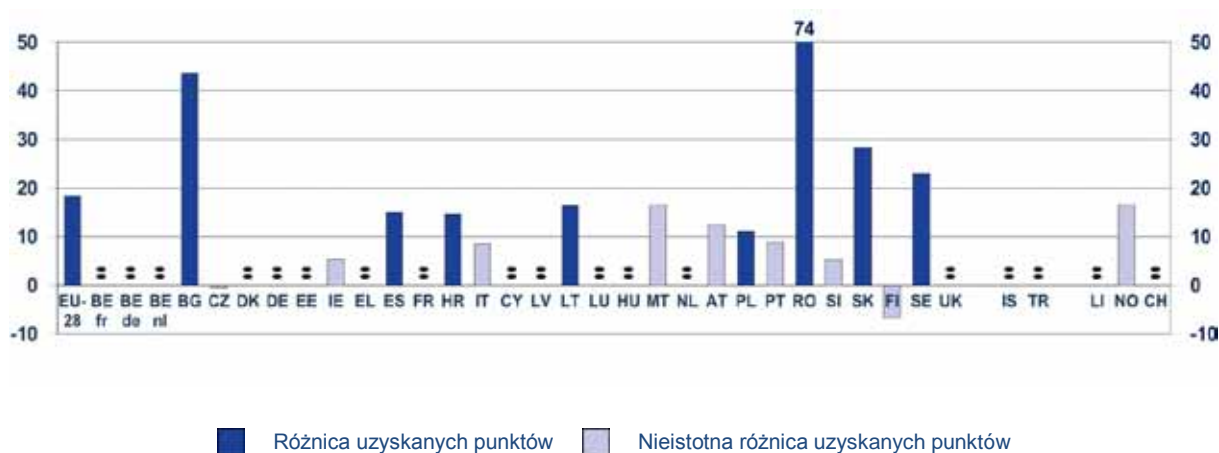
Rezultaty badania PIRLS 2011 potwierdzają, że pozytywny wpływ wczesnej edukacji i opieki na wyniki z czytania jest większy w przypadku dzieci pochodzących z rodzin o niskim poziomie wykształcenia niż w przypadku dzieci, których przynajmniej jedno z rodziców ukończyło studia. Średnio w EU-28

wyniki z czytania dzieci, które uczęszczały do placówek wczesnej edukacji i opieki przez dłużej niż jeden rok i pochodziły z rodzin o niskim poziomie wykształcenia były o 18 punktów (standardowy błąd 2,6) wyższe niż wyniki dzieci o takim samym pochodzeniu, które uczestniczyły we wczesnej edukacji i opiece tylko przez rok lub wcale. Wpływ wczesnej edukacji i opieki na dzieci z rodzin o wysokim poziomie wykształcenia odpowiadał 9 punktom (standardowy błąd 2,6).

W połowie krajów europejskich, dla których zebrano dane, czwartoklasiści, których rodzice nie ukończyli studiów wyższych mieli lepsze wyniki, jeżeli uczęszczały do placówek wczesnej edukacji i opieki przez przynajmniej jeden rok. Różnica uzyskanych punktów z czytania związana z uczestnictwem we wczesnej edukacji i opiece przez dłużej niż rok w przypadku dzieci z rodzin o niskim poziomie wykształcenia była szczególnie wysoka w Rumunii i wyniosła 74 punkty. W Bułgarii różnica ta wyniosła 44 punkty. Znaczące różnice wynoszące ponad 20 punktów odnotowano również na Słowacji i w Szwecji. Wpływ wczesnej edukacji i opieki na wyniki w nauce dzieci z defaworyzowanych środowisk wydaje się zmniejszać wraz z wiekiem dzieci. Wyniki z matematyki w ramach badania PISA 2012 wskazują, że w niemal wszystkich krajach uczestnictwo we wczesnej edukacji i opiece raczej nie miało większego znaczenia na wyniki 15-latków z defaworyzowanych środowisk w porównaniu z ich lepiej sytuowanymi rówieśnikami (OECD, 2013).

Rysunek C8: Różnica uzyskanych punktów z czytania, mająca związek z uczestnictwem czwartoklasistów z rodzin o niskim poziomie wykształcenia we wczesnej edukacji i opiece przez więcej niż jeden rok, 2011

	EU-28	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT
Nieukończone studia	18,4	:	:	:	43,7	-0,5	:	:	:	5,4	:	15,0	:	14,6	8,5	:	:	16,3
B.S.	2,62	:	:	:	10,46	8,60	:	:	:	5,27	:	7,21	:	3,61	10,05	:	:	5,26
	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	TR	LI	NO	CH
Nieukończone studia	:	:	16,5	:	12,5	11,1	8,7	74,1	5,2	28,4	-6,7	23,0	:	:	:	:	16,5	:
B.S.	:	:	13,82	:	7,86	3,83	5,85	11,26	5,36	7,08	5,49	9,11	:	:	:	:	11,56	:

B.S.: błędy standardowe $\bar{x}$ = Nieistotna różnica uzyskanych punktów

Źródło: IEA, Baza danych PIRLS 2011.

Objaśnienie

W badaniu PIRLS środek skali (500 punktów) stosuje się jako punkt odniesienia, który pozostaje stały w przypadku każdej oceny. Komórki, w których występuje mniej niż 50 uczniów (nieważone dane) oznaczono jako brak danych.

Statystycznie nieistotne różnice punktów oznaczono jaśniejszymi odcieniami kolorów. Porównania przeprowadzono na podstawie badania istotności statystycznej na poziomie $p < .05$. Oznacza to, że prawdopodobieństwo podania fałszywych informacji wynosi mniej niż 5%.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Holandia i Wielka Brytania (NIR) zostały wyłączone z analiz z powodu niskiego poziomu odpowiedzi. **Wielka Brytania (ENG)** w badaniu nie uwzględniła pytań o wczesną edukację i opiekę.

DZIECI ZE ŚRODOWISK DEFAWORYZOWANYCH W MNIEJSZYM STOPNIU UCZESTNICZĄ WE WCZESNEJ EDUKACJI I OPIECE

Jak już to przedstawiono w niniejszym rozdziale, poziom uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece, szczególnie na kilka lat przed rozpoczęciem kształcenia w szkole podstawowej jest bardzo wysoki w większości krajów europejskich (patrz Rysunek C1 i C2). Jednak wyniki badania PISA 2012 pokazują, że uczniowie z defaworyzowanych środowisk rzadko uczęszczali do placówek wczesnej edukacji i opieki przez okres dłuższy niż jeden rok.

Rysunek C9 przedstawia różnice w zakresie uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece wśród piętnastolatków pochodzących z różnych środowisk. Jednak na Rysunku przedstawiono tylko zmienne, które mają wpływ na uczestnictwo we wczesnej edukacji i opiece. Płeć nie jest tu omawiana, jako że nie odnotowano ewidentnych różnic w krajach europejskich w poziomie uczestnictwa dziewcząt i chłopców. Pierwszy wykres przedstawia uczniów, którzy pochodzą z rodzin defaworyzowanych pod kilkoma względami (pochodzenie społeczno-ekonomiczne, poziom wykształcenia, różnice kulturowe), podczas gdy kolejne przedstawiają uczniów pochodzących z rodzin o niskim poziomie wykształcenia i uczniów pochodzących z rodzin imigrantów. Należy tu odnotować, że w niektórych przypadkach uczniowie mogą się znajdować we wszystkich trzech kategoriach, jako uczniowie pochodzący z defaworyzowanych rodzin, gdzie rodzice mają niski poziom wykształcenia, mogą być także imigrantami w pierwszym lub drugim pokoleniu.

Średnio w EU-28 różnica w poziomach uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece pomiędzy 15-latkami, którzy są defaworyzowani z kilku powodów (wynik w najniższym kwartyle w indeksie statusu ekonomicznego, społecznego i kulturalnego PISA) i tych, którzy nie są, wynosiła 12%. We wszystkich krajach (z wyjątkiem Belgii (Wspólnota niemieckojęzyczna) i Węgier), 15-latkowie z lepiej sytuowanych rodzin częściej uczęszczali do placówek wczesnej edukacji i opieki przez dłużej niż jeden rok niż ich rówieśnicy z defaworyzowanych rodzin. W Chorwacji i Polsce, różnica w poziomie uczestnictwa była szczególnie duża i wynosiła ok. 30%. Na Łotwie, Litwie i Słowacji różnica wynosiła ok. 20%. W większości tych krajów poziomy uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece były raczej niskie w latach 2000-2005 (patrz Rysunek C1), co wskazuje na trudności z dostępnością. Dzieci z lepiej sytuowanych rodzin mogły mieć więcej możliwości uzyskania miejsca w placówce, gdy ich podaż była bardzo niska.

Średnio w EU-28 różnica w poziomach uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece pomiędzy 15-latkami z rodzin o niskim poziomie wykształcenia i tych, których przynajmniej jedno z rodziców ukończyło studia wyższe wynosiła 7%. W Polsce różnica ta była szczególnie wysoka i wynosiła 34%, a w Chorwacji, na Łotwie i w Turcji kształtowała się na poziomie 20%. W około 25% krajów europejskich nie odnotowano znaczących różnic w poziomach uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece pomiędzy dziećmi z rodzin o wysokim poziomie wykształcenia a tymi z rodzin o niskim poziomie wykształcenia.

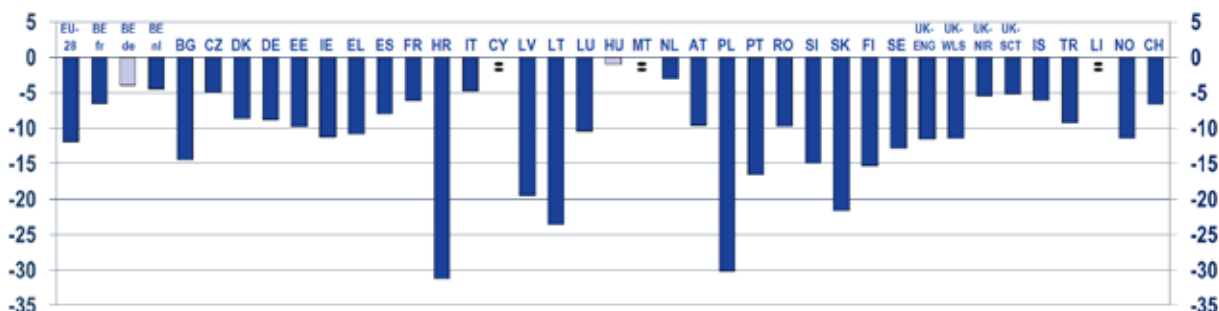
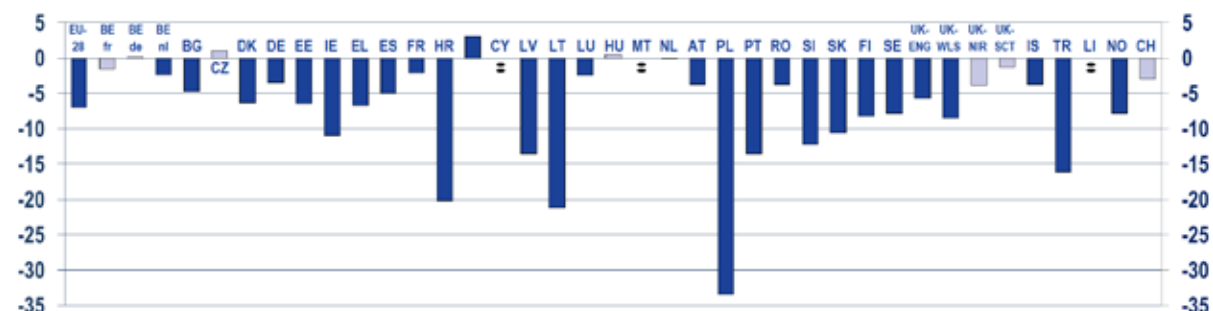
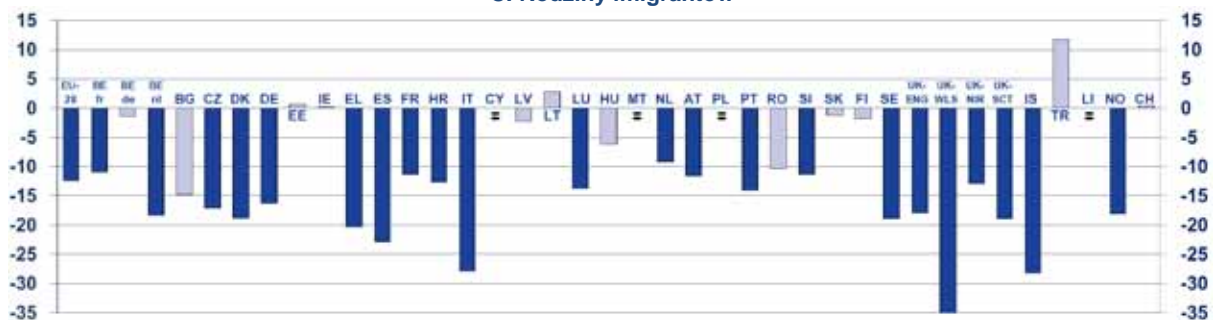
15-latkowie niepochodzący z rodzin imigrantów znacznie częściej uczęszczali do placówek wczesnej edukacji i opieki niż ich rówieśnicy będący imigrantami w pierwszym lub drugim pokoleniu. Średnio w EU-28 różnica w poziomach uczestnictwa wyniosła 12%. We Włoszech, Wielkiej Brytanii (Walia) i Islandii różnica ta była szczególnie wysoka i wynosiła 30% lub więcej. W około jednej trzeciej systemów edukacji nie odnotowano znaczących różnic w poziomach uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece pomiędzy dziećmi będącymi i niebędącymi imigrantami.

Nie odnotowano różnic w poziomach uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece pomiędzy 15-latkami z wcześniej omawianych defaworyzowanych grup w Belgii (Wspólnota niemieckojęzyczna) i na Węgrzech.

Objaśnienie (Rysunek C9)

Komórki, w których występuje mniej niż 50 uczniów (nieważone dane) oznaczono jako brak danych. Statystycznie nieistotne różnice punktów oznaczono jaśniejszymi odcieniami kolorów. Porównania przeprowadzono na podstawie badania istotności statystycznej na poziomie $p < .05$. Oznacza to, że prawdopodobieństwo podania fałszywych informacji wynosi mniej niż 5%.

Uczniowie defaworyzowani z kilku powodów: uczniowie, którzy uzyskali wynik w najniższym kwartyle w indeksie statusu ekonomicznego, społecznego i kulturalnego PISA (ESCS). Aby zapoznać się z definicją terminu Indeks PISA ESCS, patrz Glosariusz.

Rysunek C9: Różnice w poziomie uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece wśród 15-latków ze środowisk defaworyzowanych, 2012
A. Uczniowie defaworyzowani z kilku powodów

B. Rodzice, którzy nie ukończyli studiów

C. Rodziny imigrantów

■ Różnica uzyskanych punktów   □ Nieistotna różnica uzyskanych punktów

	EU-28	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK-ENG	UK-WLS	UK-NIR	UK-SCT	IS	TR	LI	NO	CH		
A	-11,9	-6,5	-4,0	-4,5	-14,5	-4,9	-8,6	-8,8	-9,8	-11,2	-10,8	-7,9	-6,1	-31,2	-4,8	:	-19,5	-23,6	-10,4	-1,0																					
B.S.	0,53	1,46	4,29	1,33	2,15	1,93	1,34	1,70	1,79	1,81	2,13	1,02	1,14	2,08	0,76	0,00	2,43	1,95	1,37	0,85																					
B	-7,0	-1,5	0,1	-2,4	-4,8	1,1	-6,4	-3,5	-6,4	-11,0	-6,7	-4,9	-2,1	-20,2	3,0	:	-13,5	-21,2	-2,5	0,5																					
B.S.	0,40	1,28	3,96	1,03	1,65	1,49	1,27	1,33	1,39	1,62	1,74	0,83	0,90	1,92	0,61	:	1,74	1,97	1,11	0,69																					
C	-12,4	-11,0	-1,5	-18,4	-14,8	-17,1	-18,8	-16,3	0,6	0,2	-20,3	-22,8	-11,3	-12,7	-27,9	:	-2,2	2,7	-13,8	-6,1																					
B.S.	0,77	1,87	4,73	3,33	10,74	4,72	1,73	2,24	2,52	2,89	2,77	1,91	1,74	2,77	1,59	:	3,31	5,39	1,06	3,73																					
A	:	-3,1	-9,7	-30,2	-16,6	-9,7	-14,9	-21,6	-15,3	-12,9	-11,6	-11,4	-5,5	-5,2																											
B.S.	0,00	1,04	1,90	2,62	1,92	1,87	1,79	2,43	1,70	1,74	2,08	2,06	2,71	2,40																											
B	:	0,0	-3,8	-33,5	-13,5	-3,8	-12,2	-10,6	-8,2	-7,8	-5,7	-8,5	-3,9	-1,3																											
B.S.	:	0,76	1,27	2,38	1,90	1,44	1,43	1,58	1,74	1,80	1,44	1,75	2,62	2,18																											
C	:	-9,2	-11,6	:	-14,1	-10,3	-11,3	-1,2	-1,8	-18,9	-17,9	-35,1	-13,0	-18,9																											
B.S.	:	1,72	1,85	:	3,39	15,92	2,79	8,52	2,94	2,23	2,42	4,44	5,02	3,01																											

B.S.: błędy standardowe $\bar{x}$ = Nieistotna różnica uzyskanych punktów

A. Uczniowie defaworyzowani z kilku powodów   B. Rodzice, którzy nie ukończyli studiów   C. Rodziny imigrantów

Źródło: OECD, PISA.

FINANSOWANIE

Władze rządowe w wielu krajach Europy coraz silniej zdają sobie sprawę ze znaczenia inwestycji we wczesną edukację i opiekę. Wysokiej jakości wczesna edukacja i opieka, która jest dostępna dla wszystkich dzieci wymaga znacznych inwestycji ze środków publicznych lub prywatnych. Prywatne usługi zmniejszają obciążenia budżetów władz publicznych, lecz często są poza zasięgiem rodzin o niskim poziomie dochodów.

Sposoby finansowania wczesnej edukacji i opieki znacznie się różnią w poszczególnych krajach Europy. W wielu systemach edukacji usługi te uważane są za podstawowe usługi publiczne i w znacznym stopniu zapewniane jest dofinansowanie ze źródeł publicznych. Niektóre kraje cedują usługi wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci (poniżej ISCED 0) na sektor prywatny i oczekują, że rodzice będą ponosić ich koszty. W innych natomiast dzieci mogą uczęszczać do nieodpłatnych placówek wczesnej edukacji i opieki od najmłodszych lat. W kilku krajach rodzice płacą czesne przez cały okres edukacji przedszkolnej, do czasu, aż dzieci zaczną uczęszczać do szkoły podstawowej. Jednak wczesna edukacja i opieka może być subsydiowana w formie płatności dla rodzin (za pomocą ulg podatkowych, zasiłków lub bonów), w formie płatności na rzecz dostawców usług wczesnej edukacji i opieki lub w obu formach.

W niniejszym rozdziale opisano metody finansowania wczesnej edukacji i opieki w krajach europejskich. Na wstępie pokrótce przedstawiono strukturę finansowania, rozkład usług publicznych i prywatnych, oraz wymieniono władze odpowiedzialne za finansowanie. Przedstawiono rzeczywiste koszty wczesnej edukacji i opieki ponoszone przez władze publiczne, oraz trendy w zakresie łącznych wydatków publicznych wyrażone jako procent PKB. Dane nt. bezpośrednich wydatków publicznych na daną jednostkę umożliwiają przeprowadzenie porównania inwestycji w ISCED 0 z tymi ponoszonymi na placówki innych poziomów edukacji.

Przedstawiono informacje nt. miesięcznych opłat pobieranych od rodziców młodszych dzieci oraz nt. dostępności nieodpłatnych miejsc w publicznych placówkach. Aby jaśniej przedstawić kwestię kosztów ponoszonych przez rodziny, omówiono kryteria, jakie należy spełnić w celu uzyskania zniżek w opłatach oraz typy wsparcia finansowego dostępnego dla rodziców dzieci uczęszczających do placówek wczesnej edukacji i opieki. Dane Eurostatu nt. odsetka wydatków ze źródeł prywatnych na edukację na poziomie ISCED 0 służą jako wskaźnik, który podsumowuje niniejszy rozdział. Ostatni wskaźnik pokazuje, czy kraje wspierają rodziców w wyborze usług wczesnej edukacji i opieki poprzez zapewnienie rekompensat finansowych dla tych, którzy nie zdecydowali się na zapisanie dziecka do placówki publicznej.

SEKTOR PUBLICZNY PRZEWAŻA W USŁUGACH WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI, SZCZEGÓLNIENIE NA ETAPIE EDUKACJI PRZEDSZKOLNEJ (ISCED 0)

Usługi wczesnej edukacji i opieki mogą być świadczone przez instytucje publiczne i prywatne. Placówki publiczne są własnością i są prowadzone przez władze publiczne na poziomie centralnym, regionalnym lub lokalnym. Nie są zorientowane na zysk i mają na celu zapewnienie usług publicznych. Prywatne instytucje wczesnej edukacji i opieki mogą być samofinansujące się, czyli pozyskują fundusze ze źródeł prywatnych lub mogą być dotowane ze źródeł publicznych, czyli otrzymują część funduszy ze źródeł publicznych. Prywatne instytucje wczesnej edukacji i opieki mogą być własnością przedsiębiorstw, które są zorientowane na zysk lub być prowadzone przez organizacje wolontariackie (non-profit), które mogą obejmować organizacje charytatywne. Rysunek D1 pokazuje, że usługi wczesnej edukacji i opieki w większości krajów europejskich są świadczone zarówno przez placówki publiczne jak i prywatne. Jednak należy odnotować, że w wielu krajach z sektora prywatnego (placówki samofinansujące się) korzysta niewielki procent starszych dzieci.

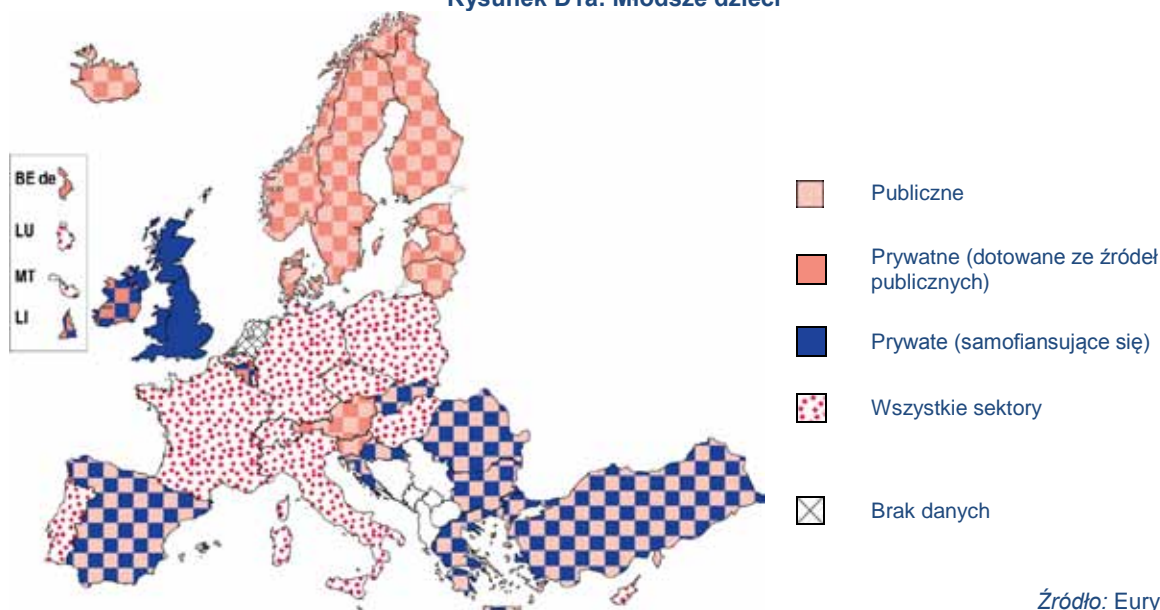
W większości europejskich systemów edukacji struktura własności i finansowania wczesnej edukacji i opieki jest taka sama w przypadku placówek dla młodszych i starszych dzieci. Oczywiście stwierdzenie to dotyczy wszystkich jednoetapowych systemów wczesnej edukacji i opieki (patrz Rysunek B1), gdzie występują wyłącznie publiczne lub dotowane ze środków publicznych placówki wczesnej edukacji i opieki. W pozostałych systemach edukacji więcej dotacji ze środków publicznych zwykle przeznaczają się dla placówek dla starszych dzieci.

Zinstytucjonalizowana wczesna edukacja i opieka jest wyłącznie publiczna lub dotowana ze środków publicznych w następujących krajach: Belgia (Wspólnota niemieckojęzyczna), Dania, Estonia, Łotwa, Litwa, Austria, Słowenia, Finlandia, Szwecja, Islandia i Norwegia.

Irlandia jest jedynym krajem, w którym nie są dostępne publiczne usługi wczesnej edukacji i opieki dla żadnej z grup wiekowych. W Belgii (Wspólnota francuska i niemieckojęzyczna), we wszystkich częściach Wielkiej Brytanii i w Liechtensteinie nie występują publiczne usługi wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci.

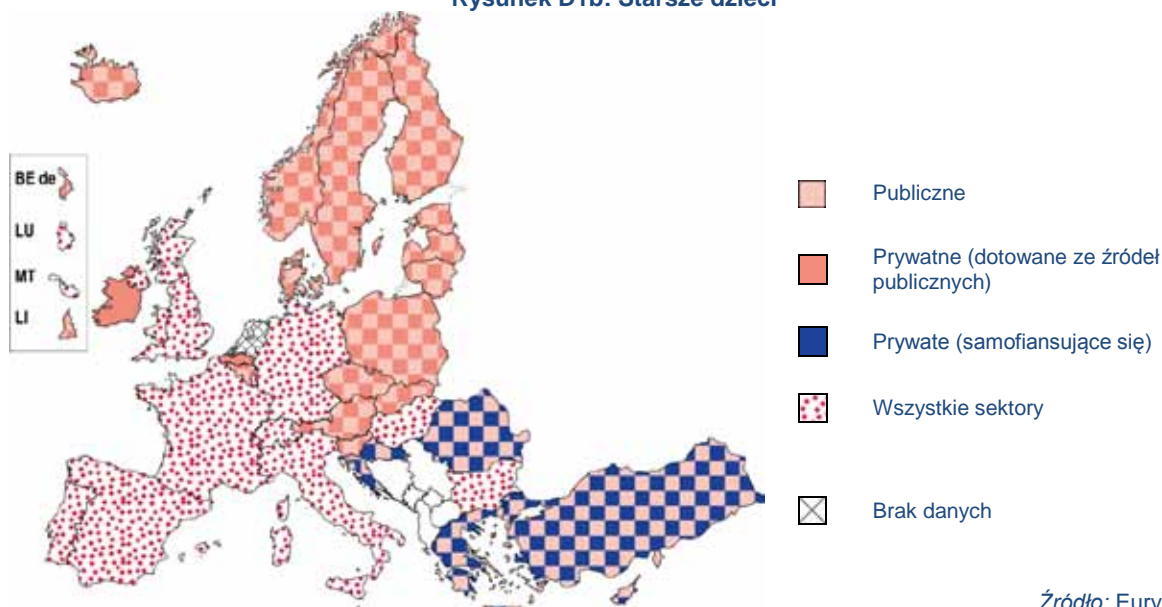
Rysunek D1: Występowanie publicznych i prywatnych placówek wczesnej edukacji i opieki, 2012/13

Rysunek D1a: Młodsze dzieci

Źródło: Eurydice.

Rysunek D1b: Starsze dzieci

Źródło: Eurydice.

Objaśnienia

Rysunek ten przedstawia wszystkie typy usług dostępnych zgodnie z prawem, bez względu na liczbę zapisanych dzieci. Aby zapoznać się z definicją terminu „publiczna placówka wczesnej edukacji i opieki” oraz „prywatna placówka wczesnej edukacji i opieki”, patrz Glosariusz.

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwaga dotycząca kraju

Wielka Brytania (młodsze dzieci): Usługi dotowane ze środków publicznych zapewniane są większości dwulatków pochodzących z defaworyzowanych środowisk.

Na Cyprze, w Luksemburgu, na Malcie i w Wielkiej Brytanii (Anglia, Walia i Irlandia Północna), usługi wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci w dużej mierze są zapewniane przez dostawców prywatnych, którzy głównie utrzymują się z czesnego opłacanego przez rodziców. W krajach tych, pomiędzy 60% a 100% dzieci uczęszcza do prywatnych (samofinansujących się, placówek wczesnej edukacji i opieki, w których opłaty są relatywnie wysokie (patrz Rysunek D6). Jednak w niektórych z tych krajów zapewniane są dotacje pośrednie, w formie płatności dla rodzin (za pomocą ulg podatkowych, zasiłków lub bonów, patrz Rysunek D8).

W niektórych krajach opieka domowa stanowi ważną część usług wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci. W Belgii (Wspólnota niemieckojęzyczna), Niemczech, Francji i Islandii ten typ opieki jest sprywatyzowany, jednak władze publiczne zapewniają dotacje. Prywatne usługi opieki domowej (dotowane ze źródeł publicznych) również przeważają w Belgii (Wspólnota francuska). Publiczne usługi opieki w domu przeważają w Belgii (Wspólnota flamandzka), Danii i Finlandii.

WŁADZE LOKALNE CZĘSTO FINANSUJĄ WCZESNĄ EDUKACJĘ I OPIEKĘ DLA MŁODSZYCH DZIECI I DZIELĄ KOSZTY Z WŁADZAMI CENTRALNYMI W ODNIESIENIU DO OPIEKI NAD STARSZYMI DZIEĆMI

Współfinansowanie przez władze centralne i lokalne jest najczęściej stosowanym sposobem finansowania wczesnej edukacji i opieki. Takie podejście stosowane jest w 11 systemach edukacji w odniesieniu do placówek dla młodszych dzieci i w 21 systemach edukacji w przypadku placówek dla starszych dzieci. Często podział dotyczy finansowania infrastruktury i kosztów operacyjnych, jednak to, które władze odpowiedzialne są za które elementy różni się w poszczególnych krajach. Na przykład w Estonii władze centralne wspierają władze lokalne w zakresie utrzymania budynków i rozwoju środowiska uczenia się w placówkach wczesnej edukacji i opieki. Koszty operacyjne (koszty zarządzania, wynagrodzenia dla pracowników, składki ubezpieczenia społecznego i koszty materiałów dydaktycznych) są częściowo ponoszone przez władze lokalne i częściowo pokrywane z czesnego opłacanego przez rodziców. Natomiast na Łotwie i w Rumunii, w przypadku placówek dla starszych dzieci, ministerstwa edukacji pokrywają koszty wynagrodzeń pracowników, a władze lokalne odpowiedzialne są za infrastrukturę.

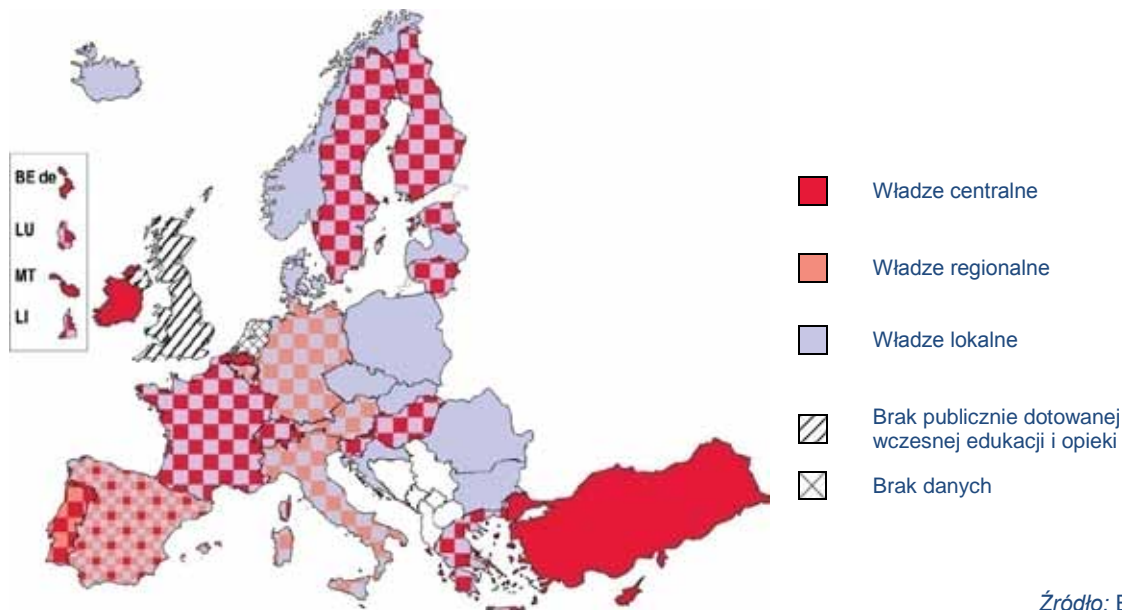
Czasami dofinansowanie jest przyznawane dla określonej liczby godzin. Na Litwie władze centralne finansują 20 godzin w tygodniu („koszyk” uczniowski), podczas gdy władze lokalne pokrywają pozostałe koszty. W Wielkiej Brytanii władze lokalne finansują roczne uprawnienie do edukacji przedszkolnej dla dzieci w wieku powyżej trzech lat (które wynosi od 10 do 15 godzin tygodniowo, patrz Rysunek D5).

Władze lokalne stanowią wyłączne źródło finansowania całego etapu edukacji przedszkolnej w Danii, Chorwacji, Polsce, Islandii i Norwegii. Są również wyłącznym źródłem wsparcia placówek dla młodszych dzieci w Bułgarii, Republice Czeskiej, na Łotwie, w Rumunii i na Słowacji oraz placówek dla starszych dzieci w Wielkiej Brytanii (Szkocja). W Niemczech, choć *landy* są również zaangażowane, władze lokalne ponoszą większość kosztów wczesnej edukacji i opieki. Również w Szwecji, wczesna edukacja i opieka jest finansowana głównie przez władze lokalne. Jednak w Polsce od września 2013 r. udzielane są z budżetu centralnego dotacje celowe na edukację przedszkolną.

Władze regionalne odgrywają ważną rolę w finansowaniu wczesnej edukacji i opieki w Niemczech, Hiszpanii, Włoszech i Austrii (należy zauważyć, że do celów niniejszego raportu *landy* w Niemczech uważane są za władze regionalne). W Belgii (Wspólnota francuska) i Portugalii regiony współfinansują wczesną edukację i opiekę dla młodszych dzieci, a w Republice Czeskiej regiony są zaangażowane w finansowanie edukacji przedszkolnej. W Austrii władze regionalne ustalają stawkę podstawową dla wszystkich placówek publicznych i prywatnych (dotowanych ze źródeł publicznych). Większość kosztów pokrywa dostawca usług (władze lokalne). Proporcje dystrybucji kosztów pomiędzy władzami regionalnymi, lokalnymi i czesnym opłacanym przez rodziców są różne w poszczególnych regionach Austrii.

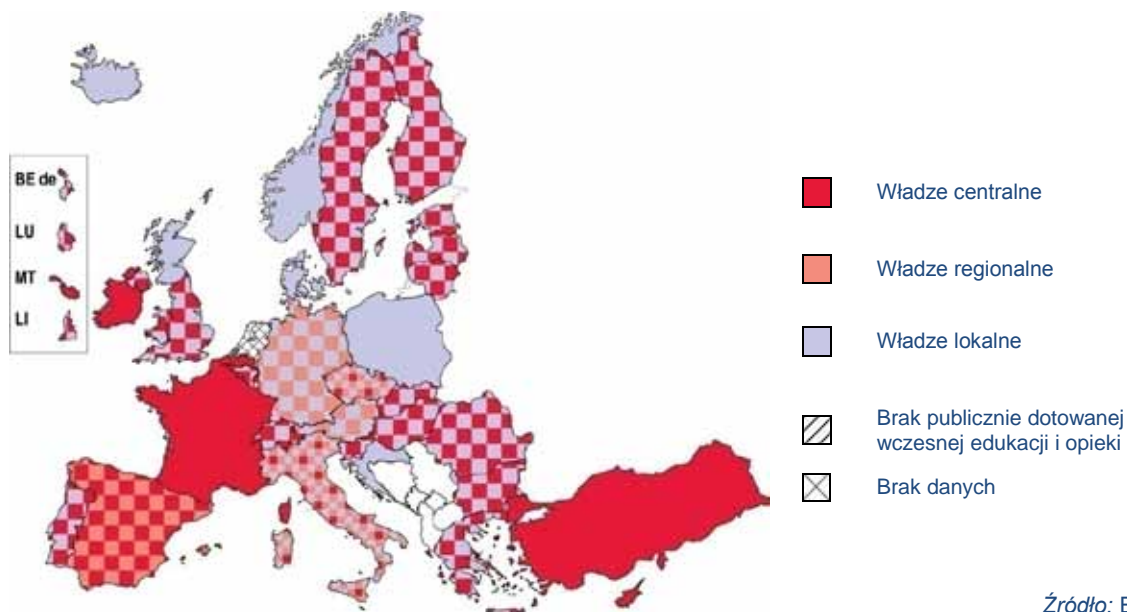
Rysunek D2: Władze odpowiedzialne za finansowanie placówek wczesnej edukacji i opieki, 2012/13

Rysunek D2a: Młodsze dzieci

Źródło: Eurydice.

Rysunek D2b: Starsze dzieci

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Niemcy: Poziom regionalny – *landy*.

Polska: Od września 2013 r. z budżetu centralnego udzielane są dotacje celowe na edukację przedszkolną (starsze dzieci).

Wielka Brytania (młodsze dzieci): Usługi dotowane ze środków publicznych dostępne są dla większości dwulatków pochodzących z defaworyzowanych środowisk. W takim przypadku władze odpowiedzialne to te same, które dofinansowują placówki dla starszych dzieci.

Szwajcaria: Poziom centralny – kantony. W przypadku placówek dla młodszych dzieci: w 13 kantonach władze kantonów i władze lokalne są odpowiedzialne; w 2 kantonach tylko władze kantonu są odpowiedzialne; a w 11 kantonach tylko władze lokalne są odpowiedzialne. Władze kantonów i władze lokalne współfinansują placówki dla dzieci w wieku powyżej 4 lat (edukacja przedszkolna).

Władze na wszystkich trzech poziomach są zaangażowane w finansowanie wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci w Belgii (Wspólnota francuska) i Hiszpanii, oraz we wspieranie edukacji na poziomie ISCED 0 w Republice Czeskiej i we Włoszech. W tych przypadkach formuła podziału kosztów jest bardzo złożona. Na przykład w Republice Czeskiej, Ministerstwo Edukacji, Młodzieży i Sportu ustala na poziomie krajowym kwoty per capita bezpośrednich nakładów pozainwestycyjnych na dziecko w publicznych przedszkolach (*mateřská škola*), następnie poszczególne regiony określają regionalne kwoty per capita w oparciu o zasoby finansowe przydzielone placówkom. Gminy pokrywają głównie koszty operacyjne i inwestycyjne.

Placówki wczesnej edukacji i opieki są głównie finansowane z **budżetu centralnego** w Belgii (Wspólnota flamandzka), Irlandii, na Cyprze, Malcie i w Turcji. Również z budżetu centralnego finansowane są placówki dla młodszych dzieci w Belgii (Wspólnota niemieckojęzyczna) i placówki dla starszych dzieci we Francji. Czasem więcej niż jedno ministerstwo może być zaangażowane na poziomie centralnym. Na przykład w Portugalii aspekty edukacyjne wspierane są przez Ministerstwo Edukacji i Nauki, a aspekty społeczne finansowane są Ministerstwo Solidarności i Zabezpieczenia Społecznego.

Ponadto w niektórych krajach rządy od pewnego czasu przeznaczają znaczące fundusze na rozwój infrastruktury wczesnej edukacji i opieki. Najbardziej znamieny przykład pochodzi z Niemiec, gdzie w latach 2008 – 2014 władze na poziomie federalnym (władze centralne) przekazały 5,2 miliarda PPS landom, które są odpowiedzialne za finansowanie wczesnej edukacji i opieki, celem pokrycia wydatków inwestycyjnych i operacyjnych związanych z rozwojem sieci usług wczesnej edukacji i opieki. Władze federalne również mają wkład w koszty operacyjne nowo utworzonych placówek. Ponadto od 2011 r., Polskie Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej realizuje program pn. Maluch, który ma na celu wspieranie władz lokalnych w zwiększaniu liczby miejsc w placówkach dla dzieci w wieku poniżej 3 lat. Dotacja celowa nie może przekroczyć 50% kosztów poniesionych na zapewnienie opieki dzieciom. Od września 2013 r. przeznaczono dalsze dotacje z budżetu centralnego w celu ograniczenia opłat ponoszonych przez rodziców z tytułu dodatkowych godzin, jakie starsze dzieci spędzają w przedszkolach.

W wielu krajach, na przykład w Estonii, na Łotwie, w Słowenii, Finlandii i Wielkiej Brytanii, władze centralne zapewniają dodatkowe finansowanie dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (patrz Rozdział G).

W WIĘKSZOŚCI KRAJÓW EUROPEJSKICH WYDATKI PUBLICZNE NA USŁUGI NA POZIOMIE ISCED 0, WYRAŻONE JAKO PROCENT PKB, WZROSŁY

Trudno jest znaleźć odpowiednie sposoby porównywania wydatków przez określony czas w poszczególnych krajach, które mają zróżnicowane gospodarki, w których stosowane są różne waluty i które charakteryzują się różnym standardem życia. Wspólne miary wydatków jako procent PKB wskazują na względne zaangażowanie krajów w pewnych obszarach, jednak podlega ono silnym wpływom wahań PKB. Dlatego, kiedy PKB kurczy się, wydatki, które są na tym samym poziomie w skali roku, wyrażone jako procent PKB, wydają się rosnać. Ponadto w bogatych gospodarkach, z wysokim poziomem PKB, raczej niewielki odsetek nakładów na wczesną edukację i opiekę w porównaniu do PKB może oznaczać wyższe inwestycje w ujęciu bezwzględnym, niż wyższy odsetek w biedniejszych krajach.

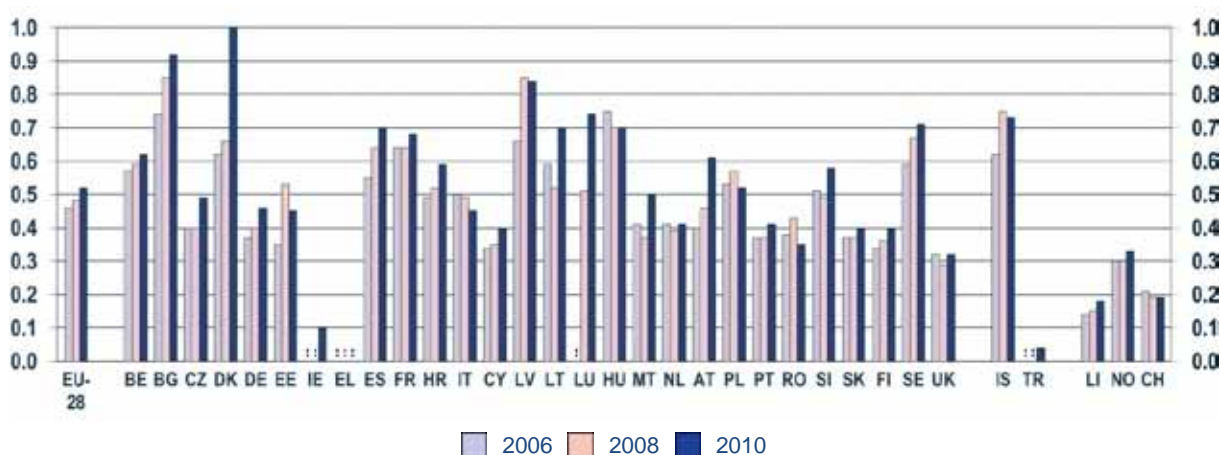
Biorąc pod uwagę względny charakter tego wskaźnika można jednak stwierdzić, że ogólnie w UE wydatki na edukację przedszkolną (ISCED 0) wyrażone jako procent PKB wzrastały w latach 2006 -2010. W Unii Europejskiej średnie wydatki publiczne na edukację przedszkolną wzrosły z 0,46% PKB w 2006 r. do 0,52% w 2010 r. Najwyższy wzrost zaobserwowano w Bułgarii, Danii, Hiszpanii, na Łotwie i w Austrii (0,15% lub wyższy wzrost w 2010 r. W porównaniu do 2006 r.), podczas gdy największe spadki odnotowano we Włoszech i na Węgrzech (-0,05%). Niemniej jednak na Węgrzech wydatki wyrażone jako procent PKB na poziomie ISCED 0 były nadal wyższe niż średnia dla EU-28. Wydatki wyrażone jako procent PKB uległy również niewielkiemu zmniejszeniu w Polsce, Rumunii i Szwajcarii.

W kilku krajach z łatwością można było wyjaśnić przyczyny zmian w poziomie wydatków. Na przykład wzrost wydatków na poziomie ISCED 0 w Hiszpanii spowodowany był wprowadzeniem nowego programu (*Plan Educa 3*), mającego na celu podniesienie jakości i zwiększenie liczby miejsc

w placówkach dla młodszych dzieci. Na Łotwie zmiany można powiązać z faktem, że kwota dofinansowania wynagrodzeń dla nauczycieli wzrosła w czasach, gdy PKB uległ zmniejszeniu. W Austrii wzrost wydatków na poziomie ISCED 0 można powiązać z wprowadzeniem obowiązkowej zerówki w 2010 r.

W poszczególnych krajach europejskich odnotowano całkiem duże różnice względne w inwestycjach w usługi na poziomie ISCED 0. Irlandia, Turcja, Liechtenstein i Szwajcaria przeznaczają mniej niż 0,20% PKB na edukację przedszkolną. Natomiast Bułgaria, Dania i Łotwa wyróżniają się pod względem wydatków publicznych na edukację przedszkolną (ISCED 0), które wynoszą więcej niż 0,80% PKB każdego z tych krajów. Hiszpania, Francja, Litwa, Luksemburg, Węgry, Szwecja i Islandia przeznaczają około 0,70% PKB na edukację na tym poziomie.

Rysunek D3: Trendy w zakresie łącznych wydatków publicznych na edukację przedszkolną (ISCED 0) wyrażonych jako procent PKB, 2006, 2008, 2010

	EU-28	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU
2010	0,52	0,62	0,92	0,49	1,01	0,46	0,45	0,10	:	0,70	0,68	0,59	0,45	0,40	0,84	0,70	0,74
2008	0,48	0,59	0,85	0,40	0,66	0,40	0,53	:	:	0,64	0,64	0,52	0,49	0,35	0,85	0,52	0,51
2006	0,46	0,57	0,74	0,40	0,62	0,37	0,35	:	:	0,55	0,64	0,49	0,50	0,34	0,66	0,59	:
	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	TR	LI	NO	CH
2010	0,70	0,50	0,41	0,61	0,52	0,41	0,35	0,58	0,40	0,40	0,71	0,32	0,73	0,04	0,18	0,33	0,19
2008	0,70	0,37	0,39	0,46	0,57	0,37	0,43	0,49	0,37	0,36	0,67	0,29	0,75	:	0,15	0,30	0,19
2006	0,75	0,41	0,41	0,40	0,53	0,37	0,38	0,51	0,37	0,34	0,59	0,32	0,62	:	0,14	0,30	0,21

Źródło: Eurostat, UOE i Rachunki Narodowe, luty 2014.

Objaśnienia

Łączne wydatki publiczne obejmują bezpośrednie finansowanie: kosztów bieżących i kapitału publicznych instytucji edukacyjnych; dotacje na działania edukacyjne dostawców usług wczesnej edukacji i opieki lub organizacji typu non-profit, oraz transfery do prywatnych gospodarstw domowych.

Aby zapoznać się z definicją terminu **wydatki bieżące**, **wydatki operacyjne** i **ISCED 0**, patrz Glosariusz.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Belgia: Wydatki nie obejmują niezależnych prywatnych instytucji we Wspólnocie niemieckojęzycznej.

Irlandia (2008, 2006): Dane dot. ISCED 0 odnoszą się tylko do niewielkiej części usług na poziomie ISCED 0, tak więc nie mogły zostać uznane jako reprezentatywne dla sektora.

Portugalia: Transfery publiczne do instytucji prywatnych nie są możliwe.

Wielka Brytania: Korekta PKB do roku finansowego trwającego od 1 kwietnia do 31 marca.

ROCZNE WYDATKI PER CAPITA NA POZIOMIE EDUKACJI PRZEDSZKOLNEJ SĄ NIŻSZE NIŻ NA POZOSTAŁYCH POZIOMACH EDUKACJI

Kolejnym sposobem porównania wydatków na edukację w poszczególnych krajach jest przeanalizowanie rocznych wydatków publicznych na jedno dziecko. Różnice w standardzie życia i poziomie cen obliczane są przy zastosowaniu sztucznej referencyjnej jednostki walutowej, jaką jest standard siły nabywczej (PPS). PPS odzwierciedla wartość takiego samego koszyka towarów i usług we wszystkich krajach

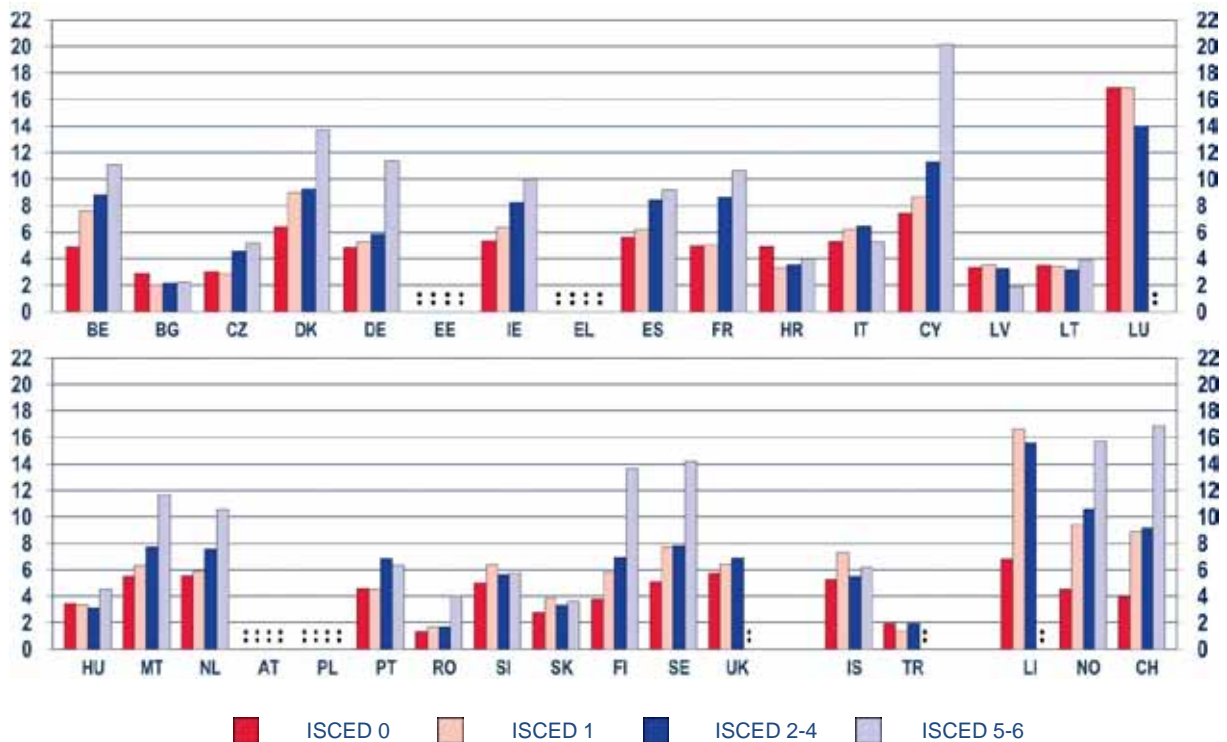
W większości krajów europejskich bezpośrednie wydatki publiczne na dziecko/ucznia/studenta w PPS rosną wraz z każdym poziomem edukacji. Ogromne różnice pomiędzy kosztami jednostkowymi na poziomie edukacji przedszkolnej i szkolnictwa wyższego są często spotykane. Różnice w poziomie rocznych bezpośrednich wydatków publicznych na przedszkolaka na poziomie ISCED 0 i studenta szkoły wyższej wynosi ponad 9000 PPS na Cyprze, w Finlandii, Szwecji, Norwegii i Szwajcarii.

W niektórych krajach odnotowano również duże różnice pomiędzy kosztami edukacji przedszkolnej a szkolnictwa podstawowego. Na przykład roczny koszt wydatków na dziecko uczęszczające do placówki przedszkolnej wynosi połowę lub mniej rocznych nakładów na ucznia szkoły podstawowej w krajach takich, jak Liechtenstein, Norwegia i Szwajcaria. Jednak w wielu krajach koszty jednostkowe na pierwszych dwóch poziomach edukacji są niemal identyczne. Na przykład w Republice Czeskiej, Francji, na Łotwie, Litwie, Węgrzech w Luksemburgu i Portugalii różnice pomiędzy wydatkami publicznymi na jedno dziecko uczęszczające do placówki przedszkolnej i ucznia szkoły podstawowej wynosiły około lub mniej niż 200 PPS. Co ciekawe, w niektórych krajach roczne koszty na dziecko uczęszczające do placówki przedszkolnej są wyższe niż wydatki na ucznia szkoły podstawowej. W Bułgarii, Chorwacji i Turcji roczne wydatki publiczne na dziecko uczęszczające do placówki na poziomie ISCED 0 są o 30-50% wyższe niż w przypadku instytucji na poziomie ISCED 1.

Porównanie wydatków na poziomie ISCED 0 pokazuje, że najniższe poziomy bezpośrednich wydatków publicznych na dziecko można zaobserwować w Bułgarii, Republice Czeskiej, Rumunii, Słowacji i Turcji. Kraje te przeznaczają 3000 PPS lub mniej rocznie na jedno dziecko uczęszczające do placówki na poziomie ISCED 0.

Natomiast w Luksemburgu, gdzie poziom wynagrodzenia nauczycieli pracujących w instytucjach na poziomie ISCED 0 należy do najwyższych w Europie (Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2014), rok kształcenia jednego dziecka na poziomie ISCED 0 to koszt rzędu 16.900 PPS. Dania, Cypr i Liechtenstein to kraje, w których roczne bezpośrednie wydatki publiczne na jedno dziecko wynoszą od 6400 PPS do 7400 PPS.

Rysunek D4: Bezpośrednie wydatki publiczne na dziecko/ucznia/studenta i poziom edukacji (ISCED 0, ISCED 1, ISCED 2-4, ISCED 5-6) w publicznych instytucjach edukacji, wyrażone w (tysiącach) PPS, 2010

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU
ISCED 0	4,9	2,9	3,0	6,4	4,8	:	5,4	:	5,6	5,0	4,9	5,3	7,4	3,3	3,5	16,9	3,4
ISCED 1	7,6	2,0	2,9	9,0	5,3	:	6,3	:	6,2	5,1	3,3	6,2	8,7	3,5	3,4	16,9	3,3
ISCED 2-4	8,8	2,2	4,6	9,2	5,8	:	8,2	:	8,4	8,6	3,5	6,4	11,3	3,3	3,2	14,0	3,1
ISCED 5-6	11,1	2,3	5,2	13,7	11,4	:	10,0	:	9,2	10,6	4,0	5,3	20,2	1,9	3,9	:	4,6
	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	TR	LI	NO	CH	
ISCED 0	5,5	5,5	:	:	4,6	1,3	5,0	2,8	3,8	5,1	5,7	5,3	1,9	6,8	4,5	4,0	
ISCED 1	6,3	5,9	:	:	4,6	1,7	6,4	3,8	5,8	7,7	6,4	7,3	1,4	16,6	9,5	8,9	
ISCED 2-4	7,7	7,6	:	:	6,8	1,7	5,6	3,3	6,9	7,8	6,9	5,5	1,9	15,6	10,6	9,2	
ISCED 5-6	11,7	10,5	:	:	6,3	4,0	5,8	3,7	13,6	14,2	:	6,2	:	:	15,7	16,9	

Źródło: Eurostat, UOE i Rachunki Narodowe.

Objaśnienia

Wskaźnik ten mierzy poziom wydatków na dziecko/ucznia/studenta ponoszonych przez władze centralne, regionalne i lokalne na pokrycie kosztów personelu, wydatków bieżących i kapitałowych w odniesieniu do publicznych instytucji edukacyjnych. Bezpośrednie wydatki publiczne nie obejmują płatności czesnego realizowanych przez uczniów (ich rodziny) uczęszczających do szkół publicznych.

Wskaźnik został obliczony poprzez podzielenie łącznej kwoty rocznych bezpośrednich wydatków publicznych przez liczbę uczniów/studentów stacjonarnych (uczących się w pełnym wymiarze godzin). Kwoty rocznych wydatków zostały przeliczone na standard siły nabywczej (PPS) w oparciu o euro, w celu wyeliminowania różnic cen pomiędzy krajami. Aby zapoznać się z ekwiwalentami PPS w walutach lokalnych, patrz załącznik pt. Informacje krajowe. Aby zapoznać się z definicją terminu **łączne wydatki publiczne na edukację, wydatki bieżące, wydatki operacyjne i ISCED 0**, patrz Glosariusz.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Estonia: Dane wysoce niepewne, dlatego nie zostały przedstawione.

Włochy: Poziom ISCED 4 nie został wzięty pod uwagę.

EDUKACJA NA POZIOMIE ISCED 0 JEST NIEODPŁATNA W POŁOWIE KRAJÓW EUROPEJSKICH

Dostępność finansowa jest niezwykle ważnym czynnikiem w zapewnieniu, że wszystkie dzieci mają dostęp do wczesnej edukacji i opieki, szczególnie te najbardziej potrzebujące, tj. dzieci z rodzin o niskim poziomie dochodów. Dlatego większość krajów Europy zapewnia przynajmniej jeden rok nieodpłatnej edukacji przedszkolnej, a niemal w połowie systemów edukacji w Europie cały okres edukacji na poziomie ISCED 0 (zinstytucjonalizowana edukacja i opieka dla dzieci w wieku powyżej 3 lat) jest nieodpłatny. W przypadku młodszych dzieci uczęszczających do placówek poniżej poziomu ISCED 0, rodzice zazwyczaj zobowiązani są ponosić opłaty, a koszty tych usług w poszczególnych krajach są zróżnicowane (patrz Rysunek D8).

Jednakże dostępność miejsc w placówkach jest równie ważna co dostępność cenowa świadczonych przez nie usług. Zazwyczaj w krajach, w których usługi wczesnej edukacji i opieki są świadczone nieodpłatnie, miejsce w placówce zagwarantowane jest dzieciom zgodnie z prawem, a dostawcy usług są zobowiązani na mocy prawa do zapewnienia dotowanych ze środków publicznych usług wszystkim dzieciom mieszkającym w danym rejonie, których rodzice wnioskowali o takie usługi (patrz Rysunek B4). Status zatrudnienia, społeczno-ekonomiczny lub rodzinny zazwyczaj nie ma wpływu na takie uprawnienie do miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki. Innym sposobem zapewnienia dostępności oraz pełnego uczestnictwa stosowanym przez wiele krajów to wprowadzenie nieodpłatnych usług, korzystanie z których jest obowiązkowe na rok lub dwa lata przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej (patrz Rysunek B4).

Dzieci w wieku 2½ roku i starsze mają zagwarantowane nieodpłatne miejsce w placówkach wczesnej edukacji i opieki w Belgii (Wspólnota francuska i flamandzka). Na Malcie władze publiczne zapewniają nieodpłatne usługi wczesnej edukacji i opieki wszystkim dzieciom, które ukończyły 2 lata i 9 miesięcy. Dzieci w wieku od lat 3 mają prawo do nieodpłatnych usług wczesnej edukacji i opieki w Belgii (Wspólnota niemieckojęzyczna), Hiszpanii, Francji, Luksemburgu, na Węgrzech, w Portugalii i Wielkiej Brytanii (wszystkie części). W Irlandii z takiego prawa mogą korzystać dzieci w wieku 3 lat i 2 miesięcy. Nieodpłatne usługi przysługują dzieciom w wieku od lat 4 w Liechtensteinie; w tym samym wieku rozpoczyna się nieodpłatna i obowiązkowa edukacja przedszkolna w wielu kantonach w Szwajcarii. W wieku 5 lat dzieci rozpoczynają obowiązkową edukację przedszkolną w Bułgarii, a dzieci w Republice Czeskiej są uprawnione do nieodpłatnej edukacji przedszkolnej.

Od tej reguły obowiązują jednak odstępstwa. Na Łotwie, Litwie i w Rumunii, choć cały etap dotowanej ze środków publicznych wczesnej edukacji i opieki jest nieodpłatny, brak jest zobowiązania ze strony władz publicznych do zapewnienia miejsca każdemu dziecku (brak uprawnienia). Zapotrzebowanie jest wyższe niż podaż (patrz Rysunek B12) i wiele dzieci nie ma dostępu do wczesnej edukacji i opieki. Podobną sytuację można zaobserwować na Węgrzech w przypadku dzieci w wieku poniżej 3 lat, gdzie wiele gmin zapewnia nieodpłatne usługi, lecz nie gwarantuje miejsc dla każdego dziecka.

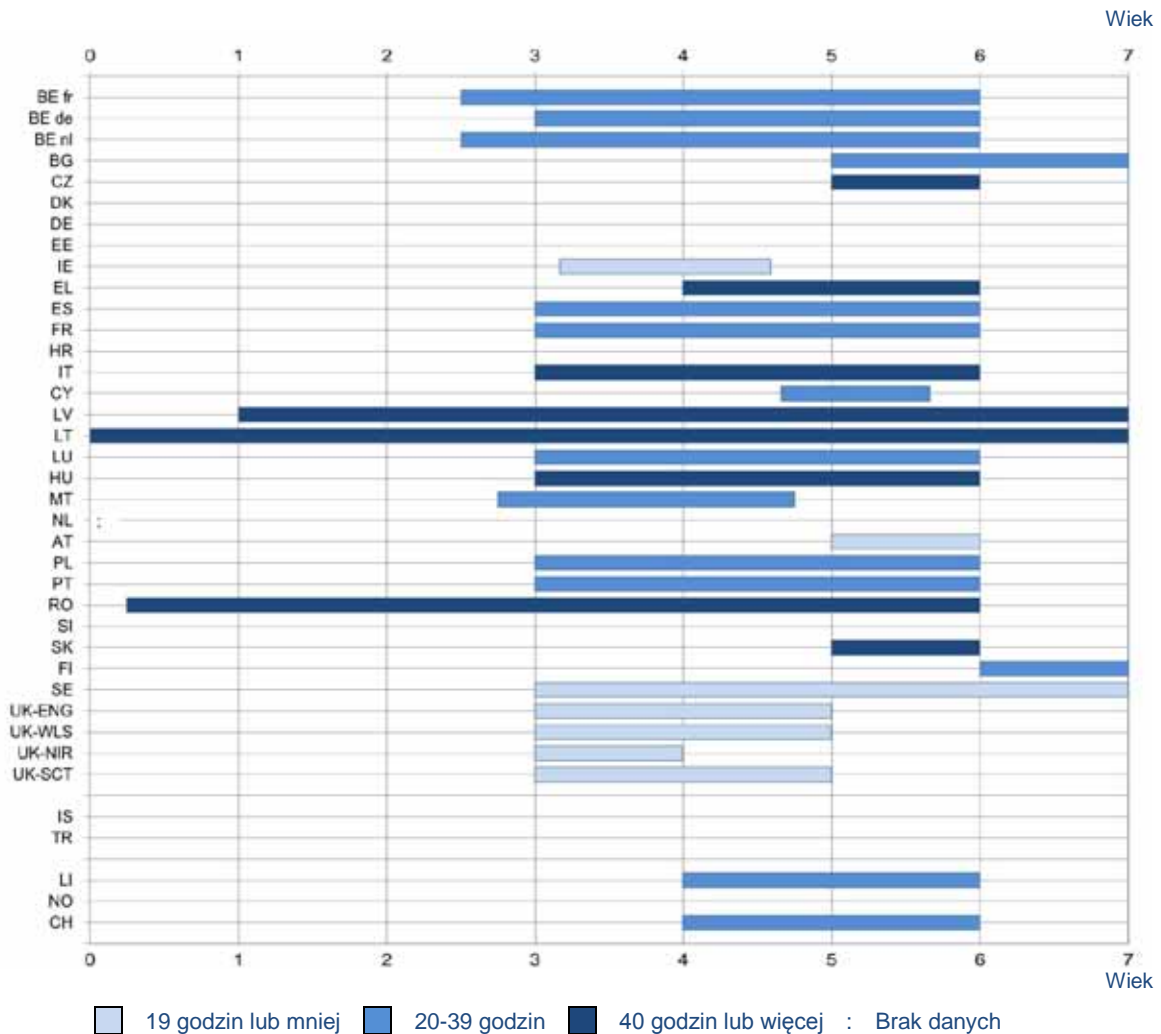
Niemal we wszystkich krajach nieodpłatna edukacja przedszkolna jest oferowana przez placówki wczesnej edukacji i opieki lub szkoły podstawowe. Jednak w Irlandii i we wszystkich częściach Wielkiej Brytanii uprawnienie do nieodpłatnej wczesnej edukacji i opieki dotyczy wszystkich jej form, również opiekunów pracujących w domu.

Liczba godzin wchodzących w zakres nieodpłatnych usług jest różna w poszczególnych krajach. W wielu krajach nieodpłatne usługi ograniczają się do określonej liczby godzin w tygodniu. W Irlandii, w niektórych *landach* w Austrii, w Szwecji, we wszystkich częściach Wielkiej Brytanii i w niektórych kantonach w Szwajcarii zapewnia się mniej niż 20 nieodpłatnych godzin usług w tygodniu. Natomiast w Republice Czeskiej, Grecji, Włoszech, na Łotwie, Litwie, Węgrzech, w Rumunii i Słowacji nieodpłatne usługi są świadczone przez cały dzień. Jednak w większości krajów zakres usług mieści się pomiędzy tymi dwoma ekstremami.

Tam, gdzie nieodpłatne usługi są dostępne, rodzice zazwyczaj muszą płacić za posiłki podczas pobytu dziecka w placówce. Jedynie w Finlandii każde dziecko uczęszczające do nieodpłatnego przedszkola otrzymuje codziennie bezpłatny posiłek. W większości krajów zapewnia się nieodpłatny transport dzieciom mieszkającym w dużej odległości od placówki

Rodzice ponoszą opłaty przez cały etap wczesnej edukacji i opieki w Danii, w większości *landów* w Niemczech, w Estonii, Chorwacji, Słowenii, Islandii, Turcji i Norwegii. Jednak w krajach tych są stosowane zniżki lub zwolnienia z opłat dla niektórych rodzin (patrz Rysunek D7) lub rodziny wspierane są w formie ulg podatkowych, zasiłków lub talonów (patrz Rysunek D8) w celu obniżenia lub zrekompensovania kosztów wczesnej edukacji i opieki.

Rysunek D5: Nieodpłatne usługi wczesnej edukacji i opieki, wg wieku i liczby godzin w tygodniu, 2012/13

Źródło: Eurydice.

	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU
Godziny w tygodniu	28	28	28	20 (24)	40	-	-	-	15	22.5	25	24	-	40	27.5	40	40	26	40
	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK-ENG	UK-WLS	UK-NIR	UK-SCT	IS	TR	LI	NO	CH
Godziny w tygodniu	30	:	16-20	25	25	40	-	40	20	(15)	15	10	12.5	(12.5)	-	-	28	-	11-25

Objaśnienie

Liczba godzin w tygodniu została ograniczona do 40.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów**Bułgaria:** Obowiązkowa wczesna edukacja i opieka, 5-latkowie: 20 godzin, 6-latkowie: 24 godziny.**Niemcy:** Niektóre landy zrezygnowały z pobierania opłat od rodziców za ostatni rok przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej (Hamburg, Hessen, Dolna Saksonia, Nadrenia Północna-Westfalia), za ostatnie trzy lata przedszkola (Berlin), lub od wieku 2 lat (Nadrenia-Palatynat).**Republika Czeska, Łotwa i Rumunia:** Rysunek przedstawia sytuację w placówkach dotowanych ze źródeł publicznych, do których uczęszcza większość dzieci.**Węgry:** Wiele gmin pobiera opłaty wyłącznie za wyżywienie przez cały etap wczesnej edukacji i opieki.**Szwecja:** 525 godzin w roku zostało podzielonych przez przeciętną długość roku szkolnego (178 dni) i pomnożone przez 5-dniowe tygodnie.**Wielka Brytania (ENG/WLS/NIR):** w obszarach najsilniej defaworyzowanych ekonomicznie uprawnienie to obejmuje już 2-latków.**Wielka Brytania (SCT):** 475 godzin w roku zostało podzielonych przez 38 tygodni, czyli przeciętną długość roku szkolnego.**Szwajcaria:** Jako że sytuacja jest różna w poszczególnych kantonach, Rysunek przedstawia średnią wynoszącą 20 godzin.

OPŁATY ZA USŁUGI WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI DLA MŁODSZYCH DZIECI SĄ NAJNIŻSZE W KRAJACH EUROPY WSCHODNIEJ I W KRAJACH SKANDYNAWSKICH

Opłaty za usługi wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci są zróżnicowane w poszczególnych krajach europejskich oraz w różnych typach placówek. Jako że nie jest możliwe pokazanie wszystkich elementów, na Rysunku D8 przedstawiono opłaty miesięczne obowiązujące w największych sektorach wczesnej edukacji i opieki, tj. te, które dotyczą największej liczby dzieci, bez względu na to, czy są placówki publiczne, prywatne dotowane ze źródeł publicznych lub prywatne samofinansujące się (patrz Informacje krajowe).

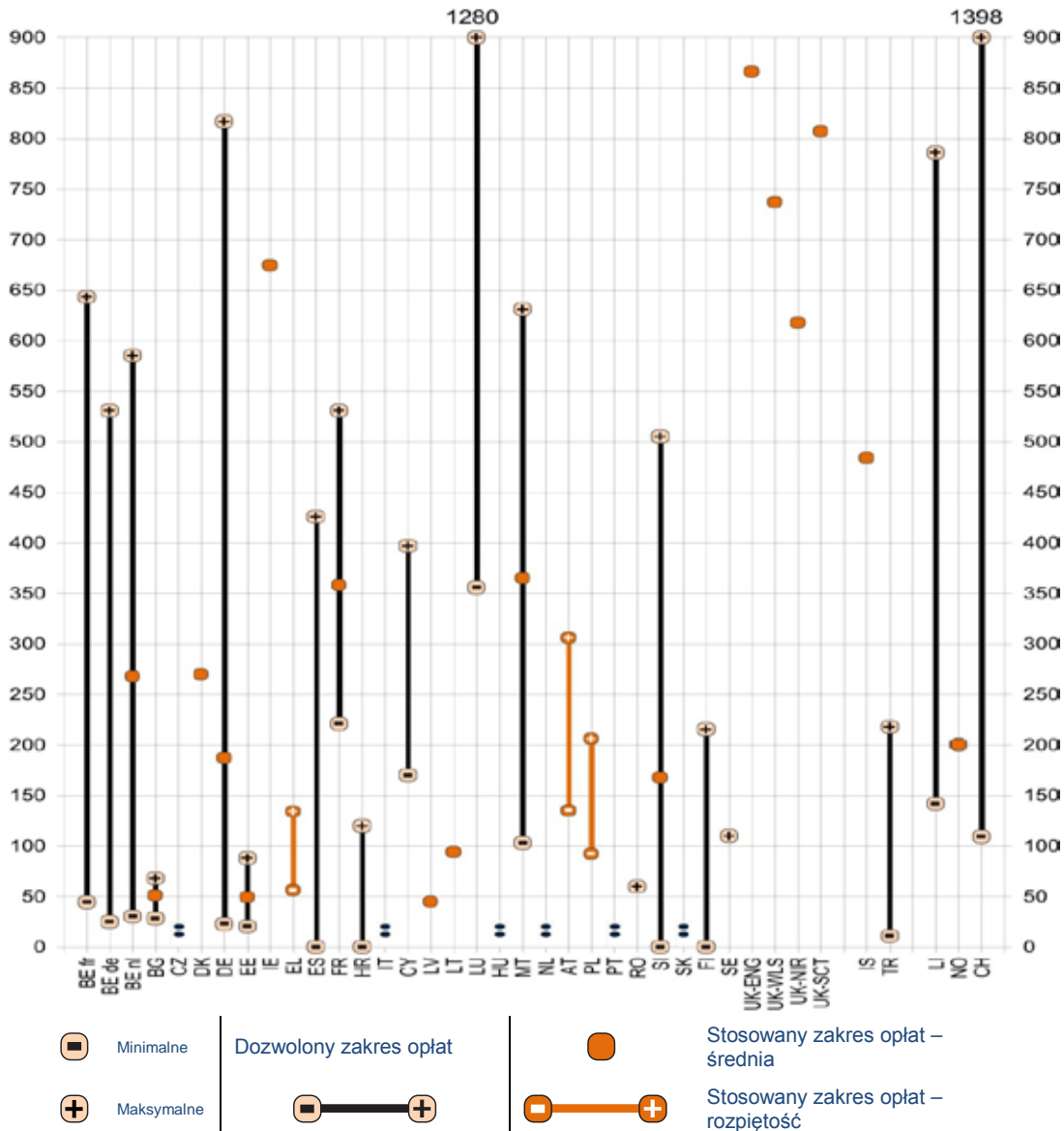
W większości systemów edukacji w Europie opłaty są regulowane w największym sektorze wczesnej edukacji i opieki, a regulacje zazwyczaj dotyczą dostawców usług będących instytucjami publicznymi. W niektórych przypadkach opłaty pobierane przez instytucje prywatne (dotowane ze źródeł publicznych) również podlegają uregulowaniom prawnym i jedynie w Turcji opłaty pobierane przez prywatne (samofinansujące się) placówki podlegają regulacji. Zazwyczaj kraje określają limity opłat z podaniem kwoty, a czasem limit ten wyrażony jest jako odsetek kosztów wczesnej edukacji i opieki, minimalnego wynagrodzenia lub dochodów rodziny. Na przykład w Danii opłaty ponoszone przez rodziców nie mogą przekraczać 25% kosztów operacyjnych. W Estonii kwoty pobierane od rodziców jednego dziecka nie mogą przekroczyć 20% płacy minimalnej. Na Węgrzech czesne i opłaty za posiłki w placówkach nie mogą przekroczyć 25% dochodu rodziny netto na jedną osobę.

Miesięczne opłaty pobierane przez placówki wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku poniżej 3 lat są najniższe w krajach Europy wschodniej. Na przykład na Łotwie, Litwie i w Rumunii usługi wczesnej edukacji i opieki są nieodpłatne na całym etapie kształcenia, rodzice płacą jedynie za posiłki dziecka (koszt to ok. 45 PPS na Łotwie, 94 PPS na Litwie i 60 PPS w Rumunii). W Bułgarii i Estonii opłaty pokrywają głównie koszty wyżywienia i ich średni koszt to ok. 50 PPS. W Chorwacji najwyższe opłaty wynoszą 120 PPS. W publicznych placówkach w Polsce średnie miesięczne opłaty wynoszą ok. 92 PPS, a w sektorze dotowanym ze środków publicznych mogą wynosić 206 PPS. W Słowenii średnie miesięczne opłaty wynoszą 168 PPS. Należy tu odnotować, że choć opłaty z tytułu usług wczesnej edukacji i opieki są niskie w tych krajach, to popyt na miejsca w placówkach dla młodszych dzieci często jest większy niż ich podaż (patrz Rysunek B12).

Natomiast w krajach skandynawskich usługi wczesnej edukacji i opieki są dostępne zarówno cenowo, jak i pod względem liczby miejsc. W Szwecji na przykład miesięczne opłaty nie mogą być wyższe niż 110 PPS. W Danii, Finlandii i Norwegii wczesna edukacja i opieka jest nieco droższa, opłaty kształtują się tam na poziomie 270 PPS, 216 PPS i 200 PPS. Wszystkie te kraje (z wyjątkiem Islandii) zapewniają prawo dostępu do dotowanych ze środków publicznych usług wczesnej edukacji i opieki dla bardzo małych dzieci (patrz Rysunek B4). Jedynie w Islandii usługi dla młodszych dzieci są głównie świadczone w formie opieki domowej (*dagforeldri*), a miesięczne opłaty wynoszą do 484 PPS. Opłaty pobierane przez placówki (*leiksskóli*), które opiekują się dziećmi w wieku powyżej 2 lat wynoszą 140 PPS.

Średnie kwoty miesięcznych opłat z tytułu usług wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci są najwyższe w krajach, gdzie przeważają usługi prywatne. Na przykład w Irlandii i w poszczególnych częściach Wielkiej Brytanii usługi wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku poniżej 3 lat nie są dotowane ze źródeł publicznych, z wyjątkiem najsilniej defaworyzowanych dzieci. Średnie miesięczne opłaty w Irlandii wynoszą 674 PPS. W Wielkiej Brytanii opłaty wahają się od 618 PPS w Irlandii Północnej do 866 PPS w Anglii. Ponadto w innych krajach maksymalne dozwolone kwoty są jeszcze wyższe. Na przykład w Luksemburgu, gdzie usługi wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci również są zdominowane przez sektor prywatny, górny pułap opłat sięga 1280 PPS. Jednak państwo zapewnia pośrednie dofinansowanie za pomocą systemu talonów (patrz Rysunek D8). W Szwajcarii limit ten został ustalony na bardzo wysokim poziomie, opłaty w placówkach dla dzieci do lat 4 (publicznych lub dotowanych ze środków publicznych) mogą wynosić nawet 1398 PPS. Niestety nie są dostępne informacje nt. średnich kwot opłat w tych krajach.

Rysunek D6: Miesięczne opłaty w placówkach dla młodszych dzieci w największych sektorach wczesnej edukacji i opieki, wyrażone w PPS, 2012/13

Opłaty uregulowane na poziomie centralnym

	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU
Uregulowane opłaty	•	•	•	•	-	-	lokalnie	•	-	•	•	•	-	lokalnie	-	Bd	Bd	•	•
	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK-ENG	UK-WLS	UK-NIR	UK-SCT	IS	TR	LI	NO	CH
Uregulowane opłaty	-	:	-	-	-	Bd	•	:	•	•	-	-	-	-	-	•	•	•	11 kantonów

Źródło: Eurydice.

Objaśnienia

Rysunek ilustruje zakres opłat stosowanych na podstawie regulacji lub stosowanej praktyki. Przedstawiono tylko placówki w największych sektorach, gdzie uczęszcza największa liczba dzieci (patrz Informacje krajowe lub Uwagi dotyczące poszczególnych krajów poniżej). Tam, gdzie przeprowadzono krajowe badania przedstawiono średnie dane. Dane z badań mogą być dostępne w krajach, gdzie opłaty nie są regulowane na poziomie centralnym.

Tam, gdzie było to możliwe, opłaty za wyżywienie zostały uwzględnione w miesięcznych kwotach. To, czy wyżywienie jest uwzględnione w opłatach, czy nie jest, uzależnione od lokalnej specyfiki w Danii, Irlandii, Wielkiej Brytanii i Norwegii. W Grecji i na Malcie rodzice przynoszą jedzenie, które jest przygotowywane przez pracowników placówki bez dodatkowych opłat.

Aby uzyskać kwotę stawek tygodniowych, stawki za godzinę zostały pomnożone przez 40, a następnie zostały przeliczone na kwoty miesięcznych opłat poprzez pomnożenie przez wskaźnik 4,345. Tak więc rzeczywiście ponoszone opłaty mogą nieco odbiegać od tych przedstawionych w raporcie.

Patrz Zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicjami „młodszych dzieci” obowiązującymi w każdym kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (BE fr, BE de): Sektor prywatny (dotowany ze źródeł publicznych).
Belgia (BE nl), Hiszpania, Chorwacja, Litwa, Rumunia, Finlandia i Turcja: Rysunek przedstawia sektor publiczny, brak danych dla sektora prywatnego.
Bułgaria: Rysunek przedstawia sektor publiczny; opłaty w placówkach prywatnych mogą sięgać 474 PPS.
Republika Czeska: Brak dokładnych danych. Ocenia się, że opłaty w placówkach publicznych wynoszą ok. 138 PPS, lecz w młodszej grupie wiekowej przeważa sektor prywatny (samofinansujący się).
Dania i Norwegia: Sytuacja jest taka sama w publicznych i prywatnych (dotowanych ze źródeł publicznych) placówkach wczesnej edukacji i opieki.
Niemcy: Dane za 2009 r. (Rauschenbach, 2012).
Irlandia: Rysunek przedstawia sektor prywatny (dotowany ze źródeł publicznych), brak danych dla sektora prywatnego (samofinansującego się). W przypadku niemowląt poniżej pierwszego roku życia średnie miesięczne opłaty wzrastają do 702 PPS.
Grecja: w placówkach prywatnych (samofinansujących się) miesięczne opłaty wahają się od 233 PPS do 746 PPS.
Hiszpania: Przedstawione opłaty podlegają regulacjom opracowanym przez Autonomiczne Wspólnoty, nie są to przepisy lokalne. Z opłat rezygnuje się w przypadku trudnej sytuacji rodzinnej.
Francja: Rysunek przedstawia przeważające usługi prywatnej opieki domowej (dotowanej ze źródeł publicznych). Opłaty w placówkach wahają się od 56 PPS do 443 PPS, średnia to 221-336 PPS.
Cypr: Rysunek przedstawia tylko sektor prywatny. W sektorze prywatnym (dotowanym ze źródeł publicznych) opłaty wahają się od 68 PPS do 193 PPS. W placówkach publicznych, do których uczęszcza jedynie 1,9% dzieci, opłaty wahają się od 108 PPS do 227 PPS.
Łotwa: Rysunek przedstawia sektor publiczny, miesięczne opłaty w placówkach prywatnych (dotowanych ze źródeł publicznych), do których uczęszcza 4,3% dzieci wahają się od 104 PPS do 624 PPS (zazwyczaj 374 PPS).
Luksemburg: Rysunek przedstawia sektor prywatny (samofinansujący się). W placówkach publicznych i prywatnych dotowanych ze środków publicznych opłaty wahają się od 41 do 966 PPS.
Malta: Rysunek przedstawia sektor prywatny (samofinansujący się). W innych sektorach opłaty są regulowane i limity miesięcznych opłat w placówkach publicznych i prywatnych (dotowanych ze źródeł publicznych) wynoszą 203 PPS i 379 PPS. Od kwietnia 2014 r. dzieci, których rodzice pracują lub uczą się mogą korzystać z nieodpłatnych usług wczesnej edukacji i opieki (również w pełnym wymiarze godzin).
Polska: Niższe kwoty odnoszą się do sektora publicznego; wyższe kwoty to średnie opłaty w sektorze prywatnym (dotowanym ze źródeł publicznych). Brak danych dla sektora prywatnego samofinansującego się
Finlandia: w 2010 r. najczęściej stosowana była najwyższa stawka opłat.
Islandia: Rysunek przedstawia prywatne usługi opieki domowej (dotowane ze źródeł publicznych), które stanowią główną formę usług dla dzieci w wieku poniżej 2 lat. W przypadku dzieci w wieku powyżej 2 lat opłaty wynoszą około 140 PPS za 8-godzinny dzień opieki – dane na podstawie opłat pobieranych przez *Leikskóli* w największej gminie (Reykjavík).
Liechtenstein: Rysunek przedstawia sektor prywatny (dotowany ze źródeł publicznych), brak danych dla sektora prywatnego samofinansującego się.
Szwajcaria: Opłaty są uregulowane w 11 z 26 kantonów w odniesieniu do placówek prywatnych (dotowanych ze źródeł publicznych) oraz w 9 kantonach w odniesieniu do placówek publicznych. Brak danych nt. średnich poziomów opłat.

DOCHÓD RODZINY STANOWI PODSTAWĘ DLA ZNIŻEK W OPŁATACH

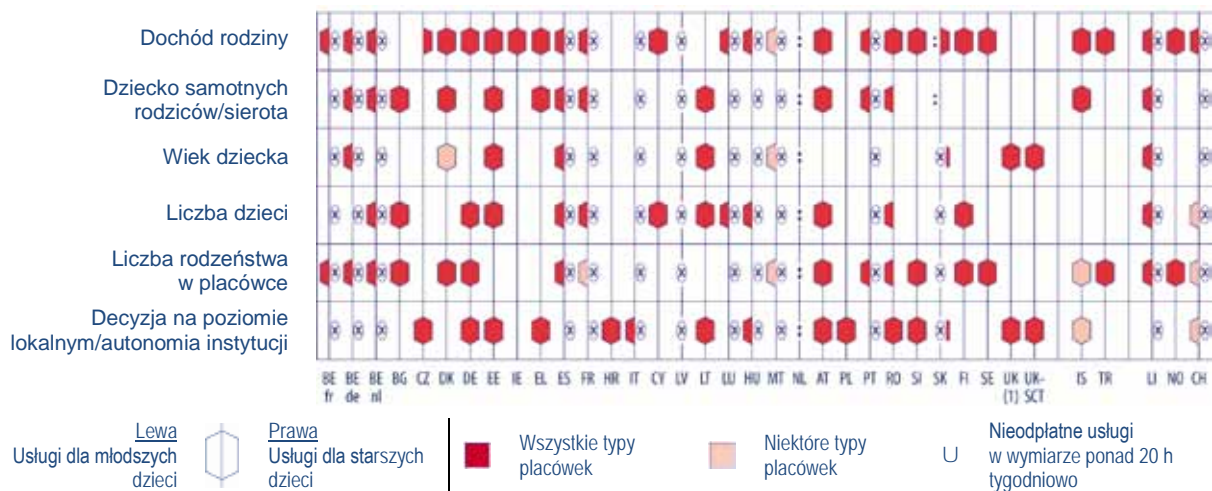
Jak pokazano na Rysunku D6, opłaty z tytułu usług wczesnej edukacji i opieki w niektórych krajach mogą być relatywnie wysokie. Dlatego w celu zwiększenia dostępności wczesnej edukacji i opieki w większości krajów oferowane są zniżki lub nawet zwolnienia z opłat, które są uzależnione od określonych kryteriów. Kryteria te najczęściej zasadzają się na potrzebach i obejmują dochód rodziny. To kryterium jest brane pod uwagę przy udzielaniu zniżek w 25 krajach Europy. Ponadto na Łotwie, Węgrzech i Słowacji darmowe posiłki są zapewniane dzieciom z biednych rodzin.

Liczba dzieci w rodzinie to drugie najczęściej stosowane kryterium. Na przykład na Litwie opłaty pobierane przez placówki publiczne mogą zostać obniżone o 50% w przypadku rodzin z trojgiem lub większą liczbą dzieci. Również liczba dzieci uczęszczających do przedszkola jest często brana pod uwagę. Na przykład w Słowenii władze centralne pokrywają część opłat w przypadku, gdy więcej niż jedno dziecko w rodzinie uczęszcza do placówki wczesnej edukacji i opieki (*vrtec*). Jeżeli dwoje lub więcej dzieci w rodzinie uczęszcza do tej samej placówki, również prywatni dostawcy usług zobowiązani są do zapewnienia zniżek.

Wiek dziecka również ma tu znaczenie, ponieważ opłaty z tytułu usług dla młodszych dzieci są często wyższe. Prawdopodobnie wynika to z faktu, że koszty personelu są wyższe w przypadku tej grupy wiekowej, jako że wskaźnik dziecko/nauczyciel jest niższy.

W poszczególnych krajach stosowane są jeszcze różne inne kryteria. Na przykład w niektórych regionach Norwegii i Szwajcarii władze publiczne zapewniają dotacje. Na Litwie przysługuje zniżka w opłatach, jeśli jedno z rodziców uczęszcza do szkoły (wyższej) w pełnym wymiarze godzin. W Islandii opłaty mogą zostać obniżone w przypadku, gdy oboje rodzice się uczą. W Liechtensteinie status zatrudnienia jest brany pod uwagę i zniżki udzielane są rodzinom przedsiębiorców.

Rysunek D7: Czynniki brane pod uwagę przy udzielaniu zniżek lub zwolnień z opłat, 2012/13

Źródło: Eurydice.

UK (1) = UK-ENG/WLS/NIR

Objaśnienie

Udział w nieodpłatnych zajęciach przez rok lub dwa nie jest tutaj brany pod uwagę. Przypadki szczególne, takie jak dzieci niepełnosprawne/dzieci niepełnosprawnych rodziców lub ofiary przemocy nie są brane pod uwagę. Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (BE nl): Jedynie w placówkach publicznych i prywatnych (dotowanych ze źródeł publicznych).

Dania: Opłaty są niższe dla dzieci powyżej 3 lat uczęszczających do placówek (*daginstitutioner*).

Francja: „Liczba rodzeństwa w placówce” jest brana pod uwagę jedynie w żłobkach (*crèches*).

Litwa: Od czerwca 2013 r. nie obowiązują krajowe regulacje w sprawie zniżek opłat i od tego czasu instytucje podejmują autonomiczne decyzje.

Malta: Tylko „dochód rodziny” jest brany pod uwagę w placówkach prywatnych (dotowanych ze źródeł publicznych), „liczba rodzeństwa w placówce” i „wiek dziecka” (wyższe opłaty w przypadku dzieci poniżej określonego wieku) są brane pod uwagę tylko w placówkach prywatnych.

Islandia: „Liczba rodzeństwa w placówce” jest brana pod uwagę tylko w placówkach (*leikskóli*) i w niektórych przypadkach w ramach dziennej opieki domowej.

Szwajcaria: Dane przedstawiają najczęściej występujące podstawy stosowania zniżek w kantonach.

ULGI PODATKOWE TO NAJCZĘŚCIEJ STOSOWANA FORMA WSPRACIA FINANSOWEGO DLA RODZICÓW

Ważnym elementem finansowania wczesnej edukacji i opieki jest ukierunkowane wsparcie dla rodziców, którzy ponoszą koszty wczesnej edukacji i opieki. Choć we wszystkich krajach europejskich stosowane są zasiłki rodzinne, nie są one powiązane z uczestnictwem we wczesnej edukacji i opiece. Zazwyczaj są one przyznawane, gdy rodzi się dziecko i są wypłacane do czasu ukończenia obowiązkowej edukacji. Podobnie ulgi podatkowe dla rodzin z dziećmi są szeroko stosowane w Europie i także będąc uniwersalnym uprawnieniem, nie są powiązane z uczestnictwem we wczesnej edukacji i opiece (aby uzyskać więcej informacji, patrz EACEA/Eurydice, 2012, ss. 102-104).

Jednak wsparcie finansowe dla rodzin jest czasem bezpośrednio powiązane z uczęszczaniem przez dziecko do placówki wczesnej edukacji i opieki. W ten sposób, dzięki obniżeniu ponoszonych kosztów rządy chcą zachęcić rodziców do posyłania dzieci do placówek wczesnej edukacji i opieki. Najczęściej stosowaną formą wsparcia finansowego dla rodziców są ulgi podatkowe, które umożliwiają odliczenie kosztów wczesnej edukacji i opieki od zobowiązań podatkowych. Jednak ten typ finansowania wczesnej edukacji i opieki może nie być dostępny dla ubogich rodzin, których zarobki nie są na tyle wysokie, by rodziny płaciły te podatki. W Niemczech, na Malcie, Słowacji w Austrii, Portugalii, Wielkiej Brytanii i Norwegii ulgi podatkowe przysługują od opłat pobieranych przez cały etap edukacji przedszkolnej. W krajach tych rodziny, które posiadają dokumenty potwierdzające wydatki poniesione za usługi zinstytucjonalizowanej lub domowej wczesnej edukacji i opieki upoważnione są do korzystania z ulg podatkowych. W Belgii, Francji, Włoszech i w niemal wszystkich kantonach w Szwajcarii, ulgi podatkowe przyznawane są rodzicom dzieci, które korzystają z odpłatnych usług wczesnej edukacji i opieki do czasu, aż dziecko zacznie korzystać z nieodpłatnych usług na poziomie ESCED 0. We Włoszech na przykład

ulgi podatkowe przyznawane są rodzinom z dziećmi w wieku poniżej 3 lat uczęszczających do *nido d'infanzia*. We Francji ulgi podatkowe przyznawane są rodzicom dzieci, które korzystają z domowej wczesnej edukacji i opieki (która stanowi główną formę wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci). W niektórych krajach rodzicom dzieci uczęszczających do placówek na poziomie ISCED 0 ulgi podatkowe mogą zostać przyznane w odniesieniu do dodatkowych godzin opieki, a na Malcie rodzicom, którzy zapiszą dzieci do prywatnych placówek, które świadczą usługi odpłatnie.

Niektóre kraje przyznają ulgi podatkowe rodzicom dzieci, które uczęszczają do placówek na poziomie ISCED 0, ale nie młodszych dzieci. W Bułgarii możliwe jest odliczenie podatków związanych z wydatkami na edukację dzieci w wieku powyżej 3 lat uczęszczających do placówek na poziomie ISCED 0. W Hiszpanii ulgi podatkowe przyznawane są rodzicom starszych dzieci uczęszczających do prywatnych placówek wczesnej edukacji i opieki w niektórych Autonomicznych Wspólnotach.

Kilka krajów zapewnia specjalne zasiłki rodzinne lub dotacje na podstawie uczestnictwa dziecka we wczesnej edukacji i opiece. Takie zasiłki przyznawane są w Grecji, niektórych Autonomicznych Wspólnotach w Hiszpanii, we Francji i Finlandii. We Francji zasiłki przyznawane są na dzieci korzystające z opieki domowej lub na dzieci w wieku poniżej 3 lat uczęszczające do żłobków (*crèches*); w Hiszpanii zasiłki rodzinne wypłacane są na młodsze dzieci uczęszczające do placówek wczesnej edukacji i opieki. W Finlandii zasiłki na dzieci są przyznawane w przypadku, gdy uczęszczają one do prywatnych placówek.

W kilku krajach rozdawane są talony, jako forma ukierunkowanego wsparcia dla rodzin, których dzieci uczęszczają do placówek wczesnej edukacji i opieki. W Hiszpanii, Madryt i Walencja zapewniają *Cheque Guardería*. We Francji pracodawcy mogą zapewnić pracownikom „talony na usługi ogólne” (CESU), którymi można płacić za usługi opieki domowej. We Włoszech regiony zapewniają talony w odniesieniu do usług wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku poniżej 3 lat. W Luksemburgu rodzice, których dzieci uczęszczają do prywatnych placówek opieki dziennej (zinstytucjonalizowanej lub domowej) otrzymują talony obniżające koszty opieki nad dzieckiem. W Wielkiej Brytanii, w ramach programu Childcare Voucher, pracownicy zapewniają pracownikom talony na opiekę nad dzieckiem (w tym talony przyznawane w zamian za obniżenie wynagrodzenia pracownika – zwane *'salary sacrifice'*). Talony mogą mieć wpływ na kwotę zasiłków otrzymywanych przez rodziców, dlatego w zasadzie stanowią one kolejną formę ulgi podatkowej.

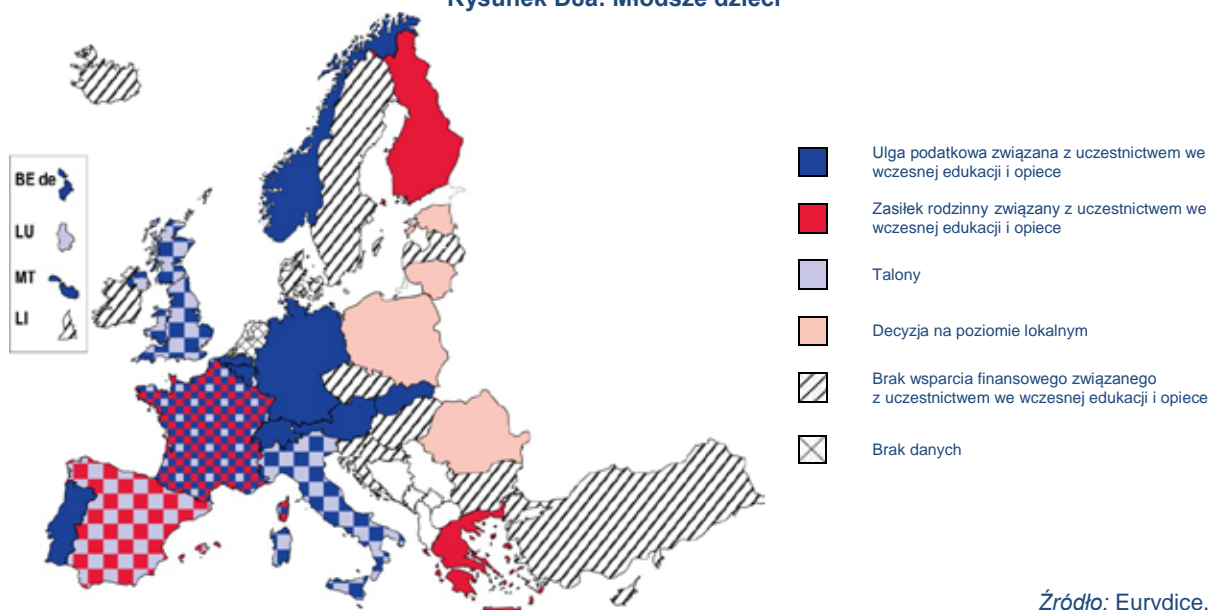
Niektóre kraje zapewniają kilka z wyżej wymienionych form jednocześnie. We Francji rodzice dzieci w wieku poniżej 3 lat korzystających z usług opieki domowej mogą korzystać z ulg podatkowych i otrzymywać talony, podczas gdy zasiłki rodzinne przysługują rodzicom dzieci uczęszczających do placówek (*crèches*). W niektórych regionach we Włoszech i w Wielkiej Brytanii dostępne są zarówno ulgi podatkowe, jak i talony. W Niemczech dwa landy (Hamburg i Berlin) oraz kilka gmin zapewnia talony jako uzupełnienie krajowego systemu ulg podatkowych.

Kilka systemów edukacji (Belgia (Wspólnota flamandzka), Bułgaria, Słowacja, Węgry, Portugalia i Liechtenstein) zapewnia dodatkowe zasiłki rodzinne dla rodzin z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (jak przedstawiono na Rysunku G1). Środki te stanowią uzupełnienie normalnie przysługujących zniżek w opłatach pobieranych przez placówki wczesnej edukacji i opieki dotowane ze źródeł publicznych. Aby uzyskać takie zasiłki, zazwyczaj wymagane jest przedstawienie potwierdzenia regularnego uczęszczania do placówki i dochodu rodziny niższego niż określony próg.

Na przykład w Belgii (Wspólnota flamandzka), rodziny o niskim poziomie dochodów mogą ubiegać się o dodatkowy zasiłek rodzinny w przypadku, gdy dziecko uczęszcza do placówki edukacji przedszkolnej. Od wieku 5. lat regularne uczęszczanie do *Kleuteronderwijs* stanowi uprawnienie do otrzymywania tego zasiłku. Podobnie w Bułgarii przyznawane są comiesięczne zasiłki dla rodzin o niskim poziomie dochodów, których dzieci regularnie uczęszczają do obowiązkowych zerówek w przedszkolach lub szkołach. Na Słowacji państwo zapewnia specjalne dotacje dla dzieci w wieku powyżej 3 lat, które uczęszczają do placówek (*materská škola*) i są zagrożone wykluczeniem społecznym. Niewielka dotacja celowa (48,2 PPS na dziecko rocznie) jest zapewniana na pokrycie kosztów wszelkich niezbędnych materiałów edukacyjnych. Na Węgrzech, jeżeli dziecko pochodzi z ubogiej rodziny o niskim poziomie wykształcenia i regularnie uczęszcza do placówki wczesnej edukacji i opieki przez przynajmniej 6 h dziennie, rodzinie dwa razy do roku przyznawany jest zasiłek celowy wynoszący 118 PPS. W Portugalii dzieci i uczniowie pochodzący z rodzin defaworyzowanych ze względów społeczno-ekonomicznych i uczęszczający do publicznych instytucji edukacyjnych (od poziomu ISCED 0) są uprawnieni do dodatkowej pomocy, która może przybrać formę nieodpłatnego transportu, darmowych posiłków, nieodpłatnych dodatkowych godzin pobytu w przedszkolu i szkole, czy nieodpłatnych materiałów szkolnych lub gotówki. Aby otrzymać pomoc, rodziny muszą przedstawić zaświadczenie o rocznych dochodach.

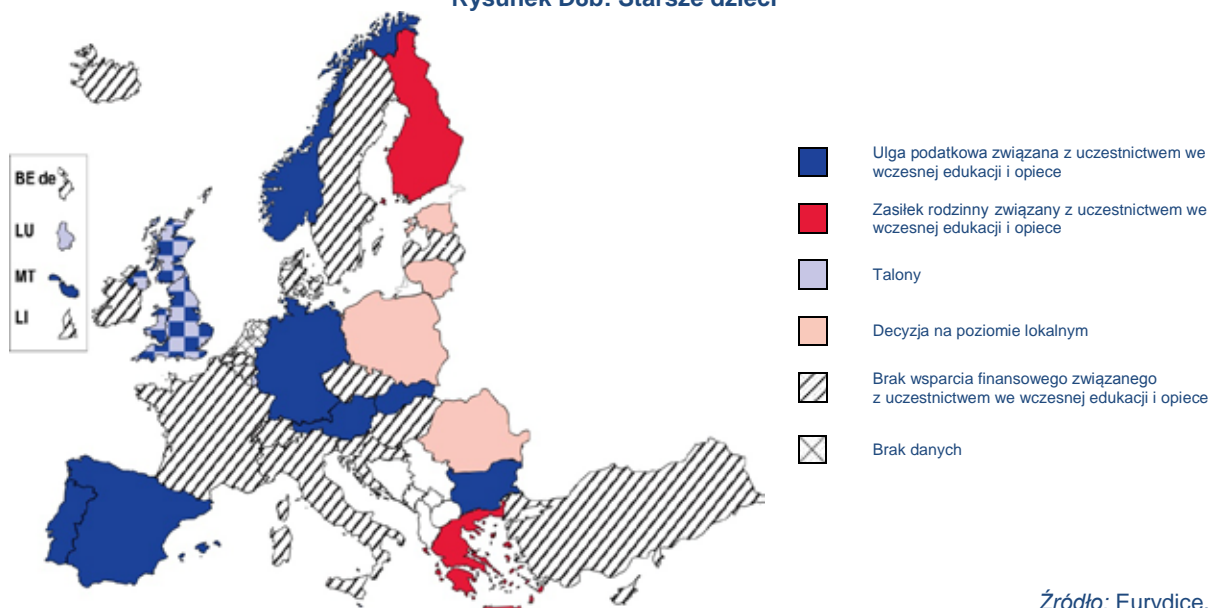
Rysunek D8: Rodzaje wsparcia finansowego zapewnianego rodzicom dzieci uczestniczących we wczesnej edukacji i opiece, 2012/13

Rysunek D8a: Młodsze dzieci

Źródło: Eurydice.

Rysunek D8b: Starsze dzieci

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Niemcy: Dwa landy (Hamburg i Berlin) oraz kilka gmin zapewnia talony na usługi wczesnej edukacji i opieki.

Hiszpania: Środki te stosowane są tylko w kilku Autonomicznych Wspólnotach. W odniesieniu do starszych dzieci – środki mają zastosowanie tylko do prywatnych placówek pobierających opłaty.

Francja: Ulgi podatkowe i talony są oferowane tylko w odniesieniu do usług opieki domowej (*assistant(e)s maternell(e)s agré(e)s*).

Włochy: „Młodsze dzieci” – ulgi podatkowe są dostępne na poziomie krajowym, talony są dystrybuowane na poziomie regionalnym.

Malta: Ulgi podatkowe są przyznawane rodzicom dzieci w wieku powyżej 2 lat i 9 miesięcy uczęszczających do prywatnych (samofinansujących się) placówek. Pozostałe usługi wczesnej edukacji i opieki są nieodpłatne.

Finlandia: Zasilek na opiekę nad dzieckiem jest przyznawany, jeżeli dziecko uczęszcza do prywatnej placówki wczesnej edukacji i opieki.

ŚREDNI WKŁAD GOSPODARSTW DOMOWYCH W WYDATKI NA EDUKACJĘ NA POZIOMIE ISCED 0 WYNOŚI 14,4%

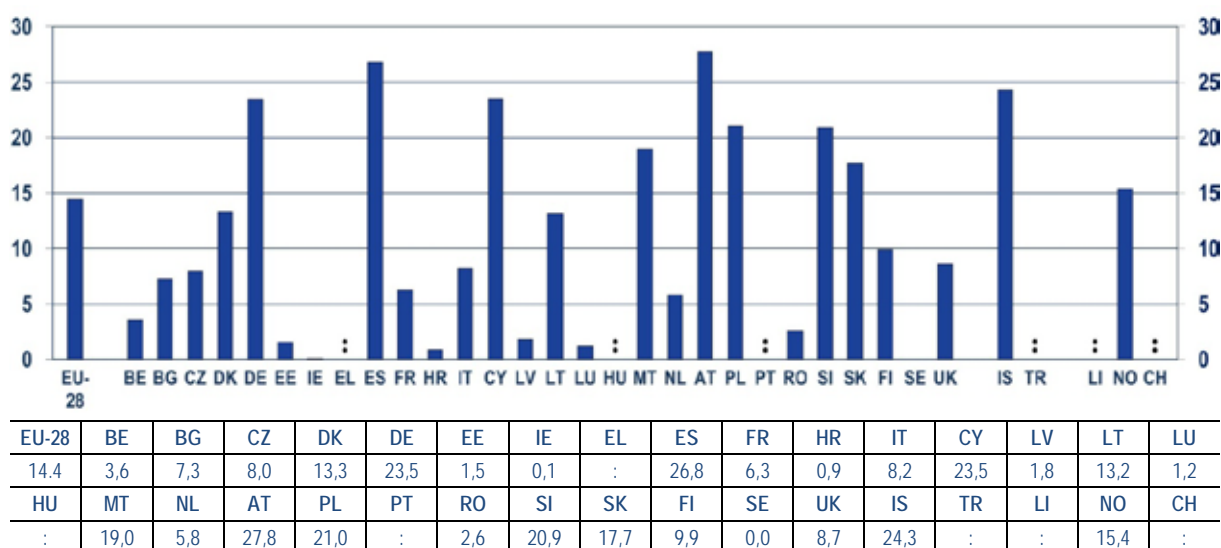
Według danych Eurostatu, w EU-28 średnio około 14,4% nakładów na wczesną edukację i opiekę na poziomie ISCED 0 pochodzi ze źródeł prywatnych. Nakłady te obejmują głównie wydatki gospodarstw domowych na opłaty za czesne (patrz Rysunek D6) oraz wszystkie inne płatności na rzecz instytucji edukacyjnych z tytułu dodatkowych usług, takich jak posiłki, opieka zdrowotna w placówce edukacyjnej oraz transport z i do placówki. Z drugiej strony wydatki na edukację ze środków publicznych obejmują bezpośrednie dofinansowanie dla publicznych instytucji edukacyjnych, dotacje do działalności edukacyjnej prywatnych dostawców usług wczesnej edukacji i opieki, oraz transfery do prywatnych gospodarstw domowych (np. zasiłki rodzinne). Jako że Rysunek D9 przedstawia wkład ze źródeł prywatnych w łączne wydatki na edukację na poziomie ISCED 0, może służyć jako wskaźnik podsumowujący informacje nt. finansowania ze środków publicznych i prywatnych przedstawione w niniejszym rozdziale.

W Danii na przykład podział pomiędzy wydatkami publicznymi i prywatnymi jest zdeterminowany przez przepis stanowiący, że opłaty ponoszone przez rodziców nie mogą być wyższe niż 25% kosztów operacyjnych ponoszonych przez placówkę. Po odjęciu innych dotacji, zniżek i zwolnień z opłat, odsetek wydatków ze źródeł prywatnych pozostaje na poziomie 13,3% – nieco poniżej średniej dla UE.

Wydatki na edukację na poziomie ISCED 0 pochodzące ze źródeł prywatnych stanowią ponad 20% wydatków w Niemczech, Hiszpanii, na Cyprze, w Austrii, Polsce, Słowenii i Islandii. Co ciekawe, w Hiszpanii i Polsce, usługi wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku od lat 3 są nieodpłatne (przez 25 godzin w tygodniu, patrz Rysunek D5), jednak wkład rodziców z tytułu posiłków, dodatkowych godzin i zajęć dodatkowych nadal stanowi znaczny procent łącznych wydatków. W Polsce, od września 2013 r. wprowadzono limit opłat z tytułu dodatkowych godzin, a zajęcia dodatkowe są nieodpłatne.

Natomiast wydatki gospodarstw domowych na edukację na poziomie ISCED 0 wynoszą mniej niż 4% łącznych wydatków w Belgii, Estonii, Irlandii, Chorwacji, na Łotwie, w Luksemburgu, Rumunii i Szwecji. Edukacja na poziomie ISCED 0 jest w pełni nieodpłatna tylko w Belgii, Irlandii, na Łotwie, w Luksemburgu i Rumunii. Wydatki gospodarstw domowych na edukację na poziomie ISCED 0 w tych krajach mogą obejmować opłaty za wyżywienie i dodatkowe godziny. Jednak w Estonii, Chorwacji i Szwecji, opłaty te są na bardzo niskim poziomie i obejmują tylko wyżywienie (patrz Rysunek D6).

|| Rysunek D9: Odsetek łącznych wydatków na edukację (na poziomie ISCED 0) ze źródeł prywatnych, 2010

Źródło: Eurostat, UOE, luty 2014 r.

Objaśnienie

Wydatki gospodarstw domowych i innych organizacji prywatnych (w tym prywatnych spółek, instytucji religijnych i innych organizacji non-profit) obejmują opłaty za czesne i wszystkie inne bezpośrednie lub pośrednie opłaty ponoszone przez rodziny, na przykład płatności za materiały, sprzęt i usługi. Opieka dzienna lub popołudniowa zapewniana przez przedszkola lub szkoły nie jest uwzględniona. Informacje nt. płatności na rzecz instytucji edukacyjnych ze strony „innych organizacji prywatnych” nie są dostępne w większości krajów. Aby zapoznać się z definicją terminu „gospodarstwo domowe” i „ISCED 0”, patrz Glosariusz.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Belgia: Wydatki nie obejmują instytucji prywatnych (samofinansujących się) we Wspólnocie niemieckojęzycznej.

Estonia: Prywatne wydatki nie obejmują płatności na rzecz instytucji publicznych.

Irlandia: Płatności od prywatnych organizacji innych niż gospodarstwa domowe na rzecz instytucji edukacji nie występują. Podczas gdy większość usług przedszkolnych w Irlandii jest świadczona przez instytucje prywatne, rząd płaci tym prywatnym instytucjom za jeden rok edukacji przedszkolnej.

Chorwacja: Wydatki nie obejmują instytucji prywatnych.

Polska: Wydatki nie obejmują instytucji prywatnych.

Portugalia: Transfery publiczne do prywatnych organizacji innych niż gospodarstwa domowe nie mają miejsca. Międzyrządowe transfery na rzecz edukacji nie występują. Rząd na poziomie lokalnym nie ponosi wydatków na edukację.

Finlandia: Wydatki na opiekę nad dziećmi w przedszkolach nie są uwzględnione po tym, jak obliczono teoretyczne kwoty wydatków na elementy opieki i edukacji.

ZASIŁKI OPIEKUŃCZE DOSTĘPNE SĄ JEDYNIEM W KILKU KRAJACH

Większość krajów europejskich zachęca rodziców do zapisywania dzieci do placówek wczesnej edukacji i opieki. Jak przedstawiono w poprzednich rozdziałach, poczyniono wiele wysiłków, aby zwiększyć dostępność miejsc, dostępność cenową i jakość wczesnej edukacji i opieki. Niemniej jednak niektóre kraje w swoich politykach zapewniają wybór rodzicom i oferują zasiłki opiekuńcze tym rodzicom, którzy zdecydują nie posyłać dzieci w wieku przedszkolnym do publicznych lub dotowanych ze środków publicznych placówek opieki. Zasiłki opiekuńcze (*ang. 'cash-for-childcare'*) są na dość niskim poziomie i mogą być pobierane do czasu, aż dziecko ukończy 3 lata.

Zasiłki opiekuńcze w najczystszej formie są wypłacane w krajach skandynawskich. (Finlandia, Szwecja i Norwegia). W Finlandii zasiłki opiekuńcze, wprowadzone w 1985 r., mogą być pobierane przez rodziny, które posiadają przynajmniej jedno dziecko w wieku poniżej 3 lat, które nie korzysta z publicznej wczesnej edukacji i opieki. Maksymalna wysokość miesięcznego świadczenia na jedno dziecko wynosi 275 PPS. Możliwe jest uzyskanie dodatku opiekuńczego dla najbardziej potrzebujących rodzin, związanego z poziomem dochodów, który wynosi 147 PPS. Świadczenia na niższym poziomie są wypłacane w przypadku każdego kolejnego dziecka w wieku przedszkolnym nieuczestniczącego we wczesnej edukacji i opiece. Niektóre władze lokalne wypłacają również zasiłki z budżetu gminy. Od 2008 r. większość gmin w Szwecji zapewnia miesięczne zasiłki rodzicom, którzy nie korzystają z dotowanych ze środków publicznych usług wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku 1-3 lat. Maksymalna wysokość świadczenia to 263 PPS miesięcznie na jedno dziecko.

W Norwegii, od 1998 r., rodzice dzieci w wieku 1-2 lat, które nie uczęszczają do dotowanych ze środków publicznych placówek wczesnej edukacji i opieki (*barnehager*), są uprawnieni do zasiłków opiekuńczych, które można otrzymywać w pełnej kwocie lub na poziomie 50%, w zależności od liczby godzin uczestnictwa. W 2013 r. pełna kwota świadczenia wynosiła 430 PPS w przypadku dzieci w wieku 13-18 miesięcy i 284 PPS w przypadku dzieci w wieku 19-23 miesięcy.

W Bułgarii zasiłek opiekuńczy wynoszący 114 PPS przysługuje rodzicom dzieci w wieku 3-6 lat, które nie mogą uczęszczać do publicznych placówek wczesnej edukacji i opieki (*detska gradina*).

W Niemczech, w sierpniu 2013 r., został wprowadzony zasiłek opiekuńczy (*Betreuungsgeld*) dla rodziców, którzy chcą opiekować się dzieckiem w domu, zamiast posyłać je do placówki dotowanej ze środków publicznych (*Kindertageseinrichtung*). Zasiłek przysługuje rodzicom dzieci w wieku 15-36 miesięcy i wynosi 96 PPS miesięcznie. Od sierpnia 2014 r. wymiar zasiłku wzrośnie do 144 PPS.

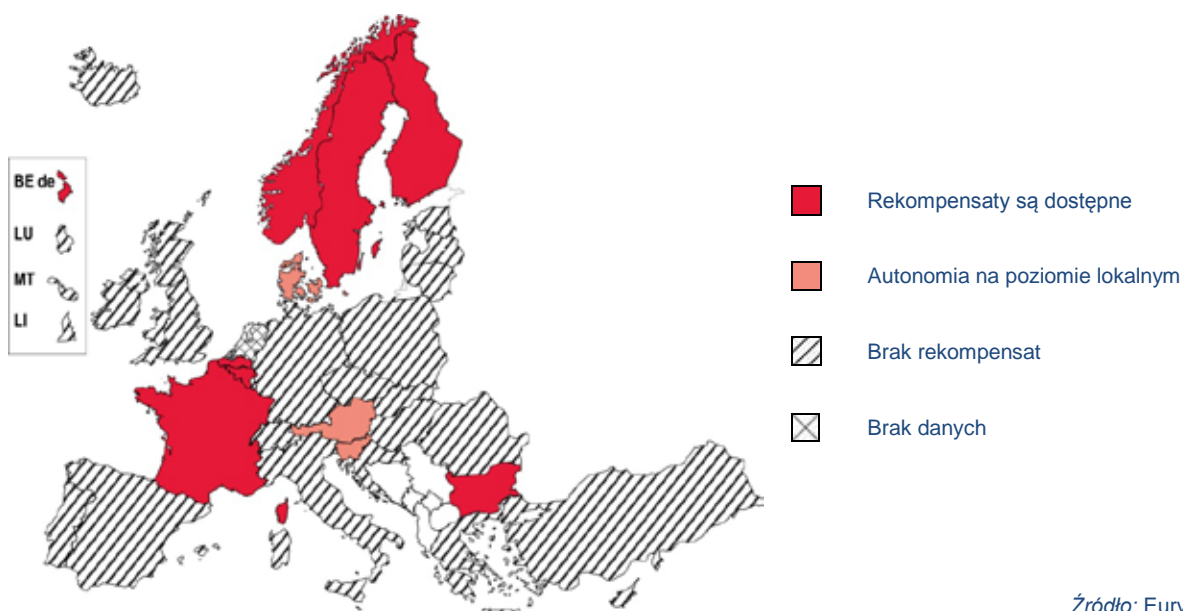
W Danii, Austrii i Słowenii, gminy lub regiony mogą decydować o tym, czy zapewniać rodzicom zachęty do nieposyłania dzieci do placówek wczesnej edukacji i opieki dotowanych ze źródeł publicznych. W Austrii wysokość wypłacanych kwot i wiek dzieci są zróżnicowane. Na przykład,

w Górnej Austrii roczny zasiłek wynoszący 639 PPS jest przyznawany rodzicom dzieci w wieku 3-5 lat, które nie uczęszczają do *Kindergarten*.

Poza zasiłkami stosowane są również inne rekompensaty dla rodzin, które nie posyłają dzieci do placówek wczesnej edukacji i opieki. W Belgii rodzice, którzy nie ubiegają się o ulgi podatkowe z tytułu wydatków poniesionych na usługi wczesnej edukacji i opieki są uprawnieni do innej, jednak znacznie niższej ulgi podatkowej (maksymalnie 483 PPS rocznie, co stanowi mniej niż 25% odliczenia podatkowego przysługującego rodzicom, których dzieci uczęszczają do placówek opieki).

Wyżej wymienione programy dotyczą wyłącznie uczestnictwa dzieci we wczesnej edukacji i opiece i nie są uzależnione od statusu zatrudnienia rodziców. We Francji zasiłki opiekuńcze są powiązane z zatrudnieniem rodziców. Jedno z rodziców dziecka w wieku poniżej 3 lat, które nie pracuje lub pracuje w niepełnym wymiarze godzin, jest uprawnione do miesięcznego świadczenia (*le complément de libre choix d'activité* – CLCA) wynoszącego maksymalnie 501 PPS. Dzieci rodziców otrzymujących świadczenie mogą uczęszczać do placówek wczesnej edukacji i opieki tylko w ograniczonym wymiarze godzin.

Rysunek D10: Świadczenia dla rodziców, których dzieci nie uczęszczają do placówek wczesnej edukacji i opieki, 2012/13

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Urlop wychowawczy nie jest uważany za świadczenie (zasiłek opiekuńczy), ponieważ nie jest powiązany z uczestnictwem dziecka we wczesnej edukacji i opiece. Jednak zasiłki opiekuńcze są zwykle wypłacane bez względu na status zatrudnienia rodziców i mogą być pobierane przez rodziców będących na urlopie wychowawczym.

Uwaga dotycząca kraju

Niemcy: Zasiłek opiekuńczy został wprowadzony w sierpniu 2013 r.

W Komunikacie Komisji Europejskiej z 2011 r. w sprawie wczesnej edukacji i opieki stwierdzono, że ⁽¹¹⁾ „kompetencje kadry mają kluczowe znaczenie dla wysokiej jakości wczesnej edukacji i opieki. Przyciąganie, kształcenie oraz zatrzymywanie odpowiednio wykwalifikowanej kadry stanowi wielkie wyzwanie. [...] Ponadto zakres problemów, z jakimi osoby te się stykają, a także różnorodność dzieci, którymi się opiekują, wymaga nieustającej refleksji nad praktyką pedagogiczną oraz systemowego podejścia do profesjonalizacji.”

Niniejszy rozdział poświęcony jest kadrze wczesnej edukacji i opieki, przy czym dotyczy on jedynie osób, które mają bezpośredni kontakt z dziećmi i których obowiązki obejmują faktyczną edukację i opiekę. Nie dotyczy on natomiast pracowników pełniących role związane z obsługą, np. przygotowywaniem posiłków czy sprzątaniami placówek, ani pracowników opieki zdrowotnej, takich jak lekarze czy pielęgniarki, którzy zajmują się wyłącznie zdrowiem dzieci w warunkach wczesnej edukacji i opieki, np. przeprowadzając bilanse zdrowotne lub udzielając pierwszej pomocy. Rozdział ten nie zajmuje się również kadrą pomocniczą czy specjalistyczną pracującą z dziećmi ze specjalnymi potrzebami lub defaworyzowanymi – wyjątek stanowi Rysunek E6.

Rozdział ten koncentruje się głównie na kwestiach związanych z kształceniem i doskonaleniem zawodowym kadry zaangażowanej w codzienną edukację i opiekę nad dziećmi w placówkach, oraz na wymaganiach wobec opiekunów dzieci we wczesnej edukacji i opiece domowej. Zagadnienia dotyczące kadry specjalistycznej wspomagającej kadrę zwykłą oraz wymagania, które należy spełnić, aby stać się dyrektorem placówki wczesnej edukacji i opieki zostały omówione oddzielnie.

PLACÓWKI WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI CZĘSTO ZATRUDNIAJĄ ZRÓŻNICOWANĄ KADRĘ

W obrębie jednego kraju w codzienną edukację i opiekę nad dziećmi zaangażowanych jest często szereg osób wykonujących różne zawody. Ponadto osoby pełniące podobne role mogą również posiadać różne tytuły zawodowe, co bardzo utrudnia analizę tego skomplikowanego obszaru.

We Francji większość pracowników w żłobkach (*crèche*) stanowią opiekunki (*auxiliaire en puériculture*), od których wymaga się jedynie wykształcenia średniego. Jednakże większość żłobków zatrudnia również kadrę pedagogiczną – wychowawców małych dzieci (*éducateur des jeunes enfants*) i pielęgniarki (*puéricultrice*), posiadających wykształcenie na poziomie ISCED 5 (studia pierwszego stopnia).

W Wielkiej Brytanii (w Anglii, Walii i Irlandii Północnej) nie istnieje jeden zbiór tytułów zawodowych dla osób zajmujących się wczesną edukacją i opieką. Najbardziej typowe i najlepiej znane są określenia „kadra pomocnicza wczesnej edukacji” (*early years support staff*) i opiekunka (*nursery nurse*) (obie grupy posiadają wykształcenie na poziomie ISCED 3), oraz asystentka opiekunki (*nursery assistant*) nieposiadająca kwalifikacji formalnych. Stosowane są również inne tytuły zawodowe, np. specjalista lub wychowawca wczesnej edukacji (*early years practitioner, early years educator*), nauczyciel etapu początkowego (*foundation stage teacher*) i asystent przedszkolny (*pre-school assistant*). Osoby posługujące się tymi tytułami mogą mieć różne kwalifikacje.

Pomimo tych różnic, do celów niniejszego raportu kadrę wczesnej edukacji i opieki posiadającą stały kontakt z dziećmi podzielono na następujące trzy główne kategorie:

a) **Kadra pedagogiczna:** nauczyciele (wychowania przedszkolnego)/pedagodzy/wychowawcy.

Kadra pedagogiczna posiada na ogół wyższe wykształcenie pedagogiczne (patrz Rysunek E2); ponosi ona główną odpowiedzialność za edukację i opiekę nad dziećmi w placówkach wczesnej edukacji i opieki. Jej obowiązki obejmują na ogół opracowywanie i realizację bezpiecznych i odpowiednich dla rozwoju dzieci zajęć, zgodnie ze wszystkimi obowiązującymi programami (nauczania) (patrz rozdział F). Osoby te stwarzają możliwości twórczej ekspresji poprzez sztukę, teatr, zabawę i muzykę. W niektórych krajach personel należący do tej kategorii może ubiegać się o wyższe stanowiska w placówce edukacyjnej, takie jak kierownik, koordynator lub dyrektor.

W niektórych krajach stosuje się dwa różne tytuły rozróżniające podobną kadrę pracującą w różnych placówkach – „wychowawca” to termin często stosowany wobec osób pracujących z młodszymi

⁽¹¹⁾ KOM(2011) 66 wersja ostateczna.

grupami dzieci w placówkach opieki dziennej, natomiast termin „nauczyciel” odnosi się do osób w placówkach przedszkolnych. Takie rozróżnienie funkcjonuje w Grecji, Francji i Włoszech. Jednakże o ile w Grecji czas trwania kształcenia początkowego wychowawców i nauczycieli jest taki sam (przy czym różne są treści kształcenia), o tyle we Francji i Włoszech wymagania dotyczące kwalifikacji nauczycieli są wyższe.

Kadra pedagogiczna występuje w dwóch trzecich krajów w placówkach dla młodszych dzieci oraz we wszystkich krajach w placówkach dla starszych dzieci. W jednej trzeciej państw tylko kadra pedagogiczna bezpośrednio pracuje ze starszymi dziećmi.

b) **Kadra opiekuńcza:** opiekunki i pielęgniarki odpowiadające za sprawowanie opieki i pomoc dzieciom.

W większości krajów opiekunki kształcone są na szczeblu średnim drugiego stopnia (patrz Rysunek E2). Rola kadry opiekuńczej jest różna dla różnych placówek, przy czym zauważa się dwa główne modele:

- Kadra opiekuńcza pracująca samodzielnie w niektórych placówkach wyłącznie dla młodszych dzieci. Osoby te rozpoznają i zaspokajają potrzeby dzieci związane z opieką, pomocą i nauką. Obejmuje to również opracowywanie i realizację zajęć dydaktycznych. Kadra opiekuńcza może być wspierana przez personel pomocniczy lub asystentów.
- Kadra opiekuńcza pracująca jako zespół wraz z kadrami pedagogicznymi. W tym przypadku jej rola polega bardziej na wspieraniu kadry pedagogicznej. Ten rodzaj struktury kadrowej można spotkać zarówno w jednolitych jak i dwuetapowych systemach wczesnej edukacji i opieki. W placówkach mogą być zatrudniani różnego rodzaju opiekunowie, przy czym w każdym przypadku pracują oni razem z kadrami pedagogicznymi. W Niemczech, Finlandii i Szwecji kadra opiekuńcza pracuje razem z kadrami pedagogicznymi, pełniąc często większą rolę niż tylko wspomagającą.

Kadra opiekuńcza występuje częściej w placówkach dla młodszych dzieci – jest ona zatrudniana do pracy z nimi w około połowie państw europejskich, natomiast tylko w pięciu krajach (w Niemczech, Finlandii, Szwecji, Wielkiej Brytanii i na Węgrzech) pracuje ona w placówkach dla dzieci starszych.

c) **Kadra pomocnicza (asystenci):** osoby pomagające kadrze pedagogicznej lub opiekuńczej.

W niemal połowie państw europejskich placówki wczesnej edukacji i opieki – zarówno te dla młodszych, jak i starszych dzieci - zatrudniają kadrę pomocniczą lub asystentów wspierających wykwalifikowaną kadrę pedagogiczną i opiekuńczą. W niektórych krajach wymagany minimalny poziom wykształcenia dla tych osób to również szczebel średni drugiego stopnia, natomiast w innych nie są wymagane żadne formalne kwalifikacje (patrz Rysunek E2).

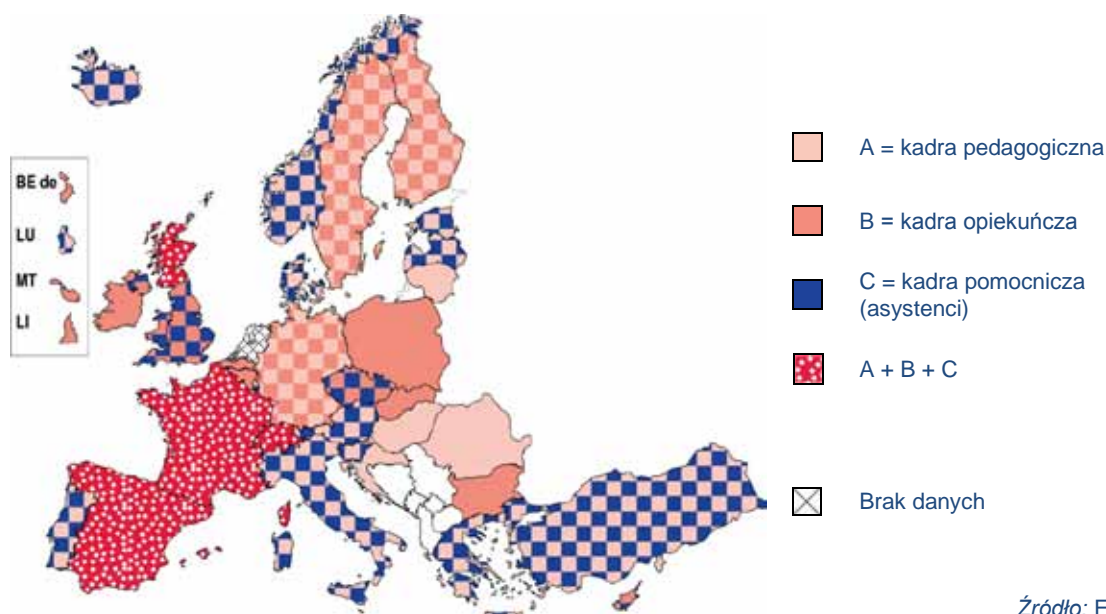
Asystenci na ogół realizują programy zajęć opracowane dla dzieci, przygotowują materiały do prac ręcznych i pomagają dzieciom z nich korzystać. Pracownicy ci mogą również koordynować codzienne czynności, takie jak przygotowywanie i podawanie posiłków, organizowanie przerw na posiłki i odpoczynek, a także wspieranie dzieci w różnych czynnościach.

Na ogół kilkoro członków kadry pracuje jako zespół z grupą dzieci. Poszczególni członkowie zespołu często pełnią różne role. W dwóch trzecich państw co najmniej dwie różne kategorie personelu pracują jako zespół. Wszystkie trzy kategorie pracują razem w placówkach dla małych dzieci w Hiszpanii, Francji, Wielkiej Brytanii (w Szkocji) i Szwajcarii. Tak samo jest w placówkach dla starszych dzieci we wszystkich częściach Wielkiej Brytanii.

W ponad jednej trzeciej państw rodzaj personelu różni się w zależności od wieku dzieci (młodszych lub starszych). W kilkunastu krajach kadra pedagogiczna zastępuje kadrę opiekuńczą w placówkach dla starszych dzieci. W kilku krajach asystenci lub kadra pomocnicza pracują wyłącznie w placówkach dla młodszych dzieci (w Republice Czeskiej i Hiszpanii) lub jedynie pomagają kadrze pedagogicznej pracującej ze starszymi dziećmi (w Irlandii i na Słowacji). W kilku krajach we wszystkich typach placówek wczesnej edukacji i opieki zatrudniony jest tylko jeden rodzaj kadry, np. w Chorwacji, na Litwie i w Rumunii występuje tylko kadra pedagogiczna. Inne państwa zatrudniają wyłącznie kadrę opiekuńczą w placówkach dla młodszych dzieci i kadrę pedagogiczną w placówkach dla dzieci starszych. Tak się dzieje w Belgii, Bułgarii, na Malcie, w Polsce i Liechtensteinie.

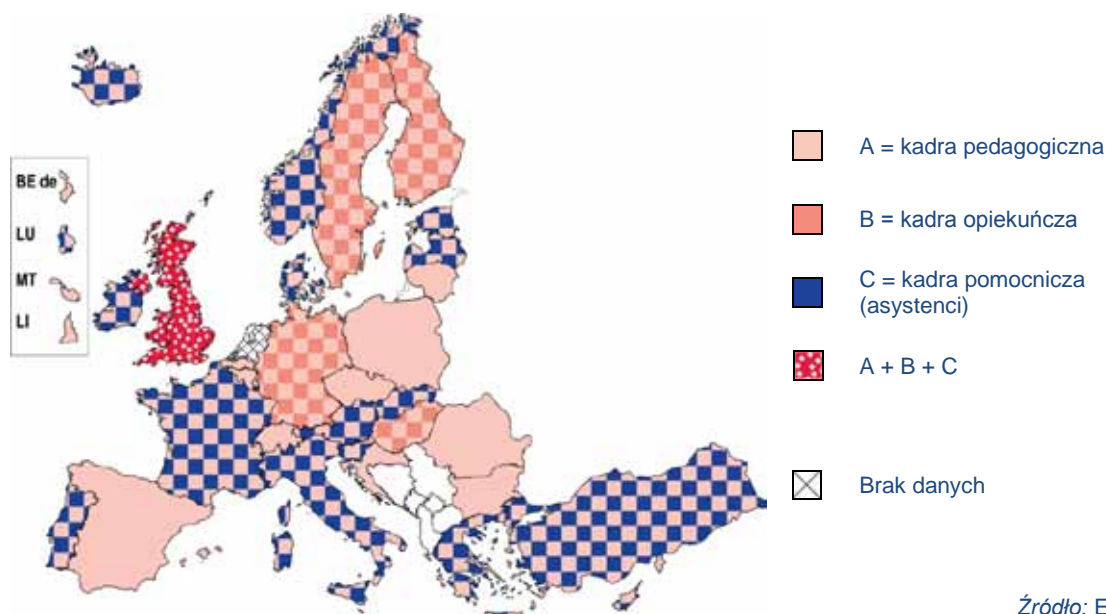
Rysunek E1: Główne kategorie kadry w zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece, 2012/13

Rysunek E1a: Młodsze dzieci

Źródło: Eurydice.

Rysunek E1b: Starsze dzieci

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące krajów

Bułgaria: w placówkach dla młodszych dzieci (*detski jasli*) główny rodzaj kadry stanowią pielęgniarki (*medizinski sestri*), jednakże zatrudniona może być również kadra pedagogiczna.

Republika Czeska: Ustawa o licencjach zawodowych określa jedynie minimalne kwalifikacje i kierunki nauki wymagane od kadry zatrudnionej w ośrodkach dziennej opieki dla dzieci poniżej trzeciego roku życia (*zařízení pro péči o děti do 3 let*), jednakże nie odnosi ich do określonego rodzaju pracy. Określenie zakresu pracy wykonywanej przez kadre leży w gestii pracodawcy.

Estonia: Rysunek przedstawia sytuację w instytucjach opieki nad dziećmi (*koolieelne lasteasutus*). W usługach opieki (*lapsehoiuteenus*) zatrudnia się tylko kadre opiekuńczą (*lapsehoidja*).

Grecja: Rysunek dotyczący starszych dzieci przedstawia typ kadry w ośrodkach opieki dla dzieci (*paidikos stathmos*). W placówkach typu przedszkolnego (*nipiagogeio*) nie zatrudnia się asystentów.

Hiszpania: Sytuacja różni się w zależności od regionu.

Włochy: w placówkach dla młodszych dzieci zatrudnienie kadry pomocniczej (*educatore, operatore*) regulowane jest na poziomie regionalnym. W placówkach dla dzieci starszych jest to uregulowane na szczeblu centralnym lub lokalnym. Rysunek pokazuje sytuację najbardziej powszechną.

Rumunia: Asystenci medyczni (*asistent medical*) przydzieleni do konkretnych placówek mogą współpracować z kadra pedagogiczną w kwestiach edukacji zdrowotnej.

Wielka Brytania (Anglia/Walia): Placówki dla starszych dzieci mogą funkcjonować bez kadry pedagogicznej, ale przy niższym stosunku dzieci do kadry opiekuńczej.

Według danych statystycznych z poszczególnych państw, grupa zawodowa związana z wczesną edukacją i opieką jest nadal zdominowana przez kobiety. W wielu krajach szacuje się, że prawie cała kadra pracująca bezpośrednio z dziećmi to kobiety. W Portugalii (w placówkach dla starszych dzieci – *jardim de infância*), na Islandii, w Turcji i Norwegii wskaźnik liczby mężczyzn pracujących z dziećmi jest nieco wyższy i waha się pomiędzy pięć a siedem procent. W Norwegii mężczyźni zajmują około dziesięć procent stanowisk asystenckich. Wyjątkowa w tym zakresie jest Dania, w której mężczyźni zajmują dwadzieścia trzy procent stanowisk asystenckich i piętnaście procent dydaktycznych.

Aby zróżnicować kadrę wczesnej edukacji i opieki, w Niemczech, Austrii i Norwegii opracowano specjalne rozwiązania mające na celu poprawę poziomu zatrudnienia mężczyzn w tym sektorze. Przykładowo w Niemczech wprowadzono krajowy program „Więcej mężczyzn w placówkach wczesnej edukacji i opieki” (*Mehr Männer in Kitas*). Placówki biorące udział w programie badają różne sposoby służące przyciągnięciu mężczyzn do sektora poprzez poprawę wizerunku zawodu, wspieranie mężczyzn, którzy chcą zostać wychowawcami oraz tworzenie nowych ścieżek dostępu do zawodu. Z kolei w Austrii w 2008 r. wprowadzono na skalę krajową „Dzień chłopaka”, mający promować wśród mężczyzn zawody związane z opieką, w tym w dziedzinie edukacji. Natomiast Norwegia stosuje pozytywną dyskryminację na korzyść mężczyzn ubiegających się o pracę we wczesnej edukacji i opiece.

W KILKUNASTU KRAJACH ZARÓWNO KADRA PEDAGOGICZNA, JAK I OPIEKUŃCZA PRACUJĄCA Z MŁODSZYMI DZIEĆMI MUSI POSIADAĆ KWALIFIKACJE NA POZIOMIE STUDIÓW PIERWSZEGO STOPNIA

W europejskich systemach edukacji widoczne są dwa zasadnicze podejścia do kwalifikacji kadry. W ponad połowie krajów obowiązuje jednolity tryb kwalifikacji dla całego etapu wczesnej edukacji i opieki. W innych państwach istnieją różne wymagania wobec kadry zajmującej się młodszymi dziećmi i wobec kadry pracującej z dziećmi starszymi – oznacza to na ogół, że wobec osób pracujących z dziećmi młodszymi obowiązują niższe wymagania dotyczące wykształcenia.

W większości krajów, w których obowiązuje takie samo minimum w zakresie kwalifikacji, niezależnie od wieku dzieci, minimalnym wymaganym poziomem wykształcenia dla kadry pedagogicznej są trzyletnie studia pierwszego stopnia na kierunku pedagogicznym. W Portugalii i Islandii kadra pedagogiczna musi nawet mieć ukończone studia magisterskie. Jedynie w Niemczech i w Austrii minimalne kwalifikacje są na poziomie policealnym. Zasadnicze treści programów kształcenia dla przyszłej kadry, pracującej zarówno z dziećmi młodszymi, jak i starszymi są na ogół takie same, chociaż zdarza się, że mogą one się różnić dla poszczególnych specjalizacji. Dla przykładu w Austrii wychowawcy małych dzieci (*Früherzieher/in*) pracujący w placówkach dla najmłodszych (*Kinderkrippen*) posiadają takie samo wykształcenie na poziomie policealnym (ISCED 4), co pedagodzy przedszkolni (*Kindergärtner/in, Kindergartenpädagog/in*) pracujący w placówkach dla starszych dzieci (*Kindergarten*), zdobywają jednak inne specjalizacje podczas ostatniego roku lub ostatnich dwóch lat pięcioletniego okresu kształcenia.

Istnieje wyraźne powiązanie pomiędzy modelem organizacyjnym wczesnej edukacji i opieki (patrz rozdział B) a wymaganiami dotyczącymi kwalifikacji kadry: w systemach jednolitych, w których wczesną edukację i opiekę dla wszystkich dzieci w wieku przedszkolnym zapewnia się w ramach jednego etapu i w jednej placówce, wymagane są takie same minimalne kwalifikacje, niezależnie od wieku dzieci. Kadra pedagogiczna pracująca z młodszymi dziećmi w systemie jednolitym posiada na ogół wyższe

kwalifikacje – zazwyczaj studia wyższe – niż osoby pracujące z młodszymi dziećmi w systemie dwuetapowym. Tak dzieje się w Estonii, Chorwacji, na Litwie, w krajach skandynawskich i w Słowenii.

W większości państw, w których obowiązuje dwuetapowy system wczesnej edukacji i opieki uzależniony od wieku dzieci, wymagane są różne rodzaje kwalifikacji do pracy z dziećmi młodszymi i starszymi. Na ogół kadra opiekuńcza, a nawet pedagogiczna, pracująca w placówkach dla dzieci młodszych musi mieć ukończoną szkołę średnią drugiego stopnia lub policealną. Czas trwania kształcenia to dwa do pięciu lat. W Irlandii i na Słowacji w ogóle nie określa się minimalnego poziomu kwalifikacji dla kadry pracującej z dziećmi młodszymi, jednakże w praktyce placówki wczesnej edukacji i opieki w tych krajach starają się zatrudniać osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje do opieki nad dziećmi. Irlandzkie przepisy określają, iż kierownictwo placówek powinno dążyć do zatrudniania kadry opiekuńczej, z której co najmniej pięćdziesiąt procent posiada „odpowiednie kwalifikacje do opieki nad dziećmi i zapewniania ich rozwoju”.

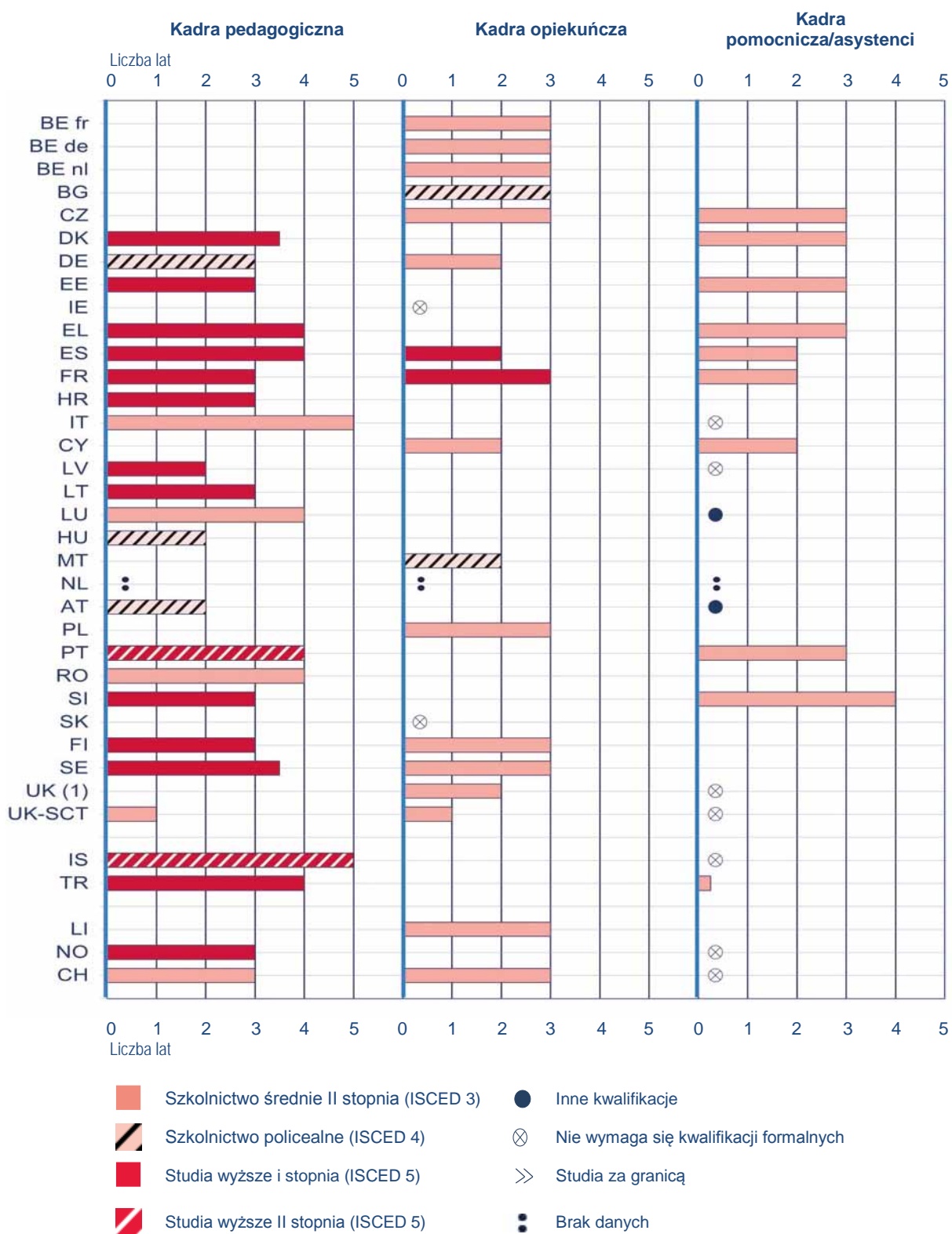
Wśród wyjątków od tej zasady znajdują się Grecja, Francja, Portugalia i Turcja, w których kadra pedagogiczna pracująca w placówkach dla młodszych dzieci musi posiadać kwalifikacje co najmniej na poziomie studiów wyższych.

Jednakże na ogół w krajach posiadających system dwuetapowy, wyższe wykształcenie wymagane jest jedynie w placówkach dla starszych dzieci, na poziomie przedszkolnym (ISCED 0). W większości państw wymaga się ukończenia studiów pierwszego stopnia lub ich odpowiednika obejmującego trzy lub cztery lata kształcenia na poziomie studiów wyższych. We Francji i Włoszech obowiązkowy jest tytuł magistra, natomiast w kilku państwach minimalny poziom kwalifikacji to ukończenie szkoły średniej drugiego stopnia (w Czechach, na Słowacji i w Wielkiej Brytanii (w Szkocji)) lub policealnej (w Irlandii i na Malcie (do 2015/16)).

W połowie krajów (w Belgii, Bułgarii, Grecji, Hiszpanii, Francji, we Włoszech, na Cyprze, Litwie, w Luksemburgu, Polsce, Portugalii, Rumunii, Wielkiej Brytanii (w Anglii, Walii i Irlandii Północnej), na Islandii, w Turcji i Norwegii) czas trwania i poziom kształcenia nauczycieli pracujących na poziomie ISCED 0 jest taki sam, jak nauczycieli szkół podstawowych (ISCED 1). W niektórych przypadkach dla obu typów nauczycieli występują wspólne treści kształcenia, np. w Belgii (we Wspólnocie niemieckojęzycznej), Bułgarii, Hiszpanii, Polsce i Rumunii. W Luksemburgu i Wielkiej Brytanii (w Anglii, Walii i Irlandii Północnej) nauczyciele przedszkolni są kształceni tak samo, jak nauczyciele szkół podstawowych (jeśli chodzi o długość i treści kształcenia) i mogą być zatrudniani w obu sektorach. Niektóre wyższe uczelnie w Szwajcarii oferują inne programy dla kadr na poziomie ISCED 0 i ISCED 1, natomiast inne oferują wspólne programy.

Warto również zauważyć, iż w kilku krajach europejskich kadra pedagogiczna wczesnej edukacji i opieki ma możliwość zdobycia wyższego poziomu kwalifikacji niż wymagane minimum. Dla przykładu w Bułgarii, Niemczech, Estonii, Słowenii, na Słowacji, w Finlandii i Szwecji przyszła kadra pedagogiczna tego sektora może kontynuować studia do uzyskania tytułu magistra. W niektórych przypadkach wyższe kwalifikacje pozwalają na dalszą specjalizację w określonych dziedzinach, natomiast w innych są pomocne w awansie zawodowym i uzyskaniu wyższego stanowiska (patrz Rysunek E7).

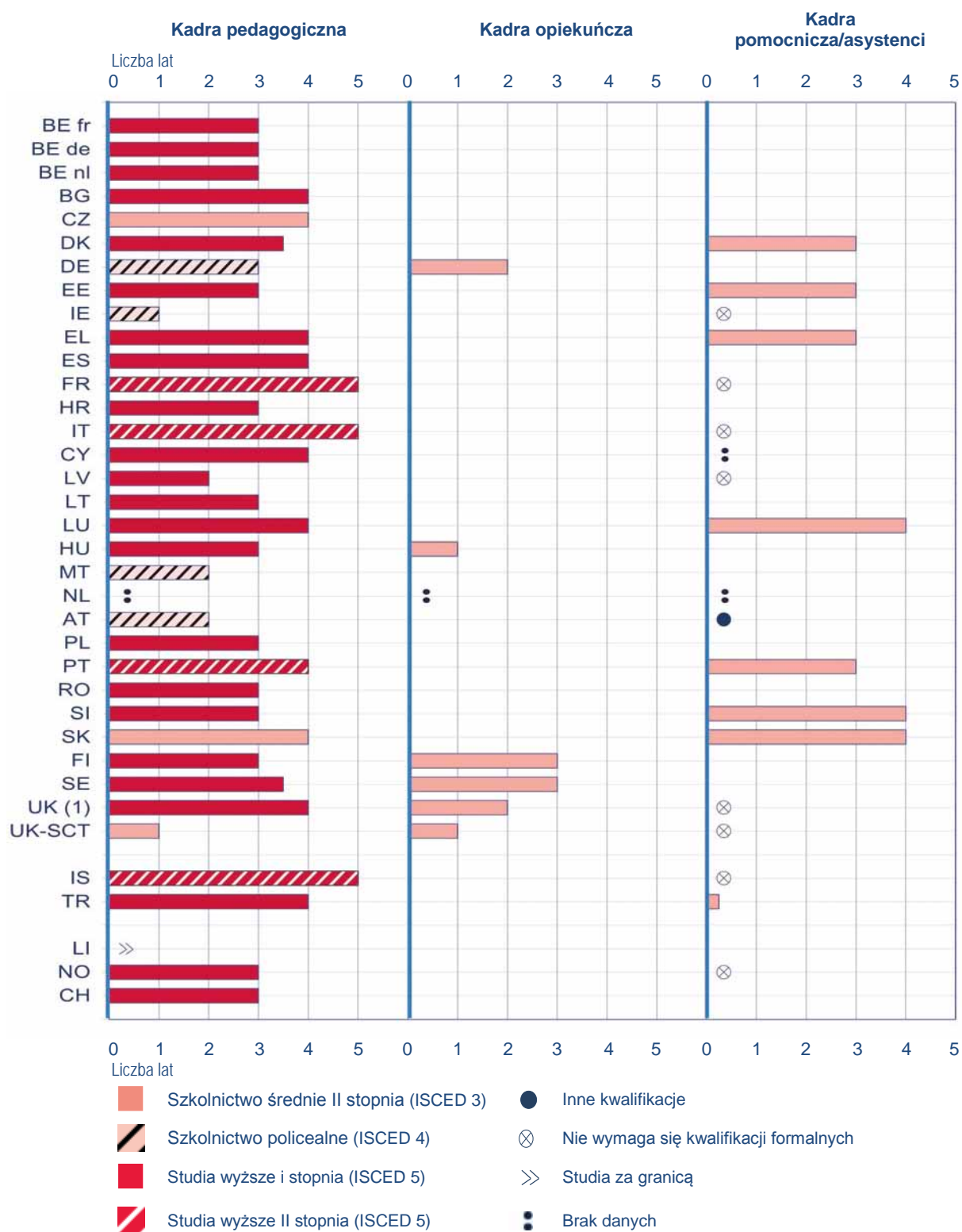
Rysunek E2a: Minimalny wymagany poziom i minimalny wymagany czas kształcenia kadry pracującej z młodszymi dziećmi w placówkach wczesnej edukacji i opieki, z podziałem na kategorię kadry, 2012/13

Źródło: Eurydice.

UK (1) = Wielka Brytania: Anglia/Walia/Irlandia Północna

Rysunek E2b: Minimalny wymagany poziom i minimalny wymagany czas kształcenia kadry pracującej ze starszymi dziećmi w placówkach wczesnej edukacji i opieki, z podziałem na kategorię kadry, 2012/13

Źródło: Eurydice.

UK (1) = Wielka Brytania: Anglia/Walia/Irlandia Północna

Objaśnienie

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju. Rysunek nie uwzględnia kadry dodatkowej ani specjalistycznej pracującej z dziećmi ze specjalnymi potrzebami i/lub defaworyzowanymi (patrz Rysunek E6 i G2).

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (Wspólnota flamandzka): Kwalifikacje wymagane od osób pracujących z dziećmi (*Kinderbegeleider*) w sektorze publicznym to określony program zawodowy w szkole średniej, ze specjalizacją dla opiekunów dzieci. Uczniowie mogą wybrać tę specjalizację w trzeciej klasie (w piątym-szóstym roku) szkoły średniej lub podczas dodatkowego roku kształcenia średniego.

Republika Czeska: Rysunek przedstawia sytuację na podstawie Ustawy o licencjach zawodowych, która określa możliwe kwalifikacje dla kadry pracującej w placówkach dla młodszych dzieci. Obejmują one pielęgniarkę (*všeobecná sestra*), pracownika socjalnego (*sociální pracovník*), opiekunkę (*chůva*) i nauczyciela (*učitel mateřské školy*).

Estonia: Rysunek przedstawia sytuację w placówkach opieki nad dziećmi (*koolieelne lasteasutus*). W usługach opieki nad dziećmi (*lapsehoiuteenus*) jedyną kategorią kadry są opiekunki (*lapsehoidja*), które ukończyły co najmniej roczny kurs na poziomie szkoły średniej drugiego stopnia (ISCED 3).

Grecja: w przypadku braku kandydatów, którzy ukończyli studia pierwszego stopnia, na stanowisko pedagogiczne w placówce prywatnej (za wyjątkiem przedszkoli (*nipiagogeio*)), mogą być przyjmowane osoby posiadające świadectwo ukończenia zawodowej szkoły średniej drugiego stopnia lub świadectwo ze szkoły prywatnej (o odpowiedniej specjalizacji).

Irlandia: w placówkach publicznych lub dotowanych ze środków publicznych, które prowadzą darmowy rok zerówki w ramach wczesnej edukacji i opieki (dla dzieci starszych), stosowane są systemy motywacyjne polegające na wyższych stawkach, co ma na celu zapewnienie kwalifikacji wszystkich asystentów na poziomie ISCED 3.

Francja: w odniesieniu do placówek dla starszych dzieci, Rysunek przedstawia minimalne kwalifikacje wymagane do egzaminu na zasadach konkursu dla asystentów (*agents territoriaux spécialisés des écoles maternelles*). Kwalifikacji tej wymaga się od co najmniej sześćdziesięciu procent pracowników. Od 2010 r. egzamin ten jest również dostępny (bez konkretnej kwalifikacji) dla osób posiadających doświadczenie we wczesnej edukacji i opiece (minimum dwa lata dla pracowników administracji publicznej i cztery lata dla pozostałych osób) oraz bez dodatkowych wymogów dla rodziców trojga lub więcej dzieci.

Włochy: Pomimo tego, że w niektórych regionach minimalny wymóg dotyczący kwalifikacji kadry pedagogicznej pracującej z młodszymi dziećmi ustanowiony jest na poziomie szkoły średniej drugiego stopnia (ISCED 3), ogólną tendencją jest zatrudnianie wychowawców (*educatore dell'infanzia*) po studiach wyższych. W placówkach dla młodszych dzieci zapewnienie kadry pomocniczej (*educatore, operatore*) oraz wymagania dotyczące ich kwalifikacji regulują przepisy regionalne. W placówkach publicznych kadra pomocnicza może posiadać kwalifikacje uzyskane w ramach określonych kursów zawodowych organizowanych na szczeblu regionalnym. W placówkach prywatnych nie wymaga się kwalifikacji formalnych. W placówkach dla starszych dzieci zapewnienie kadry pomocniczej regulowane jest na szczeblu centralnym lub lokalnym.

Cypr: w placówkach dla starszych dzieci minimalne wymagane kwalifikacje asystentów szkolnych (*sholikoi voithoi*) są na poziomie ISCED 3, jednakże dane dotyczące minimalnego czasu kształcenia nie są dostępne.

Luksemburg: Wychowawcy (*éducateurs*) z wykształceniem na poziomie ISCED 3 są zatrudniani głównie w placówkach dla młodszych dzieci, jednakże w skład zespołu mogą również wchodzić wyspecjalizowani wychowawcy (*éducateurs gradués*), nauczyciele (*instituteurs*) i pedagodzy (*pédagogues*) o kwalifikacjach na poziomie studiów wyższych. Kadra pomocnicza może posiadać kwalifikacje poniżej poziomu ISCED 3.

Węgry: Kształcenie zawodowe opiekunki przedszkolnej (*óvodai dajka*) trwa od 480 do 720 godzin.

Malta: Od 2015/16 r. minimalne kwalifikacje wymagane od kadry pedagogicznej będą na poziomie studiów pierwszego stopnia.

Austria: Kształcenie kadry pedagogicznej może trwać pięć lat (trzy na poziomie ISCED 3 i dwa na poziomie ISCED 4) lub dwa lata (na poziomie ISCED 4). Minimalne wymogi dla kadry opiekuńczej są różne. W niektórych prowincjach nie są wymagane formalne kwalifikacje, natomiast w innych należy odbyć szkolenie w wymiarze do trzystu godzin.

Polska: w żłobkach, w których liczba dzieci w grupie przekracza dwadzieścioro, muszą być zatrudnione pielęgniarki, które ukończyły studia pierwszego stopnia.

Słowenia: Aby uzyskać kwalifikacje, nauczyciele przedszkolni (*vzgojiteljice*) i pomocnice (*pomočnice vzgojiteljic*) muszą zdać egzamin zawodowy z zakresu wczesnej edukacji i opieki w ramach programu wprowadzającego lub w momencie zatrudnienia. Wymogi dotyczące kadry nie obowiązują w placówkach prywatnych prowadzących programy według specjalnych zasad edukacyjnych (np. Steiner czy Montessori).

Finlandia: w ośrodkach dziennej opieki (*päiväkoti/daghem*) wymagane są co najmniej kwalifikacje zawodowe w dziedzinie opieki społecznej i zdrowotnej (ISCED 3). Jeden z trzech członków kadry musi mieć ukończone studia wyższe. W zerówkach (dzieci w wieku sześciu-siedmiu lat), w których są dzieci zarówno w wieku przedszkolnym jak i szkolnym, nauczyciel musi mieć kwalifikacje nauczycielskie na poziomie studiów magisterskich.

Wielka Brytania (Anglia/Walia/Irlandia Północna): w odniesieniu do placówek dla starszych dzieci Rysunek odzwierciedla minimalne wymagania dotyczące kwalifikacji w odrębnych placówkach. W jednolitych placówkach wymagania dotyczące kwalifikacji kadry pracującej ze starszymi dziećmi są takie same, jak wobec kadry pracującej z dziećmi młodszymi.

Wielka Brytania (Szkocja): Od 30.06.2014 wszyscy asystenci i cała kadra pomocnicza (w tym osoby już zatrudnione) muszą być zarejestrowane i posiadać kwalifikacje na poziomie co najmniej ISCED 3.

W WIELU PAŃSTWACH OBOWIĄZKOWE JEST ODBYCIE KRÓTKIEGO KURSU DLA PRACOWNIKÓW OPIEKI DOMOWEJ

Dwie trzecie państw europejskich stosuje przepisy odnośnie usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych w domu, których organizatorzy muszą przestrzegać określonych zasad i standardów jakości (patrz Rysunek B2). Przepisy te określają na ogół formalną kwalifikację lub specjalne szkolenie, które mogą również stanowić jeden z wymogów oficjalnej akredytacji.

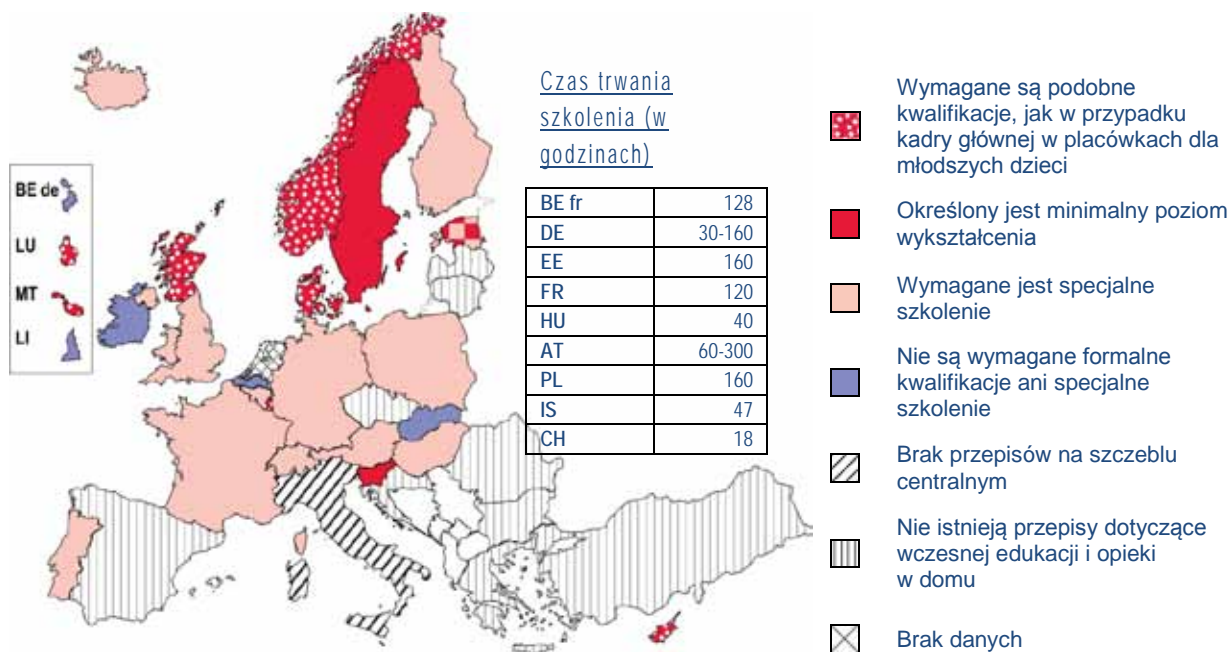
Połowa państw, w których obowiązują przepisy dotyczące wczesnej edukacji i opieki w domu prowadzi specjalne obowiązkowe szkolenia przygotowujące przyszłych opiekunów do pracy w warunkach domowych, przy czym nie wymagają one żadnego minimalnego poziomu kwalifikacji. Dzieje się tak

w Belgii (we Wspólnocie francuskiej), Niemczech, Francji, na Węgrzech, w Austrii (w niektórych landach), Polsce, Portugalii, Finlandii, Wielkiej Brytanii (Anglii, Walii i Irlandii Północnej), na Islandii i w Szwajcarii (w niektórych kantonach). W Estonii wymagane jest określone minimum dotyczące wykształcenia, jak i specjalne szkolenie. Czas trwania i treść takich szkoleń są różne w poszczególnych krajach: o ile na Węgrzech szkolenie takie trwa zaledwie czterdzieści godzin, o tyle w Estonii wymaga się odbycia stu sześćdziesięciu godzin zajęć teoretycznych, a następnie szkolenia praktycznego.

W jednej trzeciej krajów stosujących przepisy odnośnie wczesnej edukacji i opieki w domu, opiekunowie muszą posiadać minimalny poziom wykształcenia. Zaledwie w sześciu z nich jest to ten sam minimalny poziom kwalifikacji wymagany, aby móc pracować jako kadra opiekuńcza (na Cyprze i Malcie) lub pedagogiczna (w Danii, Luksemburgu, Wielkiej Brytanii (w Szkocji) i Norwegii) w placówkach dla młodszych dzieci (patrz Rysunek E2a). W Estonii i Słowenii minimalne kwalifikacje to ukończenie szkoły średniej drugiego stopnia, a więc niższe niż kwalifikacje wymagane od kadry głównej w placówkach dla dzieci młodszych. We Wspólnocie niemieckojęzycznej w Belgii nie wymaga się wykształcenia formalnego, jednakże jednym z warunków akredytacji w roli opiekuna lub opiekunki (*Tagesmutter/-vater*) jest doskonalenie zawodowe obejmujące takie tematy, jak edukacja zdrowotna i psychologia dziecięca.

Rysunek E3: Wymogi dotyczące kwalifikacji opiekunów dzieci w regulowanej przepisami wczesnej edukacji i opiece domowej, 2012/13

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Szkolenie z pierwszej pomocy nie jest samo w sobie uznawane za specjalne szkolenie dla osób opiekujących się dziećmi w domu.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Niemcy: Osoby opiekujące się dziećmi w warunkach domowych muszą odbyć kurs kwalifikacyjny z zakresu dziennej opieki rodzinnej. Treści i zakres tych kursów są różne w poszczególnych landach. W niektórych z nich przyjęto stu sześćdziesięciogodzinny program nauczania, opracowany przez Niemiecki Instytut ds. Młodzieży (DJI) na zlecenie Ministerstwa Federalnego Rodziny, Seniorów, Kobiet i Młodzieży. W innych landach wymaga się ukończenia jedynie trzydziestogodzinnego kursu i kursu pierwszej pomocy.

Włochy: Wczesna edukacja i opieka domowa (*asilo familiare*) podlega przepisom lokalnym i regionalnym.

Luksemburg: Status opiekunów dzieci (*assistant parentaux*) nadawany jest osobom posiadającym dyplom z zakresu psychosocjologii, pedagogiki, socjopedagogiki lub opieki zdrowotnej, lub świadectwo opiekuna dzieci, lub też przygotowującym się do uzyskania jednego z tych dyplomów. Ponadto opiekunowie muszą odbywać szkolenie w miejscu pracy (co najmniej dwadzieścia godzin rocznie).

Austria: w większości landów „opiekunkiienne” muszą odbyć specjalne szkolenia.

Portugalia: Opiekunki dzieci (*ama*) muszą spełniać określone kryteria osobowościowe, rodzinne i mieszkaniowe. Muszą również odbyć specjalne szkolenie organizowane przez instytucje opieki społecznej podległe Ministerstwu Solidarności, Zatrudnienia i Opieki Społecznej lub przez instytucje prywatne dofinansowane ze środków publicznych. Minimalny czas trwania szkolenia nie jest określony.

Słowenia: Od opiekunek dzieci wymaga się co najmniej kwalifikacji na poziomie czteroletniego wykształcenia średniego drugiego stopnia (ogólnego lub zawodowego).

Finlandia: Zalecane jest oparte na kompetencjach dalsze kształcenie opiekunów dzieci (ISCED 3). Organizator edukacji może również akceptować inny odpowiedni rodzaj kształcenia.

Szwecja: Opiekunowie dzieci (*barnskötare*) muszą posiadać doświadczenie lub wykształcenie w zakresie pracy z dziećmi.

Wielka Brytania (Anglia/Walia/Irlandia Północna): Nie jest określony minimalny czas trwania kształcenia. Od opiekunów wymaga się odbycia i kontynuowania szkoleń z zasadniczych dziedzin obejmujących pierwszą pomoc oraz zdrowie i bezpieczeństwo, a także posiadania wiedzy na temat organizacji usług opieki nad dziećmi w domu.

Liechtenstein: Osoby pracujące z dziećmi w domu muszą jedynie odbyć podstawowy kurs pierwszej pomocy.

Szwajcaria: Przepisy w poszczególnych kantonach i innych jednostkach lokalnych dotyczące „rodzin sprawujących opiekę dzienną” mogą wymagać od opiekunów ukończenia szkolenia i podjęcia kształcenia ustawicznego (jest to wymagane w około połowie kantonów).

DOSKONALENIE ZAWODOWE STAJE SIĘ CORAZ WAŻNIEJSZE DLA KADR PRACUJĄCYCH Z MŁODSZYMI DZIEĆMI

Doskonalenie zawodowe odgrywa istotną rolę w podnoszeniu kompetencji osób zajmujących się zawodowo wczesną edukacją i opieką. W niektórych przypadkach udział w szkoleniach daje możliwość nie tylko poszerzenia wiedzy i rozwinięcia dodatkowych umiejętności zawodowych, ale również podniesienia kwalifikacji. Doskonalenie zawodowe jest częściej obowiązkowe dla kadry pedagogicznej i opiekuńczej niż dla kadry pomocniczej i asystentów, w związku z czym poniższa analiza dotyczy głównie statusu doskonalenia zawodowego w odniesieniu do dwóch pierwszych kategorii kadr.

Doskonalenie zawodowe staje się coraz ważniejsze. W 2009 r. było ono fakultatywne dla kadry pedagogicznej i opiekuńczej pracującej z młodszymi dziećmi w ponad połowie państw europejskich (Eurydice, 2009), jednakże obecnie w większości państw jest ono postrzegane jako obowiązek zawodowy tej kadry.

Doskonalenie zawodowe jest na ogół obowiązkiem zawodowym kadry pedagogicznej i opiekuńczej pracującej w placówkach dla starszych dzieci. W sześciu krajach europejskich (w Estonii, Hiszpanii, Chorwacji, Portugalii, Rumunii i Słowenii) jest ono uznawane zarówno za obowiązek zawodowy, jak i konieczny warunek awansu dla osób pracujących z dziećmi w każdym przedziale wiekowym. Podobnie jest w Bułgarii i na Słowacji, ale tylko w odniesieniu do kadr pracujących ze starszymi dziećmi. W Niemczech i Austrii istnieją różne rozwiązania, w zależności od landu.

W niektórych krajach udział w doskonaleniu zawodowym jest fakultatywny dla kadr pracujących z młodszymi dziećmi, ale stanowi obowiązek zawodowy osób pracujących z dziećmi starszymi. Tak jest w Bułgarii, Czechach, Francji, we Włoszech, na Malcie, w Wielkiej Brytanii (Walii i Irlandii Północnej) i Szwajcarii (w wielu kantonach).

W Danii, Irlandii, Grecji, na Cyprze, w Polsce, Szwecji i Norwegii doskonalenie zawodowe nie jest obowiązkowe dla kadry pedagogicznej i opiekuńczej, jednakże w Grecji i Polsce jest ono wyraźnie powiązane z progresją kariery zawodowej nauczycieli pracujących ze starszymi dziećmi.

W Luksemburgu, Słowenii i Wielkiej Brytanii (w Anglii i Szkocji) ustawiczny rozwój zawodowy stanowi obowiązek zawodowy nawet asystentów.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów (Rysunek E4)

Belgia (Wspólnota flamandzka): w dotowanych i niedotowanych placówkach prywatnych dla młodszych dzieci możliwości doskonalenia zawodowego mogą być zapewnione, ale nie jest to obowiązkowe. Jedynie placówki ubiegające się o dofinansowanie od rządu muszą zapewnić kadrom co najmniej dwanaście godzin obowiązkowego szkolenia zawodowego rocznie.

Niemcy, Austria i Szwajcaria: Status ustawicznego doskonalenia zawodowego określany jest na szczeblu landu lub kantonu. Rysunek przedstawia możliwe opcje w Niemczech i Austrii w zależności od regionu oraz najpowszechniejszą sytuację w Szwajcarii.

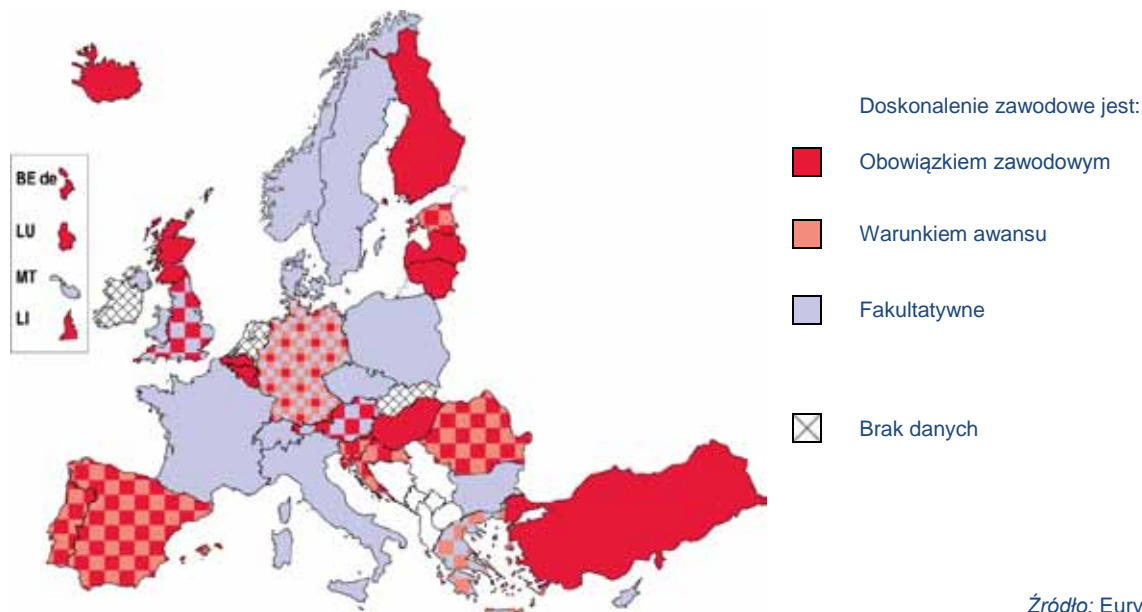
Estonia: Doskonalenie zawodowe jest fakultatywne dla opiekunek (*lapsehoidja*).

Wielka Brytania (Anglia/Walia/Irlandia Północna): w Anglii doskonalenie zawodowe jest obowiązkiem zawodowym wykwalifikowanej kadry pedagogicznej niezależnie od rodzaju placówki. Ponadto w szkołach podstawowych, w tym w przedszkolach finansowanych przez władze lokalne (*maintained nursery school*) oraz w szkołach z oddziałami przedszkolnymi (*nursery class/reception class*) doskonalenie zawodowe jest obowiązkiem zawodowym wszystkich wykwalifikowanych nauczycieli we wszystkich trzech jurysdykcjach.

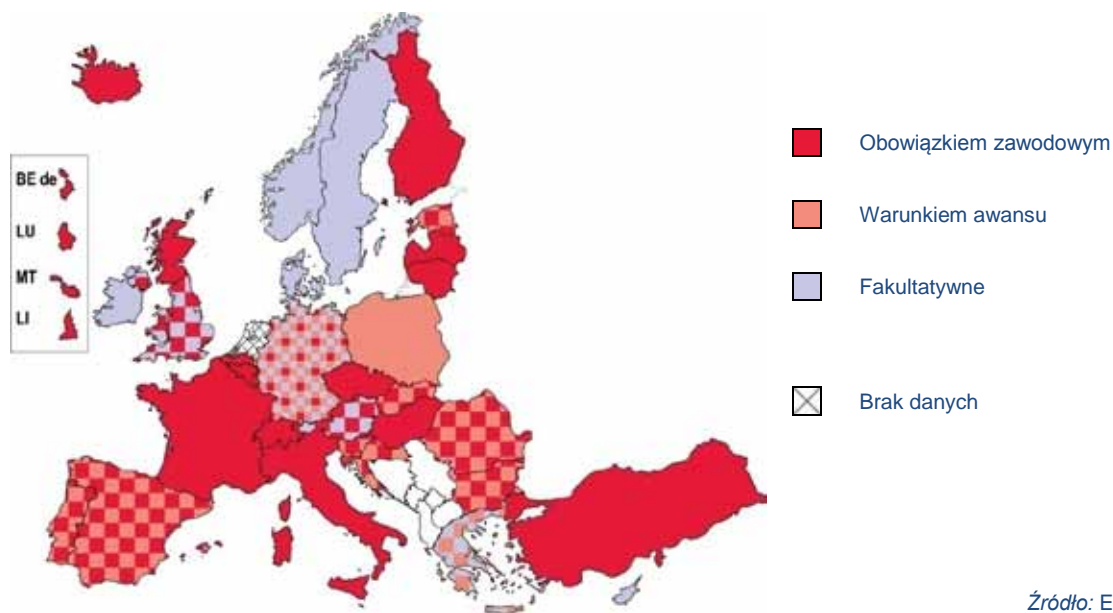
Islandia: Ustawa 90/2008 o przedszkolach stanowi, że każdy dyrektor placówki powinien opracować plan doskonalenia zawodowego pracowników.

Rysunek E4: Status doskonalenia zawodowego kadry pedagogicznej i opiekuńczej w instytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece, 2012/13

Rysunek E4a: Młodsze dzieci

Rysunek E4b: Starsze dzieci

Objaśnienia

Obowiązek zawodowy oznacza obowiązek, o którym mowa w regulaminach pracy, umowach, prawodawstwie i innych przepisach dotyczących zawodu nauczyciela.

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

W KRAJACH EUROPEJSKICH NADAL NIE SĄ POWSZECHNE ALTERNATYWNE ŚCIEŻKI PROWADZĄCE DO ZATRUDNIENIA W PLACÓWKACH WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI

W niektórych krajach europejskich wprowadzono alternatywne ścieżki zdobywania kwalifikacji, mające na celu ułatwienie zatrudnienia w sektorze wczesnej edukacji i opieki, umożliwienie awansu zawodowego i – w niektórych przypadkach – przeciwdziałanie brakowi wykwalifikowanej kadry. Jednakże tego rodzaju praktyki nie są szeroko rozpowszechnione. Takie alternatywne ścieżki prowadzące do obejmowania niektórych funkcji we wczesnej edukacji i opiece (obok tradycyjnych modeli kształcenia) oferowane są w zaledwie kilkunastu państwach i regionach w Europie. Główne ich rodzaje opisano poniżej.

- **Szkolenie/kształcenie w miejscu zatrudnienia i/lub uznawanie wcześniejszych doświadczeń**

W Belgii (we Wspólnocie flamandzkiej) niewykwalifikowana kadra, która jest już zatrudniona w publicznych lub dotowanych ze środków publicznych ośrodkach dziennej opieki (*Kinderdagverblijven*) może odbyć specjalne szkolenie prowadzone przez Centrum Edukacji Dorosłych, aby uzyskać kwalifikację opiekuna dzieci (*Kinderbegeleider*).

W Republice Czeskiej wychowawcy (*vychovatel*) mogą zostać nauczycielami wychowania przedszkolnego po zdaniu dodatkowego egzaminu w ramach egzaminu na koniec szkoły średniej (ISCED 3A).

W niektórych landach w Niemczech istnieje możliwość zostania wychowawcą (*Erzieher/in*) lub opiekunem dzieci (*Kinderpfleger/in*) po odbyciu skróconego programu kształcenia (trwającego czasem dwa lata zamiast trzech lub czterech). W jednym z landów (w Brandenburgii) programy te skierowane są w szczególności do mężczyzn pozostających przez dłuższy czas bezrobotnymi.

W Finlandii system kwalifikacji oparty na kompetencjach oferuje możliwość uznania kompetencji zawodowych niezależnie od sposobu, w jaki zostały zdobyte (np. poprzez doświadczenie zawodowe, studia czy inne działania). Dla każdego słuchacza dążącego do zdobycia kwalifikacji opartej na kompetencjach przygotowywane są indywidualne plany nauki. W ten sposób dorośli mogą uzyskać m.in. kwalifikacje niezbędne do pracy we wczesnej edukacji i opiece w domu lub jako kadra opiekuńcza w placówkach.

W Szwecji dość powszechną alternatywną ścieżką dla nauczycieli przedszkolnych (*förskollärare*) jest praca przez kilka lat w charakterze opiekuna dzieci (*barnskötare*), a następnie uzyskanie kwalifikacji, po odbyciu skróconego programu kształcenia nauczycieli przedszkolnych, na podstawie walidacji ich wiedzy i doświadczenia. Osoba niewykwalifikowana może zacząć od pracy jako opiekun dzieci i zdobyć później kwalifikację nauczyciela, uczestnicząc w krótkich kursach doskonalenia zawodowego organizowanych przez gminy.

W Wielkiej Brytanii (w Anglii) wprowadzono różne programy szkoleniowe (w zależności od wcześniejszych kwalifikacji i doświadczenia kandydatów) prowadzące do uzyskania statusu specjalisty wczesnej edukacji i opieki (*Early Years Professional Status* (EYPS)), który w 2013 r. został zastąpiony statusem nauczyciela wczesnej edukacji i opieki (*Early Years Teacher Status* (EYTS)).

W Wielkiej Brytanii (w Szkocji) praktycy i kadra pomocnicza mogą uzyskać kwalifikacje w ramach systemu kwalifikacji związanego z zatrudnieniem, tj. różnych kwalifikacji zawodowych (*Scottish Vocational Qualifications*), który ocenia umiejętności i wiedzę posiadaną przez kandydatów i potrzebną im do wykonywania zawodu.

W Norwegii kwalifikację nauczyciela przedszkolnego można również zdobyć dzięki programom kształcenia związanym z zatrudnieniem w niepełnym wymiarze. Asystenci, którzy pracowali w ośrodkach przedszkolnych przez co najmniej pięć lat, mogą zdobyć certyfikat wykształcenia średniego drugiego stopnia, jako opiekunowie dzieci i osoby pracujące z młodzieżą, nie uczęszczając do szkoły średniej drugiego stopnia.

W Szwajcarii osoby, które ukończyły dwadzieścia dwa lata i posiadają co najmniej dwa lata doświadczenia w sektorze wczesnej edukacji i opieki, mogą uzyskać kwalifikację specjalisty-opiekuna (w placówkach dla młodszych dzieci) w ciągu dwóch lat zamiast trzech lub, alternatywnie, poprzez walidację ich kompetencji.

- **Skrócone programy kształcenia**

W Belgii (we **Wspólnocie niemieckojęzycznej**) osoby nieposiadające dyplomów uprawniających do pracy w placówce wczesnej edukacji i opieki mogą odbyć dziesięciomiesięczne szkolenie umożliwiające im pracę w charakterze opiekunów młodszych dzieci w placówkach wczesnej edukacji (*Kinderkrippe*).

W Republice Czeskiej skrócony program kształcenia nauczycieli przedszkolnych organizują szkoły średnie drugiego stopnia (szkoły policealne) i wyższe uczelnie w ramach programów uczenia się przez całe życie.

- **Uznawanie kształcenia nieformalnego i pozaformalnego**

W Republice Czeskiej, jak dotąd, tylko opiekunki (*chůvy*) mogą uzyskać potwierdzenie kwalifikacji na podstawie zawodowego egzaminu kwalifikacyjnego, który weryfikuje ich kompetencje zawodowe zdobyte w ramach nieformalnego i pozaformalnego uczenia się.

Na Malcie opiekunowie dzieci z ośrodków opieki nad dziećmi i pomocy rodzinie mogą uzyskać uprawnienia zawodowe po przejściu procesu walidacji ich nieformalnego i pozaformalnego uczenia się.

- Szczególne ścieżki dla nauczycieli i absolwentów studiów pedagogicznych, humanistycznych i nauk społecznych

W Belgii (we Wspólnocie flamandzkiej) absolwenci studiów pierwszego stopnia innych kierunków mogą podjąć skrócone studia prowadzące do tytułu pierwszego stopnia w zakresie edukacji przedszkolnej. W niektórych przypadkach dopuszcza się zwolnienie z niektórych przedmiotów na podstawie uznania wcześniejszego kształcenia.

W Estonii wykwalifikowani nauczyciele z innych poziomów kształcenia mogą uzyskać kwalifikację w dziedzinie wczesnej edukacji i opieki w ramach specjalnego modułu szkoleniowego (trwającego na ogół 160 h), realizowanego zazwyczaj w niepełnym wymiarze godzin.

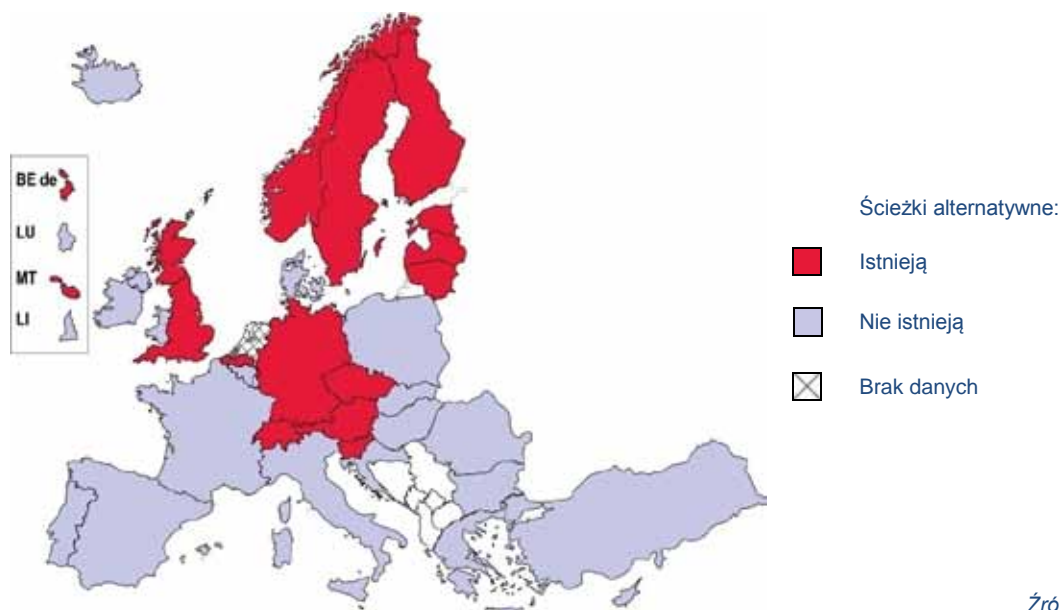
Na **Łotwie** osoby posiadające kwalifikacje nauczyciela przedmiotów zintegrowanych mogą uzyskać kwalifikację nauczyciela wychowania przedszkolnego po odbyciu siedemdziesięciogodzinnego programu doskonalenia zawodowego.

Na Litwie nauczyciele posiadający tytuł pierwszego stopnia mogą uzyskać dodatkową kwalifikację w dziedzinie wczesnej edukacji i opieki w ramach specjalnego modułu (o wartości dziewięćdziesięciu punktów ECTS), organizowanego przez instytucje szkolnictwa wyższego.

W Słowenii osoby posiadające tytuł drugiego stopnia, które chcą zostać nauczycielami wychowania przedszkolnego, muszą odbyć roczne studia uzupełniające (o wartości sześćdziesięciu punktów ECTS) w dziedzinie edukacji przedszkolnej.

W Szwecji nauczyciele posiadający kwalifikacje do pracy z grupami wiekowymi spoza przedziału wczesnej edukacji i opieki mogą również zostać zatrudnieni jako nauczyciele wychowania przedszkolnego i odbyć skróconą wersję specjalnego programu edukacji przedszkolnej.

Rysunek E5: Alternatywne ścieżki prowadzące do zatrudnienia w zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece, 2012/13

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Aby zapoznać się z definicją terminu „alternatywne ścieżki”, patrz Glosariusz.

NAJCZĘŚCIEJ SPOTYKANymi SPECJALISTAMI W PLACÓWKACH WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI SĄ PSYCHOLOGOWIE I LOGOPEDZI

Specjaliści określonych dziedzin, tacy jak logopedzi, psychologowie, pracownicy socjalni itd., zatrudnieni bezpośrednio w placówkach wczesnej edukacji i opieki lub przez zewnętrznych usługodawców, mogą udzielać wysokiej jakości wsparcia kadrze pedagogicznej i opiekuńczej pracującej z dziećmi mającymi trudności z nauką lub trudności poznawcze.

Rysunek E6 pokazuje, że w większości krajów europejskich przepisy przewidują wspieranie kadry wczesnej edukacji i opieki przez różnych specjalistów. W większości państw kadry te wspierane są przez psychologów i logopedów, natomiast rzadko zdarza się współpraca ze specjalistami w zakresie nauczania czytania lub matematyki.

W ponad dwóch trzecich badanych państw zdarza się, że kadra wczesnej edukacji i opieki wspierana jest przez innych specjalistów – dotyczy to większości placówek dla starszych dzieci. Poza logopedami i psychologami, większość placówek dla starszych dzieci zapewnia im dostęp do wyspecjalizowanych nauczycieli lub pedagogów, pracowników socjalnych lub kadry specjalizującej się w specjalnych potrzebach edukacyjnych. Natomiast placówki dla młodszych dzieci są na ogół wspomagane przez pracowników opieki zdrowotnej, takich jak pediatrzy, fizjoterapeuci, terapeuci psychomotoryczni, dietetycy itp., którzy wspierają rozwój fizyczny dzieci.

Często czynnikiem determinującym dostęp do specjalistów jest wielkość placówki i liczba dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Taka sytuacja panuje na Litwie, gdzie placówka może zatrudnić jednego logopedę, jeżeli uczęszcza do niej co najmniej dwadzieścia pięcioro do trzydziścioro dzieci wymagających pomocy. W przypadkach, gdy brak jest możliwości udzielenia specjalistycznej pomocy w placówce wczesnej edukacji i opieki, może ona być świadczona przez lokalne poradnie pedagogiczno-psychologiczne.

W niektórych krajach specjaliści mogą być zatrudniani bezpośrednio w placówkach wczesnej edukacji i opieki, natomiast w innych organizowany jest dostęp do wielospecjalistycznych zespołów wsparcia. Małe placówki współpracują na ogół ze specjalistami zewnętrznymi. W niektórych przypadkach placówki mają wybór pomiędzy zatrudnieniem specjalisty w swoim zespole, a zwracaniem się o okazjonalną pomoc do specjalistów z zewnątrz. Ci ostatni działają na ogół w ramach wielospecjalistycznych zespołów, które realizują interwencje indywidualne lub dla małych grup dzieci na terenie własnych placówek, lub w placówkach wczesnej edukacji i opieki.

W Belgii (we **Wspólnocie niemieckojęzycznej**) ośrodki psychologiczno-medyczno-socjalne, w których pracują psychologowie, pielęgniarki, lekarze i pracownicy socjalni, udzielają pomocy dzieciom potrzebującym wsparcia w zakresie rozwoju fizycznego, emocjonalnego, kulturowego lub psychicznego.

W Irlandii zespoły wczesnej interwencji (*Early Intervention Teams*) mogą zatrudniać logopedów, fizjoterapeutów, pediatrów, pracowników socjalnych i innych specjalistów.

W Luksemburgu multidyscyplinarne zespoły obejmujące terapeutów psychomotorycznych i pracowników socjalnych prowadzą bezpośrednie interwencje w placówkach wczesnej edukacji i opieki dla starszych dzieci.

Na **Węgrzech** do 2012 r. gminne specjalistyczne ośrodki pomocy pedagogicznej (*nevelési tanácsadó*) przydzielaly specjalistów do poszczególnych przedszkoli (*óvoda*) zgodnie z zapotrzebowaniem. Od stycznia 2013 r. centralne ośrodki specjalistycznej pomocy pedagogicznej (*pedagógiai szakszolgálat*) prowadzą diagnostykę i centralnie udzielają wymaganego wsparcia starszym dzieciom. Dyrektorzy placówek mają jednak możliwość zatrudniania specjalistów jako stałych członków kadry.

W **Słowenii** wszystkie placówki publiczne i w pełni dotowane ze środków publicznych placówki prywatne zapewniają wewnętrzne przedszkolne wsparcie pedagogiczne. Przedszkola, w których jest co najmniej trzydzieści grup, uprawnione są do zatrudnienia specjalisty na pełen etat, natomiast mniejsze placówki zatrudniają go w proporcjonalnym wymiarze czasu. W ramach tego stanowiska zatrudnieni mogą być różni specjaliści, np. psychologowie, pedagodzy zajmujący się specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, rehabilitanci, pracownicy socjalni itp.

W **Wielkiej Brytanii** (w Szkocji) od organizatorów wczesnej edukacji oczekuje się współpracy z placówkami wsparcia, które mogą świadczyć usługi medyczne, terapeutyczne, psychologii edukacyjnej, pomocy w nauce i socjalne.

Specjalnego wsparcia udzielać mogą również odpowiednio przygotowani członkowie stałej kadry wczesnej edukacji i opieki. Przykładowo w Niemczech centralnie zainicjowany program „Inicjatywa Wczesnych Szans” (*Offensive Frühe Chancen*) zapewnia dodatkowe środki dla personelu specjalnie przeszkolonego w dziedzinie logopedii (*Sprachexperten*).

W Finlandii, Szwecji i Norwegii przepisy centralne nie określają rodzaju specjalistów, do których dzieci powinny mieć dostęp (za wyjątkiem specjalnych nauczycieli dziennej opieki w Finlandii), jednakże nadmieniają, iż dzieci z dodatkowymi potrzebami powinny otrzymywać potrzebne im wsparcie.

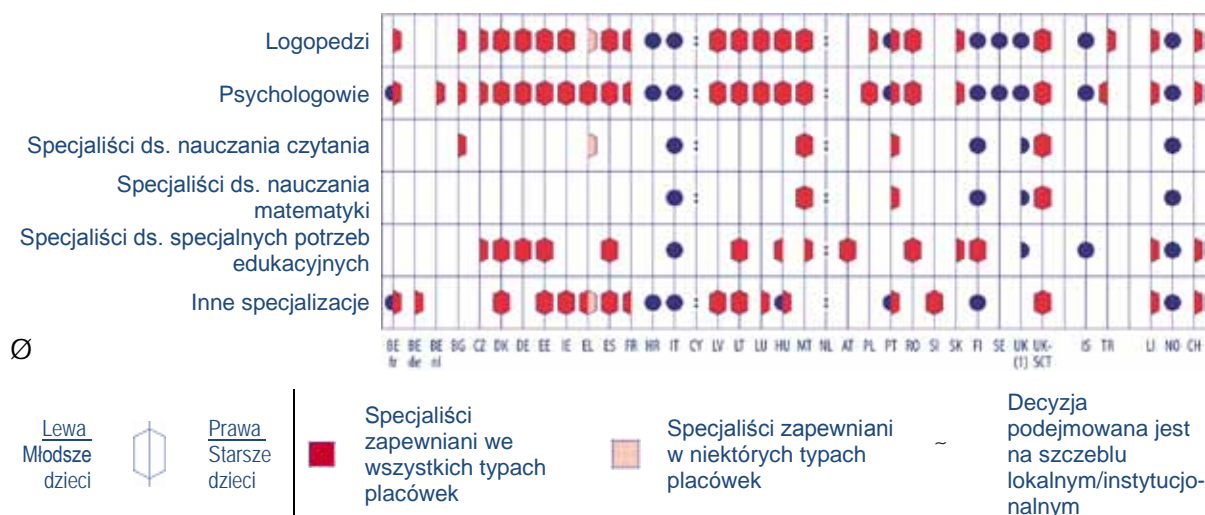
W Finlandii potrzeba wielospecjalistycznej współpracy na poziomie lokalnym podkreślana jest w głównych dokumentach dotyczących dziennej opieki i edukacji przedszkolnej.

W Norwegii placówki wczesnej edukacji i opieki współpracują z ośrodkami doradztwa pedagogiczno-psychologicznego, które udzielają specjalistycznego wsparcia pedagogicznego. Do ich zadań należy ocena sytuacji i formułowanie pisemnych zaleceń dla

kadr placówek dotyczących tego, jakiego rodzaju pomocy potrzebuje dane dziecko i w jaki sposób ją zapewnić. Na podstawie tych zaleceń gminy mogą zapewnić placówkom dodatkowych „pedagogów-specjalistów”.

W krajach, w których dostęp do specjalistów nie jest uregulowany na poziomie centralnym i ich zapewnienie nie jest obowiązkowe, organizacja dostępu do nich leży na ogół w gestii poszczególnych placówek wczesnej edukacji i opieki. W większości przypadków rekrutacja odpowiedniego personelu należy do obowiązków dyrektorów placówek.

Rysunek E6: Specjaliści udzielający wsparcia w zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece, zgodnie z przepisami centralnymi/zaleceniami, 2012/13

Ø

Lewa
Młodsze
dzieci

Prawa
Starsze
dzieci

■ Specjaliści
zapewniani we
wszystkich typach
placówek

■ Specjaliści zapewniani
w niektórych typach
placówek

~ Decyzja
podejmowana jest
na szczeblu
lokalnym/instytucjo-
nalnym

Źródło: Eurydice.

UK (1) = UK-Anglia/Walia/Irlandia Północna

Objaśnienie

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (Wspólnota francuska) i Francja: „Inne specjalizacje” dotyczą głównie terapeutów psychomotorycznych.

Belgia (Wspólnota niemieckojęzyczna), Irlandia, Luksemburg, Węgry, Słowenia i Wielka Brytania (Szkocja): „Inne specjalizacje” dotyczą zespołów wielodyscyplinarnych (patrz szczegółowe informacje w tekście).

Republika Czeska, Rumunia i Słowacja: Pomoc dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi kierowana jest również do dzieci romskich.

Niemcy: w niektórych landach obowiązują przepisy dotyczące specjalistów ds. specjalnych potrzeb edukacyjnych.

Estonia i Litwa: „Inne specjalizacje” dotyczą głównie pedagogów społecznych.

Grecja: Wsparcie logopedów i specjalistów ds. nauczania czytania zapewniają jedynie przedszkola (*nipiagogeio*). „Inne specjalizacje” dotyczą głównie pracowników socjalnych (ich pomoc nie jest dostępna w przedszkolach).

Hiszpania: Rysunek przedstawia sytuację w większości regionów.

Chorwacja: „Inne specjalizacje” dotyczą głównie pedagogów.

Włochy: Sytuacja może być różna w zależności od regionu.

Łotwa: Obecność specjalistów w placówkach zależy od zasobów finansowych gmin. „Inne specjalizacje” dotyczą głównie nauczycieli muzyki. Mogą również obejmować nauczycieli wychowania fizycznego oraz nauczycieli totewskiego w placówkach dla mniejszości etnicznych.

Malta: Rysunek dotyczy placówek publicznych dla młodszych dzieci oraz przedszkoli publicznych i przykościelnych dla dzieci starszych.

Austria: Nie obowiązują przepisy centralne, jednakże wszystkie prowincje posiadają przepisy dotyczące specjalnych potrzeb edukacyjnych.

Portugalia: „Inne specjalizacje” dotyczą głównie nauczycieli specjalizujących się w nauce o środowisku, sztuce i pracach ręcznych, muzyce oraz pedagogice.

Finlandia, Szwecja i Norwegia: Przepisy centralne skupiają się na prawie poszczególnych dzieci do indywidualnego wsparcia, a nie na rodzaju specjalistów (za wyjątkiem nauczycieli opieki dziennej w Finlandii). Decyzje dotyczące zapewniania specjalistów podejmowane są na szczeblu lokalnym.

Wielka Brytania (Anglia/Walia/Irlandia Północna): Specjaliści ds. nauczania czytania i matematyki dostępni są jedynie w placówkach działających przy szkołach.

Liechtenstein: „Inne specjalizacje” dotyczą nauczycieli niemieckiego (jako drugiego języka).

Szwajcaria: „Inne specjalizacje” dotyczą głównie terapeutów psychomotorycznych oraz nauczycieli uczących dzieci ich języków pochodzenia.

DYREKTORZY PLACÓWEK WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI MAJĄ NAJCZĘŚCIEJ WYKSZTAŁCENIE NA POZIOMIE STUDIÓW PIERWSZEGO STOPNIA

Dobre zarządzanie placówką ma istotne znaczenie w zapewnianiu wysokiej jakości wczesnej edukacji i opieki. Dyrektorzy placówek stoją przed szerokim zakresem zadań: wymaga się od nich nie tylko organizacji procesu kształcenia, ale również zarządzania zasobami finansowymi i ludzkimi.

W większości państw europejskich minimalny poziom kwalifikacji wymagany od dyrektorów placówek wczesnej edukacji i opieki jest taki sam, jak dla kadry pedagogicznej i opiekuńczej (patrz Rysunek E2). W kilku krajach wymagany poziom jest wyższy – warunkiem zostania dyrektorem jest posiadanie wyższego wykształcenia, a kwalifikacje na poziomie ISCED 3 czy ISCED 4 są niewystarczające.

W większości krajów dyrektorzy placówek wczesnej edukacji i opieki muszą mieć ukończone studia pierwszego stopnia, natomiast w niektórych wymogiem formalnym awansu na stanowisko kierownicze jest posiadanie tytułu magistra. Taka sytuacja panuje w Portugalii i na Islandii, w placówkach dla starszych dzieci we Francji i Włoszech, oraz w placówkach dla młodszych dzieci w Belgii (we Wspólnocie niemieckojęzycznej).

W kilkunastu krajach minimalnym poziomem wykształcenia wymaganym od dyrektorów placówek jest wykształcenie średnie bądź policealne. Częściej dzieje się tak w przypadku dyrektorów placówek dla młodszych dzieci (we Włoszech, Luksemburgu, na Węgrzech, Malcie, w Polsce, Liechtensteinie i Szwajcarii), jednakże w niektórych przypadkach dotyczy to dyrektorów placówek zarówno dla dzieci młodszych, jak i starszych (w Czechach, Niemczech i Austrii).

W czterech państwach (w Danii, Irlandii, Szwecji i Wielkiej Brytanii (w Anglii, Walii i Irlandii Północnej)) przepisy nie określają żadnych formalnych wymogów dotyczących wykształcenia dyrektorów placówek wczesnej edukacji i opieki. Tak samo jest w przypadku Słowacji odnośnie placówek dla młodszych dzieci. Jednakże w Danii i Szwecji funkcja ta obwarowana jest formalnymi wymogami dotyczącymi kompetencji: w Danii przepisy mówią, że władze lokalne muszą zapewnić posiadanie przez kadrę wczesnej edukacji i opieki odpowiednich kompetencji do wykonywania zawodu, natomiast w Szwecji tylko osoby, które zdobyły odpowiednie umiejętności i kompetencje poprzez kształcenie i doświadczenie mogą być mianowane dyrektorami.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów (Rysunek E7)

Belgia (Wspólnota francuska): Rysunek dotyczy wyłącznie placówek publicznych i placówek finansowanych ze środków publicznych.

Belgia (Wspólnota niemieckojęzyczna): Właściwe ministerstwo może w wyjątkowych sytuacjach mianować na stanowisko dyrektora placówki wczesnej edukacji i opieki dla młodszych dzieci osobę posiadającą alternatywne kwalifikacje, uznane na podstawie odpowiedniego doświadczenia lub określonego szkolenia.

Belgia (Wspólnota flamandzka): Aby zostać dyrektorem placówki prywatnej, nie trzeba posiadać kwalifikacji formalnych.

Niemcy: Minimalny poziom kwalifikacji wymagany, aby zostać dyrektorem, to ISCED 4, jednakże niektóre placówki zatrudniają jako dyrektorów pedagogów/pedagogów wieku wczesnodziecięcego/pedagogów społecznych posiadających tytuł zawodowy pierwszego lub drugiego stopnia.

Estonia: Rysunek dotyczy jedynie placówek przedszkolnych (*koolieelne lasteasutus*). W usługach opieki nad dziećmi (*lapsehoiuteenus*) minimalny wymagany poziom to ISCED 3.

Włochy: Minimalny poziom wykształcenia dyrektorów placówek dla młodszych dzieci określa się na szczeblu regionalnym (od ISCED 3 do ISCED 5 (studia magisterskie)).

Luksemburg: Rysunek dotyczy wyłącznie usług wczesnej edukacji i opieki dla dzieci poniżej trzeciego roku życia (*services d'éducation et d'accueil pour les enfants non-scolarisés*). Aby zostać dyrektorem placówki, w której jest od czterdzieściorga dzieci wwyż, wymagane jest wykształcenie na poziomie ISCED 4. Placówki dla starszych dzieci działają pod nadzorem inspektorów, tak samo jak szkoły podstawowe.

Polska: Oddziałami przedszkolnymi kierują dyrektorzy szkół podstawowych.

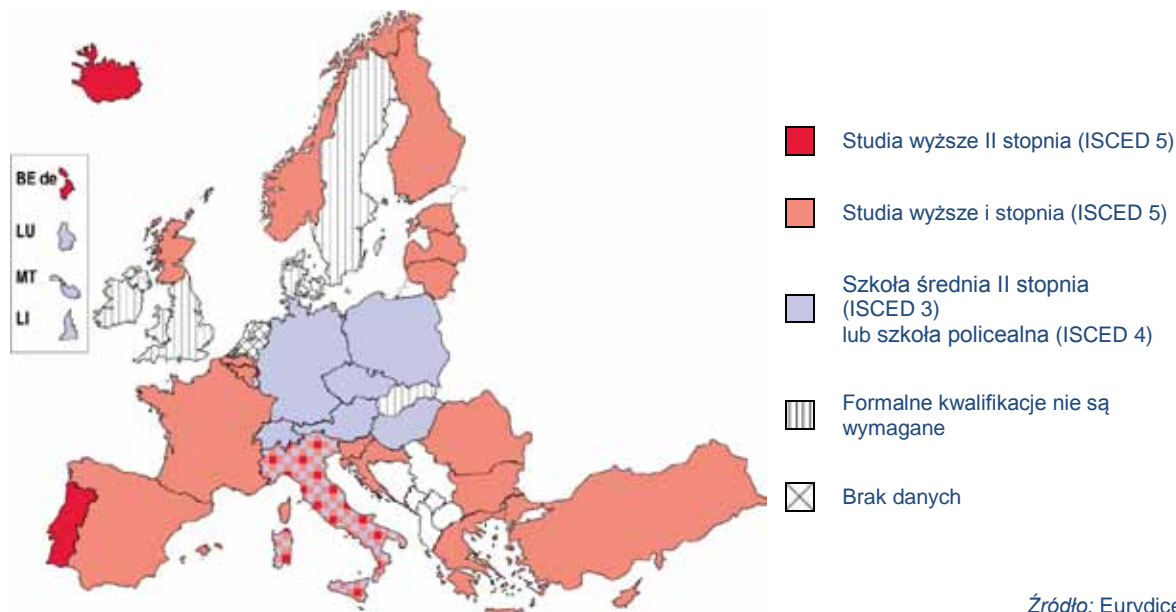
Słowenia: Niektóre placówki zatrudniają jako dyrektorów specjalistów-pedagogów. W takim przypadku minimalny poziom wykształcenia to studia drugiego stopnia.

Szwajcaria: Rysunek przedstawia sytuację w większości kantonów.

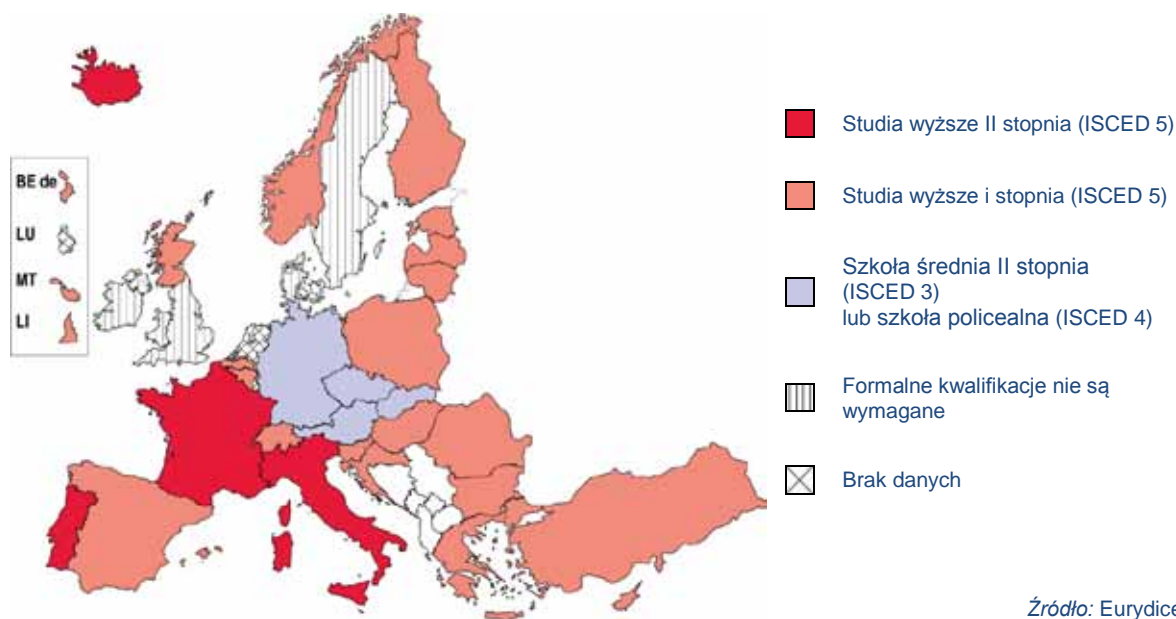

Rysunek E7: Minimalny poziom wykształcenia wymagany do objęcia stanowiska dyrektora placówki wczesnej edukacji i opieki, 2012/13

Rysunek E7a: Młodsze dzieci

Rysunek E7b: Starsze dzieci

Objaśnienie (Rysunek E7)

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

W NIEMAL POŁOWIE PAŃSTW EUROPEJSKICH DYREKTORZY PLACÓWEK DLA STARSZYCH DZIECI MUSZĄ ODBYĆ SPECJALNE SZKOLENIE ORAZ POSIADAĆ DOŚWIADCZENIE ZAWODOWE

Obowiązki zawodowe dyrektorów placówek wczesnej edukacji i opieki obejmują na ogół wiele różnych zadań, takich jak planowanie i organizacja zajęć dydaktycznych, zarządzanie środkami finansowymi i personelem, logistykę itd. W związku z tym w prawie wszystkich krajach europejskich przy wyborze kandydata na dyrektora, poza wykształceniem, uwzględnia się również wiele innych kryteriów.

W większości państw doświadczenie zawodowe we wczesnej edukacji i opiece jest podstawowym warunkiem zostania dyrektorem placówki, zarówno dla dzieci starszych, jak i młodszych. Wymagany minimalny czas pracy to na ogół dwa do pięciu lat. W rzeczywistości wynosi on od dwóch lat w Niemczech, na Łotwie i w Wielkiej Brytanii (w Anglii, Walii i Irlandii Północnej), do siedmiu-ośmiu lat we Wspólnocie francuskiej w Belgii (dla dyrektorów placówek dla starszych dzieci), a nawet do dziesięciu lat na Cyprze. W Grecji (w żłobkach - *vrefonipiakos stathmos*) i placówkach opieki dla dzieci (*paidikos stathmos*), Portugalii, Wielkiej Brytanii (w Szkocji), na Islandii i w Szwajcarii doświadczenie zawodowe jest wymagane, ale staż w latach nie jest określony. Tak samo jest na Malcie, ale tylko w przypadku dyrektorów placówek dla młodszych dzieci.

W niemal połowie państw kandydaci na stanowisko dyrektora placówki wczesnej edukacji i opieki dla starszych dzieci, poza posiadaniem doświadczenia zawodowego, muszą odbyć specjalne szkolenie. Wymóg ten jest mniej powszechny w odniesieniu do dyrektorów placówek dla młodszych dzieci i ma zastosowanie tylko w jednej trzeciej państw. W Szwecji szkolenie dla dyrektorów jest mocno zalecane, ale nie jest obowiązkowe.

Czas trwania, organizacja i treść szkoleń dla dyrektorów są różne. Na ogół moduły szkoleniowe skupiają się na organizacji, planowaniu i zarządzaniu placówkami, w tym zarządzaniu kadrami i środkami finansowymi, a także na przepisach prawnych dotyczących edukacji oraz strategiach komunikacyjnych i pracy zespołowej. Ich ogólnym celem jest rozwinięcie umiejętności kierowniczych, podejmowania decyzji i komunikacyjnych przyszłych dyrektorów.

W niektórych krajach szkolenia dla dyrektorów obejmują część teoretyczną i praktyczną. W Hiszpanii szkolenia takie obejmują na ogół sto godzin kursu teoretycznego oraz sześć miesięcy stażu praktycznego. Kandydaci mogą być mianowani dyrektorami tylko wtedy, jeżeli pomyślnie przejdą ocenę końcową. W Polsce specjalny kurs kwalifikacyjny dla dyrektorów placówek dla młodszych dzieci ma wymiar dwustu osiemdziesięciu godzin, z czego osiemdziesiąt godzin to zajęcia praktyczne.

Jedynie w Estonii i Wielkiej Brytanii (w Szkocji) przyszli dyrektorzy wszystkich placówek wczesnej edukacji i opieki muszą spełnić trzy wymogi, tj. posiadać doświadczenie zawodowe, posiadać doświadczenie administracyjne oraz odbyć specjalne szkolenie dla dyrektorów. W Bułgarii, Czechach (tylko w placówkach publicznych), na Malcie, w Polsce i Rumunii dotyczy to tylko kandydatów na dyrektorów placówek dla starszych dzieci.

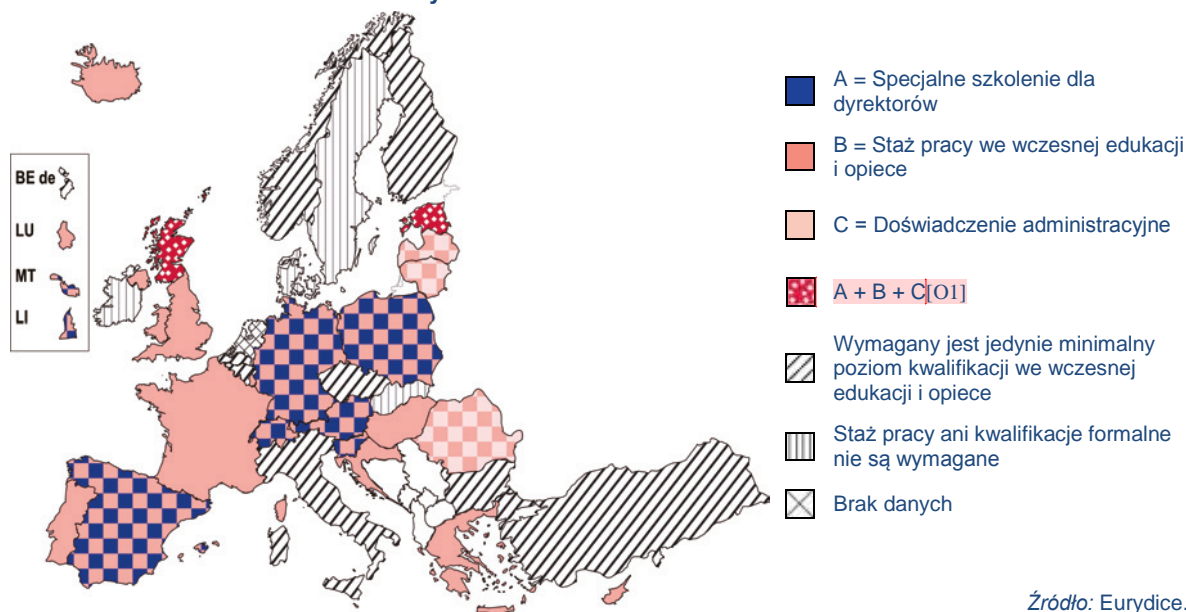
Na Łotwie, Litwie i w Rumunii (w placówkach dla młodszych dzieci) kandydaci na dyrektorów muszą wykazać się doświadczeniem zarówno zawodowym, jak i administracyjnym. Na Łotwie wymaga się na ogół dwuletniego stażu na stanowisku administracyjnym. Na Litwie, poza stażem zawodowym, bezwzględnie wymaga się rocznego doświadczenia w zarządzaniu ludźmi, a także kompetencji kierowniczych, językowych oraz związanych z technologią informacyjną.

W Belgii (we Wspólnocie flamandzkiej), Norwegii i Turcji dyrektorzy placówek wczesnej edukacji i opieki muszą mieć jedynie minimalny określony poziom kwalifikacji. Tak samo jest w Belgii (we Wspólnotach francuskiej i niemieckojęzycznej), w Bułgarii, Czechach i we Włoszech, ale tylko w placówkach dla młodszych dzieci. W Finlandii, aby zostać dyrektorem ośrodka dziennej opieki, należy posiadać kwalifikację nauczyciela takiego ośrodka i wykazać się umiejętnościami kierowniczymi. Prawo nie określa, w jaki sposób umiejętności te powinny być zdobyte, ani w jaki sposób należy je ocenić (władzom lokalnym pozostawia się w tej kwestii autonomię).

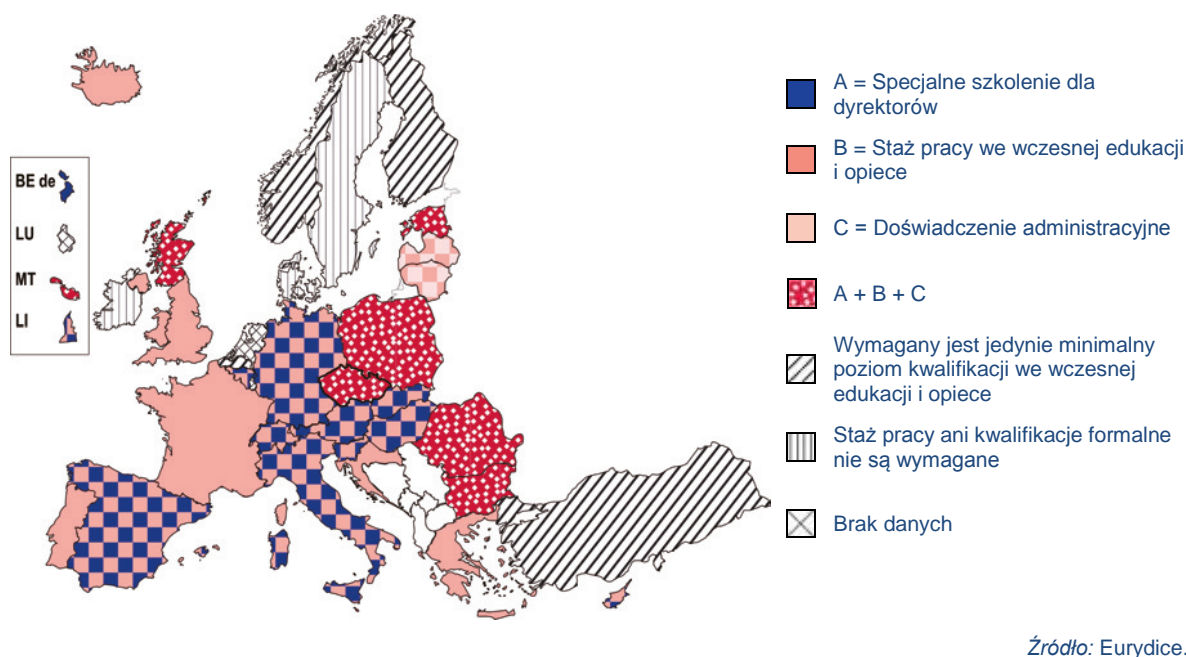
W niektórych krajach spełniony musi być jeden lub więcej dodatkowych warunków. W Hiszpanii, poza posiadaniem doświadczenia zawodowego i odbyciem specjalnego szkolenia, przyszli dyrektorzy muszą zrealizować projekt związany z zarządzaniem. W niektórych Wspólnotach Autonomicznych władze oświatowe mogą dodać jeszcze inne wymogi, np. kompetencje językowe. W Słowenii, aby stać się dyrektorem placówki publicznej lub dotowanej ze środków publicznych, należy najpierw pracować przez pięć lat na stanowisku konsultanta (*svetovalec*) lub doradcy (*svetnik*), lub mentora (*mentor*).

Rysunek E8: Dodatkowe wymagania stawiane kandydatom na stanowisko dyrektora placówki wczesnej edukacji i opieki, zgodnie z zaleceniami na poziomie centralnym, 2012/13

Rysunek E8a: Młodsze dzieci

Rysunek E8b: Starsze dzieci

Objaśnienia

Aby zapoznać się z definicjami terminów „staż pracy w instytucjach wczesnej edukacji i opieki”, „doświadczenie administracyjne” i „specjalne szkolenie dla dyrektorów”, patrz Glosariusz. Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Minimalny staż pracy we wczesnej edukacji i opiece wymagany do objęcia stanowiska dyrektora placówki, 2012/13

Placówki dla **młodszych** dzieci

	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU
Lata	✓	✓	✓	✓	✓	✓	2*	4	✓	~	5	3	5	✓	10	2	3	5	5
	MT	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK (1)	UK-SCT	IS	TR	LI	NO	CH			
Lata	~	2-5*	2-5	~	2-3	5	✓	✓	✓	2	~	~	✓	5	✓	~			

Placówki dla **starszych** dzieci

	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU
Lata	7-8	✓	✓	3	3	✓	2*	4	✓	~	5	3	5	5	10	2	3	na	5
	MT	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK (1)	UK-SCT	IS	TR	LI	NO	CH			
Lata	10	2-5*	5	~	5	5	5	✓	✓	2	~	~	✓	5	✓	~			

✓ Staż pracy nie jest wymagany ~ Minimalna liczba lat nie jest określona * W zależności od regionu/landu

Kraje, w których wymaga się minimalnego okresu obowiązkowego szkolenia przed lub po mianowaniu na stanowisko dyrektora placówki wczesnej edukacji i opieki, 2012/13

Placówki dla **młodszych** dzieci

	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU
Czas trwania	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*	160 godz.	✓	✓	100 godz.	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	MT	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK (1)	UK-SCT	IS	TR	LI	NO	CH			
Czas trwania	:	160* godz. zajęć	280 godz.	✓	✓	144 godz.	✓	✓	✓	✓	60 ECTS	✓	✓	:	✓	*			

Placówki dla **starszych** dzieci

	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU
Czas trwania	120-140 godz.	150 godz.	✓	:	100-350 godz.	✓	*	160 godz.	✓	✓	100 godz.	✓	✓	4* mies.	160 godz.	✓	✓	na	360 godz.
	MT	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK (1)	UK-SCT	IS	TR	LI	NO	CH			
Czas trwania	60 ECTS	160* godz.zajęć	:	✓	60 godz.	144 godz.	160-200 godz.	✓	✓	✓	60 ECTS	✓	✓	:	✓	*			

✓ Szkolenie dla dyrektorów nie jest wymagane * W zależności od regionu/landu : Nie podano czasu trwania

Źródło: Eurydice.

UK (1) = UK-Anglia/Walia/Irlandia Północna

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów (Rysunek E8)

Estonia: Rysunek dotyczy jedynie placówek przedszkolnych (*koolieelne lasteasutus*). W usługach opieki nad dziećmi (*lapsehoiuteenus*), aby zostać dyrektorem placówki, wymagany jest jedynie minimalny poziom kwalifikacji we wczesnej edukacji i opiece.

Grecja: Rysunek dotyczy żłobków (*vrefonipiakos stathmos*) i placówek opieki dla dzieci (*paidikos stathmos*). Aby zostać dyrektorem przedszkola (*nipiagogeio*), poza doświadczeniem zawodowym (stażem pracy), wymagane jest doświadczenie administracyjne i szkolenie.

Hiszpania: Rysunek dotyczy jedynie placówek publicznych. We Wspólnotach Autonomicznych niektóre wymagania wobec dyrektorów placówek dla młodszych dzieci mogą być uchylone.

Francja: Od osób posiadających stopień doktora medycyny (*docteur en médecine*) staż pracy nie jest wymagany.

Luksemburg: Placówki dla starszych dzieci działają pod nadzorem inspektorów, tak samo jak szkoły podstawowe.

Węgry: Dyrektorzy placówek dla młodszych dzieci muszą zdać egzamin państwowy z polityki socjalnej w ciągu dwóch lat od mianowania.

Malta: Publiczne placówki przedszkolne dla starszych dzieci (*kindergarten centre*) działają przy szkołach podstawowych i kierowane są przez dyrektorów tych szkół.

Polska: Oddziały przedszkolne kierowane są przez dyrektorów szkół podstawowych.

Portugalia: Publiczne placówki wczesnej edukacji i opieki dla starszych dzieci (*jardins de infância*) działają przy zespołach szkół i są kierowane przez ich dyrektorów. Minimalny staż wynoszący dwa lata określony jest wyłącznie dla prywatnych placówek dla starszych dzieci.

Słowenia: Wymagane doświadczenie nie musi być koniecznie związane z wczesną edukacją i opieką.

Finlandia: Rysunek przedstawia jedynie sytuację dyrektorów w ośrodkach dziennej opieki (*päiväkoti/daghem*), od których wymaga się, poza wykształceniem, odpowiednich umiejętności kierowniczych. W oddziałach przedszkolnych (*esiopetus/förskoleundervisning*) dyrektorzy, poza posiadaniem kwalifikacji nauczycielskich, muszą mieć odpowiednie

doświadczenie zawodowe oraz wystarczającą wiedzę z zakresu administracji oświatowej, lub posiadać certyfikat administracji oświatowej.

Szwecja: Ustawa o edukacji określa, iż dyrektorzy muszą mieć wiedzę pedagogiczną zdobytą poprzez kształcenie i doświadczenie. „Krajowy Program Szkolenia dla Dyrektorów Placówek Oświatowych” (*Rektorsprogrammet*) jest zalecany dla dyrektorów placówek przedszkolnych, ale nie jest obowiązkowy.

Wielka Brytania (Anglia/Walia/Irlandia Północna): w odniesieniu do placówek dla starszych dzieci Rysunek przedstawia sytuację w ośrodkach opieki dziennej (*day nursery/children centre*) dla starszych dzieci i przedszkolach (*pre-school/nursery school*). W przypadku, gdy przedszkola lub oddziały przedszkolne (*nursery schools/nursery classes/reception classes*) (dla dzieci od trzech do pięciu lat) działają przy szkołach podstawowych, są one kierowane przez dyrektorów tych szkół. Dla osób pracujących jako dyrektorzy ośrodków opieki dziennej (dla dzieci od zera do pięciu lat) dostępna jest „Krajowa Kwalifikacja Zawodowa dla Dyrektorów Placówek Zintegrowanych” (*National Professional Qualification in Integrated Centre Leadership*), jednakże nie jest ona obowiązkowa. W Anglii szkolenie to przestało być dostępne w lipcu 2014 r. W Irlandii Północnej dyrektorom szkół podstawowych zaleca się odbycie „Kwalifikacji Zawodowej dla Dyrektorów w Irlandii Północnej” (*Professional Qualification for Headship in Northern Ireland*). Od osób obejmujących stanowisko dyrektora po raz pierwszy, które nie posiadają tej kwalifikacji, oczekuje się odbycia szkolenia o nazwie „Program Kwalifikacji dla Pracujących Dyrektorów Szkół” (*Qualification for Serving Headteachers Programme*), jednak nie jest to obowiązkowe.

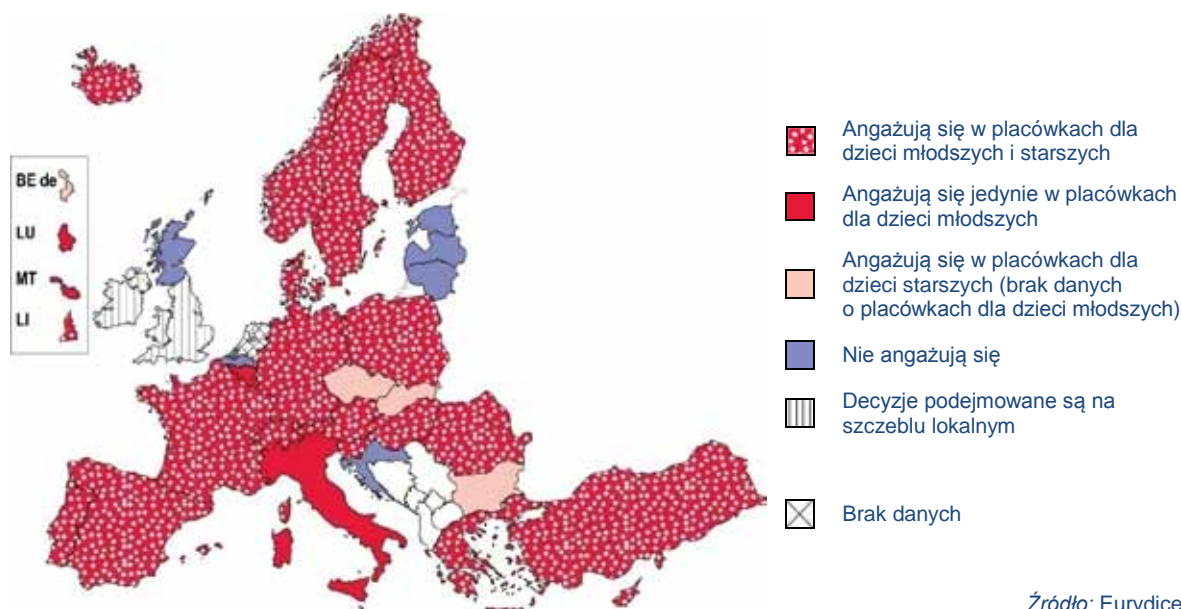
Wielka Brytania (Szkocja): Istnieje tu szereg programów kształcenia dla dyrektorów, wśród których są również studia podyplomowe.

Turcja: Od 2013/14 r. dyrektorzy placówek dla młodszych dzieci powinni mieć co najmniej trzyletni staż w placówkach wczesnej edukacji i opieki oraz doświadczenie administracyjne. W przypadku placówek dla dzieci starszych, Rysunek przedstawia sytuację dla dyrektorów przedszkoli (*bağimsiz ana okulu*), których również dotyczy powyższy wymóg. Rysunek nie uwzględnia oddziałów przedszkolnych (*anasınıfları*), które działają przy szkołach i są kierowane przez ich dyrektorów.

DYREKTORZY PLACÓWEK WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI SĄ NA OGÓŁ ZAANGAŻOWANI W DZIAŁANIA DYDAKTYCZNE

W prawie wszystkich krajach europejskich dyrektorzy placówek wczesnej edukacji i opieki, poza wykonywaniem zadań kierowniczych i administracyjnych, są w pewnym stopniu zaangażowani w działania pedagogiczne i dydaktyczne. Brak jest na ogół ścisłych przepisów dotyczących tego rodzaju zaangażowania i stosuje się tylko zalecenia ramowe. Rola i konkretne obowiązki dyrektorów placówek określane są na ogół na szczeblu lokalnym lub instytucjonalnym.

Rysunek E9: Zaangażowanie dyrektorów placówek wczesnej edukacji i opieki w działania pedagogiczne i dydaktyczne, 2012/13

Objaśnienie

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (Wspólnota niemieckojęzyczna): Dyrektorzy placówek dla starszych dzieci (*kindergarten*) na ogół nie angażują się w działania pedagogiczne ani dydaktyczne. Jeżeli do placówki uczęszcza poniżej 180 dzieci, dyrektor wykonuje również zadania dydaktyczne.

Belgia (Wspólnota flamandzka): w odniesieniu do placówek dla młodszych dzieci Rysunek dotyczy placówek publicznych. W placówkach prywatnych dyrektorzy mogą być zaangażowani w działania pedagogiczne i dydaktyczne.

Dania: Niektóre placówki mają dyrektorów administracyjnych i pedagogicznych. Dyrektorzy administracyjni nie są na ogół zaangażowani w działalność edukacyjną.

Luksemburg: Rysunek dotyczy jedynie placówek dla młodszych dzieci (*service d'éducation et d'accueil pour les enfants non-scolarisés*). Placówki dla starszych dzieci podlegają nadzorowi inspektorów, tak samo jak szkoły podstawowe.

Polska: w przypadku, gdy placówki dla młodszych dzieci należą do zespołu placówek, dyrektorzy nie pracują bezpośrednio z dziećmi.

Rumunia: w placówkach dla młodszych dzieci dyrektorzy nie mają obowiązku angażować się w działania pedagogiczne czy dydaktyczne, ale mogą to robić, jeżeli posiadają odpowiednie wykształcenie.

Słowenia: Tylko dyrektorzy placówek, w których jest do trzynastu grup (tj. około siedmiu procent placówek), angażują się w działania dydaktyczne.

W kilku krajach, tj. w krajach bałtyckich, Belgii (we Wspólnocie flamandzkiej), Chorwacji i Wielkiej Brytanii (w Szkocji), dyrektorzy placówek wczesnej edukacji i opieki nigdy nie angażują się w działania dydaktyczne. W czterech krajach, tj. w Belgii (we Wspólnocie francuskiej), we Włoszech, Luksemburgu i na Malcie, dyrektorzy pełnią funkcje pedagogiczne tylko w placówkach dla małych dzieci. Na Słowacji dyrektorzy placówek wykonują obowiązki dydaktyczne średnio od dwunastu do dwudziestu trzech godzin tygodniowo. Reszta ich czasu pracy przeznaczona jest na obowiązki kierownicze.

Wielkość placówki jest na ogół głównym czynnikiem determinującym zaangażowanie dyrektorów w działania pedagogiczne i dydaktyczne w Belgii (we Wspólnocie niemieckojęzycznej), Niemczech, Francji, na Węgrzech (w placówkach dla starszych dzieci), w Austrii, Słowenii i na Słowacji. Dyrektorzy mniejszych placówek częściej angażują się w codzienną pracę z dziećmi. Przykładowo w Austrii (w Karyntii) dyrektorzy placówek, w której jest jedna lub dwie grupy, poświęcają na ogół dwie godziny tygodniowo na zadania administracyjne, natomiast w placówkach z trzema lub czterema grupami, poświęcają na te zadania trzy godziny tygodniowo. Reszta ich czasu pracy obejmuje normalne przedszkolne zajęcia dydaktyczne. W niektórych placówkach, w których są ponad cztery grupy dzieci, dyrektorzy mogą wykonywać wyłącznie zadania kierowniczo-administracyjne, jednakże w przypadku nieobecności któregoś z członków kadry, mają oni obowiązek go zastąpić. W Słowenii tylko dyrektorzy placówek, w których jest do trzynastu grup (tj. około siedmiu procent placówek) angażują się w zadania dydaktyczne.

PROCESY DYDAKTYCZNE

CZĘŚĆ I – TREŚCI NAUCZANIA, PODEJŚCIA DYDAKTYCZNE I METODY OCENY

Po omówieniu organizacji, finansowania i kadr wczesnej edukacji i opieki w krajach europejskich, niniejszy rozdział poświęcamy kluczowym procesom zachodzącym na tym poziomie kształcenia. Na jakość wczesnej edukacji i opieki w znacznym stopniu wpływa efektywność procesów nauczania i uczenia się. Do zapewnienia wysokiej jakości wczesnej edukacji i opieki przyczyniają się elementy takie, jak odpowiednie metody nauczania, zajęcia dydaktyczne oparte na starannie zdefiniowanych celach, dobra komunikacja pomiędzy dziećmi a kadrami, regularna ocena postępów w osiąganiu pożądaných efektów kształcenia oraz zaangażowanie interesariuszy, takich jak rodzice czy lokalna społeczność (patrz EACEA/Eurydice, 2009).

W niniejszym rozdziale dokonano analizy tego, czy w krajach europejskich obowiązują oficjalne dokumenty, które określają, na czym powinien polegać komponent edukacyjny wczesnej edukacji i opieki i jakich przedziałów wiekowych powinien on dotyczyć, a także zbadano zalecane w tych dokumentach cele i treści dydaktyczne oraz metody nauczania. Poruszono tu również kwestię tego, czy oceniane są postępy dzieci w osiąganiu zamierzonych efektów kształcenia.

Druga część rozdziału poświęcona jest środkom, które ułatwiają przechodzenie z jednego etapu wczesnej edukacji i opieki do kolejnego, a także do edukacji podstawowej. W tej części omówione zostały zagadnienia związane z przyjmowaniem uczniów do szkoły podstawowej oraz role kluczowych uczestników tego procesu. Na koniec przyjrzymy się współpracy pomiędzy dostawcami usług wczesnej edukacji i opieki a rodzicami i społecznością lokalną, oraz rodzajom wsparcia dla rodziców, dostępnego w placówkach wczesnej edukacji i opieki.

W WIELU KRAJACH EUROPEJSKICH NIE ISTNIEJĄ OFICJALNE DOKUMENTY ZAWIERAJĄCE WYTYCZNE DLA ORGANIZATORÓW WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI DLA MŁODSZYCH DZIECI

Coraz powszechniej akceptuje się fakt, że wczesna edukacja i opieka stanowi podwalinę uczenia się przez całe życie, w związku z czym rządy państw poświęcają jej coraz więcej uwagi, a w wielu krajach europejskich wydaje się obecnie oficjalne dokumenty dotyczące tego etapu, przy czym wszelkie ewentualne komponenty edukacyjne są raczej ograniczone do starszych dzieci w wieku przedszkolnym. Zalecenia dotyczące potrzeb poznawczych i intelektualnych młodszych dzieci zdają się być mniej widoczne, a w wielu krajach nacisk kładzie się raczej na komponent opiekuńczy wczesnej edukacji i opieki.

Pojęcie „oficjalnych (głównych) dokumentów” stosuje się do szerokiego zakresu oficjalnych podejść, które mają na celu przedstawienie wytycznych i zaleceń dla organizatorów usług wczesnej edukacji i opieki w różnych krajach. W tym ujęciu dokumenty te mogą obejmować następujące zagadnienia: treści kształcenia, cele i efekty kształcenia oraz cele dotyczące poziomu osiągnięć, a także zalecenia dotyczące podejść dydaktycznych, zajęć dydaktycznych oraz metod oceny. W niniejszym rozdziale dokonano analizy tego, czy główne dokumenty przedstawiają zalecenia obejmujące potrzeby dzieci w zakresie edukacji i opieki.

Forma oficjalnych (głównych) dokumentów dotyczących wczesnej edukacji i opieki jest bardzo różna w poszczególnych państwach. Mogą one istnieć w ramach przepisów prawnych lub stanowić część programów kształcenia (np. w Estonii, Hiszpanii, Francji i Słowenii), lub też stanowić strukturę ramową umiejętności (np. *socle de competences* dla przedszkoli (*écoles maternelles*) w Belgii (we Wspólnocie francuskiej)), plany opiekuńczo-wychowawcze (np. w różnych landach w Niemczech), standardy edukacyjne (np. w Irlandii i na Malcie), kryteria opracowywania lokalnych programów nauczania (np. na Litwie) lub też praktyczne zalecenia dla pracowników placówek wczesnej edukacji i opieki (np. żłobków (*crèches*) w Belgii (we Wspólnocie francuskiej)).

W zależności od tego, na ile są formalne i w jakim zakresie obowiązują, dokumenty główne umożliwiają różne stopnie elastyczności w sposobie ich stosowania w placówkach wczesnej edukacji i opieki. Zdarza się, że więcej niż jeden dokument ma zastosowanie w danym kraju lub regionie danego kraju.

W około połowie państw komponent edukacyjny wczesnej edukacji i opieki, określony w głównych dokumentach, obejmuje wszystkie przedziały wiekowe dzieci na tym etapie kształcenia, natomiast w pozostałych krajach nastawiony jest wyłącznie na starsze dzieci. W krajach, w których istnieje jednolity system wczesnej edukacji i opieki (z placówkami dla wszystkich grup wiekowych do wieku szkolnego) komponent edukacyjny zawarty w głównych dokumentach dotyczy wszystkich przedziałów wiekowych dzieci. W krajach tych władze oświatowe zaangażowane są w opracowywanie programów dla placówek jednolitych (jednoetapowych) i, co więcej, cała kadra wczesnej edukacji i opieki podlega tym samym wymaganiom dotyczącym wykształcenia, niezależnie od wieku dzieci, z którymi pracuje (patrz Rysunek B1 i E2). Tak się dzieje w krajach skandynawskich i bałtyckich, w Chorwacji i Słowenii, a także w Niemczech i Wielkiej Brytanii (w Anglii i Szkocji), gdzie istnieją systemy zarówno dwuetapowe (osobne placówki dla każdej grupy wiekowej), jak i jednolite.

W wielu krajach, w których działają dwuetapowe systemy wczesnej edukacji i opieki, wprowadzono wytyczne dotyczące nauczania wyłącznie starszych dzieci. Taka sytuacja ma miejsce w Belgii (we Wspólnotach flamandzkiej i niemieckojęzycznej), Bułgarii, Czechach, we Włoszech, Francji, na Cyprze, w Luksemburgu, Austrii, Polsce, Portugalii, na Słowacji, w Liechtensteinie i Szwajcarii. Można to tłumaczyć uprzednio wspomnianym faktem, że pierwszy etap wczesnej edukacji i opieki, dla młodszych dzieci, w tych krajach jest nastawiony bardziej na opiekę, podczas gdy drugi etap dla starszych dzieci jest bardziej nastawiony na edukację (patrz Rysunek B1). Niemniej jednak, w niektórych państwach, w których działa dwuetapowy system, również obowiązują oficjalne wytyczne zarówno dla dzieci starszych, jak i młodszych, co jest określone albo w tym samym dokumencie głównym dla wszystkich przedziałów wiekowych (np. Irlandia), albo w osobnych dokumentach dotyczących młodszych i starszych dzieci (np. Belgia (Wspólnota francuska), Grecja, Hiszpania, Malta, Węgry, Rumunia i Turcja).

Należy zauważyć, że w kilku krajach europejskich dokumenty główne, opracowane na poziomie centralnym, zawierają ogólne zasady i cele wczesnej edukacji i opieki, i mogą służyć jako podstawa dokumentów wydawanych na szczeblu regionalnym lub lokalnym. Tak się dzieje w państwach federacyjnych zapewniających dużą autonomię lokalną, jak np. w Niemczech czy Hiszpanii, gdzie władze oświatowe landów i Wspólnot Autonomicznych odpowiedzialne są za tworzenie bardziej szczegółowych programów nauczania dla placówek wczesnej edukacji i opieki, zawierających cele, treści kształcenia, metody oceny itd. W kilku innych krajach (np. w Estonii, Danii, na Litwie (dla grup młodszych niż przedszkolne), w Szwecji i Finlandii) wytyczne i zasady określone w dokumentach ramowych stanowią punkt odniesienia do opracowywania lokalnych programów nauczania na szczeblu gminnym lub instytucjonalnym.

W kilku systemach oświatowych, w których główne dokumenty nie dotyczą młodszych dzieci, placówki wczesnej edukacji i opieki muszą opracowywać własne plany opiekuńczo-wychowawcze, niezbędne z punktu widzenia otrzymania akredytacji. Od placówek tych wymaga się, aby opisywały np. prowadzone działania społeczno-pedagogiczne, edukację i wsparcie zapewniane dzieciom oraz formy współpracy z rodzicami. Tak jest w przypadku Belgii (Wspólnot flamandzkiej i niemieckojęzycznej) i Szwajcarii.

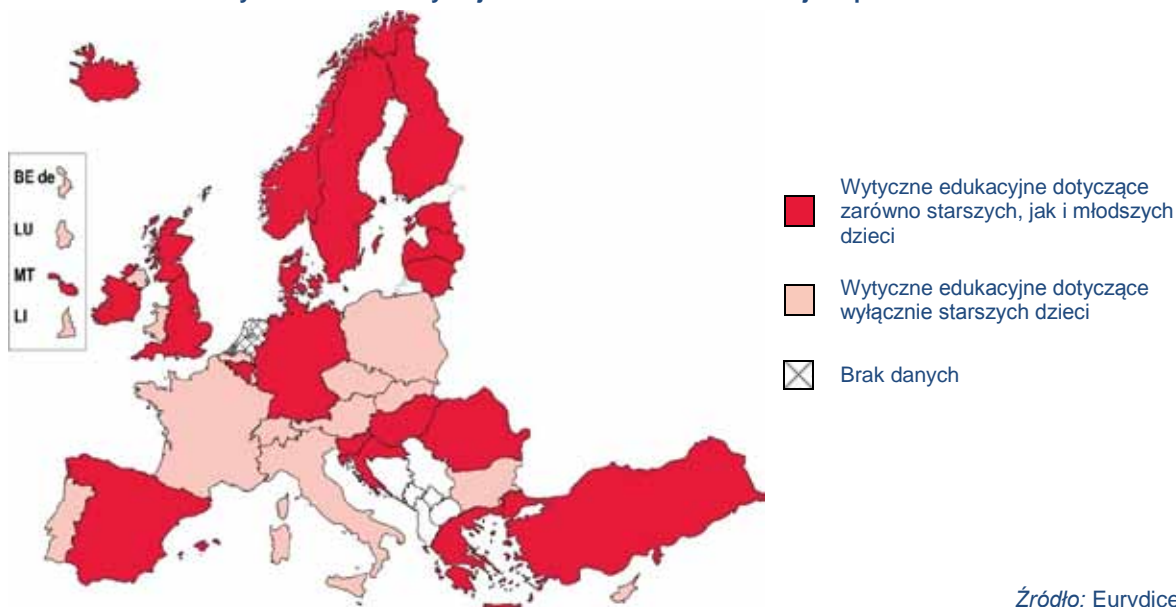
Wśród państw, w których występuje **wczesna edukacja i opieka w domu**, mniej niż połowa wydała oficjalne regulacje dotyczące tego rodzaju rozwiązań. Niemniej w krajach, gdzie rozwiązanie to stanowi istotną część sektora wczesnej edukacji i opieki (patrz Rysunek B2), główne dokumenty dotyczą zarówno zinstytucjonalizowanej, jak i domowej edukacji i opieki (za wyjątkiem Belgii (Wspólnoty niemieckojęzycznej) i Francji). W niektórych przypadkach (np. w Danii, Niemczech, Irlandii, na Węgrzech, w Finlandii, Wielkiej Brytanii (w Anglii i Szkocji) i Norwegii) dokumenty te odnoszą się do wszystkich przedziałów wiekowych, natomiast w innych (np. w Wielkiej Brytanii (w Walii i Irlandii Północnej)) dotyczą one tylko starszych dzieci. Na Malcie główne dokumenty dotyczące wczesnej edukacji i opieki w domu odnoszą się wyłącznie do młodszych dzieci, ponieważ rozwiązanie

to przewidziane jest tylko dla dzieci do trzeciego roku życia. W innych krajach określono jedynie ogólne cele wczesnej edukacji i opieki w domu (patrz Rysunek F2) lub w ogóle nie wydano żadnych oficjalnych dokumentów zawierających zalecenia edukacyjne dla tej formy opieki.

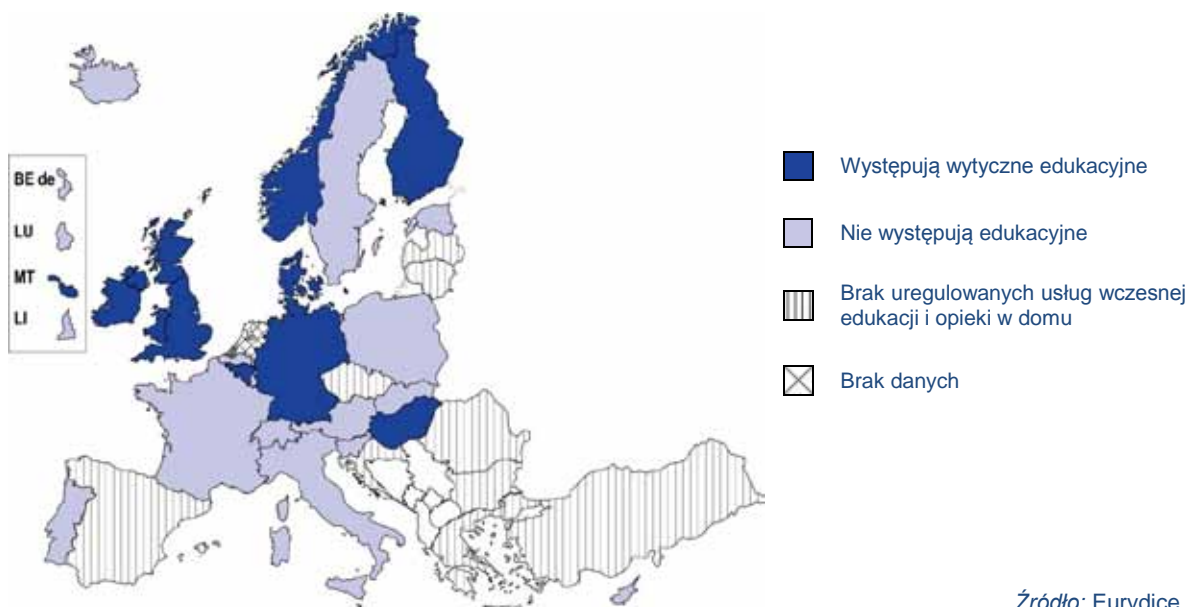
Rysunek F1: Występowanie centralnych wytycznych edukacyjnych w odniesieniu do zinstytucjonalizowanej i domowej wczesnej edukacji i opieki, 2012/13

Rysunek F1a: Zinstytucjonalizowana wczesna edukacja i opieka

Źródło: Eurydice.

Rysunek F1b: Domowa wczesna edukacja i opieka

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Aby zapoznać się z definicją „oficjalnych (głównych) dokumentów”, patrz Glosariusz.

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (Wspólnota flamandzka): Oficjalne dokumenty dotyczące młodszych dzieci odnoszą się tylko do publicznej zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki.

Szwajcaria: Większość kantonów wymaga od placówek wczesnej edukacji i opieki opracowania planu opiekuńczo-wychowawczego jako podstawowego warunku uzyskania akredytacji.

WCZESNA EDUKACJA I OPIEKA SKUPIA SIĘ GŁÓWNE NA PERSONALNYM, EMOCJONALNYM, SPOŁECZNYM I JĘZYKOWYM ROZWOJU DZIECI

Jak wspomniano powyżej, we wszystkich krajach europejskich wydano oficjalne dokumenty dotyczące co najmniej jednego etapu wczesnej edukacji i opieki, obejmujące jej komponent edukacyjny i opiekuńczy. Najczęstszymi elementami związanymi z potrzebami edukacyjnymi dzieci określonymi w tych dokumentach są cele kształcenia lub oczekiwane efekty w odniesieniu do postępów i rozwoju dzieci. Cele i efekty są często również przekładane na obszary kształcenia i zajęcia, które placówki wczesnej edukacji i opieki powinny realizować

Zgodnie z przedziałem wiekowym, którego dotyczą oficjalne dokumenty (patrz Rysunek F1), podane w nich cele i efekty kształcenia, oraz ewentualne zajęcia, są skierowane do określonej grupy wiekowej. Może być również tak, że od dzieci oczekuje się ich osiągnięcia przed zakończeniem danego etapu wczesnej edukacji i opieki. Określone w ten sposób cele i efekty kształcenia (oraz ewentualne zajęcia) dla całego okresu wczesnej edukacji i opieki istnieją w ponad dwudziestu krajach (z których wiele prowadzi systemy jednolite). W niektórych przypadkach są one określone i opisane rok po roku (np. na Malcie). Oficjalne dokumenty mogą również określać efekty, które dzieci powinny osiągnąć przed zakończeniem wczesnej edukacji i opieki i rozpoczęciem kształcenia w szkole podstawowej (np. w Estonii). Jest to oparte na założeniu, że w ramach działalności placówki cały okres wczesnej edukacji i opieki jest zaplanowany i realizowany w sposób umożliwiający dzieciom osiągnięcie określonych centralnie celów. W kolejnych piętnastu krajach (które prowadzą dwuetapowe systemy wczesnej edukacji i opieki) konkretne cele wyznaczone są jedynie dla starszych dzieci, podczas gdy dla młodszych określa się tylko cele ogólne.

Wszystkie kraje europejskie bez wyjątku wymieniają cele związane z rozwojem personalnym, emocjonalnym i społecznym, a także z umiejętnościami językowymi i komunikacyjnymi, które powinny zostać zrealizowane w którymś momencie wczesnej edukacji i opieki. Również we wszystkich krajach, za wyjątkiem Chorwacji, wymienia się rozwój fizyczny i edukację zdrowotną. Większość państw podkreśla także rozwój umiejętności artystycznych i wiedzy o świecie, zarówno w odniesieniu do dzieci starszych, jak i młodszych.

Umiejętność czytania oraz umiejętność liczenia i logicznego rozumowania są częściej kierowane do dzieci starszych. To samo dotyczy przystosowania do życia szkolnego. Na Litwie, w Finlandii i Szwecji cel ten dotyczy tylko dzieci w wieku od sześciu do siedmiu lat, które uczęszczają do oddziałów przedszkolnych przed rozpoczęciem kształcenia w szkole podstawowej.

Spośród celów kształcenia i zajęć wczesnej edukacji i opieki przedstawionych na Rysunku F2 dokumenty główne najrzadziej wymieniają naukę obcego lub drugiego języka, niemniej jest ona ujęta w dokumentach osiemnastu państw, najczęściej w odniesieniu do dzieci starszych.

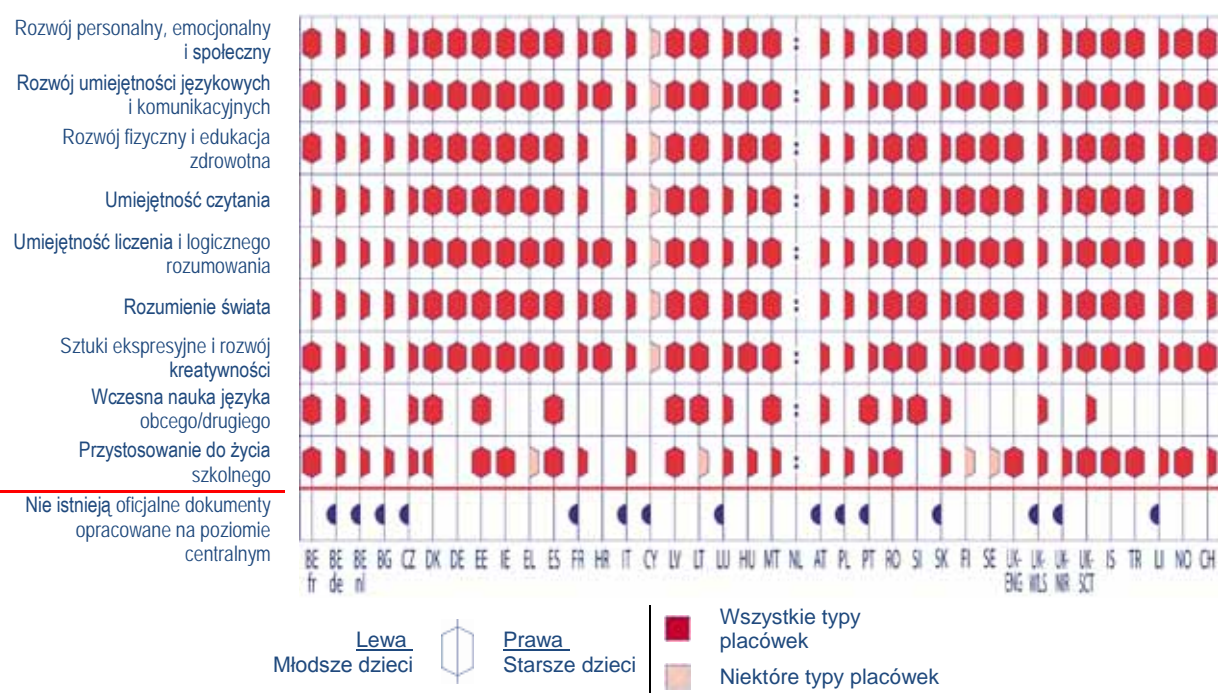
Poza elementami zawartymi na Rysunku F2, w kilku krajach wskazuje się również inne obszary bądź cele kształcenia: od rozwoju poczucia tożsamości i przynależności (np. w Irlandii i na Malcie), poprzez umiejętności międzykulturowe i różnorodność kulturową (np. w niektórych Wspólnotach Autonomicznych Hiszpanii, na Węgrzech i w Wielkiej Brytanii (w Walii)), po edukację etyczną i religijną (np. w Austrii, Finlandii, w Wielkiej Brytanii (w Szkocji) i Norwegii).

W odniesieniu do wczesnej edukacji i opieki rzadko kiedy ustala się skale progresji, stanowiące wspólne ramy oceniania rozwoju dzieci. Skale takie określone są tylko w czterech państwach, tj. w Grecji (dla przedszkoli (*nipiagogeio*)), Luksemburgu, Austrii i Wielkiej Brytanii (w Walii), przy czym skale te opracowano wyłącznie w stosunku do obszarów kształcenia uznawanych za najważniejsze. Dla przykładu w Grecji stosuje się je w odniesieniu do rozwoju fizycznego i społecznego, natomiast w Austrii do umiejętności posługiwania się niemieckim jako pierwszym i drugim językiem. Należy również zauważyć, iż w wielu krajach za opracowywanie narzędzi oceny odpowiedzialne są władze lokalne lub same placówki.

W państwach, w których istotną rolę w sektorze wczesnej edukacji i opieki odgrywa **edukacja i opieka w domu** (patrz Rysunek B2), cele dla objętej nią dzieci są na ogół bardzo podobne do celów obowiązujących w warunkach zinstytucjonalizowanych. Przykładowo w Belgii (we Wspólnocie

francuskiej), Niemczech, Finlandii, Wielkiej Brytanii (w Anglii, Walii, Irlandii Północnej i Szkocji) i Norwegii główne dokumenty dotyczące wczesnej edukacji określają dokładnie takie same cele dla wczesnej edukacji i opieki domowej, jak i zinstytucjonalizowanej. To samo dotyczy Malty, przy czym jedynym wyjątkiem jest tu fakt, że od wczesnej edukacji i opieki w domu nie oczekuje się przygotowania dzieci do szkoły, ponieważ opieka domowa przeznaczona jest tylko dla dzieci do trzeciego roku życia. W Belgii (we Wspólnocie niemieckojęzycznej), Szwecji i na Islandii dla wczesnej edukacji i opieki w domu wymienia się jedynie cele ogólne.

Rysunek F2: Cele i efekty kształcenia oraz/lub zajęcia w ramach zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, zgodnie z zaleceniami w oficjalnych dokumentach opracowanych na poziomie centralnym, 2012/13

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Republika Czeska: Ustawa o handlu stanowi, że wczesna edukacja i opieka dla młodszych dzieci skupia się na rozwoju umiejętności intelektualnych, mowy, motorycznych i artystycznych oraz na rozwoju kulturalnym i nawykach związanych z higieną.

Niemcy: Rysunek nie obejmuje oddziałów przedszkolnych (*Vorschuleinrichtung*).

Grecja: Cele dotyczące przystosowania do życia szkolnego dotyczą jedynie dzieci uczęszczających do przedszkoli (*nipiagogeio*).

Cypr: Podane informacje obejmują wyłącznie przedszkola (*nipiagogeio*) i oddziały przedszkolne (*prodimotiki*).

Liechtenstein: Krajowe Stowarzyszenie ds. Usług Opiekuńczych (*Verein Kindertagesstätten*) wydało zalecenia dotyczące oceny małych dzieci, które odnoszą się do rozwoju osobistego, emocjonalnego, fizycznego, językowego i społecznego.

Szwajcaria: Dane dotyczące młodszych dzieci oparte są na wymogach dotyczących akredytacji placówek wczesnej edukacji i opieki w ośmiu kantonach.

W WIĘKSZOŚCI KRAJÓW EUROPEJSKICH ZALECA SIĘ UTRZYMYWANIE WŁAŚCIWEJ RÓWNOWAGI POMIĘDZY ZAJĘCIAMI PROWADZONYMI PRZEZ DOROSŁYCH A TYMI INICJOWANYMI PRZEZ DZIECI

W większości krajów oficjalne dokumenty dotyczące wczesnej edukacji i opieki zalecają rodzaje metod, jakie powinny stosować placówki oświatowe. W krajach, w których wczesna edukacja i opieka zorganizowana jest w systemie jednolitym, a oficjalne dokumenty obejmują wszystkie występujące w niej przedziały wiekowe, metody te odnoszą się na ogół do całego okresu jej trwania. W kilkunastu państwach, w których obowiązuje system dwuetapowy, a które nie posiadają oficjalnych dokumentów dotyczących placówek dla młodszych dzieci (patrz Rysunek F1), zaleca się określone metody jedynie w odniesieniu do dzieci starszych. W Belgii (we Wspólnotach flamandzkiej i niemieckojęzycznej) i Chorwacji nie istnieją centralne zalecenia dotyczące metod dla żadnej z grup wiekowych, a placówki mają w tej dziedzinie pełną swobodę.

Rysunek F3: Główne podejścia dydaktyczne zalecane dla zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opieki, zgodnie z zaleceniami w oficjalnych dokumentach opracowanych na poziomie centralnym, 2012/13

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Bułgaria: Materiały dydaktyczne finansowane przez państwo dostępne są w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki.

Grecja: Nauka metodą projektów i stosowanie określonych materiałów pomocniczych zalecane są tylko w przedszkolach (*nipiagogeio*).

Cypr: Dane dotyczą tylko przedszkoli (*nipiagogeio*) i oddziałów przedszkolnych (*prodimotiki*); nie dotyczą ośrodków opieki dziennej dla młodszych dzieci (*vrefopaidokomikoi stathmoi*).

Szwajcaria: Zalecenia dotyczące starszych dzieci są różne w poszczególnych kantonach.

Placówki często mają swobodę opracowywania programów nauczania i wyboru własnych metod. Struktura i organizacja zajęć również zależy od placówki, a nauczycielom powierza się podejmowanie decyzji dotyczących ich codziennej pracy w zależności od potrzeb dzieci. Jednakże w centralnych dokumentach głównych można niekiedy wskazać pewne priorytety i zalecenia dotyczące metod dydaktycznych.

W krajach, w których istnieją zalecenia dotyczące metod dydaktycznych, są one na ogół bardzo ogólne. W większości państw zaleca się utrzymywanie właściwej równowagi pomiędzy **zajęciami prowadzonymi przez dorosłych** a tymi **inicjowanymi przez dzieci** oraz pomiędzy **zajęciami grupowymi a indywidualnymi**. Obydwa te elementy są ściśle związane z zasadą **swobodnej zabawy**, którą podkreśla się w połowie państw. Istotnie, zabawa jest niezmiernie ważna na etapie wczesnego rozwoju. Poprzez zabawę dzieci stają się samoświadome, dokonują odkryć, zdobywają doświadczenie

i uczą się zasad współżycia społecznego. Główną rolą nauczyciela podczas swobodnej zabawy jest obserwacja i poszanowanie niezależności dziecka oraz – w razie konieczności – interwencja i pomoc oraz zaproponowanie i rozpoczęcie innych zajęć indywidualnych lub grupowych.

W wielu przypadkach oficjalne dokumenty zalecają stosowanie metody projektów opartej na rzeczywistych doświadczeniach dzieci. Dla przykładu w Słowenii zaleca się łączenie projektów artystycznych z treściami dotyczącymi przyrody, społeczeństwa, matematyki, języka i zajęć fizycznych, podczas gdy w Hiszpanii podkreśla się, iż treści należy nauczać poprzez działanie, wykorzystując doświadczenie i zabawę.

W większości krajów nie istnieją centralnie zalecane materiały pomocnicze, a placówki mają swobodę wyboru i tworzenia własnych materiałów spełniających potrzeby dzieci i zaplanowanych zajęć. Określone **materiały pomocnicze** zalecane są w piętnastu krajach, np. w Irlandii, gdzie ramowy program nauczania dla wczesnej edukacji i opieki obejmuje internetowe materiały i podręczniki do stosowania przez indywidualne osoby czy grupy. W Danii materiały pomocnicze służą do sprawdzania umiejętności językowych.

Usystematyzowane harmonogramy zajęć istnieją w jedenastu państwach. Na ogół określają one główne elementy rozkładu dnia (np. posiłki, zajęcia na dworze itd.), jednak w niektórych krajach (np. w Czechach) przedszkola planują również działania na dany tydzień, a nawet na cały rok szkolny. Natomiast w innych krajachienne i tygodniowe rozkłady są elastyczne i można je dostosować do porządku dnia poszczególnych dzieci.

POWSZECHNA JEST CIĄGŁA OBSERWACJA, KTÓREJ TOWARZYSZY DOKUMENTACJA PISEMNA, NATOMIAST RZADKO STOSUJE SIĘ SPRAWDZIANY

Ocena postępów i osiągnięć dzieci stanowi ważne zadanie kadry wczesnej edukacji i opieki. Ocenie podlegają nie tylko poszczególne dzieci, ale również całe grupy. Głównymi celami oceny we wczesnej edukacji i opiece jest określenie skuteczności kształcenia oraz wskazanie ewentualnych trudności dzieci, aby móc lepiej dostosować działania dydaktyczne do ich potrzeb. Stosowanie regularnej oceny może przyczynić się do lepszego kształcenia oraz poprawy społecznego i emocjonalnego dobrostanu dzieci.

Głównym przedmiotem oceny jest na ogół rozwój osobisty dzieci, a także ich umiejętności językowe i społeczne. Często pod uwagę brane są również umiejętności artystyczne oraz czytania i liczenia. Informacje zebrane dzięki ocenie powinny być przekazywane rodzicom, a w niektórych przypadkach nauczycielom szkół podstawowych, aby ułatwić przejście z wczesnej edukacji i opieki do edukacji podstawowej (patrz Rysunek F5).

W większości państw dokumenty główne dotyczące wczesnej edukacji i opieki zawierają zalecenia odnośnie metod oceny stosowanych przez placówki. Jedynie w Belgii (w placówkach dla młodszych dzieci we Wspólnocie flamandzkiej), Chorwacji, Austrii i na Islandii nie wydano odpowiednich zaleceń. W krajach tych instytucje wczesnej edukacji i opieki mają swobodę wyboru swoich własnych metod i narzędzi oceny.

Ciągła obserwacja stanowi najistotniejszą metodę monitorowania i zbierania informacji na temat rozwoju dzieci i ich postępów w nauce. Dzieci obserwuje się codziennie, gdy uczestniczą w zajęciach i współdziałają w grupie bądź z kadrą. Regularna obserwacja zalecana jest dla wszystkich grup wiekowych i jest jedyną metodą oceny wymienioną w głównych dokumentach dotyczących młodszych dzieci w dziewiętnastu systemach edukacyjnych oraz starszych dzieci w pięciu systemach. W niektórych przypadkach placówkom pozostawia się swobodę stosowania innych metod oceny. W kilku państwach (np. w Estonii, na Litwie i w Finlandii) wspomina się również, iż w kwestiach dotyczących obserwacji i oceny kadra wczesnej edukacji i opieki powinna ściśle współpracować z rodzicami.

Prowadzenie **pisemnej dokumentacji** z oceny na podstawie obserwacji rozwoju i nauki dziecka zalecane jest w znacznej większości krajów, chociaż częściej dotyczy to starszych niż młodszych dzieci. W dwunastu krajach zaleca się tworzenie pisemnej dokumentacji od początku okresu wczesnej edukacji i opieki i prowadzenie jej aż do jego zakończenia. W kilku innych krajach, szczególnie w tych, w których stosuje się dwuetapowy system wczesnej edukacji i opieki, dokumentacja pisemna zalecana jest głównie dla starszych dzieci. O sposobie dokumentowania wyników często decyduje placówka: może to mieć formę teczek dziecka (np. na Litwie) lub dziennika (np. na Węgrzech). W niektórych państwach (np. w Bułgarii i na Litwie) po ukończeniu wczesnej edukacji i opieki dzieci mogą również otrzymać raport, który może zawierać zalecenia dla nauczycieli w szkole podstawowej.

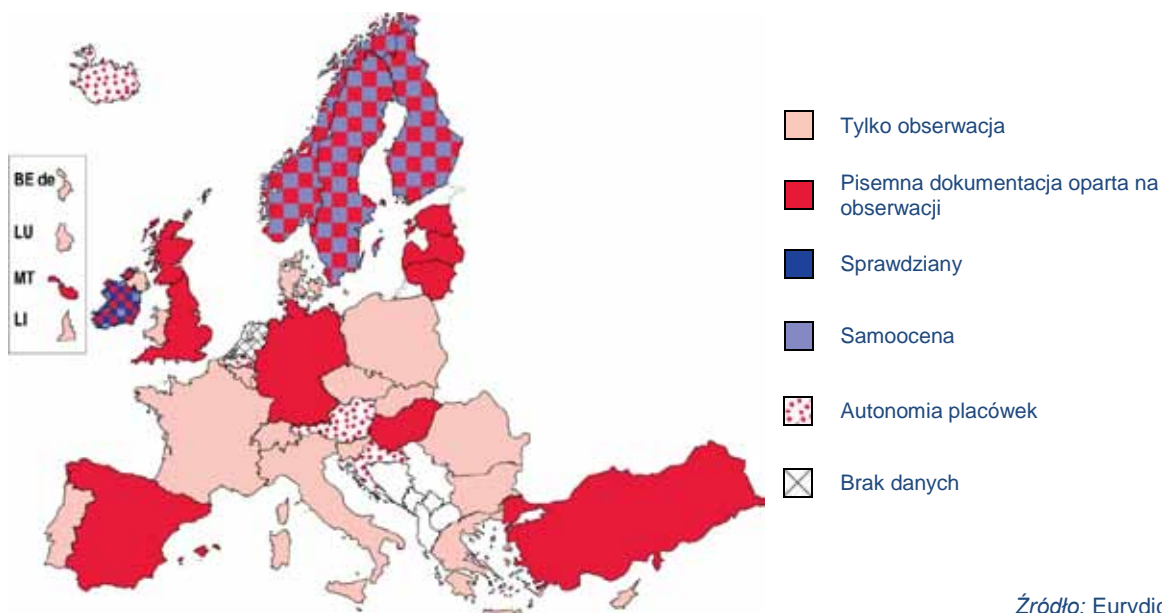
Sprawdziany są rzadko zalecaną formą oceny postępów i rozwoju dzieci we wczesnej edukacji i opiece. Jeżeli są stosowane, dotyczą one albo gotowości szkolnej (np. w Niemczech), lub umiejętności językowych (np. w Bułgarii, Danii, Niemczech i Austrii). Określone narzędzia do oceny gotowości szkolnej opracowano w Czechach, Niemczech, na Węgrzech i Słowacji. W Niemczech, przed rozpoczęciem kształcenia w szkole podstawowej wszystkie dzieci muszą przejść odpowiedni sprawdzian, natomiast w pozostałych trzech państwach sprawdzanie gotowości szkolnej odbywa się na szczególnych zasadach: w Czechach za zgodą rodziców, a na Węgrzech i Słowacji tylko w przypadku dzieci mających trudności w nauce. Należy również wspomnieć, iż gotowość szkolna i odpowiednie umiejętności językowe bywają kryteriami przyjęć do szkoły podstawowej (np. w Bułgarii, Niemczech i Austrii) (patrz Rysunek F6).

Samoocena stosowana jest tylko w kilku państwach (np. w Irlandii, Finlandii, Szwecji i Norwegii), w których nabiera ona coraz większego znaczenia w pracy z dziećmi ze wszystkich przedziałów wiekowych. Ta metoda oceny bierze pod uwagę i nadaje priorytet własnym doświadczeniom i poglądom dzieci, ponadto zachęca je do aktywnego uczestnictwa w nauce, dając im świadomość

tego, czego się nauczyły bądź osiągnęły, oraz pozwalając im zrozumieć, jakie miały trudności i co mogą zrobić, aby je pokonać.

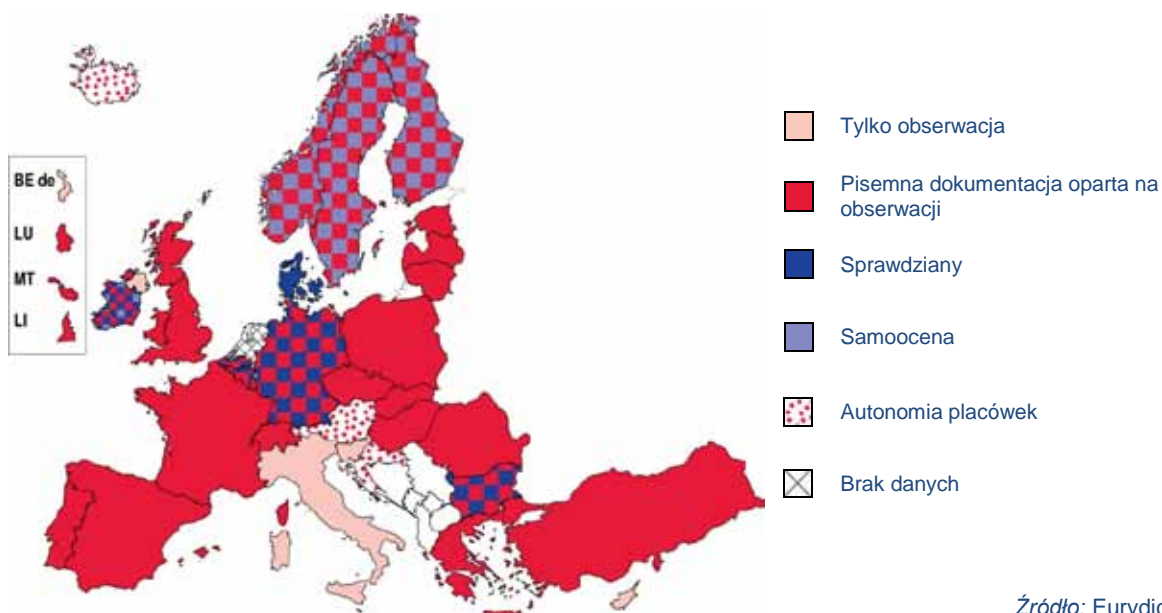
Rysunek F4: Ocena postępów dzieci, zgodnie z zaleceniami w oficjalnych dokumentach opracowanych na poziomie centralnym, 2012/13

Rysunek F4a: Młodsze dzieci

Źródło: Eurydice.

Rysunek F4b: Starsze dzieci

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek nie obejmuje wczesnej edukacji i opieki w domu. Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Cypr: Dane przedstawione na Rysunku dotyczą tylko przedszkoli (*nipiagogeio*) i oddziałów przedszkolnych (*prodimotiki*); nie dotyczą ośrodków opieki dziennej dla młodszych dzieci (*vrefopaidokomikoi stathmoi*).

Republika Czeska, Węgry i Słowacja: Sprawdziany przeprowadzane są w określonych warunkach.

PROCESY DYDAKTYCZNE

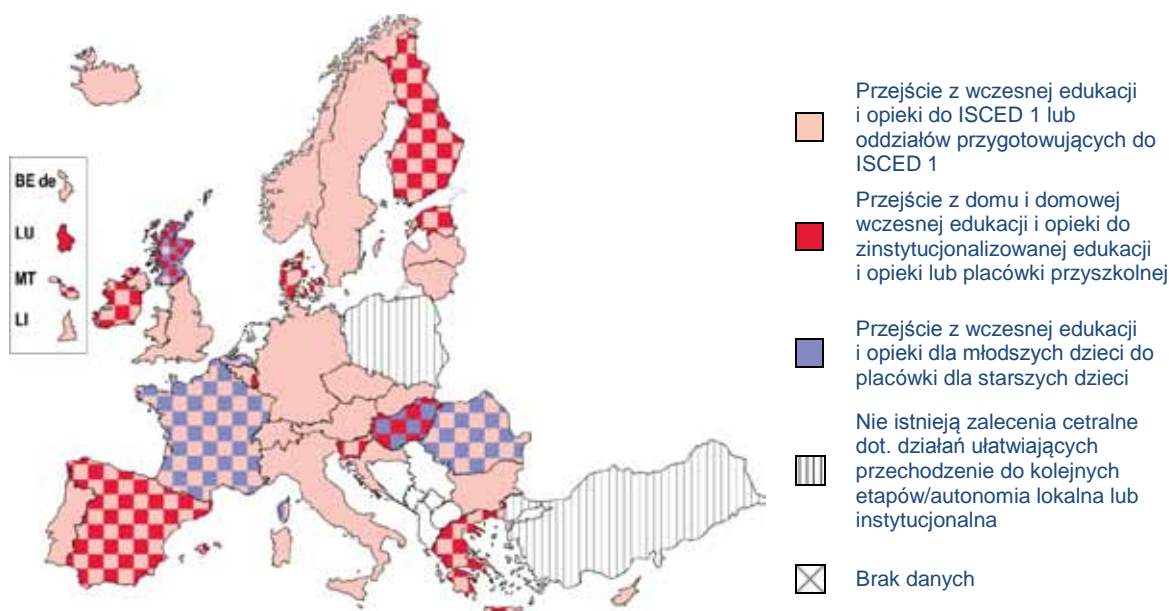
CZĘŚĆ II – PRZECHODZENIE DO KOLEJNYCH ETAPÓW KSZTAŁCENIA

W EUROPIE POWSZECHNIE STOSOWANE SĄ METODY UŁATWIAJĄCE PRZEJŚCIE Z WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI DO KSZTAŁCENIA W SZKOLE PODSTAWOWEJ

W najmłodszym wieku dzieci mogą doświadczyć kilku etapów przejściowych, np. gdy zaczynają uczęszczać do placówki wczesnej edukacji i opieki, lub gdy zmieniają placówkę, bądź gdy przechodzą do etapu kształcenia w szkole podstawowej. Tego rodzaju zmiany mogą dla niektórych dzieci okazać się trudne, co może mieć wpływ na ich naukę i zachowanie. Z tego powodu w większości krajów europejskich stosuje się środki mające na celu pomóc dzieciom i ich rodzinom dostosować się do nowego środowiska. Metody te oparte są często na ustanawianiu ciągłości i współpracy pomiędzy poszczególnymi etapami wczesnej edukacji i opieki. Jedynie Polska i Turcja nie stosują żadnych konkretnych centralnych wytycznych ułatwiających przechodzenie do kolejnych etapów, radząc sobie z tymi kwestiami na szczeblu lokalnym bądź instytucjonalnym.

W kilku krajach istnieją ogólne centralne zalecenia dotyczące wszelkich etapów przejściowych we wczesnym dzieciństwie. Dla przykładu irlandzka struktura ramowa dla wczesnej edukacji i opieki podkreśla, iż przejście z jednego etapu do kolejnego należy zorganizować jak najpłynniej, poprzez współpracę pomiędzy placówkami, partnerstwo z rodzicami i kontakt z odpowiednimi specjalistami. W Finlandii zalecenia na poziomie centralnym stanowią, iż każdy lokalny program nauczania powinien opisywać sposoby zapewniania ciągłości i współpracy pomiędzy poszczególnymi etapami kształcenia, w tym domową i zinstytucjonalizowaną wczesną edukacją i opieką a edukacją przedszkolną i szkolną.

Rysunek F5: Działania ułatwiające przechodzenie dzieci pomiędzy różnymi typami placówek wczesnej edukacji i opieki, i/lub do szkolnictwa podstawowego, zgodnie z zaleceniami w oficjalnych dokumentach opracowanych na poziomie centralnym, 2012/13

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwaga dotycząca kraju

Szwajcaria: Wskazane działania realizowane są na szczeblu kantonów.

W kilku krajach stosuje się sprawdzone metody ułatwiające przejście ze środowiska rodzinnego do instytucjonalnego dzieciom zaczynającym uczęszczać do placówki wczesnej edukacji i opieki. Najpowszechniejszą z nich jest umożliwianie przez kilka pierwszych tygodni obecności rodziców w placówce oraz stopniowe wydłużanie w niej pobytu dziecka (np. w Hiszpanii, na Węgrzech, Malcie i w Słowenii). W ten sposób osiąga się dwójaki cel: dziecko uzyskuje pomoc w przystosowaniu się do nowego środowiska i nowych osób, a kadra i rodzice mają możliwość nawiązania relacji.

Tylko w kilku krajach, w których system wczesnej edukacji i opieki jest dwuetapowy, wprowadzono metody ułatwiające przechodzenie z placówek dla młodszych dzieci (od zera do trzech lat) do placówek dla dzieci starszych (od trzech do sześciu lat). Tak jest w przypadku Belgii (Wspólnoty flamandzkiej), Francji, Węgier, Rumunii i Wielkiej Brytanii (Szkocji). Przykładowo we Francji klasy przejściowe (*classes passerelles*) dla dwu- i trzylatków mają na celu ułatwienie adaptacji dzieci do etapu przedszkolnego (*écoles maternelles*). Do stosowania tych metod szczególnie zachęca się na obszarach defaworyzowanych (patrz Rysunek G1).

W prawie wszystkich państwach europejskich stosuje się metody przeznaczone dla dzieci kończących edukację przedszkolną i zaczynających szkolną. W niektórych systemach oświatowych ostatni rok edukacji przedszkolnej koncentruje się na gotowości szkolnej (np. w Bułgarii, Czechach, Chorwacji, na Litwie i w Liechtensteinie), a w niektórych przypadkach prowadzona jest dokumentacja dotycząca dojrzałości i gotowości szkolnej dzieci (patrz Rysunek F4). Dokumentacja ta może być udostępniana nauczycielom szkół podstawowych w celu ułatwienia integracji dzieci na nowym etapie kształcenia (np. w Bułgarii i na Litwie).

Działania ułatwiające przechodzenie z etapu przedszkolnego do szkolnego mogą również obejmować wizyty dzieci w szkołach podstawowych, gdy uczęszczają one jeszcze do placówek wczesnej edukacji i opieki, co ma na celu zapoznanie ich z nowym środowiskiem kształcenia (np. w Belgii (we Wspólnocie flamandzkiej) i na Słowacji). Rozwijana jest również ścisła współpraca pomiędzy kadrami obu etapów za pośrednictwem wspólnych projektów i działań (np. w Portugalii, na Islandii i w Norwegii), a także współpraca pomiędzy kadrami a rodzicami (np. na Słowacji, Islandii, w Liechtensteinie i Norwegii). Ponadto w Belgii (we wszystkich Wspólnotach) i we Francji edukacja przedszkolna i podstawowa realizowana jest często w tych samych placówkach, co ułatwia dzieciom przechodzenie do kolejnego etapu oraz usprawnia współpracę kadry. W kilku krajach natomiast metody ułatwiające przechodzenie do kolejnego etapu włączane są do programów nauczania. Przykładowo na Islandii i w Norwegii należy je dołączyć do planów nauczania placówek. Podobnie jest w Liechtensteinie, gdzie struktura wspólnych programów nauczania zapewnia ciągłość edukacji przedszkolnej i szkolnej.

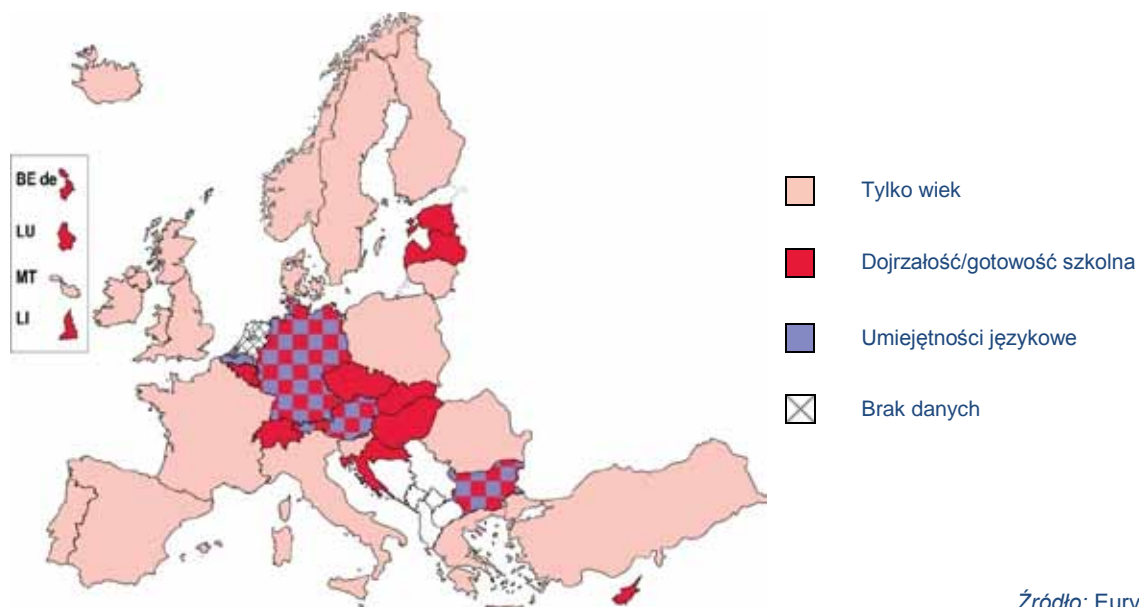
W WIĘKSZOŚCI PAŃSTW WIEK STANOWI JEDYNE KRYTERIUM PRZYJĘCIA DO SZKOŁY PODSTAWOWEJ

Systemy oświatowe w Europie określają wiek rozpoczynania szkoły podstawowej, który jest różny w poszczególnych krajach: od czterech lat w Wielkiej Brytanii (w Irlandii Północnej) do siedmiu w Bułgarii, Estonii, na Łotwie, Litwie, w Finlandii i Szwecji. Jednakże oprócz wieku mogą być stosowane inne kryteria przyjmowania na pierwszy rok edukacji podstawowej, a jeżeli dziecko nie spełnia wymaganych warunków, przystąpienie do obowiązkowej edukacji podstawowej może być odroczone.

W około dwudziestu systemach oświaty osiągnięcie **ustawowego wieku szkolnego** jest jedynym warunkiem przyjęcia uczniów na pierwszy rok kształcenia podstawowego. W kilku przypadkach (np. w Irlandii, Grecji, we Francji, Włoszech, na Litwie, w Wielkiej Brytanii i Norwegii) odroczenie nie jest dopuszczalne. W kilku innych państwach, w których osiągnięcie wieku szkolnego jest jedynym warunkiem przyjęcia (np. w Danii, Chorwacji, Polsce, Portugalii, Rumunii, Słowenii, Szwecji i na Islandii) odroczenie dopuszczalne jest tylko na wniosek rodziców, jeżeli uznają oni, że ich dziecko nie jest gotowe do rozpoczęcia edukacji szkolnej. W jeszcze kilku innych państwach (np. w Hiszpanii i Finlandii) odroczenie jest możliwe, ale zdarza się tylko w wyjątkowych przypadkach.

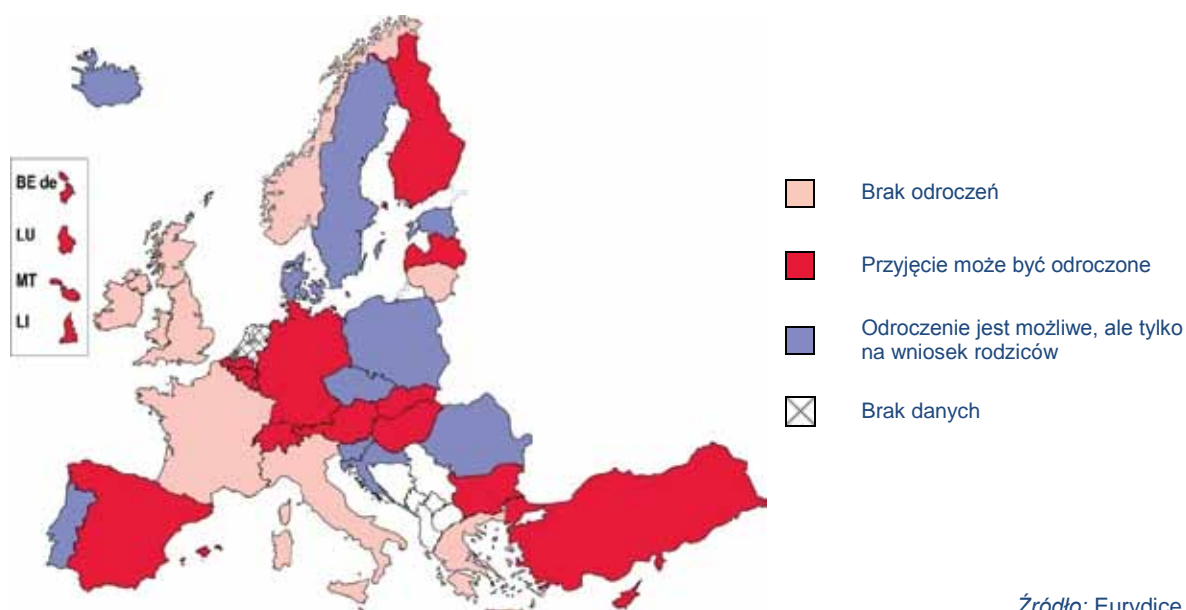
Rysunek F6: Kryteria przyjęcia do pierwszej klasy szkoły podstawowej, zgodnie z zaleceniami w oficjalnych dokumentach opracowanych na poziomie centralnym (ISCED 1), 2012/13

Rysunek F6a: Kryteria przyjęcia

Źródło: Eurydice.

Rysunek F6b: Odroczenie przyjęcia

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Rysunek nie uwzględnia odroczenia przyjęcia do szkoły podstawowej z przyczyn zdrowotnych.

Uwaga dotycząca kraju

Republika Czeska: o ile ocena dojrzałości nie jest zalecana w głównych dokumentach, jest ona często organizowana przez szkoły podstawowe, które wykonują bardziej szczegółowe badania, jeżeli rodzice wnoszą o odroczenie.

Inne najczęściej stosowane kryteria opierają się na przekonaniu, że dziecko musi osiągnąć określony poziom rozwoju i zostać uznane za **gotowe do podjęcia nauki**. Oznacza to, że dziecko musi być dostatecznie dojrzałe emocjonalnie, umysłowo, psychologicznie i fizycznie, aby poradzić sobie z wymogami edukacji podstawowej. Oczekuje się również, że nabyło ono nawyk uczenia się i pracy oraz podstawowe umiejętności poznawcze. Gotowość szkolna jest kryterium stosowanym przy przyjmowaniu do edukacji podstawowej w kilku krajach (np. w Bułgarii, Niemczech, na Cyprze, Węgrzech, w Lichtensteinie i Szwajcarii). W niektórych przypadkach kryterium to jest stosowane w określonych okolicznościach. Dla przykładu w Belgii (we Wspólnocie niemieckojęzycznej) ocenie poddawane są tylko dzieci, które nie uczęszczały do placówek przedszkolnych, natomiast w Estonii poziom rozwoju dziecka jest brany pod uwagę, jeżeli rodzice złożą wniosek o odroczenie o jeden rok.

Umiejętności językowe dzieci uwzględnia się w kryteriach przyjmowania do szkolnictwa podstawowego w Belgii (we Wspólnocie flamandzkiej), Bułgarii, Niemczech i Austrii. W pierwszych dwóch państwach umiejętności te są na ogół sprawdzane w przypadku dzieci, których językiem ojczystym nie jest język wykładowy szkoły. W związku z tym, we Wspólnocie flamandzkiej dzieci pięcio- i sześciolatnie muszą mieć potwierdzenie, iż uczęszczały do niderlandzkojęzycznej placówki przedszkolnej w roku poprzednim. W innym przypadku przeprowadza się sprawdzian określający, czy dziecko jest gotowe do uczęszczania do flamandzkojęzycznej szkoły podstawowej, lub czy powinno pozostać przez kolejny rok w placówce przedszkolnej.

Dzieci, których gotowość uznaje się za niewystarczającą, lub które nie posiadają odpowiednich umiejętności językowych do rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej i nie zostają w związku z tym do niej przyjęte, pozostają na ogół w placówce przedszkolnej przez dodatkowy rok, co daje im czas na przygotowanie się do szkoły i stawianych przez nią wymagań. W większości krajów dzieci takie pozostają w tej samej placówce wczesnej edukacji i opieki, do której wcześniej uczęszczały. W innych krajach (np. in w niektórych landach niemieckich, w Austrii, na Słowacji i w Liechtensteinie) dzieci, które osiągnęły wiek szkolny, ale nie zostały przyjęte do szkoły ze względu na inne kryteria (związane głównie z rozwojem i dojrzałością), uczęszczają do klas przejściowych lub przygotowawczych, które działają na ogół w szkołach podstawowych.

W WIĘKSZOŚCI PAŃSTW RODZICE DECYDUJĄ O ODRACZANIU PRZYJMOWANIA DZIECI DO SZKOŁY PODSTAWOWEJ

W wielu przypadkach decyzja o odroczeniu przyjęcia dziecka na pierwszy rok kształcenia w szkole podstawowej po osiągnięciu przez nie wieku szkolnego nie tylko zależy od zastosowania określonych kryteriów (patrz Rysunek F6), ale podlega również skomplikowanej procedurze oceniającej idecyjnej, w którą zaangażowanych jest kilka stron. Na ogół są to placówki wczesnej edukacji i opieki, szkoły podstawowej, rodzice, psychologowie lub inni specjaliści, oraz inni przedstawiciele władz oświatowych. Ich rola w tym procesie może mieć charakter konsultacyjny lub decyzyjny.

W większości przypadków to rodzice odgrywają decydującą rolę w zakresie przyjęcia ich dziecka do szkoły podstawowej. Zdarza się, że placówka edukacyjna lub specjalista sugeruje, iż przyjęcie dziecka do szkoły powinno być odroczone, ale nie mogą oni podjąć żadnej decyzji bez zgody rodziców. W innych przypadkach kwestia odroczenia rozpoczęcia nauki pojawia się tylko na wniosek rodziców (patrz Rysunek F6). W tej sytuacji przestrzega się określonej procedury w celu ustalenia, czy wniosek taki powinien zostać przyjęty, czy odrzucony. Ostateczna decyzja jest wówczas podejmowana przez jedną z zaangażowanych instytucji, bądź przez specjalistę.

W kilku krajach (w Niemczech, Hiszpanii, Luksemburgu, na Malcie, w Austrii, Liechtensteinie i Szwajcarii) rodzice odgrywają jedynie rolę konsultacyjną w procesie podejmowania decyzji. W niektórych landach niemieckich i kantonach szwajcarskich za ostateczną decyzję odpowiada placówka edukacji podstawowej, do której ma być zapisane dziecko, podczas gdy w Luksemburgu należy ona do placówki wczesnej edukacji i opieki. W niektórych krajach (np. w Liechtensteinie) rodzice mogą odwołać się od decyzji podjętej przez inne strony.

Na ogół zarówno placówki wczesnej edukacji i opieki, jak i specjaliści odgrywają w procedurze decyzyjnej funkcję doradczą. Oznacza to, że mogą oni zasugerować odroczenie przyjęcia dziecka do szkoły lub udzielić pozostałym stronom porady w tej kwestii, nie mając jednak uprawnień do podjęcia ostatecznej decyzji. Tak dzieje się w Belgii, gdzie placówki wczesnej edukacji i opieki ściśle współpracują z ośrodkami psychologiczno-medyczno-socjalnymi, do których mogą zwrócić się o ocenę rozwoju dziecka i jego gotowości szkolnej.

Rysunek F7: Strony zaangażowane w podejmowanie decyzji dotyczących odroczenia przyjęcia dziecka do szkoły podstawowej (ISCED 1), 2012/13

Źródło: Eurydice.

UK (1) = UK-Anglia/Walia/Irlandia Północna

Uwaga dotycząca kraju

Liechtenstein: Uprawnienia decyzyjne stron, dotyczące odroczenia przystąpienia dziecka do nauki szkolnej, uzależnione są od tego, czy osiągnęło ono obowiązkowy wiek rozpoczęcia edukacji podstawowej.

POWSZECHNE SĄ ZEBRANIA INFORMACYJNE I SPOTKANIA DWUSTRONNE, NATOMIAST PROGRAMY DLA RODZICÓW POZOSTAJĄ RZADKOŚCIĄ

Współpraca pomiędzy kadrami wczesnej edukacji i opieki a rodzicami uważana jest za korzystną dla postępów i rozwoju dzieci (EACEA/Eurydice, 2009). Wśród zadań organizatorów kształcenia dotyczących rodziców znajduje się inicjowanie dialogu, dzielenie się informacjami oraz umożliwianie rodzicom odgrywania ważnej roli w edukacji ich dzieci. W szczególności dotyczy to dzieci wymagających dodatkowego wsparcia w rozwoju i nauce (patrz Rysunek G1).

W większości państw europejskich dokumenty oficjalne podkreślają wagę współpracy z rodzicami i zachęcają placówki do stosowania określonych sposobów jej planowania. Co więcej, w wielu krajach zaleca się rodzaje wsparcia, jakiego placówki powinny udzielać rodzicom. Najczęściej stosowanymi praktykami są zebrania informacyjne oraz spotkania dwustronne rodziców i nauczycieli obejmujące poradnictwo dotyczące nauki w domu. Rzadko natomiast organizuje się programy dla rodziców, specjalne szkolenia lub wizyty domowe.

W krajach, w których istnieją metody wspierania współpracy z rodzicami, do ich stosowania zachęca się zarówno placówki dla młodszych, jak i starszych dzieci. W niektórych państwach, w których system wczesnej edukacji i opieki jest dwuetapowy (np. w Bułgarii, na Słowacji i w Szwajcarii) do stosowania tych metod zachęca się jedynie placówki dla dzieci starszych. Tam, gdzie nie istnieją centralne zalecenia, władze lokalne lub placówki wczesnej edukacji i opieki mają swobodę wyboru metod współpracy i udzielania wsparcia rodzinom.

Najczęstszą formą współpracy pomiędzy rodzicami a placówkami są zebrania informacyjne oraz spotkania dwustronne rodziców i nauczycieli, które mają na celu tworzenie podstaw dla systematycznego dialogu. Podczas tych spotkań rodzice otrzymują informacje dotyczące postępów i rozwoju ich dzieci, oraz porady dotyczące ich edukacji.

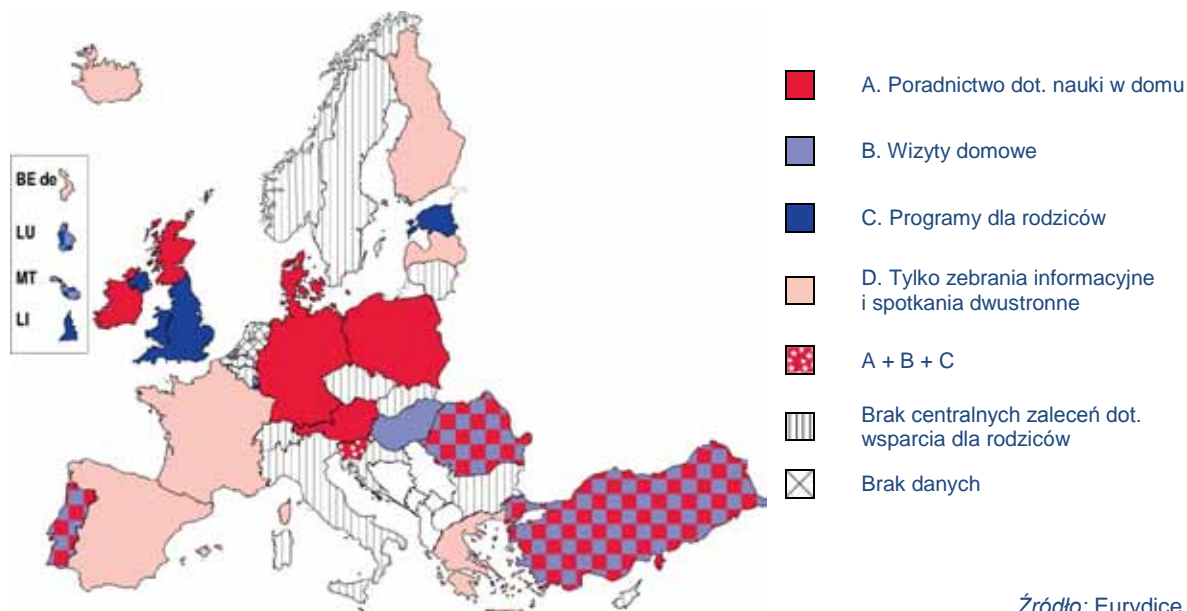
Systematyczne spotkania służące udzielaniu informacji i porad są zalecane w większości państw. W kilku z nich stanowią jedyną formę wsparcia dla rodziców określoną w oficjalnych dokumentach. Taka sytuacja panuje w Belgii (we Wspólnocie niemieckojęzycznej), Hiszpanii, Grecji, we Francji, na Łotwie, w Finlandii i na Islandii w odniesieniu do placówek zarówno dla młodszych, jak i starszych dzieci (lub do placówek jednolitych), natomiast w Luksemburgu, na Węgrzech i w Szwajcarii spotkania takie zaleca się tylko w przypadku placówek dla dzieci starszych. W krajach, w których nie występują konkretne zalecenia dotyczące form wsparcia dla rodziców, powszechną praktyką są nieformalne spotkania kadry z rodzicami.

Głównym celem **poradnictwa dotyczącego nauki w domu** jest zapewnienie rodzicom niezbędnych narzędzi do zachęcania dzieci do nauki w domu, co obejmuje m.in. sugestie dotyczące odpowiednich zajęć. Ten rodzaj wsparcia zalecany jest centralnie w dwunastu krajach.

Irlandzki ramowy program nauczania dla wczesnej edukacji i opieki zawiera informacje nie tylko dla pracowników tego sektora, ale również dla rodziców. Informacje te mają na celu pomóc rodzicom w „planowaniu i realizowaniu ciekawych zajęć edukacyjnych, umożliwiających dzieciom dorastanie i rozwijanie kompetencji uczenia się”.

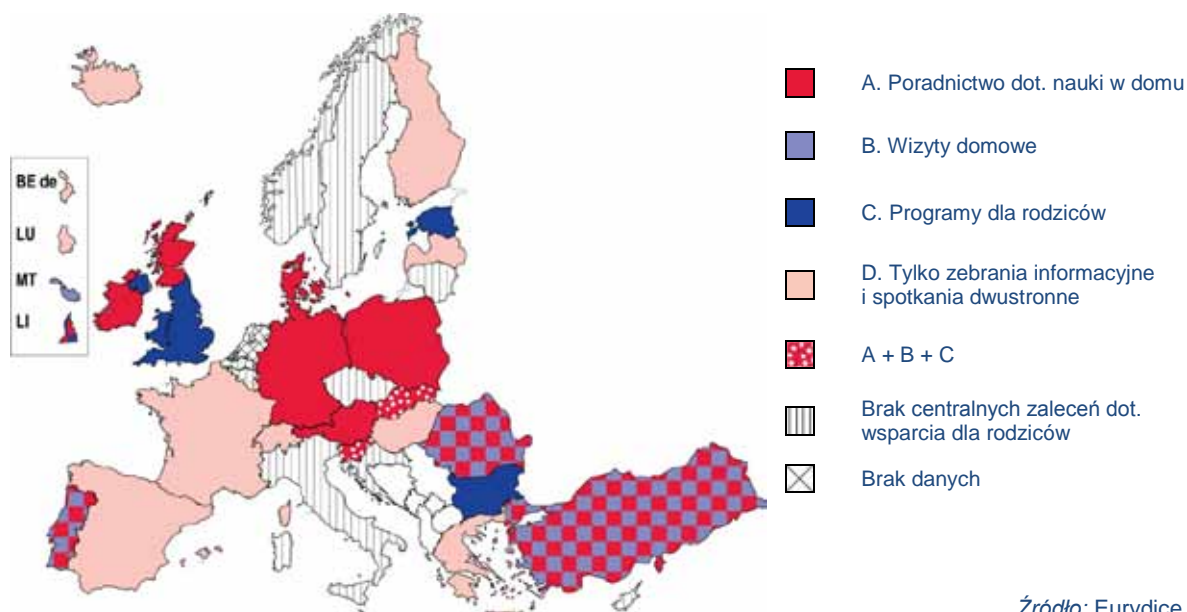
Rysunek F8: Wsparcie dla rodziców w zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece, zgodnie z zaleceniami w oficjalnych dokumentach opracowanych na poziomie centralnym, 2012/13

Rysunek F8a: Młodsze dzieci

Źródło: Eurydice.

Rysunek F8b: Starsze dzieci

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Grecja: Nie istnieją szczególne zalecenia dla placówek prywatnych.

Luksemburg: Programy dla rodziców i wizyty domowe dla młodszych dzieci realizowane są wyłącznie przez *service d'éducation et d'accueil pour les enfants non scolarisés*.

Wielka Brytania (Anglia/Walia/Irlandia Północna): Dane dotyczą wyłącznie ośrodków opieki dziennej (*day nursery/children's centre*). Zalecenia dotyczące wsparcia dla rodziców w innych typach placówek nie istnieją.

Liechtenstein: Programy i szkolenia dla rodziców zalecane są we wszystkich typach placówek dla starszych dzieci. Poradnictwo dotyczące nauki w domu dostępne jest tylko w przedszkolach (*Kindergartens*).

Programy dla rodziców mają podobne cele do poradnictwa dotyczącego nauki w domu. Tym, co je zasadniczo od siebie odróżnia, jest sposób ich organizacji: w przypadku programów dla rodziców rodzice uczestniczą w formalnych szkoleniach obejmujących różne tematy związane z edukacją i rozwojem dzieci.

W Estonii programy dla rodziców działają od 2012 r. w ramach Strategii dla Dzieci i Rodzin oraz związanego z nią planem rozwoju. Obejmują one takie tematy, jak zdrowie i rozwój dziecka, przypadki przemocy w placówkach wczesnej edukacji i opieki oraz prawa dzieci i rodziców. Niektóre szkolenia realizowane są przez placówki wczesnej edukacji i opieki.

W niektórych państwach i regionach (np. w Hiszpanii, Słowenii i Wielkiej Brytanii (w Anglii, Walii i Irlandii Północnej)) wprowadzono programy dla rodziców na szczeblu regionalnym oraz wdrożono inicjatywy lokalne. Mogą one być finansowane przez władze lokalne, gminy, inne organy lokalne lub stowarzyszenia rodziców. Mogą one też być realizowane w ramach działalności i poradnictwa świadczonego przez placówki wczesnej edukacji i opieki.

Na **Węgrzech** placówki zaangażowane w „Integracyjny Program Pedagogiczny” (patrz Rysunek G2) mogą wykorzystywać część swoich dotacji na organizację programów dla rodziców.

W **Słowenii** placówki wczesnej edukacji i opieki mogą organizować „szkoły rodziców” (*Šola za starše*) realizujące szkolenia na tematy związane z dziećmi, np. przemocy domowej czy umiejętności czytania.

W kilku krajach i regionach (np. w Irlandii i Wielkiej Brytanii (w Walii i Irlandii Północnej)) programy dla rodziców skierowane są do grup najbardziej potrzebujących (patrz Rysunek G2). W niektórych z nich prowadzi się szkolenia na temat umiejętności mówienia lub czytania przeznaczone dla rodzin defaworyzowanych lub posiadających dzieci mające trudności z nauką.

Na Malcie rodzicom dzieci, które wolniej rozwijają umiejętności językowe, proponuje się szkolenia dotyczące naturalnego rozwijania tych umiejętności podczas codziennych czynności i zajęć.

Wizyty domowe prowadzone przez kadrę wczesnej edukacji i opieki (nauczycieli i specjalistów) zalecane są w Luksemburgu, na Węgrzech, Malcie, w Portugalii, Rumunii, Słowenii, na Słowacji i w Turcji. Ich głównym celem jest wspieranie rodzin ze środowisk defaworyzowanych, ale często też służą one wsparciem rodzicom dzieci mających trudności z nauką. Cel takich wizyt jest dwojaki: z jednej strony umożliwiają one udzielanie porad rodzicom, z drugiej natomiast kadra może dowiedzieć się więcej o środowisku rodzinnym dzieci i lepiej poznać jego potrzeby.

W Rumunii wizyty domowe mogą być realizowane tylko w przypadku, gdy dziecko ma trudności z dostosowaniem się do nowej placówki wczesnej edukacji i opieki, lub z komunikacją z personelem bądź innymi dziećmi.

W **Słowenii** i na **Słowacji** wizyty domowe są najczęściej kierowane do rodzin romskich, w celu tworzenia powiązań ze społecznością romską i propagowania usług wczesnej edukacji i opieki.

Należy zaznaczyć, że placówki wczesnej edukacji i opieki nie są jedynym źródłem wsparcia.

W kilku landach w Niemczech tzw. ośrodki rodzinne (*Familienzentren* lub *Eltern-Kind-Zentren*) oferują, poza wczesną edukacją i opieką, usługi przeznaczone dla rodzin, w tym programy i poradnictwo dla rodziców.

W Austrii różne organy (na ogół organizacje pozarządowe) prowadzą finansowane centralnie programy edukacyjne dla rodziców.

W Wielkiej Brytanii (w Szkocji), w ramach Krajowej Strategii Rodzicielskiej (*National Parenting Strategy*) wprowadzonej w 2012 r., wszyscy rodzice, niezależnie od tego, czy ich dzieci uczęszczają do placówek wczesnej edukacji i opieki, mogą korzystać ze wsparcia w ramach klubów i szkoleń dla rodziców, oraz z dostępu do książek, zabawek i materiałów internetowych wspomagających rozwój poprzez zabawę.

Ponieważ kwestia ta nabiera coraz większego znaczenia, w kilku krajach (np. w Niemczech, na Łotwie, Węgrzech, w Austrii, Rumunii i Słowenii) programy kształcenia i ciągłego doskonalenia zawodowego kadr wczesnej edukacji i opieki kładą szczególny nacisk na współpracę i wsparcie dla rodziców.

W niektórych krajach i regionach, w których **edukacja i opieka domowa** odgrywa istotną rolę w sektorze wczesnej edukacji i opieki (patrz Rysunek B2), zaleca się, aby w warunkach opieki domowej dostępne było takie samo wsparcie, jak w warunkach zinstytucjonalizowanych. Tak jest np. w Belgii (we Wspólnocie niemieckojęzycznej), Danii, Francji, Portugalii i Wielkiej Brytanii (w Szkocji). W innych krajach lub regionach (np. w Belgii (we Wspólnocie flamandzkiej), Słowenii, Wielkiej Brytanii (w Anglii, Walii i Irlandii Północnej) i Szwajcarii) nie ma określonych zaleceń dotyczących rodzajów

wsparcia, jakiego pracownicy wczesnej edukacji i opieki powinni udzielać rodzicom, których dzieci korzystają z edukacji i opieki domowej.

RODZICE CZĘŚCIEJ ANGAŻUJĄ SIĘ W ZARZĄDZANIE PLACÓWKAMI WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI DLA STARSZYCH DZIECI

Skuteczna współpraca pomiędzy dostawcami usług wczesnej edukacji i opieki a rodzinami i społecznością lokalną może mieć pozytywny wpływ na kształcenie dzieci. Szczególnie korzystne może być zaangażowanie rodziców, którzy mogą pomagać dzieciom w nauce oraz nauczycielom w poznawaniu potrzeb dzieci. Z kolei wiedza i doświadczenie społeczności lokalnej może wpływać na poprawę efektywności placówek, zapewniając lepsze wykorzystanie zasobów oraz umożliwiając realizację zajęć ponadprogramowych. Z tych powodów pracownicy placówek wczesnej edukacji i opieki w wielu krajach są zachęceni do ścisłej współpracy z interesariuszami, co ma na celu wspomaganie rozwoju, kształcenia i dobrostanu dzieci.

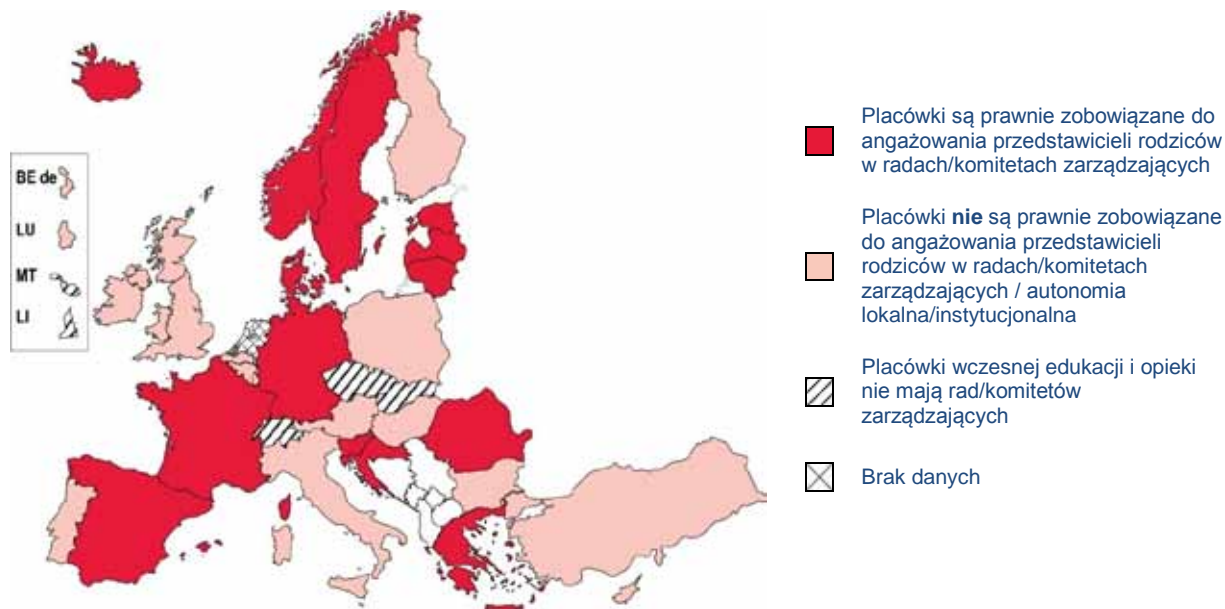
Jednym ze sposobów angażowania rodziców i społeczności lokalnej jest umożliwianie ich przedstawicielom udziału w zarządzaniu placówkami. W większości krajów jest to realizowane w ramach rad lub komitetów zarządzających, które składają się na ogół z członków wybranych spośród personelu, rodziców i społeczności lokalnej (np. członków lokalnych władz i stowarzyszeń). Rola, jaką odgrywają w nich przedstawiciele rodziców i społeczności lokalnej różni się w zależności od kraju (patrz Rysunek F10).

Rysunek F9 poniżej pokazuje, że rodzice w całej Europie częściej angażują się w zarządzanie placówkami dla starszych dzieci niż dla młodszych. Istotnie, o ile w większości krajów europejskich wymaga się, aby placówki dla starszych dzieci włączały rodziców do swoich rad czy komitetów, w mniej niż połowie z nich jest to również praktykowane w placówkach dla młodszych dzieci. Ponadto należy zauważyć, że więcej krajów wymaga reprezentacji rodziców w organach zarządzających niż reprezentacji społeczności lokalnej. W tych krajach, w których to ostatnie jest wymagane, zdarza się to nieco częściej w placówkach dla starszych dzieci.

W państwach, w których centralne dokumenty nie zobowiązują placówek wczesnej edukacji i opieki do włączania rodziców do rad bądź komitetów, decyzje dotyczące tego, w jaki sposób angażować rodziców podejmowane są lokalnie. Tak dzieje się np. w Finlandii. Co więcej, w większości krajów rodzice mogą uczestniczyć w zarządzaniu placówkami w inny sposób, np. poprzez zakładanie stowarzyszeń rodzicielskich. Przykładowo we wczesnej edukacji i opiece realizowanej przez szkoły w Wielkiej Brytanii (w Szkocji) rodzice mogą być członkami Stowarzyszenia Rodziców i Nauczycieli (*Parent Teacher Association*), za pośrednictwem którego mogą oni zgłaszać uwagi dotyczące polityki placówek lub organizować imprezy mające na celu zbiórkę pieniędzy. Oddziaływanie stowarzyszeń rodzicielskich jest szczególnie ważne tam, gdzie nie działają jakiegokolwiek rady czy komitety zarządzające (np. w przedszkolach (*mateřská škola*) w Czechach). W niektórych krajach natomiast lokalne programy nauczania określają sposoby angażowania rodziców, np. poprzez zapraszanie ich do udziału w opracowywaniu programów lub zajęć dydaktycznych. Taka sytuacja ma miejsce w placówkach dla młodszych dzieci w Belgii (we Wspólnocie francuskiej) i Portugalii.

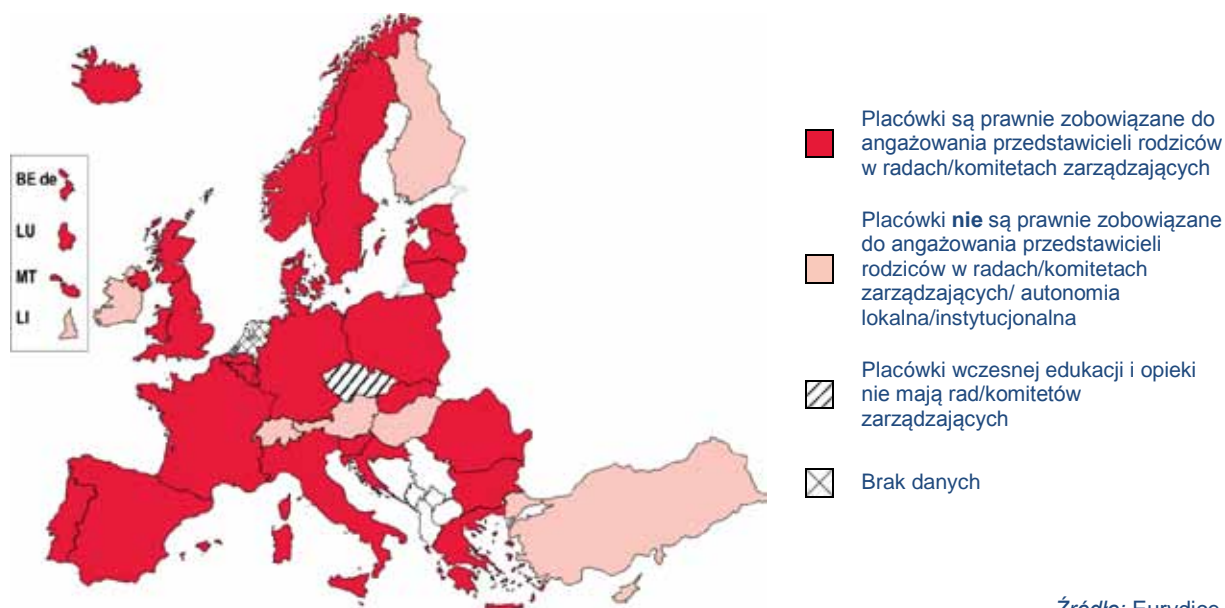
Rysunek F9: Zaangażowanie rodziców i społeczności lokalnej w zarządzanie placówkami wczesnej edukacji i opieki, 2012/13

Rysunek F9a: Zaangażowanie rodziców: młodsze dzieci

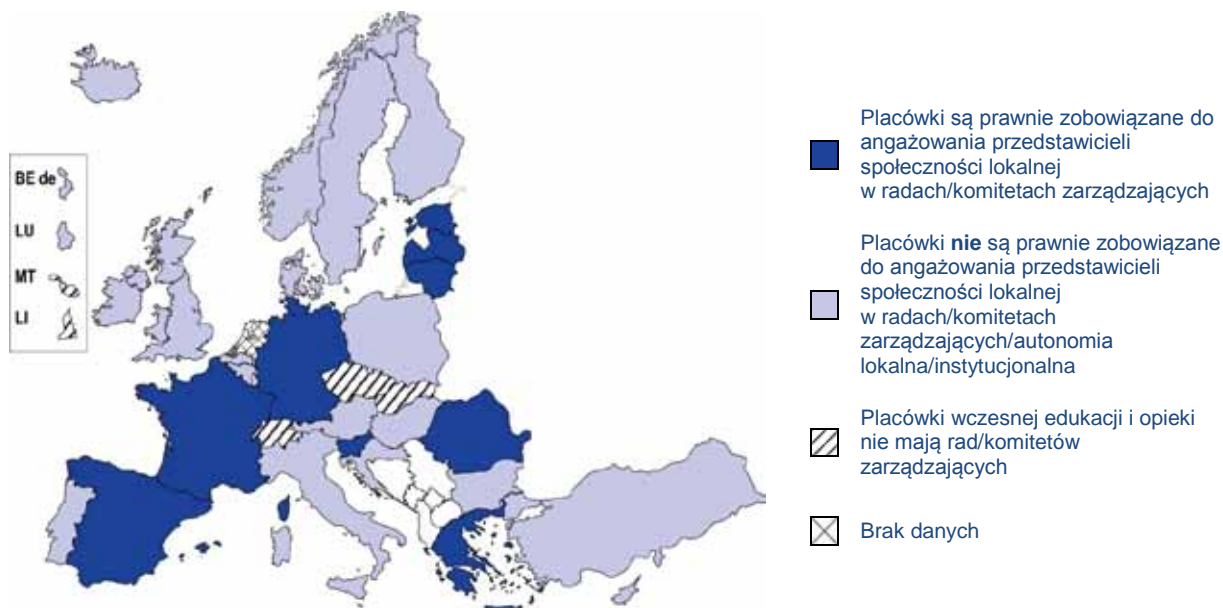
Źródło: Eurydice.

Rysunek F9b: Zaangażowanie rodziców: starsze dzieci

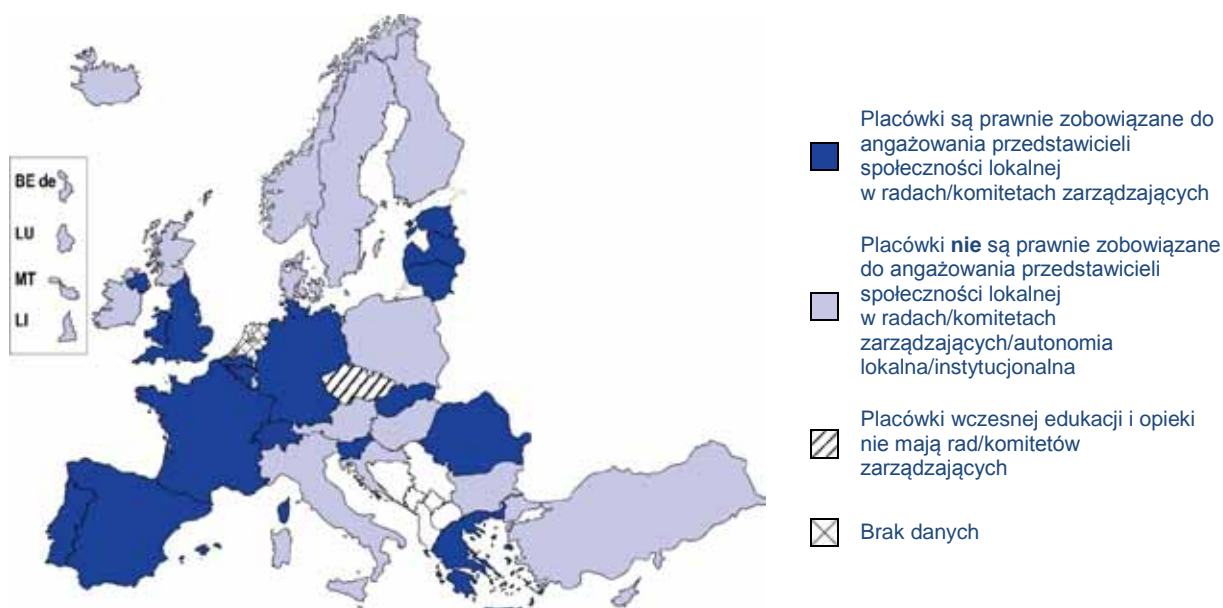
Źródło: Eurydice.

Rysunek F9c: Zaangażowanie społeczności lokalnej: młodsze dzieci

Źródło: Eurydice.

Rysunek F9d: Zaangażowanie społeczności lokalnej: starsze dzieci

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Niemcy: Przedstawiciele społeczności lokalnej zaangażowani są w zarządzanie placówkami wczesnej edukacji i opieki na szczeblu gminnym lub dzielnicowym. Lokalne rady ds. dzieci i młodzieży pracują z lokalnymi urzędami ds. młodzieży, pełniąc funkcję konsultacyjną.

Grecja: Rodzice dzieci uczęszczających do przedszkoli (*nipiagogeio*) są członkami komisji placówek na szczeblu gminnym.

Cypr: Dane dotyczą tylko przedszkoli (*nipiagogeio*) i oddziałów przedszkolnych (*prodimotiki*). Przedstawiciele rodziców i społeczności lokalnej mogą być członkami rad lub komisji żłobków społecznych (*vrefopaidokomikos stathmos*).

W krajach, w których członkowie społeczności lokalnej nie są obligatoryjnie członkami organów zarządzających w placówkach wczesnej edukacji i opieki, celowe jest zachęcanie placówek do tworzenia nieobowiązkowych powiązań ze społecznością lokalną. Dla przykładu w Wielkiej Brytanii (w Szkocji) placówki powinny udostępniać informacje członkom społeczności lokalnej, efektywnie korzystać z jej zasobów oraz stwarzać dzieciom możliwości uczestniczenia w jej życiu. Ponadto w niektórych krajach (np. na Malcie, w Polsce i Finlandii) placówki zachęca się do współpracy i tworzenia sieci z innymi instytucjami i partnerami społecznymi na szczeblu lokalnym. W Wielkiej Brytanii (w Anglii, Walii i Irlandii Północnej) tego rodzaju współpraca stanowi jedno z kryteriów oceny wymienianych w ramowych zaleceniach dotyczących wizytacji placówek przedszkolnych.

RODZICE I PRZEDSTAWICIELE SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ NAJCZĘŚCIEJ ZABIERAJĄ GŁOS W SPRAWIE ZASAD CODZIENNEJ DZIAŁALNOŚCI PLACÓWEK

Jednym ze sposobów angażowania rodziców i przedstawicieli społeczności lokalnych w życie placówki wczesnej edukacji jest zachęcanie ich do uczestniczenia w procesie zarządzania (patrz Rysunek F9). W proces ten bardziej na ogół zaangażowani są rodzice, przy czym obie grupy częściej angażują się w zarządzanie placówkami dla starszych dzieci.

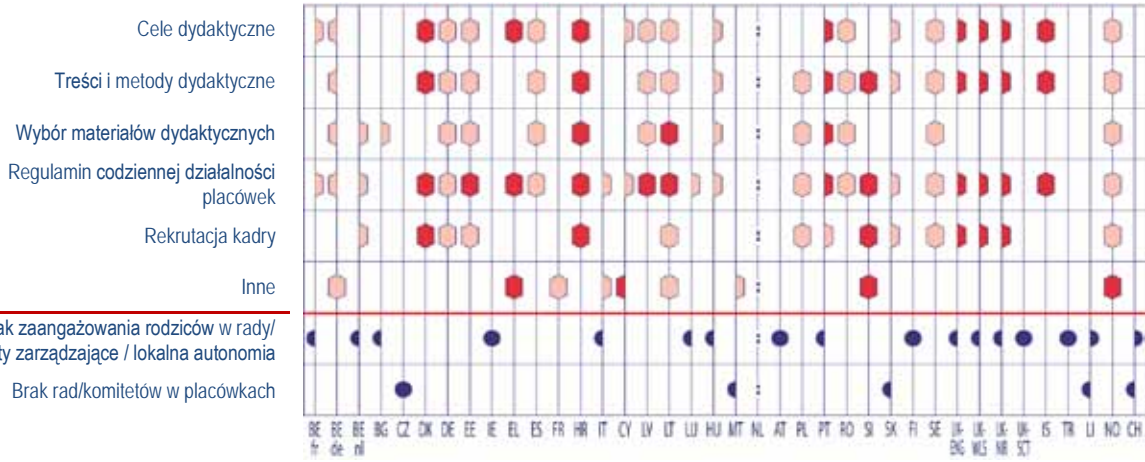
W przypadkach, w których rodzice mają swoją reprezentację w radach lub komitetach zarządzających placówkami wczesnej edukacji i opieki, obszary, w które się angażują, są różne w zależności od kraju. Obszarami, w które zarówno rodzice jak i przedstawiciele społeczności lokalnych angażują się najczęściej, to harmonogramy zajęć, obejmujące pory posiłków, snu i zabawy, a także kwestie związane z dyscypliną i zachowaniem. W mniejszym stopniu zajmują się treściami dydaktycznymi, metodami nauczania czy wyborem materiałów dydaktycznych. Dla przykładu w Hiszpanii rodziców zaprasza się do wyrażania opinii na temat tego, czy ich dzieci powinny brać udział w lekcjach religii prowadzonych w oddziałach przedszkolnych. Obszarem, w który rodzice i przedstawiciele społeczności lokalnej angażują się najrzadziej, jest rekrutacja kadry.

Poza obszarami przedstawionymi na Rysunku F10, rodzice i przedstawiciele społeczności lokalnych mogą również przedstawiać opinie na inne tematy związane z działalnością placówek, takie jak budżet i finanse (np. w Niemczech, we Włoszech, w Grecji, na Cyprze, Litwie, w Słowenii i Norwegii), opłaty (np. w Norwegii), otoczenie i wyposażenie (np. w Belgii (we Wspólnocie niemieckojęzycznej) i na Malcie) oraz organizacja czasu pracy (np. we Francji).

Zajmując się wszystkimi powyższymi tematami, rodzice i przedstawiciele społeczności lokalnej mogą odgrywać rolę konsultacyjną lub decyzyjną. W większości przypadków obie grupy mają uprawnienia konsultacyjne, niemniej w niektórych państwach (np. w Danii, Grecji, Chorwacji, Słowenii i Wielkiej Brytanii (w Anglii, Walii i Irlandii Północnej)) mają oni uprawnienia decyzyjne w zakresie wszystkich obszarów, którymi się zajmują. Przedstawiciele społeczności lokalnej mają uprawnienia decyzyjne we wszystkich obszarach wymienionych na Rysunku F10 w Grecji, na Łotwie, w Portugalii, Słowenii i Wielkiej Brytanii (w Anglii i Walii).

Rysunek F10: Uprawnienia rodziców i przedstawicieli społeczności lokalnej w radach i komitetach placówek wczesnej edukacji i opieki, 2012/13

Rysunek F10a: Rodzice

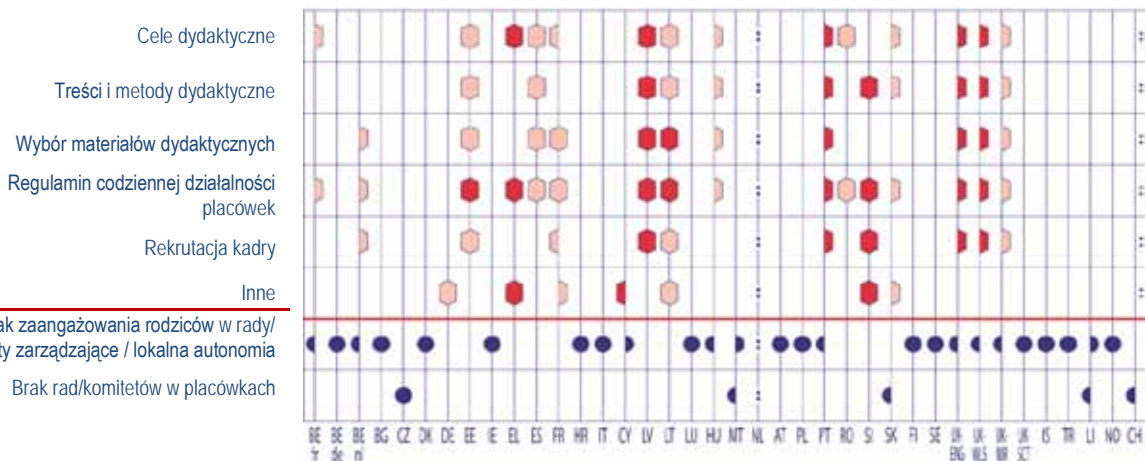

Lewa
 Młodsze dzieci

Prawa
 Starsze dzieci

■ Rola decyzyjna
■ Rola konsultacyjna

Rysunek F10b: Społeczność lokalna

Lewa
 Młodsze dzieci

Prawa
 Starsze dzieci

■ Rola decyzyjna
■ Rola konsultacyjna

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Grecja: Dane dotyczą żłobków (*vrefonipiakos stathmos*) i placówek opieki dla dzieci (*paidikos stathmos*). Rodzice dzieci uczęszczających do przedszkola (*nipiagogeio*) są członkami komitetów placówek na szczeblu gminnym i decydują o kosztach operacyjnych placówek.

Wielka Brytania (Anglia/Walia/Irlandia Północna): Dane dotyczące starszych dzieci odnoszą się wyłącznie do przedszkoli, w tym przedszkoli finansowanych przez władze lokalne (*maintained nursery school*) i oddziałów przedszkolnych (*nursery class/reception class*) w szkołach lub akademiach.

Niemcy i Cypr: Patrz Rysunek F9.

FORMY WSPARCIA DLA DZIECI ZE ŚRODOWISK DEFAWORYZOWANYCH

W przypadku dzieci ze środowisk defaworyzowanych często istnieje ryzyko osiągnięcia przez nie słabych efektów kształcenia, dlatego, aby móc osiągnąć pełnię swoich możliwości, takie dzieci mogą potrzebować dodatkowego wsparcia. Uczestnictwo we wczesnej edukacji i opiece od najmłodszych lat zwiększa prawdopodobieństwo zdobycia przez nie wykształcenia i zmniejsza zagrożenie wykluczeniem społecznym. Jednym z głównych wyzwań tego etapu kształcenia jest zapewnienie równego dostępu i równych szans wszystkim dzieciom, niezależnie od ich pochodzenia społeczno-ekonomicznego, kulturowego czy językowego. Jest to jedną z przyczyn, dla których zwiększenie dostępności i podniesienie jakości wczesnej edukacji i opieki zostały uwzględnione w europejskiej polityce oświatowej ⁽¹²⁾.

We wcześniejszych rozdziałach przedstawiono dane dotyczące liczby dzieci w Europie zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (patrz rozdział A) i omówiono ogólne zasady przyjmowania, finansowania i kształcenia stosowane we wczesnej edukacji i opiece. W niniejszym rozdziale omówiono konkretne rozwiązania stosowane w krajach europejskich mające na celu zapewnienie dzieciom ze środowisk defaworyzowanych uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece, tworząc w ten sposób podwaliny pod przyszłe sukcesy w szkole i późniejszym życiu.

Na początku dokonano analizy metod i kryteriów stosowanych w celu rozpoznawania dzieci, które mogą mieć dodatkowe potrzeby, a w szczególności tego, czy metody te nastawione są na grupy docelowe, czy na potrzeby jednostek. Następnie omówiono środki stosowane przez władze centralne w celu zapewnienia dzieciom pomocy celowej, w tym pomocy w nauce języka i innych przedmiotów, oraz w ogólnym rozwoju. W tym miejscu poruszono również kwestię kadry specjalnej oraz rozwiązań organizacyjnych i finansowych służących wspieraniu placówek. Na zakończenie w rozdziale tym omówiono organizację specjalnego przygotowania kadry wczesnej edukacji i opieki do pracy z dziećmi ze środowisk defaworyzowanych.

W WIĘKSZOŚCI PAŃSTW GRUPY DEFAWORYZOWANE ROZPOZNAJE SIĘ NA PODSTAWIE KRYTERIÓW SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH, JĘZYKOWYCH LUB KULTUROWYCH

We wszystkich państwach europejskich bez wyjątku przyjęto rozwiązania mające na celu wspieranie dzieci, które mają dodatkowe potrzeby edukacyjne lub rozwojowe. Do rozpoznawania tych dzieci stosuje się dwie metody: nastawienie na konkretne grupy spełniające określone kryteria lub nastawienie indywidualne, polegające na określaniu i ocenianiu konkretnych potrzeb dla każdego przypadku z osobna. Większość krajów i regionów stosuje podejście grupowe, podczas gdy podejście indywidualne stosowane jest jako jedyne zaledwie w sześciu systemach oświatowych (tj. we Włoszech, Luksemburgu, na Malcie, w Austrii, Wielkiej Brytanii (w Szkocji) i na Islandii), natomiast w około dwunastu systemach korzysta się z obu metod.

W krajach, w których przyjęto **podejście grupowe** do rozpoznawania dzieci, które mogą potrzebować dodatkowej pomocy w nauce, stosuje się szereg różnych kryteriów. Główne z nich to kryteria kulturowe lub językowe. Szerokie zastosowanie mają również kryteria społeczno-ekonomiczne i geograficzne. W niektórych krajach (tj. w Belgii (we Wspólnocie flamandzkiej), Czechach, Hiszpanii, Grecji i Rumunii) stosuje się wszystkie trzy rodzaje kryteriów. Pod uwagę może być również brany status rodziny (np. dzieci mieszkające tylko z jednym z rodziców lub w rodzinie zastępczej), ale jest to rzadziej stosowane.

Kryteria kulturowe lub językowe stosuje się w większości krajów europejskich. Dotyczy to na ogół dzieci imigrantów lub pochodzących z mniejszości etnicznych, których różnice kulturowe mogą istotnie je odróżniać od reszty społeczeństwa i których znajomość języka wykładowego może być niewystarczająca (np. mniejszość grecka i turecka w Bułgarii, mniejszość włoska i węgierska w Słowenii itd.). W kilku państwach (np. w Republice Czeskiej, Chorwacji i Słowenii) grupę docelową

⁽¹²⁾ Konkluzje Rady w sprawie wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem: zagwarantujemy wszystkim dzieciom w UE dobry start w przyszłość, Dz.U. 175, 15.06.2011, s. 8.

stanowią dzieci romskie – głównym celem jest w tym przypadku zwiększenie ich uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece. W innych krajach (np. w placówkach dla dzieci powyżej dwóch i pół lat (*kleuteronderwijs*) w Belgii (we Wspólnocie flamandzkiej) i przedszkolach (*mateřská škola*) w Republice Czeskiej) pomoc kierowana jest do dzieci osób ubiegających się o azyl, m.in. po to, aby ułatwić ich integrację w danym systemie oświatowym.

Dzieci różniące się kulturowo lub językowo otrzymują na ogół dodatkową pomoc w nauce języka wykładowego. Mogą one otrzymywać również wsparcie w zachowywaniu tożsamości etnicznej czy językowej (np. w Polsce, Słowenii i Finlandii (patrz Rysunek G2)). Rysunek A6 przedstawiający odsetek dzieci w wieku od zera do pięciu lat posiadających obce obywatelstwo lub urodzonych za granicą pozwala oszacować, ile dzieci może wykazywać istotne różnice kulturowe i językowe, i potrzebować dodatkowej pomocy.

Kryteria społeczno-ekonomiczne stosowane są w około połowie europejskich systemów oświatowych w celu wskazania dzieci, które mogą mieć dodatkowe potrzeby. W większości przypadków są one związane z dochodami (np. w Belgii (we Wspólnocie flamandzkiej) i Republice Czeskiej) lub z zatrudnieniem (z niską intensywnością pracy). Pod uwagę brane są również warunki mieszkaniowe, a także wykształcenie rodziców (np. na Słowacji). Głównym celem rozpoznawania grup defaworyzowanych pod względem społeczno-ekonomicznym jest zmniejszenie wpływu ubóstwa na poziom wykształcenia dzieci.

Wskazanie dotyczące tego, ile dzieci może należeć do grup defaworyzowanych w różnych państwach europejskich można znaleźć na Rysunku A4 – „Odsetek dzieci w wieku 0-5 lat zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym” oraz na Rysunku A5 – „Odsetek dotkniętych bezrobociem gospodarstw domowych z dziećmi w wieku 0-5 lat”. Należy jednak pamiętać, że poszczególne kraje same określają, które kryteria społeczno-ekonomiczne brane są pod uwagę.

Kryteria geograficzne odnoszą się na ogół do obszarów defaworyzowanych pod względem ekonomicznym lub społecznym w obrębie miast lub regionów, w których dzieci mogą być zagrożone słabymi efektami kształcenia lub wykluczeniem społecznym. W Grecji, Francji i na Cyprze ustanowione zostały „priorytetowe strefy edukacyjne” na podstawie wskaźników społeczno-ekonomicznych oraz określonych wskaźników oświatowych.

„Priorytetowe strefy edukacyjne” w Grecji charakteryzuje niska frekwencja w placówkach edukacyjnych, wysoki wskaźnik przerywania nauki oraz niski wskaźnik podejmowania kształcenia wyższego.

Od 2010 r. w Norwegii rozpoznaje się dzielnice posiadające wysoki odsetek dzieci imigranckich i oferuje się im dwadzieścia godzin tygodniowo darmowej opieki („darmowe godziny podstawowe”). Celem oznaczania tego rodzaju stref jest wspomaganie integracji i udzielanie celowej pomocy dzieciom defaworyzowanym, aby mogły one w pełni korzystać z dostępnych możliwości kształcenia (patrz Rysunek G2).

W krajach, w których stosuje się **metodę indywidualną**, ocena potrzeb dziecka skupia się na ogół na trzech zasadniczych elementach: ogólnych postępach i rozwoju dziecka (np. w Hiszpanii, Luksemburgu, na Malcie, w Austrii, Finlandii i Wielkiej Brytanii (w Szkocji)), potrzebach językowych w przypadku dzieci imigranckich lub z mniejszości etnicznych (np. w Niemczech i na Łotwie) oraz środowisku społecznym i rodzinnym (np. w Hiszpanii). Elementy te są często wzajemnie ze sobą powiązane i brane pod uwagę jednocześnie, aby udzielić dziecku pomocy odpowiednio dostosowanej do jego potrzeb.

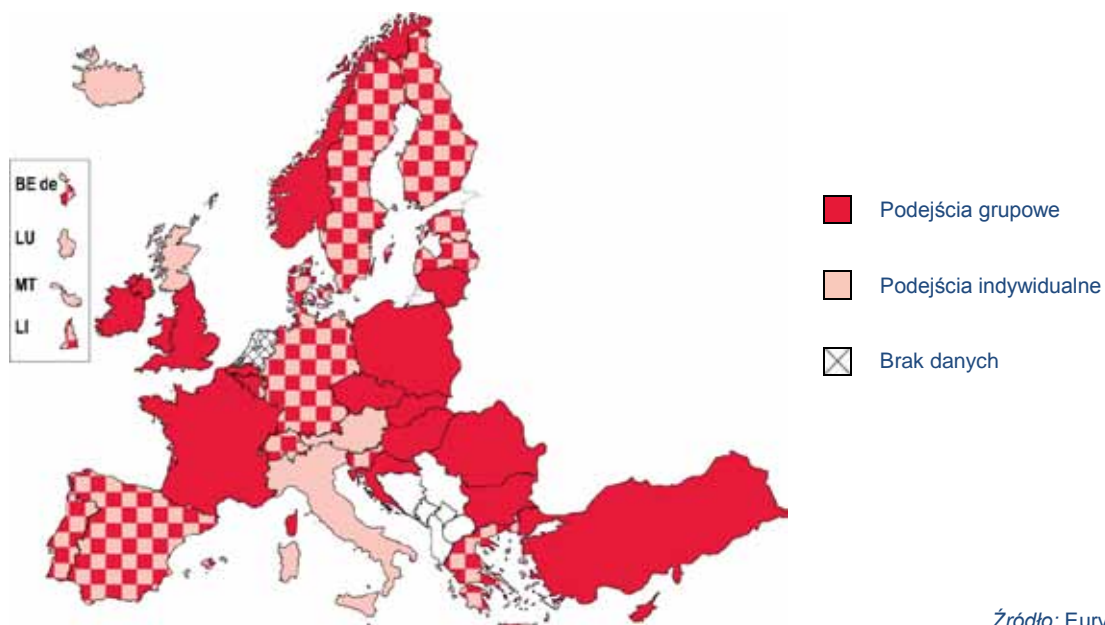
W wielu przypadkach w ocenie potrzeb edukacyjnych, psychologicznych i społecznych dziecka biorą również udział inni specjaliści wspierający kadrę wczesnej edukacji i opieki oraz rodziców (patrz Rysunek E6). Mogą oni być zatrudnieni w placówkach wczesnej edukacji i opieki (np. w Austrii i Słowenii) lub świadczyć usługi zewnętrzne (np. usługi doradztwa edukacyjnego w Hiszpanii).

Pomoc może być udzielana dzieciom na terenie placówek wczesnej edukacji i opieki (np. w Luksemburgu) lub w placówkach zewnętrznych świadczących określone usługi (np. w Danii i na Malcie). Władze lokalne w Danii organizują testy oceniające znajomość języka oraz ewentualną dalszą pomoc dzieciom posiadającym trudności językowe. Na Malcie dzieci mające trudności z nauką kierowane są (na ogół przez samych rodziców lub przez kadrę wczesnej edukacji i opieki) do placówek wczesnej interwencji, posiadających swoje własne procedury do określenia rodzaju wymaganej interwencji.

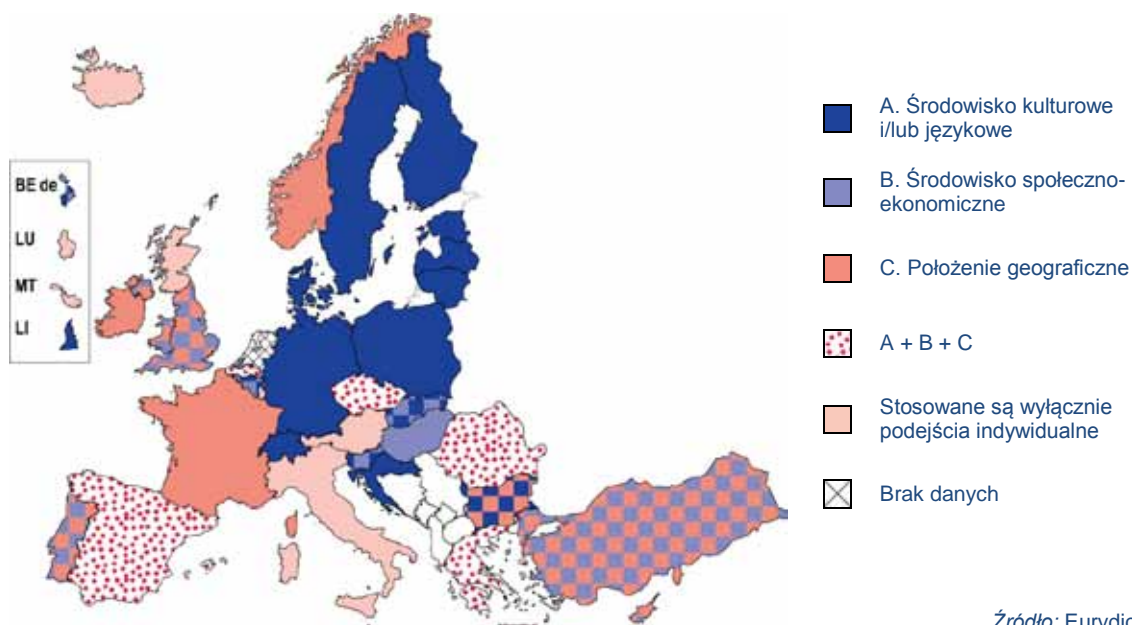
Rysunek G1: Metody na poziomie centralnym służące rozpoznawaniu dzieci z dodatkowymi potrzebami, 2012/13

Rysunek G1a. Stosowanie podejść grupowych lub indywidualnych

Źródło: Eurydice.

Rysunek G1b. Kryteria w odniesieniu do grup

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Aby zapoznać się z definicją terminu „dzieci z dodatkowymi potrzebami edukacyjnymi”, patrz Glosariusz.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (Wspólnota flamandzka): Dane dotyczą placówek dla dzieci powyżej dwóch i pół lat (*kleuteronderwijs*).

Czechy: Dane dotyczą placówek dla starszych dzieci (*mateřská škola*).

Portugalia: w placówkach dla starszych dzieci (*jardim de infância*) stosuje się wyłącznie podejście indywidualne.

Wielka Brytania (Anglia/Walia/Irlandia Północna): Dane dotyczące „młodszych” dzieci odnoszą się do defaworyzowanych dwulatków o przedłużonym uprawnieniu do miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki lub dwulatków mieszkających w środowiskach defaworyzowanych.

PROGRAMY NAUKI JĘZYKA STANOWIĄ NAJPOWSZECHNIEJSZĄ FORMĘ WSPARCIA DLA DZIECI Z DODATKOWYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI

Jak wspomniano powyżej, w prawie wszystkich krajach europejskich do wskazywania grup dzieci, które mogą potrzebować dodatkowego wsparcia w nauce i rozwoju, stosuje się kryteria społeczno-ekonomiczne, językowe, kulturowe lub geograficzne (patrz Rysunek G1). W większości tych krajów opracowano na szczeblu centralnym programy lub inne środki mające na celu udzielanie tym dzieciom potrzebnego im wsparcia.

Istnieją trzy zasadnicze sposoby udzielania wsparcia dzieciom defaworyzowanym: poprzez określone metody wspierające rozwój, naukę i osiągnięcia, w szczególności rozwój umiejętności językowych; poprzez zapewnianie dodatkowej lub specjalistycznej kadry, oraz poprzez specjalne rozwiązania organizacyjne i finansowe. W niektórych przypadkach wprowadza się cały zakres metod w ramach kompleksowych programów, mających na celu wspieranie np. rozwoju umiejętności językowych i kształcenia integracyjnego (np. w Republice Czeskiej, Estonii, na Cyprze, Węgrzech i Słowacji).

W większości krajów wprowadzono scentralizowane działania służące wspieraniu **rozwoju umiejętności językowych**. Również w tym przypadku istnieją trzy rodzaje działań: pomoc dzieciom imigranckim i z mniejszości etnicznych w nauce języka wykładowego, wspieranie mniejszości i imigrantów w utrwalaniu języka ojczystego oraz pomoc wszystkim dzieciom z zaburzeniami mowy i trudnościami językowymi.

Wspieranie dzieci w nauce języka wykładowego ma na celu pomóc im w dostosowaniu się do życia szkolnego, a także umożliwienie im dostępu do szerszego programu nauczania.

Niemcy stanowią typowy przykład kraju udzielającego wsparcia językowego dzieciom imigranckim lub ze środowisk defaworyzowanych. Szereg różnych inicjatyw (na szczeblu centralnym i regionalnym) służy rozwijaniu ich umiejętności językowych i umożliwianiu im używania języka wykładowego na co dzień. Dla przykładu ogólnokrajowy program „Inicjatywa Wczesnych Szans” (*Offensive Frühe Chancen*) finansuje dodatkową kadrę wspomagającą rozwój umiejętności językowych dzieci w placówkach działających w środowiskach defaworyzowanych.

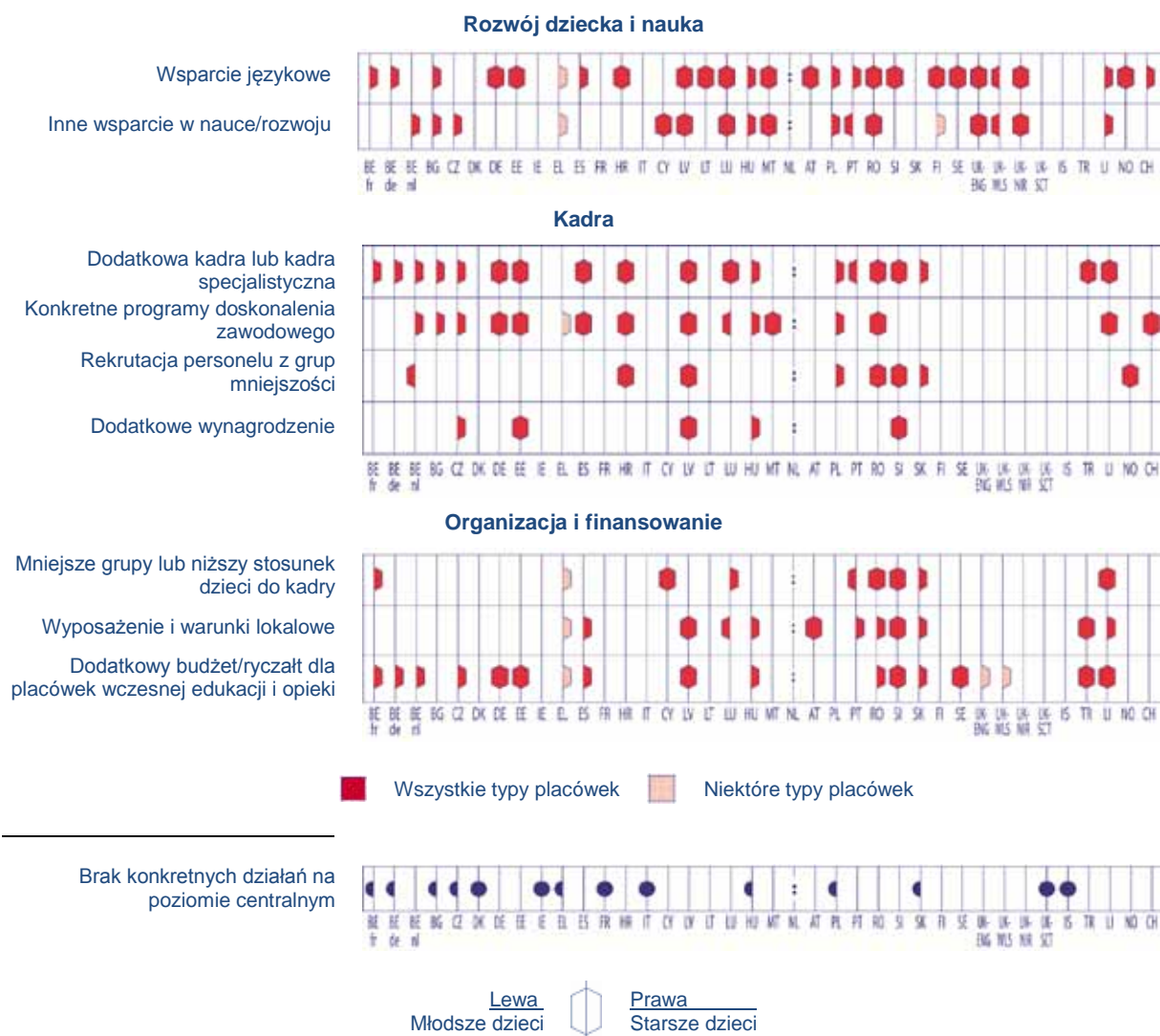
Estonia jest przykładem kraju udzielającego wsparcia w nauce oficjalnego języka w placówkach wczesnej edukacji i opieki. Ogólnokrajowy program nauczania uwzględnia naukę estońskiego w placówkach, w których edukacja i opieka realizowana jest w innym języku. Budżet państwa przyznaje takim placówkom dodatkowe fundusze za pośrednictwem władz lokalnych. Celem ułatwienia nauki estońskiego jako drugiego języka we wczesnym dzieciństwie opracowano specjalną metodykę nauczania oraz materiały pomocnicze dla kadry dydaktycznej.

Druga grupa działań związanych z językiem skupia się na wspieraniu imigrantów i mniejszości etnicznych w nauce języków ojczystych. Ma to na celu umożliwienie dzieciom zachowanie tożsamości oraz dorastanie w środowisku dwujęzycznym. Tego rodzaju metody stosuje się w Polsce, Słowenii i Finlandii.

W **Słowenii**, na obszarach z dużym odsetkiem osób mówiących po włosku, system wczesnej edukacji i opieki stwarza możliwość nauczania w dwóch językach.

W **Finlandii** decyzje dotyczące określonych metod podejmowane są na szczeblu lokalnym. Mogą one obejmować wsparcie przy nauce fińskiego jako drugiego języka, pomoc tłumaczy ułatwiającą komunikację z rodzicami, specjalne materiały dydaktyczne, dodatkowe szkolenia kadr oraz rekrutację personelu pochodzącego ze środowisk mniejszościowych.

Rysunek G2: Zalecenia na poziomie centralnym dotyczące sposobów wspierania dzieci z dodatkowymi potrzebami w zinstytucjonalizowanej wczesnej edukacji i opiece, 2012/13

Źródło: Eurydice.

Objaśnienie

Aby zapoznać się z definicją terminu „dzieci z dodatkowymi potrzebami edukacyjnymi”, patrz Glosariusz. Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (Wspólnota flamandzka): Kadra wywodząca się z mniejszości obecna jest tylko w osiedlowych placówkach opieki dla dzieci.

Niemcy: Wskazane metody dostępne są w placówkach uczestniczących w programie „Inicjatywa Wczesnych Szans” (*Offensive Frühe Chancen*).

Grecja: Dane dotyczą wyłącznie przedszkoli (*nipiagogeio*).

Słowacja: Dodatkowy budżet jest dostępny tylko w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki.

Finlandia: Inne formy wspierania nauki i rozwoju zapewniane są tylko w edukacji przedszkolnej (*Esiopetus/förskoleundervisning*).

Wielka Brytania (Anglia): Dane dotyczące starszych dzieci odnoszą się wyłącznie do przedszkoli, w tym przedszkoli finansowanych przez władze lokalne (*maintained nursery school*) i oddziałów przedszkolnych (*nursery class/reception class*) w szkołach lub akademiach.

Wielka Brytania (Anglia/Walia/Irlandia Północna): Dane dotyczące „młodszych” dzieci odnoszą się do defaworyzowanych dwulatków o przedłużonym uprawnieniu do miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki lub dwulatków mieszkających w środowiskach defaworyzowanych.

Trzecia grupa działań wspierających rozwój umiejętności językowych przeznaczona jest dla wszystkich dzieci potrzebujących pomocy w rozwijaniu umiejętności mówienia w języku ojczystym. Działania takie są stosowane na Malcie i w Austrii.

W 2009 r. w Austrii wprowadzono program wspierania rozwoju umiejętności językowych dzieci w wieku od trzech do sześciu lat, co skutkowało wypracowaniem konkretnych działań dostępnych dla wszystkich dzieci. Przedsięwzięcia towarzyszące tym działaniom obejmują programy doskonalenia zawodowego dla kadry wczesnej edukacji i opieki.

Inne metody wsparcia w nauce i rozwoju mają na celu zmniejszenie wpływu nierówności społeczno-ekonomicznych oraz propagowanie równości i integracji społecznej od najmłodszych lat. Długoterminowe cele odwołują się często do poprawy wyników w nauce i zapobiegania przedwczesnemu jej przerywaniu. W związku z tym, w niektórych przypadkach, działania te obejmują programy zapewniające gotowość dzieci do kolejnego etapu kształcenia lub propagujące ciągłość pomiędzy wczesną edukacją i opieką a szkołą podstawową (np. na Cyprze, w Rumunii i Wielkiej Brytanii (w Irlandii Północnej)).

Główną grupą docelową są tu na ogół dzieci ze środowisk defaworyzowanych z przyczyn społeczno-ekonomicznych. Rozwiązania i programy dotyczące uczenia się i osiągnięć są w niektórych przypadkach kierowane do dzieci defaworyzowanych z określonych obszarów geograficznych. Przykładowo w Grecji i na Cyprze opracowano szereg rozwiązań stosowanych w ramach „priorytetowych stref edukacyjnych” w regionach znajdujących się w bardzo trudnej sytuacji. W Grecji dla takich regionów istnieją specjalne programy nauczania. Podobnie Wielka Brytania (Walia i Irlandia Północna) stosuje na obszarach defaworyzowanych centralne programy, które mają zagwarantować dzieciom jak najlepszy start w życiu, dzięki zapewnieniu wysokiej jakości opieki dziennej. W niektórych krajach wsparcie kierowane jest w szczególności do dzieci ze społeczności romskich (np. w Republice Czeskiej).

Rozwiązania mające na celu zmniejszenie wpływu nierówności społeczno-ekonomicznych często służą dzieciom dzięki programom wspierania rodzin.

W Rumunii prowadzi się program przedszkoli letnich (każda edycja trwa co najmniej czterdzieści pięć dni) pozwalający nadrobić zaległości dzieciom, które nie uczestniczyły we wczesnej edukacji i opiece z przyczyn społeczno-ekonomicznych.

Projekty „Sure Start” w Wielkiej Brytanii (w Irlandii Północnej) obejmują szeroki zakres świadczeń, w tym program rozwojowy dla dwu- i trzylatków. Ich celem jest wspomaganie rozwoju społecznego i emocjonalnego, zwiększanie umiejętności komunikacyjnych i językowych, oraz rozwijanie wyobraźni poprzez zabawę.

W większości krajów europejskich wprowadzono specjalne rozwiązania dotyczące **kadry** wczesnej edukacji i opieki dla placówek, w których jest albo przekraczająca normę liczba dzieci wymagających dodatkowego wsparcia, lub które działają na określonych obszarach geograficznych, jak w przypadku Grecji i Cypru. Najpowszechniejsze z tych rozwiązań obejmują zapewnienie dodatkowej kadry, zatrudnienie specjalistów (patrz Rysunek E6) oraz stwarzanie możliwości uczestnictwa w specjalnych programach doskonalenia zawodowego. Rzadko stosuje się dodatkowe wynagrodzenie. Placówki, do których uczęszczają dzieci mające dodatkowe potrzeby, mogą zatrudniać dodatkową kadrę w określonych okolicznościach.

W Hiszpanii placówki wczesnej edukacji i opieki mogą zwiększyć zatrudnienie, jeżeli ma to na celu zmniejszanie nierówności społeczno-ekonomicznych, kulturowych bądź geograficznych. Mogą również zatrudniać dodatkowych pracowników na początku roku szkolnego, aby pomóc dzieciom dostosować się do nowego środowiska.

Aby stworzyć dzieciom z dodatkowymi potrzebami bardziej sprzyjające środowisko, placówki wczesnej edukacji i opieki w niektórych państwach często zatrudniają specjalistów, takich jak fizjoterapeuci czy logopedzi. W innych krajach specjalistów zatrudnia się tylko wtedy, gdy do placówki uczęszcza duża liczba dzieci mających trudności z nauką i potrzebujących stałego specjalistycznego wsparcia, np. placówkom w Liechtensteinie przydziela się w takim przypadku dodatkową kadrę specjalizującą się w nauczaniu wyrównawczym (*schulische Heilpädagogik*).

W ośmiu systemach oświaty (w Belgii (we Wspólnocie flamandzkiej, w niektórych placówkach dla młodszych dzieci (*kinderdagverblijven*), Chorwacji, na Łotwie, w Polsce (w placówkach dla starszych dzieci), Rumunii, Słowenii, na Słowacji (w placówkach dla starszych dzieci) i w Norwegii) dąży się do zatrudniania personelu ze środowisk imigranckich lub mniejszościowych. Osoby te angażuje się

w proces dydaktyczny, aby wspierały językowo dzieci imigranckie lub z mniejszości etnicznych, co ma na celu pomóc im w integracji. W niektórych przypadkach personel ten odbywa specjalne szkolenia przygotowujące go do pracy z dziećmi. Dla przykładu w Norwegii wprowadzono środki zachęcające placówki do zatrudniania dwujęzycznych asystentów i do rozwijania ich umiejętności w wielokulturowej i dwujęzycznej edukacji. W Chorwacji i Słowenii prowadzi się projekty mające na celu szkolenie romskich asystentów, których zadaniem jest wspieranie romskich dzieci we wczesnej edukacji i opiece, oraz pomaganie w budowaniu powiązań pomiędzy placówkami a społecznościami romskimi. Na Łotwie i w Słowenii dwujęzycznemu personelowi przysługuje dodatkowe wynagrodzenie.

W ramach działań wspierających dzieci z dodatkowymi potrzebami, w niektórych krajach wprowadzono rozwiązania dotyczące **organizacji** placówek wczesnej edukacji i opieki. Obejmują one często uczenie mniejszych grup lub obniżony stosunek dzieci do kadry (standardowy wskaźnik liczby dzieci do kadry w poszczególnych krajach przedstawia Rysunek B6). Placówki mogą również otrzymywać dodatkowe wyposażenie i lepsze warunki lokalowe.

W **Słowenii** dzieci z mniejszości etnicznych umieszczane są w grupach o niższym stosunku liczby dzieci do dorosłych. Ponadto władze centralne (częściej niż gminy) finansują inwestycje w nieruchomości i wyposażenie na obszarach mieszanych etnicznie.

W około połowie państw europejskich opracowano specjalne rozwiązania **finansowe** umożliwiające placówkom wczesnej edukacji i opieki udzielanie określonego rodzaju wsparcia dzieciom z dodatkowymi potrzebami, w szczególności dzieciom z grup defaworyzowanych z przyczyn społeczno-ekonomicznych i zagrożonych wykluczeniem społecznym. Środki te często mają formę subwencji lub ryczałtów wypłacanych placówkom, jeżeli spełniają one określone warunki lub prowadzą określone programy dydaktyczne. W niektórych przypadkach (np. w Finlandii i Norwegii) dodatkowe fundusze nie są przekazywane bezpośrednio do placówek, ale do władz lokalnych odpowiedzialnych za wczesną edukację i opiekę.

W Republice Czeskiej placówki dla starszych dzieci (*mateřská škola*) uprawnione są do subwencji przeznaczonych na premie dla pracowników, jeżeli uczęszcza do nich co najmniej piętnaście procent dzieci defaworyzowanych, jeżeli zatrudniają one dodatkową kadrę oraz stwarzają określone warunki wspomagające te dzieci.

Na **Węgrzech** placówki dla dzieci powyżej trzeciego roku życia (*óvoda*) uprawnione są do dotacji, jeżeli realizują kształcenie zintegrowane w ramach „Integracyjnego Programu Pedagogicznego” opracowanego przez Ministerstwo Edukacji. Środki te mogą być przeznaczone na różne działania, w tym na indywidualne wsparcie dydaktyczne, zatrudnienie dodatkowych specjalistów w celu poprawy współpracy pomiędzy placówką a defaworyzowanymi rodzinami, organizację programów dla rodziców, kursy doskonalenia zawodowego i premie dla pracowników.

Subwencje rządu **słowackiego** dla ostatniego roku przedszkola (*materská škola*) mają dwojaki cel: po pierwsze, pomóc dzieciom zagrożonym wykluczeniem społecznym w wykształceniu właściwych nawyków żywieniowych dzięki posiłkom serwowanym w placówce i, po drugie, zapewnić indywidualne wsparcie i odpowiednie materiały dydaktyczne w celu właściwego przygotowania dzieci do szkoły podstawowej.

W **Wielkiej Brytanii** (w Anglii) szkoły podstawowe otrzymują dodatkowe fundusze dla dzieci defaworyzowanych w oddziałach przedszkolnych (*reception class*), które mają na celu wspieranie ich w podnoszeniu poziomu osiągnięć.

Spośród krajów, w których obowiązują ustalone kryteria rozpoznawania dzieci potrzebujących dodatkowego wsparcia (patrz Rysunek G1), tylko w Danii, Irlandii i Francji nie wdrożono centralnych rozwiązań przeznaczonych dla dzieci defaworyzowanych, przy czym w Danii i Irlandii priorytetowymi sprawami na danym obszarze zajmują się inicjatywy i programy lokalne.

W Danii na obszarach o wysokim odsetku imigrantów, mniejszości lub innych grup defaworyzowanych władze lokalne udzielają dodatkowej pomocy w nauce języka, np. poprzez zmniejszanie liczby dzieci w grupach lub zapewnianie placówkom dodatkowych funduszy.

Edukacja na obszarach defaworyzowanych stanowi istotny problem w **Irlandii**, w której czterdzieści szkół podstawowych korzysta z programu „Przedszkole Wczesnego Startu (*Early Start Pre-school*)”. Obejmuje on dzieci w roku poprzedzającym rozpoczęcie kształcenia w szkole podstawowej i ma na celu wspieranie ich ogólnego rozwoju, poprawę efektów kształcenia i przeciwdziałanie skutkom nierówności społecznych.

W WIĘKSZOŚCI KRAJÓW OBOWIĄZKOWE JEST SPECJALNE PRZYGOTOWANIE KADRY WCZESNEJ EDUKACJI I OPIEKI DO PRACY Z DZIEĆMI MAJĄCYMI DODATKOWE POTRZEBY EDUKACYJNE

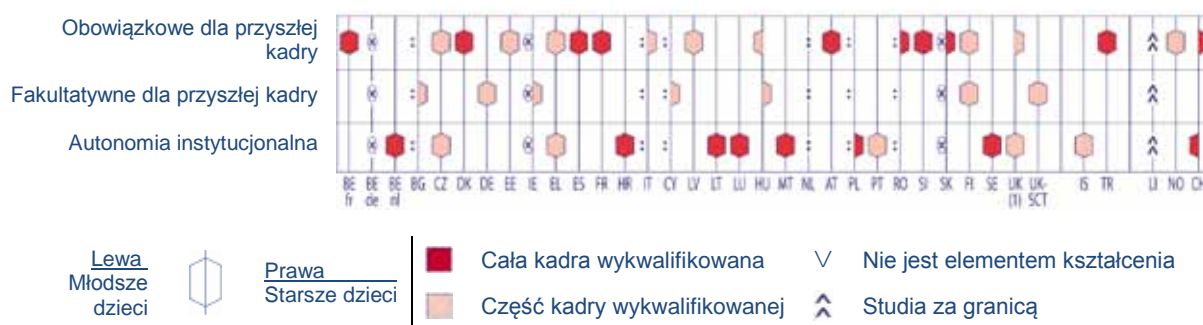
Jak wykazano powyżej (patrz Rysunek G2), w krajach europejskich wprowadzono wiele programów i inicjatyw skierowanych do dzieci z dodatkowymi potrzebami. Pracownicy wczesnej edukacji i opieki odgrywają niezmiernie ważną rolę, wspierając je w ich codziennych zajęciach. Nawiązują z nimi relacje i współdziałają z nimi, systematycznie obserwują ich rozwój i udzielają im indywidualnej pomocy. W związku z tym osoby te muszą posiadać odpowiednie przygotowanie do pracy z dziećmi, które mogą pochodzić z bardzo różnych środowisk i posiadać bardzo różne zdolności. Dodatkowe umiejętności i kompetencje wymagane do pełnienia tej roli zdobywane są na ogół dzięki specjalnemu przygotowaniu odbywanemu na etapie kształcenia lub później – podczas kursów doskonalenia zawodowego (patrz rozdział E).

Rysunek G3 pokazuje, czy specjalne przygotowanie do pracy z dziećmi mającymi dodatkowe potrzeby edukacyjne stanowi element kształcenia kadry wczesnej edukacji i opieki. Czas trwania i treści tego rodzaju programów zostały pominięte, ponieważ różnią się one istotnie w poszczególnych krajach, a różnice są widoczne nawet pomiędzy placówkami w obrębie jednego kraju.

W większości państw europejskich specjalne przygotowanie kadry wczesnej edukacji i opieki do pracy z dziećmi z dodatkowymi potrzebami stanowi część procesu kształcenia. Takie szkolenie może być obowiązkowe, fakultatywne lub pozostawać w gestii instytucji kształcącej (autonomia instytucjonalna). Ponadto, o ile w niektórych krajach określone przygotowanie jest obowiązkowe dla całej kadry wczesnej edukacji i opieki (w Belgii (we Wspólnocie francuskiej), Danii, Hiszpanii, Francji, w Austrii, Słowenii i Turcji), w innych jest ono obowiązkowe tylko dla osób pracujących ze starszymi dziećmi (w Rumunii, na Słowacji i w Szwajcarii).

Należy również zauważyć, że w niektórych krajach kadra pracująca z dziećmi posiadającymi dodatkowe potrzeby edukacyjne może być wspomagana przez specjalistów (patrz Rysunek E6).

Rysunek G3: Specjalne przygotowanie do pracy z dziećmi mającymi dodatkowe potrzeby edukacyjne, jako element kształcenia kadry wczesnej edukacji i opieki, 2012/13

Źródło: Eurydice.

UK (1) = Wielka Brytania-Anglia/Walia/Irlandia Północna

Objaśnienie

Aby zapoznać się z definicją terminu „dzieci z dodatkowymi potrzebami edukacyjnymi”, patrz Glosariusz.

Patrz zestawienie informacji krajowych w celu zapoznania się z definicją „młodszych” i „starszych” dzieci w kontekście danego kraju.

Uwagi dotyczące poszczególnych krajów

Belgia (Wspólnota niemieckojęzyczna): Kadra pracująca z dziećmi mającymi dodatkowe potrzeby edukacyjne może zdobyć specjalne przygotowanie w ramach programów doskonalenia zawodowego.

Grecja: Od asystentów wychowawców wymaga się specjalnego wykształcenia.

Włochy: Specjalne przygotowanie można uzyskać tylko na etapie kształcenia na poziomie studiów magisterskich.

BIBLIOGRAFIA

Ackerman, D.J., Barnett, W.S. & Robin, K.B., 2005. Making the Most of Kindergarten: Present Trends and Future Issues in the Provision of Full-day Programs. NIEER [Policy Report]. [pdf] Dostępny pod adresem: <http://www.doe.in.gov/sKNs/default/files/kindergarten/report4.pdf> [Dostęp: 24 marca 2014].

Autorengruppe Bildungsberichterstattung [Authoring Group Educational Reporting], 2012. Bildung in Deutschland 2012: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zur kulturellen Bildung im Lebenslauf [Education in Germany 2012: An indicator-based report including an analysis of arts education throughout the life course], Bielefeld 2012. [Online] Dostępny pod adresem: <http://www.bildungsbericht.de/zeigen.html?seKN=10215> (path: Tab.C3-1Aweb, 2012) [Dostęp : 11 lutego 2014].

BASIL (Barnehave Statistikk Innrapporterings Løsning). Statistics Norway, 2012/13.

Care Inspectorate, 2012. Childcare statistics 2011 - Care Inspectorate statistics on the provision and use of registered day care of children and childminding services in Scotland as at December 2011. [pdf] Dostępny pod adresem: http://www.scswis.com/index.php?option=com_content&view=article&id=8146&KNmid=756 [Dostęp: 25 lutego 2014].

CNAF (Observatoire national de la petite enfance) [National Office of Early Childhood], 2011. [pdf] Dostępny pod adresem: http://www.caf.fr/sKNs/default/files/cnaf/Documents/Dser/essentiel/accueiljeuneenfantint_bd_fin.pdf [Dostęp: 11 lutego 2014].

CROSTAT (Državni zavod za statistiku) [Croatian Bureau of Statistics], 2010-2012. Basic Schools and Kindergartens and Other Legal Entities Implementing Preschool Education Programmes, Statistical Report, End of 2010/2011 and Beginning of 2011/2012 School Year. [pdf] Dostępny pod adresem: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1470.pdf [Dostęp: 11 lutego 2014].

CSU (Český statistický úřad) [Czech Statistical Office], 2013. Database of the MEYS [Online] Dostępny pod adresem: www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/4003-12 [Dostęp: 11 lutego 2014].

Danmarks Statistik [Statistics Denmark], 2012. [Online] Dostępny pod adresem: <https://www.dst.dk/da/> [Dostęp : 11 lutego 2014].

De Lange, M., Dronkers, J. & Wolbers M. H. J., 2013. Single-parent family forms and children's educational performance in a comparative perspective: effects of school's share of single-parent families in School Effectiveness and School Improvement. [pdf] Dostępny pod adresem: <http://www.eui.eu/Personal/Dronkers/articles/SESI2013.pdf> [Dostęp: 13 stycznia 2014].

DfE (Department for Education), 2013. Childcare and early years survey of parents: 2011. [pdf], Dostępny pod adresem <http://www.education.gov.uk/rsgateway/DB/STR/d001115/sfr08-2013.pdf> [Dostęp : 13 lutego 2014].

DGEEC – MEC (Direção-Geral de Estatísticas da Educação e Ciência - Ministério da Educação e Ciência [Directorate General of Education and Science Statistics - Ministry of Education and Science], 2010/2011. Data refers to the Mainland.

DKF (Dienst für Kind und Familie) [Service for the Child and Family], 2011. 'Jahrbuch 2012', 2012/13, [Online] Dostępny pod adresem: www.bildungsserver.be [Dostęp: 11 lutego 2014].

DSWS (Department for Social Welfare Standards (MT)), 2011 (May). [Online] Dostępny pod adresem: https://secure3.gov.mt/socialpolicy/SocProt/family/dsws/social_welfare_standards_info.aspx [Dostęp: 11 stycznia 2014].

EACEA/Eurydice, 2009. Early Childhood Education and Care in Europe: Tackling Social and Cultural Inequalities. Brussels: EACEA/Eurydice.

EACEA/Eurydice, 2012. Key Data on Education in Europe. Brussels: EACEA/Eurydice.

EACEA/Eurydice, 2013. Teachers' and School Heads' Salaries and Allowances in Europe, 2012/13. Eurydice Facts & Figures. Brussels: EACEA/Eurydice.

EHIS (Estonian Education Information System). Estonian Statistical Database, 2013. [Online] Dostępny pod adresem: <http://www.stat.ee/education> [Dostęp: 5 grudnia 2013].

Eurostat, 2013. March 2013: International Women's Day. Almost a third of women and 5% of men having a young child worked part-time in 2011. Eurostat Newsrelease, 37/2013. [pdf] Dostępny pod adresem: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-07032013-AP/EN/3-07032013-AP-EN.PDF [Dostęp: 8 kwietnia 2014].

Hagstofa Íslands (Statistics Iceland), 2011. [Online] Dostępny pod adresem: <http://www.hagstofa.is/Hagtolur/Skolamal/Leikskolar> & <http://www.hagstofa.is/?PageID=770> [Dostęp : 12 grudnia 2013].

Kernan M., 2012. Parental involvement in early learning: a review of research, policy and good practice, International Child Development Initiatives (ICDI) Leiden on behalf of Bernard van Leer Foundation, The Hague. [Online] Dostępny pod adresem: http://www.bernardvanleer.org/files/Parental_involvement_in_early_learning.pdf [Dostęp : 14 stycznia 2014].

Kind en Gezin (Child and Family Agency), 2011. Annual Report Child Care [Online], Dostępny pod adresem: <http://www.kindengezin.be/brochures-en-rapporten/rapporten/kinderopvang> [Dostęp : 11 lutego 2014].

Köznevelés- statisztikai adatgyűjtés [Statistical Year Book of Education (HU)], 2012/13.

KSH (Központi Statisztikai Hivatal) [Hungarian Central Statistical Office], 2013. [Online] Dostępny pod adresem: <http://www.ksh.hu/?lang=en> [Dostęp : 4 lutego 2014].

Latvijas statistika [Central Statistical Bureau of Latvia], 2011/2012. Culture, education, science and health statistics section. [Online] Dostępny pod adresem: www.csb.gov.lv [Dostęp : 14 listopada 2013].

Lietuvos statistikos departamenta [Statistics Lithuania], 2011/2012. [Online] Dostępny pod adresem: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1680> [Dostęp: 11 lutego 2014].

MECD (Ministerio de Educación, Cultura y Deporte) [Ministry of Education, Culture and Sport (ES)], 2013. Las cifras de la educación en España. Curso 2010-2011 [Statistics on education in Spain]. [Online] Dostępny pod adresem: http://www.mecd.gob.es/servicios-al-ciudadano-8_mecd/estadisticas/educacion/indicadores-publicaciones-sintesis/cifras-educacion-espana/2013.html [Dostęp : 19 lutego 2014].

MEYS (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy) [Ministry of Education, Youth and Sports], 2013. Yearbook of Trends. Education in the Czech Republic 2003/04–2012/13 [Online]. Dostępny pod adresem: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2003-04-2012-13> [Dostęp: 11 lutego 2014].

Ministère de la Fédération Wallonie-Bruxelles. Indicateurs de l'enseignement [Education Indicators, Wallonia-Brussels Region], 2012. [Online] Dostępny pod adresem: <http://www.enseignement.be/index.php?page=26723> [Dostęp : 11 lutego 2014].

Ministério da Solidariedade, Emprego e Segurança Social [Ministry of Solidarity, Employment and Social Security (PT)], 2011. Strategy and Planning Office: Data refers to the Mainland.

Ministry for Education and Employment (MT), 2012/2013. STS Database [Student, Teacher and School Database] (for State Schools) & Quality Assurance Department Database (for non-State schools).

MIZS (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in sport) [Ministry of Education, Science and Sport (SI)], 2012/2013.

Moss, P. ed., 2012. International Review of Leave Policies and Related Research 2012. [pdf] Dostępny pod adresem: http://www.leavenetwork.org/fileadmin/Leavenetwork/Annual_reviews/2012_annual_review.pdf [Dostęp: 13 września 2013].

MPiPS (Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej) [Ministry of Labour and Social Policy], 2012.

OECD, 2012. The Experience of New Teachers. Results from TALIS 2008. Paris: OECD Publishing.

OECD, 2013. PISA 2012 Results: Excellence Through Equity: Giving Every Student the Chance to Succeed (Volume II. PISA, OECD Publishing. [Online] Dostępny pod adresem: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264201132-en> [Dostęp: 16 kwietnia 2014].

OECD, 2014. Glossary of Statistical Terms. [Online] Dostępny pod adresem: <http://stats.oecd.org/glossary/> [Dostęp: 16 kwietnia 2014].

ONE (Office national de l'enfance) [National Office for Childhood], 2011. Rapport annuel 2011 [pdf] Dostępny pod adresem: http://www.one.be/uploads/tx_ttproducts/datasheet/RA_2011_02.pdf [Dostęp : 15 stycznia 2014].

Rauschenbach, B., 2012. Aufwachsen in Deutschland. AID: a - Der neue DJI-Survey, Weinheim Basel: Beltz Juventa Verlag, [pdf] Dostępny pod adresem: <http://www.beltz.de/de/nc/verlagsgruppe-beltz/gesamtprogramm.html?isbn=978-3-7799-2259-9> [Dostęp: 15 stycznia 2014].

Scottish Government, 2013. Empowering Scotland: The Government's Programme for Scotland 2013-2014. [pdf] Dostępny pod adresem: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/0043/00433229.pdf> [Dostęp: 19 lutego 2014].

SIO (System Informacji Oświatowej), System Informacji Oświatowej Ministerstwa Edukacji Narodowej, 2012/2013. [Online] Dostępny pod adresem <http://sio.men.gov.pl/> [Dostęp : 15 grudnia 2013].

Skolverket, 2013. [The Swedish National Agency for Education], Data reference: 2011, 2012 and 2012/2013. [Online] Dostępny pod adresem: www.skolverket.se [Dostęp: 15 października 2013].

Statistik Austria: Kindertagesheimstatistik, 2011/12. [Statistics Austria: Children Day Care Statistics] [Online] Dostępny pod adresem: http://www.statistik.at/web_de/statistiken/bildung_und_kultur/formales_8_bildungswesen/kindertagesheime_kinderbetreuung/index.html [Dostęp: 12 lutego 2014].

Statistični urad RS (Statistični urad Republike Slovenije) [Statistical office of the Republic of Slovenia], 2012/2013. Kindertages, Slovenia, school year 2012/13 [Online] Dostępny pod adresem: http://www.stat.si/eng/novica_prikazi.aspx?id=5386 [Dostęp: 10 grudnia 2013].

THL [National Institute for Health and Welfare (FI)], 2011. Lasten päivähöito 2010 – Kuntakyselyn osaraportti [pdf] Dostępny pod adresem: http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2011/Tr37_11.pdf [Dostęp: 19 lutego 2014].

UIPS (Ústav informácií a prognóz školstva) [The Institute of Information and Prognoses of Education] 2011/2012. Statistical Yearbook – Kindertages. [Online] Dostępny pod adresem: <http://www.uips.sk/prehlady-skol/statisticka-rocenka---materske-skoly> [Dostęp: 15 stycznia 2014].

Welsh Assembly Government, 2011. Childcare and Early Years Survey: Wales 2009. Main Report [pdf] Dostępny pod adresem:

<http://Wales.gov.uk/docs/dcells/research/110201childcaresurvey2009en.pdf> [Dostęp: 13 lutego 2014].

GLOSARIUSZ

I. KLASYFIKACJE

Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Wykształcenia (ISCED 1997)

Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Wykształcenia (ISCED) to instrument służący do opracowywania i porównywania międzynarodowych statystyk w zakresie edukacji. Obejmuje ona dwie zmienne klasyfikacji krzyżowej: poziomy i dziedzinny kształcenia, z podziałem na kierunki ogólne/zawodowe/ogólnozawodowe oraz cele edukacyjne uczniów/studentów (studia wyższe lub bezpośrednie wejście na rynek pracy). W aktualnej wersji, ISCED 97⁽¹³⁾ wyróżnia się siedem poziomów edukacji. Najniższy poziom, ISCED 0, obejmuje edukację przedszkolną, lecz nie uwzględnia najwcześniejszego etapu kształcenia, jakim jest wczesna edukacja i opieka. Metodologia ISCED zakłada, że istnieje szereg kryteriów, które ułatwiają przypisywanie danego programu kształcenia do odpowiedniego etapu edukacji. Zależnie od badanego poziomu i rodzaju kształcenia należy określić hierarchię ważności kryteriów podstawowych i uzupełniających. Na poziomie przedszkolnym główne kryteria obejmują to, czy program koncentruje się na szkole lub placówce oraz minimalne i maksymalne limity wieku; dodatkowe kryteria obejmują kwalifikacje personelu.

Ø ISCED 0: Edukacja przedszkolna

Edukację przedszkolną określa się jako wstępny etap zorganizowanego kształcenia. Jest ona prowadzona w placówkach takich, jak szkoły/przedszkola lub inne ośrodki i przewidziana dla dzieci w wieku od 3 lat.

Ø ISCED 1: Szkolnictwo podstawowe

Kształcenie na tym poziomie rozpoczyna się w wieku od 5 do 7 lat, jest obowiązkowe we wszystkich krajach i na ogół trwa od czterech do sześciu lat.

Ø ISCED 2: Szkolnictwo średnie I stopnia

Kształcenie na tym poziomie stanowi kontynuację kształcenia na poziomie szkoły podstawowej, ale jest wyraźniej skoncentrowane na poszczególnych przedmiotach nauczania. Na ogół ukończenie nauki na tym poziomie zbiega się w czasie z ukończeniem kształcenia obowiązkowego.

Ø ISCED 3: Szkolnictwo średnie II stopnia

Kształcenie na tym poziomie rozpoczyna się na ogół po ukończeniu kształcenia obowiązkowego, tj. w wieku 15 lub 16 lat. Warunkiem przyjęcia jest zwykle posiadanie odpowiedniego świadectwa (potwierdzającego ukończenie kształcenia obowiązkowego) i spełnienie innych minimalnych wymogów. Kształcenie jest często wyraźniej ukierunkowane na poszczególne przedmioty niż na poziomie ISCED 2. Kształcenie na poziomie ISCED 3 trwa na ogół od dwóch do pięciu lat.

Ø ISCED 4: Szkolnictwo policealne

Kształcenie na tym poziomie znajduje się niejako na granicy szkolnictwa średniego i wyższego. Programy oferowane na tym poziomie służą poszerzeniu wiedzy absolwentów szkół średnich. Typowym przykładem kształcenia na tym poziomie są programy mające na celu przygotowanie uczniów do studiów na poziomie ISCED 5 lub przygotowanie do bezpośredniego wejścia na rynek pracy.

⁽¹³⁾ http://www.uis.unesco.org/ev.php?ID=3813_201&ID2=DO_TOPIC

Ø **ISCED 5: Szkolnictwo wyższe (pierwszy etap)**

Przyjęcie na ten poziom wymaga na ogół ukończenia kształcenia na poziomie ISCED 3 lub 4. Poziom ISCED 5 obejmuje studia wyższe o profilu akademickim, które mają w dużej mierze charakter teoretyczny (typ A) i studia wyższe o profilu zawodowym (typ B), które są zwykle krótsze i przygotowują do wejścia na rynek pracy.

Ø **ISCED 6: Szkolnictwo wyższe (drugi etap)**

Ten etap zarezerwowany jest dla studiów wyższych, które prowadzą do zaawansowanych kwalifikacji badawczych (doktorat).

II. DEFINICJE

Akredytacja wczesnej edukacji i opieki to proces, w ramach którego prowadzona jest ocena tego, czy warunki świadczenia wczesnej edukacji i opieki są zgodne z obowiązującymi przepisami prawnymi, tj. z obowiązującymi zasadami i minimalnymi wymaganiami.

Alternatywne ścieżki: elastyczne programy kształcenia, zwykle związane z zatrudnieniem, prowadzące do uzyskania kwalifikacji wymaganych do zatrudnienia w instytucjach wczesnej edukacji i opieki. Zwykle są one krótsze niż tradycyjne programy kształcenia i są realizowane w celu przyciągnięcia nowych osób do zawodu. Uzyskanie kwalifikacji w zakresie wczesnej edukacji i opieki w drodze walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego również uważane jest za alternatywną ścieżkę kształcenia.

Bezpośrednie wydatki publiczne mogą przybierać dwie formy: (1) płatności realizowane przez agencję rządową w imieniu placówek edukacyjnych (np. bezpośrednia wypłata wynagrodzeń nauczycieli przez krajowe lub regionalne ministerstwo edukacji); (2) płatności realizowane przez agencję rządową na rzecz placówek edukacyjnych odpowiedzialnych za zakup własnych zasobów edukacyjnych i wypłatę wynagrodzeń personelowi (np. grant blokowy dla placówki). Bezpośrednie wydatki dokonywane przez agencję rządową nie obejmują płatności czesnego otrzymywanych od uczniów (lub ich rodzin) uczęszczających do szkół publicznych będących w jurysdykcji danej agencji, nawet jeśli takie opłaty są wnoszone bezpośrednio do agencji rządowej, a nie danej placówki.

Dodatkowe godziny dotyczą czasu, jaki dzieci spędzają w instytucjach wczesnej edukacji i opieki ponad minimalną liczbę godzin, która jest finansowana przez władze publiczne. Dodatkowe godziny są odpłatne.

Dodatkowe potrzeby rozumie się jako potrzeby edukacyjne dzieci związane głównie z czynnikami społeczno-ekonomicznymi, kulturowymi i/lub językowymi.

Doświadczenie administracyjne: doświadczenie zdobyte podczas administrowania i zarządzania instytucjami wczesnej edukacji i opieki, na przykład w ramach obowiązków zastępcy dyrektora.

Dotknięte bezrobociem gospodarstwa domowe to gospodarstwa domowe, w których żaden z członków nie jest zatrudniony, tj. którego wszyscy członkowie są bezrobotni lub nieaktywni zawodowo.

Dwuetaповy system wczesnej edukacji i opieki: usługi opiekuńcze są świadczone w odrębnych placówkach dla młodszych i starszych dzieci (zazwyczaj w wieku poniżej i powyżej 3 lat). Odpowiedzialność za zarządzanie, regulowanie i finansowanie poszczególnych instytucji wczesnej edukacji i opieki spoczywa na różnych władzach. Usługi edukacyjne zazwyczaj świadczone są jedynie dla starszych dzieci. Wymogi w zakresie kwalifikacji personelu również są zróżnicowane, w zależności od typu świadczonych usług. Ponadto warunki dostępu mogą się znacznie różnić, zazwyczaj starsze dzieci mają ustawowe prawo do korzystania z usług, a młodsze nie.

Dzieci z dodatkowymi potrzebami edukacyjnymi: dzieci, w przypadku których występuje ryzyko, że będą miały słabe wyniki w nauce i które potrzebują dodatkowego wsparcia w celu osiągnięcia pełnych

możliwości. Dzieci te często pochodzą z defaworyzowanych środowisk, np. o niskiej pozycji społeczno-ekonomicznej, migranci i mniejszości etniczne.

Ewaluacja zewnętrzna wczesnej edukacji i opieki: procedura kontroli jakości realizowana przez osoby indywidualne lub zespoły spoza placówki edukacyjnej/opiekuńczej, która ma na celu ewaluację i monitoring działania placówek, raportowanie na temat jakości usług oraz sugerowanie sposobów podnoszenia jakości.

Gospodarstwo domowe definiuje się jako dwie lub więcej osób mieszkających razem w domu lub w części domu i prowadzące wspólny budżet. Każda osoba, która deklaruje, że nie prowadzi wspólnego gospodarstwa domowego oraz że prowadzi własny budżet traktowana jest jako jednoosobowe gospodarstwo domowe.

Indeks PISA ESCS (status ekonomiczny, społeczny i kulturalny) został utworzony na podstawie następujących zmiennych: International Socio-Economic Index of Occupational Status (ISEI); najwyższy poziom edukacji rodziców ucznia, przeliczony na lata edukacji szkolnej; Indeks PISA statusu materialnego rodziny; Indeks PISA zasobów edukacyjnych w domu oraz Indeks PISA posiadania, związany z „klasyczną” kulturą w domu rodzinnym

Jednoetapowy system wczesnej edukacji i opieki: usługi dla wszystkich dzieci w wieku przedszkolnym zorganizowane są w ramach jednego etapu i świadczone w placówkach dla wszystkich grup wiekowych. Dzieci nie mają przerw ani nie muszą przechodzić z jednej placówki do drugiej przed rozpoczęciem szkoły podstawowej. Ministerstwo edukacji jest odpowiedzialne za zarządzanie, regulowanie i finansowanie placówek wczesnej edukacji i opieki. Edukacja i opieka nad małymi dziećmi uważana jest za element usług wczesnej edukacji, a wytyczne edukacyjne obejmują cały etap wczesnej edukacji i opieki. Jednolite placówki wczesnej edukacji i opieki są zarządzane przez jeden zespół odpowiedzialny za dzieci w każdym wieku, a personel pracujący z nimi musi posiadać takie same kwalifikacje. Ponadto ustawowe prawo do wczesnej edukacji i opieki lub nieodpłatne usługi wczesnej edukacji i opieki są zapewnione również dla bardzo małych dzieci. Jednolite systemy czasem nazywane są systemami zintegrowanymi.

Jednolita placówka wczesnej edukacji i opieki: Instytucja działająca w ramach *jednoetapowego systemu wczesnej edukacji i opieki*.

Łączne wydatki publiczne na edukację obejmują finansowanie placówek edukacyjnych bezpośrednio ze środków publicznych oraz transfery do gospodarstw domowych i firm. Ogólnie sektor publiczny finansuje wydatki na edukację, przyjmując bezpośrednią odpowiedzialność za wydatki bieżące i wydatki inwestycyjne szkół (finansowanie szkół bezpośrednio ze źródeł publicznych) lub poprzez zapewnienie wsparcia uczniom/studentom i ich rodzinom (granty i pożyczki z sektora publicznego), oraz poprzez dotowanie działań edukacyjnych i szkoleniowych sektora prywatnego biznesu i organizacji typu non-profit (transfery do gospodarstw domowych i firm). Finansowanie szkół wyższych bezpośrednio ze środków publicznych może obejmować wydatki na badania i rozwój w krajach, w których instytucje szkolnictwa wyższego są finansowane z budżetów ogólnych, obejmujących zasoby zarezerwowane zarówno na działania związane z nauczaniem, oraz z badaniami i rozwojem.

Monitorowanie dostępności placówek wczesnej edukacji i opieki: proces, który obejmuje monitorowanie związku pomiędzy podażą miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki a popytem na nie. Jest to ciągła ewaluacja działania systemu.

Obowiązki zawodowe oznaczają zadania opisane jako takie w regulaminie pracy/umowie/przepisach prawnych lub innych regulacjach dot. zawodu nauczyciela.

Odpowiednio opłacany urlop wychowawczy: łączna długość urlopu macierzyńskiego, ojcowskiego i rodzicielskiego, podczas którego rodzice otrzymują przynajmniej 65% wcześniejszego wynagrodzenia. W przypadku ryczałtu płatność uważana jest za odpowiedni wymiar, jeżeli stanowi 65% minimalnego miesięcznego wynagrodzenia w danym kraju.

Odrębne placówki wczesnej edukacji i opieki: zinstytucjonalizowana opieka w *dwuetapowym systemie wczesnej opieki i edukacji*.

Oficjalne (główne) dokumenty: różnego rodzaju dokumenty urzędowe zawierające uregulowania prawne, wytyczne, i/lub zalecenia dla instytucji edukacyjnych. Uregulowania prawne to ustawy, przepisy lub inne zarządzenia władz publicznych, które regulują usługi wczesnej edukacji i opieki. Zalecenia lub wytyczne to dokumenty urzędowe, które zalecają określone procedury, metody lub strategie, lecz ich stosowanie nie jest obowiązkowe. Główne dokumenty obejmują wiele oficjalnych podejść, które mają na celu ukierunkowanie i wspieranie dostawców usług wczesnej edukacji i opieki. Z tej perspektywy główne dokumenty obejmują wszystkie wytyczne w zakresie treści nauczania, celów, rezultatów i osiągnięć, oraz wytyczne w odniesieniu do podejść dydaktycznych i metod oceny.

Planowanie perspektywiczne zasadza się na obserwacji trendów i identyfikacji najbardziej prawdopodobnych scenariuszy w odniesieniu do popytu i podaży usług wczesnej edukacji i opieki, na podstawie przewidywań demografii, takich jak poziom urodzeń i migracji. Planowanie perspektywiczne wczesnej edukacji i opieki może być prowadzone w perspektywie długo-, średnio- i krótkoterminowej.

Produkt krajowy brutto (PKB): produkt krajowy brutto to zagregowana miara produkcji, równa sumie wartości dodanych brutto wszystkich podmiotów gospodarujących zaangażowanych w produkcję (plus wszelkie podatki i minus wszelkie dotacje dot. produktów nieuwzględnionych w wartości ich produkcji). Suma końcowego wykorzystania towarów i usług (wszystkie formy wykorzystania z wyjątkiem bezpośredniej konsumpcji) mierzonych za pomocą cen zakupu minus wartość importu towarów i usług lub suma podstawowych dochodów dystrybuowanych przez podmioty gospodarujące. (OECD, 2014).

Prywatne instytucje wczesnej edukacji i opieki mogą być prowadzone przez i być w posiadaniu przedsiębiorstw, które są zorientowane na zysk, lub przez organizacje wolontariackie (non-profit), które mogą obejmować organizacje charytatywne. Często ich działalność wymaga licencji i mogą być zobowiązane spełniać minimalne standardy opieki. Prywatne instytucje wczesnej edukacji i opieki mogą być:

Samofinansujące się: pozyskują fundusze ze źródeł prywatnych, często z opłat płaconych przez rodziców; lub

Dotowane ze źródeł publicznych: otrzymują część funduszy ze źródeł publicznych, szczególnie w celu świadczenia usług edukacyjnych i opiekuńczych w imieniu władz publicznych, gdzie dzieci są uprawnione do miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki.

Publiczne instytucje wczesnej edukacji i opieki są własnością i są prowadzone przez władze publiczne na poziomie centralnym, regionalnym lub lokalnym. Nie są zorientowane na zysk i mają na celu zapewnienie usług publicznych.

Specjalne szkolenia dla dyrektorów instytucji wczesnej edukacji i opieki ma miejsce po zakończeniu kształcenia i uzyskaniu kwalifikacji przez personel instytucji wczesnej edukacji i opieki. W zależności od okoliczności, szkolenia można przeprowadzić przed procesem aplikacji i rekrutacji dyrektorów, lub w ciągu roku lub dwóch lat po podjęciu pracy. Głównym celem jest wyposażenie przyszłych dyrektorów instytucji wczesnej edukacji i opieki w umiejętności wymagane do wykonywania nowych obowiązków. Nie należy mylić takiego szkolenia z doskonaleniem zawodowym.

Standard siły nabywczej (Purchasing power standard - PPS): sztuczna jednostka walutowa stosowana w Unii Europejskiej, aby wyrazić agregaty rachunków narodowych do celów prowadzenia porównań pomiędzy krajami w taki sposób, by różnice w poziomie cen pomiędzy krajami były eliminowane. Agregaty rachunków narodowych w PPS otrzymuje się poprzez podzielenie ich oryginalnej wartości w walucie krajowej przez odpowiedni parytet siły nabywczej (PPP – purchasing power parity). PPS odzwierciedla wartość takiego samego koszyka towarów i usług we wszystkich krajach, podczas gdy różne kwoty w walucie krajowej są wymagane do zakupu tego samego koszyka towarów i usług w poszczególnych krajach, w zależności od poziomu cen.

Staż pracy w instytucjach wczesnej edukacji i opieki: czas spędzony na pracy zawodowej w instytucjach wczesnej edukacji i opieki. Okres i typ wymaganego stażu pracy jest często określany podczas naboru pracowników na wyższe stanowiska w instytucjach wczesnej edukacji i opieki.

Ulga podatkowa: system lub zachęta, która umożliwia osobom prywatnym lub przedsiębiorstwom zmniejszenie zobowiązań podatkowych. Przykłady ulg podatkowych obejmują dozwolone odliczenia określonych wydatków, takich jak odliczenie opłat czesnego od dochodu podlegającego opodatkowaniu, lub dostępność zasiłków w celu zrekompensowania kosztów edukacji i opieki.

Ustawowe prawo do wczesnej edukacji i opieki odnosi się do ustawowego obowiązku, jaki spoczywa na placówkach wczesnej edukacji i opieki do zapewnienia publicznie dotowanej opieki wszystkim dzieciom mieszkającym w danym rejonie, których rodzice, bez względu na status zatrudnienia, społeczno-ekonomiczny lub rodzinny ubiegają się o miejsce dla swojego dziecka.

Wczesna edukacja i opieka w domu odnosi się do uregulowanej prawem wczesnej edukacji i opieki, która jest świadczona w domu osoby sprawującej opiekę. Przepisy zwykle wymagają, by osoby świadczące takie usługi spełniały minimalne wymagania w zakresie standardów zdrowotnych, bezpieczeństwa i higieny, oraz żywienia. Wczesna edukacja i opieka w domu wyklucza opiekę domową (tj. opiekę, która ma miejsce w domu dziecka), nawet jeśli takie usługi muszą być zgodne z minimalnymi wymogami w zakresie jakości (np. akredytacja personelu).

Wczesna edukacja i opieka: edukacja i opieka nad dziećmi od urodzenia do szkoły podstawowej, która jest uregulowana prawnie na poziomie krajowym, tzn. jest zgodna z odpowiednimi przepisami, minimalnymi wymogami i/lub poddawana procedurom akredytacji.

Władze centralne: najwyższy poziom władz rządowych w danym kraju. W większości krajów władze centralne są odpowiedzialne za edukację. Jednak w Belgii, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii, władze regionalne (Wspólnoty itd.) są odpowiedzialne za większość lub wszystkie kwestie związane z edukacją i są uważane za najwyższe władze w tym obszarze.

Wydatki bieżące lub operacyjne dotyczą wydatków na towary i usługi konsumowane w ciągu danego roku, tj. wydatki, które należy stale ponosić w celu świadczenia usług edukacyjnych. Obejmują one wydatki osobowe i koszty bieżące. Niewielkie wydatki na sprzęt, poniżej określonego progu kosztów, również są traktowane zazwyczaj jako wydatki bieżące.

Wydatki inwestycyjne to wydatki na aktywa trwające dłużej niż jeden rok. Obejmują one wydatki na budowę, renowację i remonty budynków, oraz wydatki na zakup sprzętu lub jego wymianę. (większość krajów traktuje niewielkie wydatki na sprzęt, poniżej określonego progu kosztów, jako wydatki bieżące, a nie inwestycyjne).

Zagrożenie ubóstwem lub wykluczeniem społecznym odnosi się do sytuacji osób zagrożonych ubóstwem lub pozostających w bardzo trudnej sytuacji materialnej, lub żyjących w gospodarstwie domowym o bardzo niskiej intensywności pracy. Wskaźnik ten stanowi podsumowanie liczby osób, które należą do każdej z tych grup. Zagrożenie ubóstwem oznacza, że takie osoby dysponują dochodem netto poniżej krajowego poziomu zagrożenia ubóstwem. Bardzo trudna sytuacja materialna odnosi się do ograniczonych zasobów finansowych i niemożności nabycia towarów, które są uważane za niezbędne lub pożądane. Gospodarstwo domowe o bardzo niskiej intensywności pracy dotyczy liczby osób mieszkających w gospodarstwie domowym, które w ostatnim roku pracowały na poziomie niższym niż 20% ich potencjału. Dzieci, które doświadczają więcej niż jednego wymiaru ubóstwa są liczone tylko raz (w odniesieniu do jednego wymiaru).

Zinstytucjonalizowana edukacja i opieka obejmuje usługi edukacji i opieki świadczone poza domem, zgodnie z obowiązującym prawem. Najczęściej usługi takie są oferowane przez żłobki, przedszkola i inne ośrodki opieki dziennej (zaadaptowano z OECD, 2012).

III. BAZY DANYCH

Międzynarodowa baza danych PISA 2012

PISA (Program międzynarodowej oceny umiejętności uczniów) to międzynarodowe badanie realizowane pod auspicjami OECD w celu zmierzenia wyników uczniów w wieku 15 lat w zakresie umiejętności czytania i interpretacji, umiejętności matematycznych i rozumowania w naukach przyrodniczych. Badanie obejmuje reprezentatywne próby 15-letnich uczniów, którzy, w zależności od struktury systemu edukacji, uczęszczają do szkoły średniej pierwszego lub drugiego stopnia. Poza mierzeniem wyników, międzynarodowe badanie PISA 2012 obejmowało kwestionariusze w celu zidentyfikowania zmiennych w kontekście szkoły i rodziny, które mogą mieć wpływ na wyniki. Wszystkie wskaźniki obejmują zarówno szkoły publicznie, jak i prywatne, bez względu na sposób ich finansowania.

<http://www.oecd.org/pisa/aboutpisa/>

Międzynarodowe badanie PIRLS 2011

PIRLS 2011 to trzecia edycja badania prowadzonego przez IEA pn. Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS - Międzynarodowe badanie postępów biegłości w czytaniu). Badanie mierzy umiejętności uczniów w zakresie czytania, którzy w większości uczęszczają do klas czwartych (od czterech lat chodzą do szkoły). W większości krajów uczniowie są w wieku około 10 lat i uczęszczają do szkoły podstawowej. Badanie zapewnia nowoczesną ocenę umiejętności czytania i interpretacji, umożliwia zmierzenie zmian od roku 2001 oraz obejmuje dodatkowe kwestionariusze umożliwiające zbadanie doświadczeń dzieci związanych z nauką czytania w szkole i w domu.

<http://timssandpirls.bc.edu/pirls2011/>

INFORMACJE KRAJOWE

Belgia – Wspólnota francuska	161
Belgia – Wspólnota niemieckojęzyczna.....	162
Belgia – Wspólnota flamandzka	163
Bułgaria.....	164
Republika Czeska.....	165
Dania	166
Niemcy.....	167
Estonia.....	168
Irlandia.....	169
Grecja	170
Hiszpania.....	171
Francja.....	172
Chorwacja.....	173
Włochy.....	174
Cypr	175
Łotwa	176
Litwa	177
Luksemburg.....	178
Węgry	179
Malta.....	180
Austria.....	181
Polska	182
Portugalia.....	183
Rumunia	184
Słowenia.....	185
Słowacja	186
Finlandia.....	187
Szwecja	188
Wielka Brytania – Anglia.....	189
Wielka Brytania – Walia.....	190
Wielka Brytania – Irlandia Północna.....	191
Wielka Brytania – Szkocja	192
Islandia	193
Turcja.....	194
Liechtenstein.....	195
Szwajcaria	197

W niniejszym zestawieniu przedstawiono zwięzłe informacje nt. najważniejszych cech systemów wczesnej edukacji i opieki w każdym kraju. Zestawienie obejmuje:

- Diagram: przedstawiający w formie graficznej główne elementy struktury systemu wczesnej edukacji i opieki;
- Organizacja: opis głównych typów usług wczesnej edukacji i opieki;
- Poziom uczestnictwa;
- Poziom opłat za usługi świadczone w pełnym wymiarze godzin;
- Obecnie prowadzane reformy.

Diagram

Diagramy przedstawiają strukturę dominujących usług wczesnej edukacji i opieki dostępnych dla wszystkich dzieci w każdym kraju. Specjalistyczne usługi świadczone na rzecz dzieci ze specjalnymi potrzebami nie zostały uwzględnione w zestawieniu (patrz dokładny zakres we Wstępie).

Diagramy zbudowano na osi „wieku dzieci”. Podane przedziały wiekowe są teoretyczne i wskazują na oficjalny minimalny wiek, w jakim dzieci mogą zostać przyjęte do określonych typów placówek wczesnej edukacji i opieki.

Pierwsza linia w kolorze zielonym oznacza teoretyczną długość urlopu wychowawczego, który łącznie obejmuje trzy możliwe typy urlopu: macierzyński, ojcowski i rodzicielski. Odpowiednio opłacany urlop to taki, podczas którego rodzice otrzymują przynajmniej 65% wcześniejszego wynagrodzenia. Aby zapoznać się ze szczegółami, patrz Rysunek B3.

Kolejna(-e) linia(-e) przedstawia podział wieku, w jakim dzieci mogą uczęszczać do określonych typów placówek wczesnej edukacji i opieki. W przypadku większości krajów na diagramie podano nazwę placówki w oryginalnym brzmieniu. Jednak w przypadku niektórych krajów za bardziej odpowiednie uznano podanie typu placówki i w takich przypadkach podano typy placówek również w oryginalnym brzmieniu. Placówki w zinstytucjonalizowanym systemie podświetlono na niebiesko, usługi świadczone w domach podświetlono na różowo (patrz Glosariusz, aby zapoznać się z definicjami). Zaangażowanie

ministerstwa edukacji oznaczono jaśniejszym odcieniem danego koloru.

W stosownych przypadkach wprowadzono krótkie pionowe linie w polu placówki, które oznaczają podział na różne typy usług, cykle lub kluczowe etapy.

Druga czarno-biała linia oznacza okres edukacji zdefiniowany przez UNESCO w Międzynarodowej standardowej klasyfikacji edukacji (ISCED1997) jako ISCED 0.

W stosownych przypadkach zastosowano specjalne symbole oznaczające wiek rozpoczęcia prawa do wczesnej edukacji i opieki (patrz Glosariusz, aby zapoznać się z definicją), dostępność nieodpłatnych usług przez przynajmniej kilka godzin dziennie oraz wiek rozpoczynania edukacji obowiązkowej.

Pod każdym diagramem przedstawiono objaśnienie pomocne w zrozumieniu, które placówki w danym kraju świadczą usługi na rzecz „młodszych” dzieci, a które na rzecz „starszych” dzieci. Podział ten w wielu przypadkach przedstawiono w tekście i na rysunkach w części głównej raportu.

Organizacja

Krótki opis głównych typów usług wczesnej edukacji i opieki przedstawiono w części zat. Organizacja. Określono tam również, które władze centralne odpowiedzialne są za poszczególne typy placówek. W stosownych przypadkach podano informacje nt. usług spoza głównego nurtu.

Poziomy uczestnictwa

Poziomy uczestnictwa dzieci w wieku 3-7 lat zgodnie z klasyfikacją ISCED 0 i ISCED 1 przedstawiono na podstawie danych Eurostatu z 2011 r. (aby przeprowadzić porównanie pomiędzy poszczególnymi krajami - patrz Rysunek C2). Dane krajowe nt. uczestnictwa dzieci w wieku poniżej 3 lat lub poziomy uczestnictwa wg typu placówek, z określeniem roku odniesienia i źródła, przedstawiono dla krajów, w których takie informacje są dostępne. Różnice w danych pochodzących z różnych źródeł mogą wynikać z różnic w zastosowanych metodologiach.

Opłaty

Strukturę opłat opisano w odniesieniu do krajów, dla których takie informacje są dostępne. Do celów

porównania, opłaty za godzinę pomnożono przez 40, aby uzyskać opłaty za tydzień; opłaty tygodniowe zostały przeliczone na opłaty miesięczne poprzez pomnożenie przez wskaźnik wynoszący 4,345. Dlatego przedstawione tu dane mogą się nieco różnić od rzeczywistych opłat. Opłaty wyrażone w PPS mogą zostać ponownie przeliczone na walutę krajową, z zastosowaniem przeliczników przedstawionych w adnotacji. (Aby przeprowadzić porównanie pomiędzy krajami, patrz Rysunek D6).

Obecnie wprowadzane reformy

W tej części wymieniono główne reformy wprowadzane w roku odniesienia 2012/13 lub te, które są realizowane od tego okresu. Jedynie przyjęte programy reform zostały uwzględnione (tzn. że zmiany, które są w fazie dyskusji nie zostały przedstawione).

Więcej informacji nt. krajowych systemów edukacji i powiązanych polityk

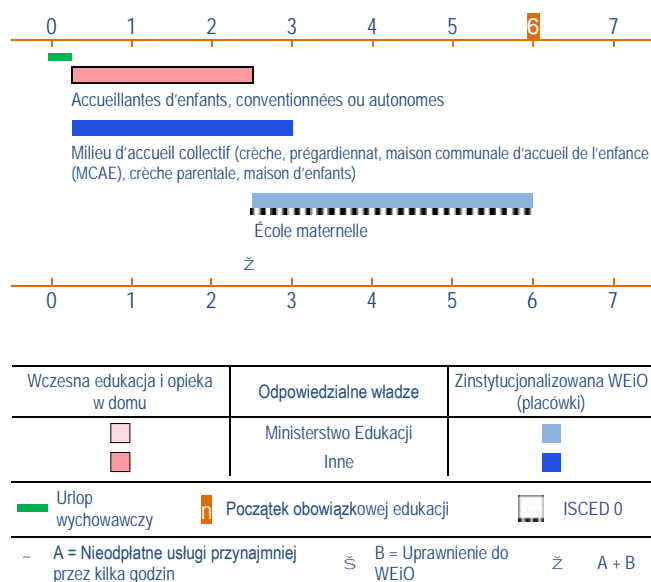
EURYPEDIA, Europejska encyklopedia krajowych systemów edukacji przedstawia aktualne i obszerne informacje nt. każdego kraju i wszystkich poziomów edukacji.

<http://eacea.ec.europa.eu/education/euryperia>

Belgia – Wspólnota francuska

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Belgii (Wspólnota francuska), termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do placówek wchodzących w zakres *milieu d'accueil collectif*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *école maternelle*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	Poniżej 3 lat
Accueillantes d'enfants, conventionnées ou autonomes	29,2
Milieu d'accueil collectif (crèche, préguardiennat, maison communale d'accueil de l'enfance (MCAE), crèche parentale, maison d'enfants)	

Źródło: ONE, 2011.

(%) Rok odniesienia 2012	2 -latki	3 -latki	4 -latki	5 -latki
École maternelle	45,0	95,0	97,0	98,0

Źródło: Indicateurs de l'enseignement, 2012.

(%) Rok odniesienia 2011	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki	7 -latki
ISCED 0*	97,8	98,1	97,0	5,2	0,1
ISCED 1*	(-)	0,0	1,1	92,7	97,8

* Dane dot. Belgii (wszystkie wspólnoty)

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Dzieci w wieku od 3 miesięcy do 3 lat mogą uczęszczać do placówek różnego typu (*milieu d'accueil collectif*), w tym do *crèche*, *préguardiennat*, *maison communale d'accueil de l'enfance* (MCAE) lub *maison d'enfants*. Ponadto działa system uregulowanych prawnie usług wczesnej edukacji i opieki w domu, które są świadczone przez opiekunów (*accueillantes d'enfants*) pracujących na własny rachunek (*accueillantes d'enfants autonomes*) lub dla organizacji zajmujących się opieką nad dziećmi (*accueillantes d'enfants conventionnées*). Usługi opieki nad najmłodszymi dziećmi świadczone w domach i w placówkach są nadzorowane przez organizację pn. ONE (*Office de la Naissance et de l'Enfance*), która podlega Ministrowi ds. Dzieci. Dzieci w wieku od 2½ lat są uprawnione do nieodpłatnych usług wczesnej edukacji świadczonych przez placówki typu *école maternelle*. Ten etap edukacji podlega Ministrowi Edukacji. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

Opłaty

Opłaty są uregulowana w odniesieniu do usług dla dzieci w wieku poniżej 2½ lat, świadczonych przez placówki publiczne i finansowanych ze źródeł publicznych. Minimalny poziom opłat wynosi 2,1 PPS, a maksymalny 32,8 PPS dziennie (w tym wyżywienie), co stanowi ok. 45 - 644 PPS miesięcznie. To samo dotyczy zinstytucjonalizowanych i domowych usług wczesnej edukacji i opieki. Opłaty pobierane przez prywatne (samo-finansujące się) placówki nie są uregulowane. 22% *accueillantes d'enfants* i 32% *crèches* nie otrzymuje dofinansowania ze źródeł publicznych.

Usługi wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku powyżej 2½ lat świadczone przez *école maternelle* są nieodpłatne, lecz rodzice pokrywają koszty posiłków i dodatkowe godziny usług świadczonych przez *garderie*.

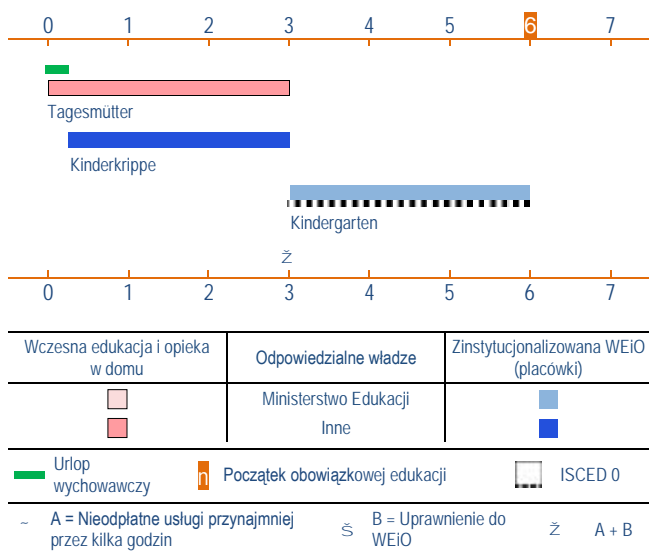
1 PPS = 1,11881 EUR

Brak obecnie wprowadzanych reform

Belgia – Wspólnota niemieckojęzyczna

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Belgii (Wspólnota niemieckojęzyczna), termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kinderkrippe*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *Kindergarten*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	Dzieci młodsze niż 3-letnie
Tagesmütter (Selbstständige Tagesmutter lub Tagesmütterdiens – TMD)	31,9
Kinderkrippe	2,2

Źródło: DKF, 2011.

(%) Rok odniesienia 2011	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki	7 -latki
ISCED 0 *	97,8	98,1	97,0	5,2	0,1
ISCED 1 *	(-)	0,0	1,1	92,7	97,8

* Dane dot. Belgii (wszystkie wspólnoty)

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Dzieci w wieku do lat 3 zazwyczaj korzystają z uregulowanych prawnie usług wczesnej edukacji i opieki w domu, które są świadczone przez opiekunów (*Tagesmütter*) pracujących na własny rachunek (*Selbstständige Tagesmütter*) lub dla organizacji zajmujących się opieką nad dziećmi (*Tagesmütterdienst* – TMD). Działają również placówki zwane *Kinderkrippe*. Usługi wczesnej edukacji i opieki dla najmłodszych dzieci nadzorowane są przez Ministerstwo Zatrudnienia, Zdrowia i Spraw Społecznych. Dzieci w wieku od lat 3 są uprawnione do nieodpłatnych usług wczesnej edukacji świadczonych przez placówki typu *Kindergarten*. Ten etap edukacji podlega Ministerstwu Edukacji. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

Opłaty

Opłaty są uregulowane w odniesieniu do usług dla dzieci w wieku poniżej 3 lat świadczonych przez placówki publiczne i finansowane ze źródeł publicznych. Minimalny poziom opłat wynosi 1,2 PPS, a maksymalny 24,1 PPS dziennie (w tym wyżywienie), co stanowi ok 25 - 531 PPS miesięcznie. To samo dotyczy zinstytucjonalizowanych i domowych usług wczesnej edukacji i opieki.

Usługi wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku powyżej 3 lat świadczone przez *Kindergarten* są nieodpłatne, lecz rodzice pokrywają koszty posiłków i dodatkowe godziny usług.

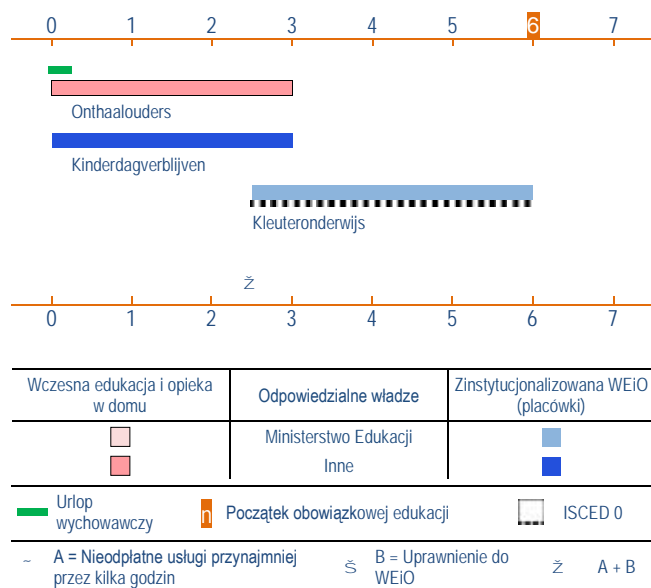
1 PPS = 1,11881 EUR

Brak obecnie wprowadzanych reform

Belgia – Wspólnota flamandzka

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Belgii (Wspólnota flamandzka), termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kinderdagverblijven*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *Kleuteronderwijs*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2010/2011	Dzieci młodsze niż 3-letnie
Onthaalouders i Kinderdagverblijven*	48,4

*Źródło: Kind en Gezin, 2011

(%) Rok odniesienia 2010/11	Poniżej 1 roku	1 -latki	2 -latki	3 -latki	4 -latki	5 -latki
Onthaalouders i Kinderdagverblijven*	50,3	57,9	37,6	(-)	(-)	(-)
Kleuteronderwijs	(-)	(-)	57,0	98,7	98,8	97,7

* Źródło: Kind en Gezin, 2011.

(%) Rok odniesienia 2011	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki	7 -latki
ISCED 0	97,8	98,1	97,0	5,2	0,1
ISCED 1	(-)	0,0	1,1	92,7	97,8

** Dane dot. Belgii (wszystkie wspólnoty)

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Wczesna edukacja i opieka podzielona jest na dwie główne kategorie usług: formalna opieka nad dziećmi od urodzenia do wieku lat 3, która może być świadczona w domu (*Onthaalouders*) lub w systemie zinstytucjonalizowanym (placówce) (*Kinderdagverblijven*), oraz edukacja przedszkolna (*Kleuteronderwijs*) dla dzieci w wieku od 2½ lat. Pierwsza kategoria usług podlega flamandzkiemu Ministrowi Opieki Społecznej, Zdrowia i Rodziny i jest administrowana przez agencję pn. *Kind en Gezin*. Edukacja przedszkolna dla dzieci w wieku powyżej 2½ jest nadzorowana przez flamandzkie Ministerstwo Edukacji i Szkoleń. Dzieci w wieku od 2½ lat są uprawnione do nieodpłatnej edukacji przedszkolnej. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

Opłaty

Opłaty są uregulowana w odniesieniu do usług dla dzieci w wieku poniżej 2½ lat świadczonych przez placówki publiczne. Minimalny poziom opłat wynosi 1,4 PPS, a maksymalny 24,5 PPS dziennie, co stanowi ok 30 - 585 PPS miesięcznie. Średnie opłaty wynoszą 268 PPS miesięcznie.

Usługi wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku powyżej 2½ lat świadczone przez *Kleuteronderwijs* są nieodpłatne, lecz rodzice pokrywają koszty posiłków i dodatkowe godziny usług.

1 PPS = 1,11881 EUR

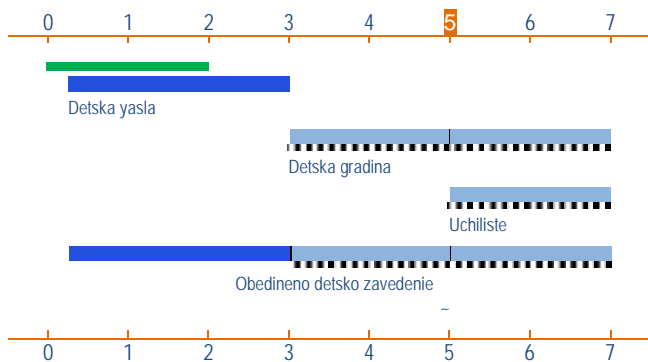
Obecnie wprowadzane reformy

1 kwietnia 2014 r. wejdzie w życie nowe zarządzenie w sprawie opieki nad dziećmi (w wieku 0 – 3 lat) oraz nowe przepisy w tym zakresie. Procedury akredytacji i ewaluacji będą takie same dla placówek publicznych i prywatnych w celu zapewnienia podobnego poziomu usług. Nowy, bardziej ustandaryzowany system dofinansowania, wiążący się z określonym zakresem obowiązków, również zostanie wprowadzony.

Bułgaria

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

Wczesna edukacja i opieka w domu	Odpowiedzialne władze	Zinstytucjonalizowana WEiO (placówki)
	Ministerstwo Edukacji	
	Inne	

Urlop wychowawczy
 Początek obowiązkowej edukacji
 ISCED 0

- A = Nieodpłatne usługi przynajmniej przez kilka godzin
 ≤ B = Uprawnienie do WEiO
 ≥ A + B

W niniejszym raporcie, w przypadku Bułgarii, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *detska yasla* i grup dla dzieci poniżej 3 lat w *obedineni detski zavedenia*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *detska gradina*, *uchiliste* oraz do grup dla dzieci w wieku powyżej 3 lat w *obedineni detski zavedenia*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	73,1	78,9	86,3	87,5	1,1
ISCED 1	(-)	(-)	0,0	7,2	96,9

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Dzieci w wieku od 3 miesięcy do 3 lat mogą uczęszczać do placówek zwanych *detska yasla*. Usługi wczesnej edukacji i opieki świadczone przez placówki typu *detska gradina* są dostępne dla dzieci w wieku od lat 3. Ministerstwo Edukacji i Nauki jest odpowiedzialne za nadzorowanie procesu edukacji na tym etapie. Ostatnie dwa lata edukacji przedszkolnej (tj. dzieci w wieku 5 – 7 lat) są obowiązkowe, a dzieci mogą uczęszczać albo do *detska gradina* lub do szkoły podstawowej (*uchiliste*). Poza osobnymi placówkami dla dzieci młodszych i starszych, działają również jednolite placówki (*obedineni detski zavedenia*) dla dzieci w wieku od 10 miesięcy do 7 lat. Usługi świadczone w tych placówkach podzielone są na następujące etapy (opieka nad dziećmi do lat 3, w wieku 3-5 lat oraz w wieku 5-7 lat). Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 7 lat.

Opłaty

Opłaty pobierane przez publiczne placówki wczesnej edukacji i opieki wynoszą 28-68 PPS, a średnie opłaty wynoszą 51 PPS miesięcznie (w tym wyżywienie). Opłaty pobierane przez placówki prywatne (samofinansujące się) mogą wynosić do 474 PPS. Opłaty nie są pobierane przez ostatnie dwa lata edukacji przedszkolnej (dzieci w wieku 5-7 lat). Dzieci otrzymują również nieodpłatne materiały edukacyjne.

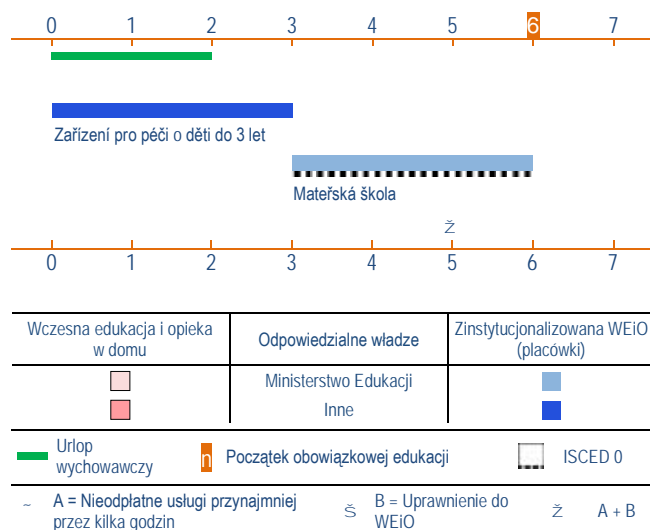
PPS 1 = BGN 0.878823

Brak obecnie wprowadzanych reform

Republika Czeska

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Republiki Czeskiej, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *zařízení pro péči o děti do 3 let*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *mateřská škola*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2012/2013	2 -latki	3 -latki	4 -latki	5 -latki
Mateřská škola	26,7	75,2	86,9	88,2

Źródło: CSU & MEYS, 2013.

(%) Rok odniesienia 2011	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki	7 -latki
ISCED 0	58,5	83,7	91,6	46,1	7,5
ISCED 1	(-)	(-)	0,6	50,7	91,7

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

System usług wczesnej edukacji i opieki obejmuje dwie główne kategorie. Placówki dla dzieci młodszych niż 3-letnie (*zařízení pro péči o děti do 3 let*), podlegające Ministerstwu Przemysłu i Handlu, działają zgodnie z Ustawą o licencjach zawodowych oraz ogólnymi przepisami prawa. Opieka zazwyczaj odbywa się w placówkach, lecz również działa niewielka liczba usługodawców pracujących w domu. Przedszkola (*mateřské školy*), które podlegają Ministerstwu Edukacji, Młodzieży i Sportu przeznaczone są dla dzieci w wieku od 3 do 6 lat. Poza przedszkolami, Ustawa o licencjach zawodowych reguluje również tworzenie zinstytucjonalizowanych (oraz domowych) form edukacji i opieki dla dzieci w wieku powyżej 3 lat, lecz te drugie nie są finansowane ze źródeł publicznych i nie zostały jeszcze rozwinięte w znacznym zakresie, dlatego nie przedstawiono ich na diagramie. Dzieci w wieku od 5 lat uprawnione są do edukacji przedszkolnej. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

Opłaty

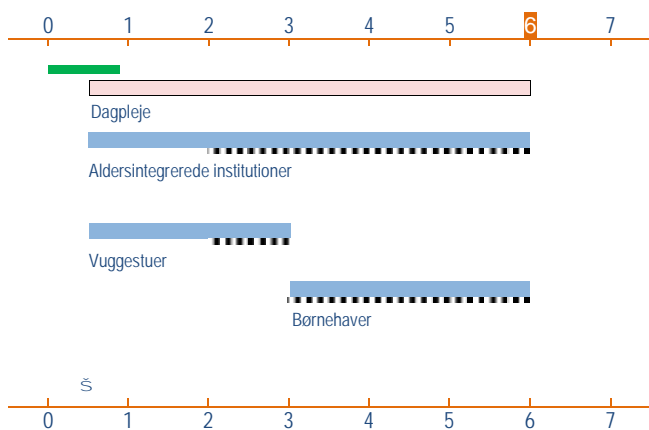
Eksperti oceniają, że opłaty za usługi dla dzieci młodsze niż 3-letnie uczęszczające do publicznych placówek wynoszą 138 PPS miesięcznie plus koszty wyżywienia. Miesięczne opłaty pobierane przez *mateřské školy* wynoszą 14 PPS (wyżywienie nie jest uwzględnione).

1 PPS = 18,0615 CZK

Obecnie wprowadzane reformy

Przepisy regulujące tradycyjne placówki dla dzieci młodszych niż 3-letnie (*jesle*) przestały obowiązywać pod koniec 2013 r. Niektóre placówki typu *jesle* nadal działają na podstawie Ustawy o licencjach zawodowych lub ogólnych przepisów prawa. Nowa ustawa o świadczeniu usług opieki nad dziećmi w wieku od 6 miesięcy do wieku rozpoczęcia obowiązku szkolnego jest obecnie opracowywana.

Diagram

Wczesna edukacja i opieka w domu	Odpowiedzialne władze	Zinstytucjonalizowana WEiO (placówki)
	Ministerstwo Edukacji	
	Inne	

Urlop wychowawczy
 Początek obowiązkowej edukacji
 ISCED 0

~ A = Nieodpłatne usługi przynajmniej przez kilka godzin
 § B = Uprawnienie do WEiO
 ž A + B

W niniejszym raporcie, w przypadku Danii, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do grup dla dzieci w wieku poniżej 3 lat w *aldersintegrerede institutioner* i *vuggestuer*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do grup dla dzieci w wieku powyżej 3 lat w *aldersintegrerede institutioner* i *børnehaver*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2012	Poniżej 1 roku	1 - latki	2 - latki	3 - latki	4 - latki	5 - latki
Dagpleje	9,7	39,1	33,1	0,4	0,2	0,2
Aldersintegrerede institutioner	8,9	49,6	59,8	96,1	96,6	79,7

Źródło: Danmarks Statistik, 2012.

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	90,5	97,5	96,0	9,6	(-)
ISCED 1	(-)	0,0	2,3	89,3	99,6

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

W skład systemu usług wczesnej edukacji i opieki wchodzi centra opieki dziennej (*daginstitutioner*), które podlegają Ministerstwu Edukacji i mogą być tworzone jako placówki dla poszczególnych grup wiekowych dla dzieci w wieku od 26 tygodni do 6 lat (*aldersintegrerede institutioner*) lub jako odrębne placówki dla młodszych i starszych dzieci (*vuggestuer* i *børnehaver*). Poza placówkami wczesnej edukacji i opieki działają również uregulowane prawnie usługi wczesnej edukacji i opieki w domu (*dagpleje*), większość z których jest finansowana ze źródeł publicznych i obejmuje relatywnie dużą liczbę małych dzieci. Dzieci w wieku od 26 tygodni są uprawnione do korzystania z usług wczesnej edukacji i opieki finansowanych ze źródeł publicznych. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

Opłaty

Usługi opieki domowej (*dagpleje*) kosztują średnio 226 PPS miesięcznie (w tym wyżywienie). Opłaty pobierane przez *daginstitutioner* uzależnione są od wieku dziecka i wynoszą 270 PPS w przypadku dzieci w wieku 0 - 2 lat oraz 152 PPS w przypadku starszych dzieci. Usługi wczesnej edukacji i opieki są głównie publiczne, tylko 5% placówek typu *daginstitutioner* jest prywatnych (dotowanych ze źródeł publicznych).

1PPS = 10,1993 DKK

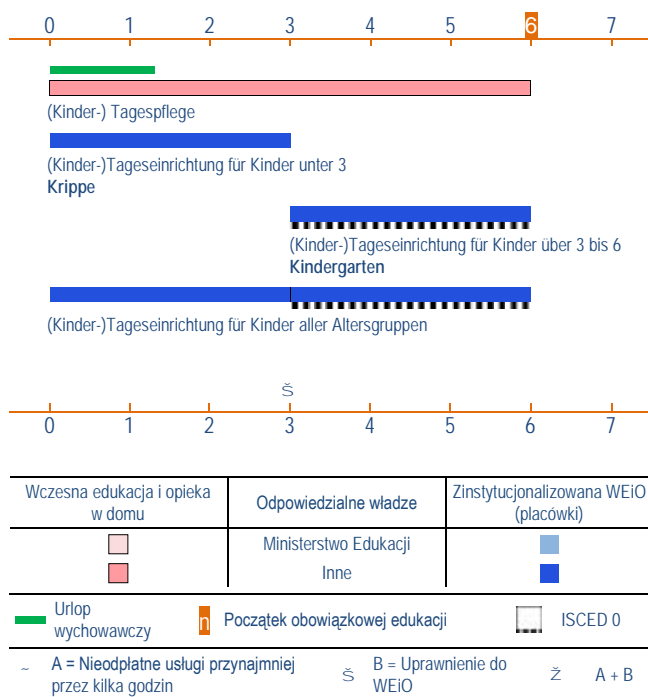
Brak obecnie wprowadzanych reform

Niemcy

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Niemiec, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Krippen* i grup dla dzieci poniżej 3 lat w *Tageseinrichtung für Kinder aller Altersgruppen*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *Kindergarten* i grup dla dzieci powyżej 3 lat w *Tageseinrichtung für Kinder aller Altersgruppen*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	Poniżej 1 roku	1 - latki	2 - latki	3 - latki	4 - latki	5 - latki
(Kinder-) Tagespflege	0,9	5,6	5,2	1,5	0,9	0,7
(Kinder-) Tageseinrichtung	1,6	20,2	42,0	86,4	95,6	96,6

Źródło: Autorengruppe Bildungsberichterstattung, 2012.

(%) Rok odniesienia 2011	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki	7 -latki
ISCED 0	89,9	95,6	96,7	35,4	0,9
ISCED 1	(-)	(-)	0,4	62,5	98,4

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

System usług wczesnej edukacji i opieki jest silnie zdecentralizowany i obejmuje kilka różnych typów placówek. Ośrodki opieki nad dziećmi (*Tageseinrichtung*) świadczą usługi osobno dla młodszych i dla starszych dzieci (*Krippen* i *Kindergarten*), lub działają jako jednolite placówki obejmujące cały etap wczesnej edukacji i opieki. Poza zinstytucjonalizowanym systemem wczesnej edukacji i opieki, działa również system uregulowanych prawnie i finansowanych ze źródeł publicznych usług opieki w domu (*Tagespflge*), które skierowane są głównie do najmłodszych dzieci (w wieku 0-3 lat), które mogą również opiekować się starszymi dziećmi w niepełnym wymiarze godzin. Przed rozpoczęciem kształcenia obowiązkowego na poziomie szkoły podstawowej, niektóre landy zapewniają edukację przedszkolną (*Vorschuleinrichtung*). Jednak usługami tymi objęta jest tylko niewielka część dzieci, dlatego nie są one przedstawione na diagramie. Na poziomie federalnym/krajowym, Federalne Ministerstwo ds. Rodziny, Seniorów, Kobiet i Młodzieży jest odpowiedzialne za zinstytucjonalizowane i domowe usługi wczesnej edukacji i opieki. Na poziomie landów jest to zazwyczaj Ministerstwo ds. Rodziny lub Ministerstwo Edukacji.

Do roku 2013 rodzice byli uprawnieni do miejsca w placówce opieki finansowanej ze źródeł publicznych, gdy dziecko ukończyło 3 lata. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

Opłaty

W 2009 r. średni poziom opłat wynosił 187 PPS; minimalna wysokość opłat to 23 PPS, a maksymalna to 817 PPS (Rauschenbach, 2012).

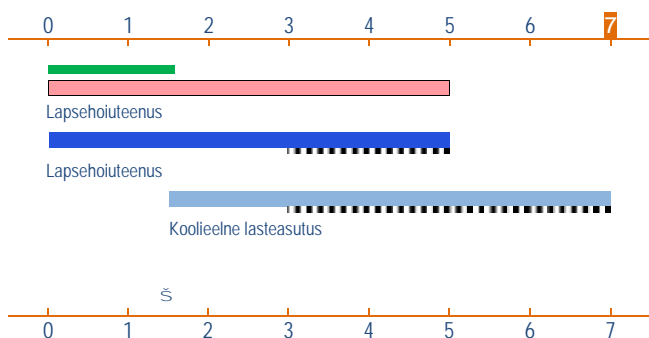
Niektóre landy zrezygnowały z pobierania opłat od rodziców za ostatni rok wczesnej edukacji i opieki przed rozpoczęciem nauki w szkole (Hamburg, Hessen, Dolna Saksonia, Nadrenia Północna-Westfalia), za ostatnie trzy lata przedszkola (Berlin) lub za dzieci w wieku od lat 2 (Nadrenia-Palatynat).

1 PPS = 1,04077 EUR

Obecnie wprowadzane reformy

Od sierpnia 2013 r. wiek uprawnienia do miejsca w placówce WEIO dofinansowanej ze źródeł publicznych został obniżony do 1 roku.

Diagram

Wczesna edukacja i opieka w domu	Odpowiedzialne władze	Zinstytucjonalizowana WEiO (placówki)
<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="width: 10px; height: 10px; background-color: #f08080; border: 1px solid black;"></div> <div style="width: 10px; height: 10px; background-color: #f08080; border: 1px solid black;"></div> </div>	Ministerstwo Edukacji Inne	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="width: 10px; height: 10px; background-color: #4682b4; border: 1px solid black;"></div> <div style="width: 10px; height: 10px; background-color: #000080; border: 1px solid black;"></div> </div>

■ Urlop wychowawczy
 ■ Początek obowiązkowej edukacji
  ISCED 0

~ A = Nieodpłatne usługi przynajmniej przez kilka godzin
 § B = Uprawnienie do WEiO
 ž A + B

W niniejszym raporcie, w przypadku Estonii, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *lapsehoiuteenus* i *koolieelne lasteasutus*, a „starsze dzieci” dotyczy tych uczęszczających do *koolieelne lasteasutus*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2013	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki
Koolieelne lasteasutus	87,0	93,0	94,0	100*
Lapsehoiuteenus	5,0	3,0	(-)	(-)

* w tym ISCED 1.
Źródło: EHIS, 2013.

(%) Rok odniesienia 2011	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki	7 -latki
ISCED 0	84,6	89,1	89,4	75,3	1,9
ISCED 1	(-)	(-)	0,0	13,5	94,4

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Większość dzieci objętych wczesną edukacją i opieką uczęszcza do jednolitych instytucji opieki nad dziećmi (*koolieelne lasteasutus*), które świadczą usługi dla dzieci w wieku od 1½ roku do 7 lat. Placówki te podlegają Ministerstwu Edukacji i Badań. Ponadto działa system usług opiekuńczych dla dzieci (*lapsehoiuteenus*), w ramach którego świadczone są głównie usługi na rzecz najmłodszych dzieci, nadzorowane przez Ministerstwo Spraw Społecznych. Usługi te mogą być zinstytucjonalizowane lub świadczone w domach. Zgodnie z Ustawą o przedszkolnych instytucjach opieki nad dziećmi, wszystkie dzieci w wieku od 18 miesięcy do 7 lat są uprawnione do miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki. Jednak władze lokalne nie zawsze są w stanie zapewnić, że popyt na miejsca zostaje zaspokojony. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 7 lat.

Opłaty

Opłaty pobierane przez placówki wczesnej edukacji i opieki są uregulowane i wynoszą od 21 do 88 PPS, średnia wysokość opłat to 50 PPS miesięcznie (w tym wyżywienie). Maksymalny poziom opłat nie może przekroczyć 20% minimalnego wynagrodzenia.

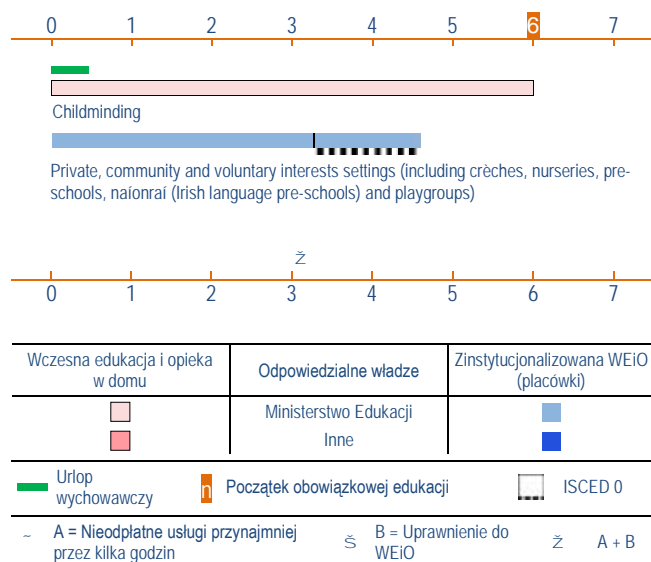
1 PPS = 0,725388 EEK

Brak obecnie wprowadzanych reform

Irlandia

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Irlandii, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do zróżnicowanych prywatnych, gminnych i wolontariackich placówek. Termin „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do nieodpłatnych zerówek (pre-school year - ISCED 0).

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	46,6	55,1	0,0	(-)	(-)
ISCED 1	(-)	38,8	98,3	100	100

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Usługi edukacji i opieki nad dziećmi w wieku do 4 lat podlegają Departamentowi ds. Dzieci i Młodzieży i są świadczone głównie przez zróżnicowane organizacje prywatne, gminne lub wolontariackie w placówkach takich, jak *crèches*, *nurseries*, *pre-schools*, *naíonraí* (przedszkole w jęz. irlandzkim), *playgroups* i *day-care services*. Równolegle działa system uregulowanych usług wczesnej edukacji i opieki w domu, zwanych *childminding*.

Wszystkie dzieci w wieku od 3 lat i 2 miesięcy do 4 lat i 7 miesięcy są uprawnione do uczęszczania do nieodpłatnej zerówki (pre-school year), która może działać w placówkach lub w ramach opieki domowej. Dzieci w wieku od 4 lat mogą uczęszczać do oddziałów przedszkolnych (*infant classes*) w szkołach podstawowych, które formalnie traktowane są jako szkolnictwo podstawowe (ISCED 1). Choć kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 4 lat, kształcenie jest obowiązkowe dla dzieci w wieku od lat 6.

Opłaty

Usługi wczesnej edukacji i opieki dla niemowląt poniżej 1 roku życia kosztują średnio 702 PPS miesięcznie, usługi dla starszych dzieci to koszt rządu 674 PPS (dodatkowe opłaty za wyżywienie mogą być pobierane w niektórych placówkach).

Wszystkie dzieci w wieku od 3 lat i 2 miesięcy do 4 lat i 7 miesięcy są uprawnione do uczęszczania do nieodpłatnej zerówki (pre-school year), która może działać w placówkach lub w ramach opieki domowej. Rodzice zobowiązani są pokrywać koszty posiłków i wszelkich dodatkowych godzin pobytu.

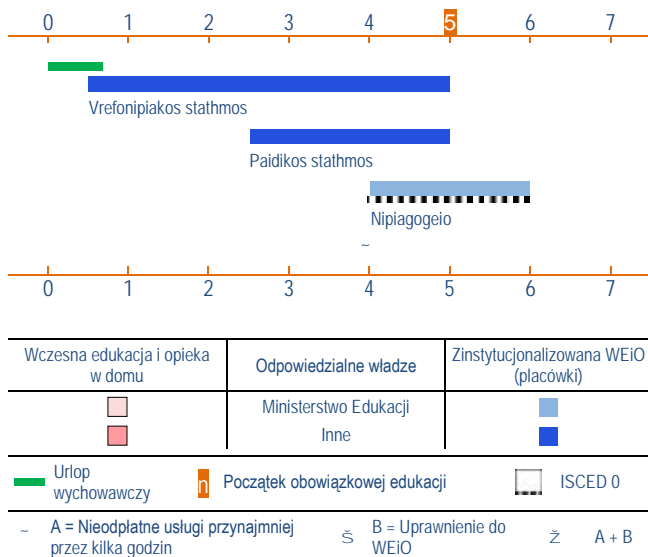
1 PPS = 1,07819 EUR

Brak obecnie wprowadzanych reform

Grecja

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Grecji, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *vrefonipiakos stathmos*. Termin „starsze dzieci” obejmuje dzieci uczęszczające do wszystkich trzech typów placówek.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki	7 -latki
ISCED 0	:	54,3	95,6	1,6	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	97,2	99,2

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Dzieci w wieku od 6 miesięcy do 5 lat mogą uczęszczać do stosownych placówek opieki (*vrefonipiakos stathmos*). Dzieci w wieku od 2½ lat do 5 lat mogą uczęszczać do centrów dla dzieci (*paidikos stathmos*). Oba typy placówek muszą tworzyć własne regulaminy, zgodnie z przepisami określonymi w obowiązującym rozporządzeniu ministerialnym. Takie regulaminy muszą zostać zatwierdzone przez odpowiednie rady gminy. Dzieci w wieku od 4 lat mogą uczęszczać do przedszkoli (*nipiagogeio*), które są obowiązkowe dla 5- i 6-latków. Tego typu placówki podlegają Ministerstwu Edukacji i Wyznań. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

Opłaty

Opłaty pobierane przez publiczne *vrefonipiakos stathmos* i *paidikos stathmos* wynoszą od 56 do 134 PPS miesięcznie (szacunki Greckiej Agencji Rozwoju Lokalnego i władz lokalnych), w tym wyżywienie. W sektorze prywatnym opłaty wahają się od 233 do 746 PPS miesięcznie.

Oddziały przedszkolne dla dzieci w wieku od 4 do 6 lat w *nipiagogeio* są nieodpłatne.

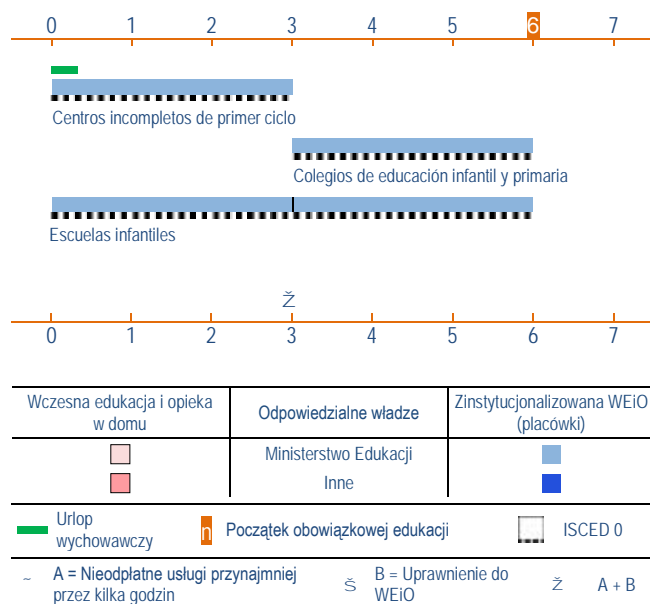
1 PPS = 0,893907 EUR

Brak obecnie wprowadzanych reform

Hiszpania

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Hiszpanii, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do placówek pierwszego stopnia (0-3 lata); *centros incompletos de primer ciclo* i *escuelas infantiles*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do placówek drugiego stopnia (3-6 lat), *colegios de educación infantil y primaria* i *escuelas infantiles*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2010/11	Poniżej 1 roku	1 -latki	2 -latki	3 -latki	4 -latki	5 -latki
Escuelas Infantiles						
Centros incompletos de primer ciclo	8,6	29,0	48,1	(-)	(-)	(-)
Colegios de Educación Infantil y Primaria	(-)	(-)	(-)	96,6	100,0	99,9

Źródło: MECD, 2013

(%) Rok odniesienia 2011	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki	7 -latki
ISCED 0	96,6	100,0	99,3	1,0	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	0,5	98,2	98,3

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Edukacja przedszkolna podzielona jest na dwa etapy (0-3 i 3-6 lat), w ramach których usługi mogą być świadczone w osobnych placówkach (*centros incompletos de primer ciclo* oraz *colegios de educación infantil y primaria*) lub w jednolitych placówkach, świadczących usługi na obu poziomach (*escuelas infantiles*). Główne różnice pomiędzy tymi dwoma etapami to kwalifikacje, jakie powinni posiadać nauczyciele, program nauczania i gwarancja dostępności nieodpłatnych miejsc dla dzieci. Ogólne zasady i cele polityki w zakresie edukacji przedszkolnej ustalane są na poziomie centralnym dla całego cyklu edukacji i opieki nad dziećmi w wieku 0-6 lat. Placówki drugiego stopnia (3-6 lat) zobowiązane są realizować krajową podstawę programową oraz przestrzegać przepisów dot. organizacji i działania szkół, a placówki pierwszego stopnia (0-3 lat) podlegają Autonomicznym Wspólnotom. Dzieci w wieku od lat 3 uprawnione są do nieodpłatnej edukacji przedszkolnej. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

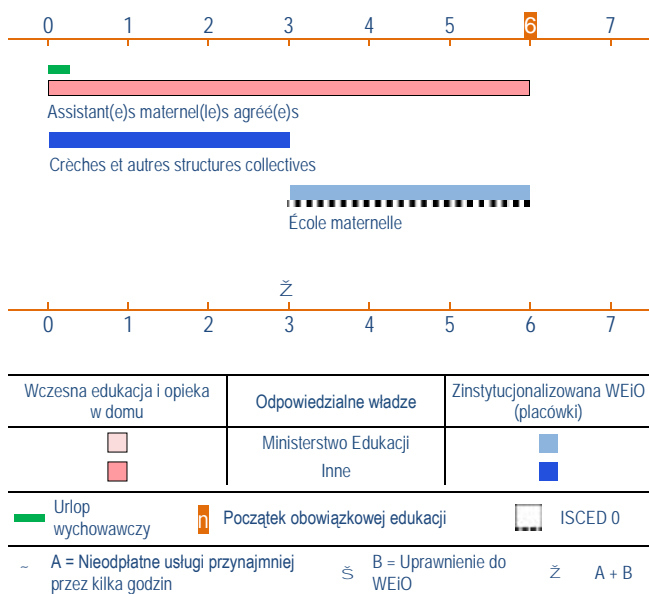
Opłaty

W przypadku dzieci w wieku poniżej 3 lat opłaty pobierane przez placówki publiczne, do których uczęszcza 52% dzieci, są uregulowane. Maksymalny poziom opłat to 349 PPS (bez wyżywienia). Wczesna edukacja i opieka dla dzieci w wieku powyżej 3 lat jest nieodpłatna, lecz rodzice zobowiązani są pokrywać koszty posiłków i wszelkich dodatkowych godzin opieki.

1 PPS = 0,916021 EUR

Brak obecnie wprowadzanych reform

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Francji, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *crèches* i innych placówek typu *structures collectives*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *école maternelle*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	Poniżej 3 lat
Assistant(e)s maternel(le)s agréé(e)s	28,2
Crèches et autres structures collectives	15,1
Écoles maternelles *	4,6
Razem	49,9

* w wyjątkowych przypadkach przyjmowane są 2-latki z defaworyzowanych obszarów i te spełniające określone kryteria społeczno-ekonomiczne.

Źródło: CNAF, 2011,

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	99,6	100,0	99,1	1,3	0,3
ISCED 1	(-)	0,0	1,0	99,0	100

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

System wczesnej edukacji i opieki obejmuje różne typy usług, szczególnie dla najmłodszych dzieci. Usługi dla dzieci w wieku poniżej 3 lat świadczone są przez żłobki (*crèches*) oraz inne *structures collectives* (placówki usług grupowych), (np. *jardins d'éveil*, *classes passerelles* itd.), którym towarzyszą również uregulowane usługi wczesnej edukacji i opieki w domu, świadczone przez *assistant(e)s maternel(le)s agréé(e)s*. Polityka w zakresie wczesnej edukacji i opieki oraz dotacje mają na celu zapewnienie wyboru i elastycznych usług rodzicom, którzy mogą wybierać spośród więcej niż jednego typu usług. Przedstawione dane statystyczne obejmują jedynie główne formy usług. Usługi wczesnej edukacji i opieki w domu często uzupełniają usługi świadczone przez zinstytucjonalizowany system.

Wszystkie dzieci w wieku powyżej 3 lat uczęszczają do przedszkoli (*écoles maternelles*), które podlegają Ministerstwu Edukacji. Większość dzieci uczęszcza do nieodpłatnych publicznych placówek w swoim rejonie, a mniej niż jedna trzecia do odpłatnych (jednak dotowanych) placówek prywatnych.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

Opłaty

Opłaty za usługi wczesnej edukacji i opieki w domu świadczone przez *assistant(e)s maternel(le)s agréé(e)s*, z których korzysta większość dzieci młodszych niż 3-letnie, wynoszą od 221 PPS do 531 PPS. Średnie opłaty są na poziomie 358 PPS miesięcznie (w tym wyżywienie). Opłaty pobierane przez zinstytucjonalizowane *crèches* wahają się od 89 PPS do 336 PPS.

Wczesna edukacja i opieka dla dzieci w wieku powyżej 3 lat w ramach *école maternelle* jest nieodpłatna, lecz rodzice pokrywają koszty posiłków i wszelkich dodatkowych godzin opieki w *halte-garderie*.

1 PPS = 1,12957 EUR

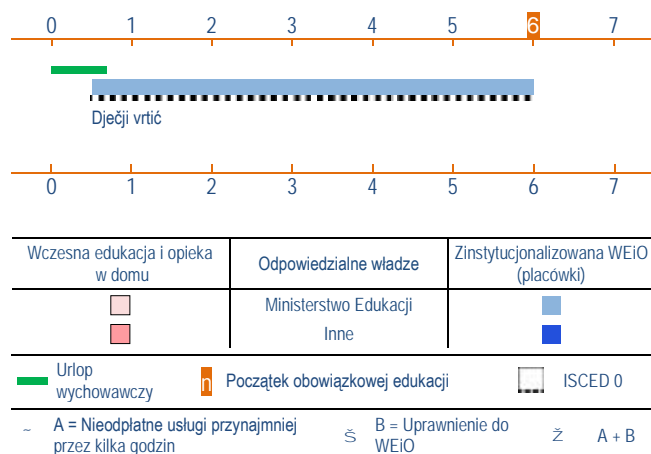
Obecnie wprowadzane reformy

Od roku szkolnego 2013/14, dzieci w wieku od 2 lat mogą uczęszczać do przedszkoli (*écoles maternelles*). Rozwiązanie to jest stopniowo wprowadzane i priorytetowo traktowane są dzieci z obszarów defaworyzowanych. Wskaźnik liczby dzieci do liczby nauczycieli w przypadku 2-latków jest niższy niż w przypadku starszych dzieci.

Chorwacja

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Chorwacji, zarówno termin „młodsze” jak i „starsze” dzieci odnosi się do dzieci uczęszczających do *dječji vrtić*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	Poniżej 1 roku	1 -latki	2 -latki	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki
Razem	0,5	19,0	29,0	52,0	59,0	62,0	73,0

Źródło: CROSTAT, 2011.

(%) Rok odniesienia 2011	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki	7 -latki
ISCED 0	51,8	57,4	62,0	72,1	1,2
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	20,8	97,8

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

W ramach jednoetapowego systemu wczesnej edukacji i opieki usługi świadczone są na rzecz dzieci w wieku od 6 miesięcy do 6 (7) lat. Usługi wczesnej edukacji i opieki świadczone są przez placówki pn. *dječji vrtić*, które podlegają Ministerstwu Nauki, Edukacji i Sportu. Poza *dječji vrtić*, przedstawionymi na diagramie, dzieci mogą uczęszczać również do grup przedszkolnych (*igraonica*) prowadzonych przez różne organizacje, których główna działalność skupia się na aktywności innej niż wczesna edukacja i opieka (np. biblioteki, szpitale, kluby sportowe, instytucje kulturalne lub organizacje dobroczynne). Takie placówki muszą być akredytowane przez Ministerstwo Nauki, Edukacji i Sportu, a ich usługi powinny koncentrować się na realizacji różnych programów krótkoterminowych. System uregulowanej prawnie wczesnej edukacji i opieki w domu jest obecnie wygaszany. Oficjalnie kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat, lecz wiele dzieci pozostaje w placówkach wczesnej edukacji i opieki do czasu ukończenia 7 lat.

Opłaty

Władze lokalne decydują o wysokości opłat, które znacznie się różnią. Jednak na poziomie krajowym górny limit miesięcznych opłat pobieranych przez publiczne przedszkola wynosi 120 PPS (w tym wyżywienie).

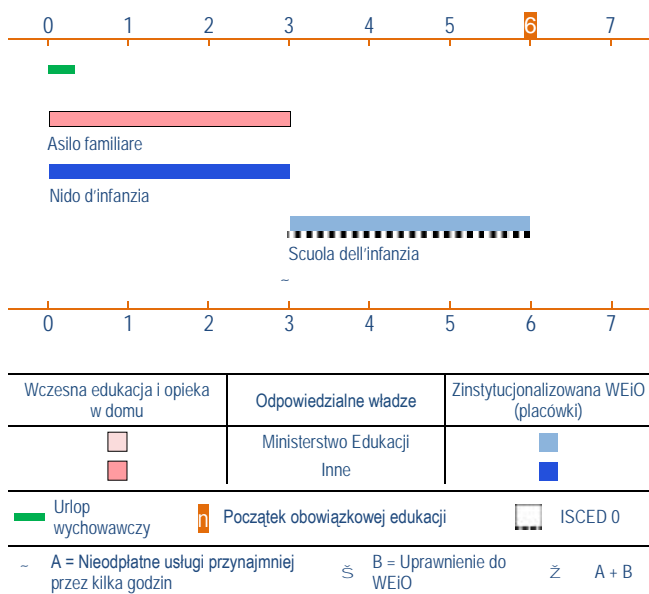
1 PPS = 4,96925 HRK

Obecnie wprowadzane reformy

Od roku szkolnego 2014/15 wszystkie dzieci będą zobowiązane uczestniczyć w programach przedszkolnych w ostatnim roku przed rozpoczęciem nauki w szkole.

W kwietniu 2013 r. przyjęto przepisy regulujące wczesną edukację i opiekę w domu.

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Włoch, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *nido d'infanzia*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *scuola dell'infanzia*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	3 latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	92,3	96,2	88,8	2,3	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	8,5	96,9	98,4

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

System wczesnej edukacji i opieki obejmuje placówki dla dzieci w wieku 0-3 lata pn. *nido d'infanzia* oraz placówki dla dzieci w wieku 3-6 lat (*scuola dell'infanzia*). Placówki dla dzieci starszych podlegają Ministerstwu Edukacji, natomiast usługi dla młodszych dzieci są silnie zdecentralizowane i zarządzane na poziomie lokalnym przez gminy na podstawie własnych przepisów. Poza usługami zinstytucjonalizowanej WEiO, na popularności również zyskują usługi wczesnej edukacji i opieki w domu (*asilo familiare*). Jednak usługi te nie są uregulowane na poziomie centralnym i nie są dostępne w całym kraju. Poza placówkami przedstawionymi na diagramie, dostępne są również inne typy usług dla młodszych dzieci, w tym „oddziały wiosenne” (*sezioni primavera*) dla dzieci w wieku 2-3 lat. Ta nowa usługa została wprowadzona w odpowiedzi na zapotrzebowanie ze strony rodzin. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

Opłaty

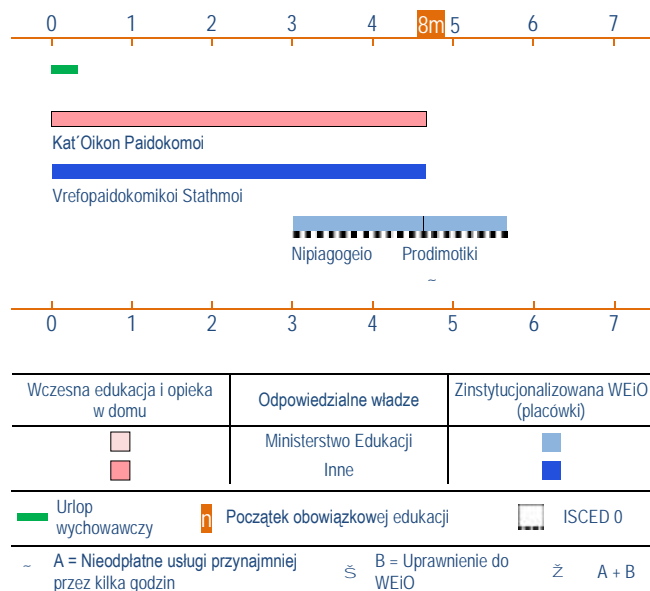
Rodzice ponoszą opłaty z tytułu wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku poniżej 3 lat, lecz brak jest danych nt. poziomu opłat. Wczesna edukacja i opieka dla dzieci w wieku powyżej 3 lat jest nieodpłatna w placówkach publicznych. Brak jest danych nt. opłat pobieranych przez placówki prywatne.

1 PPS = 1,02349 EUR

Brak obecnie wprowadzanych reform

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Cypru, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *vrefopaidokomikoi stathmoi*, a „starsze dzieci” uczęszczają do *vrefopaidokomikoi stathmoi* i *nipiagogeio* (w tym *prodimotiki*).

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	43,7	73,3	96,3	2,8	0,2
ISCED 1	(-)	(-)	1,0	96,4	98,3

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Dzieci w wieku od 0 do 4 lat i 8 miesięcy mogą uczęszczać do żłobków (*vrefopaidokomikoi stathmoi*) lub placówek opieki domowej (*kat'Oikon Paidokomoi*), które podlegają Ministerstwu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych. Dzieci w wieku od 3 lat mogą uczęszczać do przedszkoli (*nipiagogia*), które podlegają Ministerstwu Edukacji i Kultury. Oznacza to, że dzieci w wieku od 3 lat do 4 lat i 8 miesięcy mogą chodzić do przedszkola lub do żłobka. Zerówki (*prodimotiki*), które prowadzone są przez *nipiagogia*, są obowiązkowe i nieodpłatne dla dzieci w wieku od 4 lat i 8 miesięcy do 5 lat i 8 miesięcy. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 5 lat i 8 miesięcy.

Opłaty

Miesięczne opłaty pobierane przez prywatne (samofinansujące się) *vrefopaidokomikoi stathmoi*, do których uczęszcza 81% dzieci, wynoszą od 170 do 397 PPS. Opłaty pobierane przez finansowane ze źródeł publicznych prywatne *vrefopaidokomikoi stathmoi*, do których uczęszcza 17,2% dzieci, wynoszą od 68 do 193 PPS. W publicznych *vrefopaidokomikoi stathmoi*, do których uczęszcza 1,9% dzieci, opłaty wynoszą od 108 do 227 PPS.

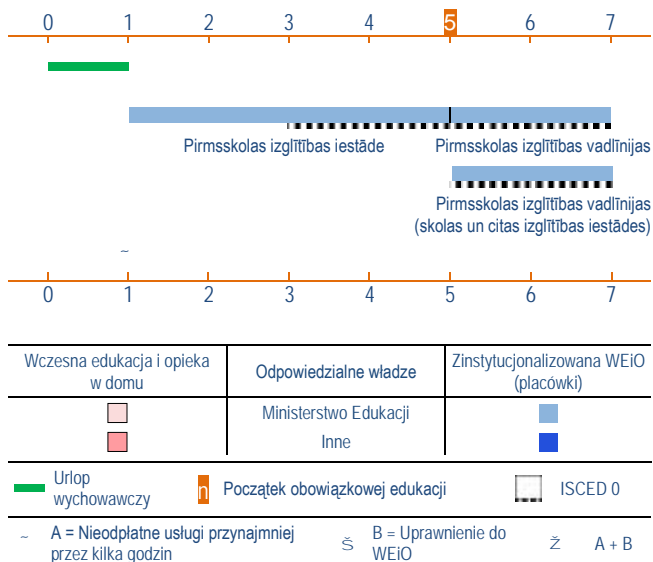
Średnie miesięczne opłaty pobierane przez publiczne *nipiagogeio*, do których uczęszcza 51% dzieci, wynoszą 48 PPS. Średnie opłaty pobierane przez prywatne finansowane ze źródeł publicznych *nipiagogeio*, do których uczęszcza 24% dzieci, wynoszą 91 PPS, a w prywatnych (samofinansujących się) *nipiagogeio* (do których uczęszcza 25% dzieci), opłaty wynoszą 295 PPS.

Zerówki (*prodimotiki*) są nieodpłatne w publicznych i finansowanych ze źródeł publicznych prywatnych placówkach. Tylko 1% dzieci uczęszcza do prywatnych (samofinansujących się) zerówek (*prodimotiki*), gdzie średnie miesięczne opłaty wynoszą 295 PPS.

1 PPS = 0,882524 EUR

Brak obecnie wprowadzanych reform

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Łotwy, termin „młodsze dzieci” dotyczy tych uczęszczających do *pirmsskolas izglitibas iestades*, a „starsze dzieci” tych do *pirmsskolas izglitibas iestades* i *pirmsskolas izglitibas vadlinijas*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011/12	Poniżej 1 roku	1 -latki	2 -latki	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki
Pirmsskolas izglitibas iestade	0,1	10,9	49,7	79,5	87,1	95,7	92,4

Źródło: Latvijas statistika, 2011/2012.

(%) Rok odniesienia 2011	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki	7 -latki
ISCED 0	77,6	85,9	95,5	91,7	7,0
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	5,5	90,4

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Dzieci w wieku od 1 do 7 lat mogą uczęszczać do jednolitych placówek edukacji przedszkolnej (*pirmsskolas izglitibas iestades*), które realizują program nauczania opracowany przez Ministerstwo Edukacji i Nauki. Edukacja jest obowiązkowa od wieku 5 lat, choć kształcenie w szkole podstawowej (ISCED 1) rozpoczyna się, gdy dzieci ukończą 7 lat. Od początku obowiązku szkolnego dzieci muszą realizować określony program (*pirmsskolas izglitibas vadlinijas*), który zapewniają placówki edukacji przedszkolnej i inne instytucje edukacyjne, w tym szkoły oraz inne typy centrów edukacyjnych (*skolas un citas izglitibas iestades*).

Opłaty

Publiczne placówki wczesnej edukacji i opieki nie pobierają opłat, jednak rodzice muszą płacić za posiłki dzieci (podawane trzy razy dziennie, ich koszt to ok. 2 PPS dziennie). Mogą być również pobierane opłaty za dodatkowe usługi, na przykład za nauczanie języków obcych. Dzieci z rodzin o niskim poziomie dochodów mogą otrzymywać nieodpłatne posiłki (w zależności od decyzji władz lokalnych).

Miesięczne opłaty pobierane przez prywatne placówki finansowane ze źródeł publicznych, do których uczęszcza 4,3% dzieci, wynoszą pomiędzy 104 a 624 PPS (średnio 374 PPS). W niektórych gminach rodzice są zmuszeni zapisywać dzieci do prywatnych placówek, ze względu na brak miejsc w placówkach publicznych i mogą otrzymać dofinansowanie, które waha się pomiędzy 104 a 270 PPS.

1 PPS = 0,480921 LVL

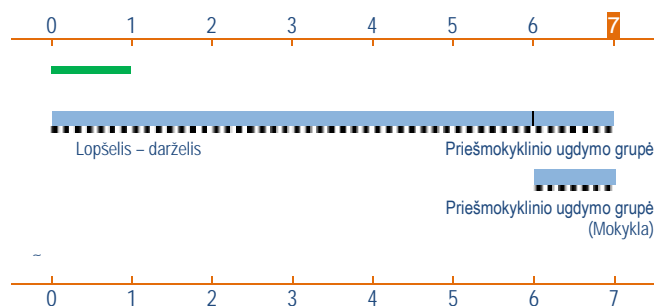
Obecnie wprowadzane reformy

Od września 2013 r. dostępne są usługi wczesnej edukacji i opieki w domu. Opiekunowie (*aukles*) mogą otrzymać wsparcie od państwa, pod warunkiem, że nie byli wcześniej karani oraz ukończyli specjalistyczne szkolenie w wymiarze 40 godzin.

Litwa

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

Wczesna edukacja i opieka w domu	Odpowiedzialne władze	Zinstytucjonalizowana WEIO (placówki)
	Ministerstwo Edukacji Inne	
Urlop wychowawczy	Początek obowiązkowej edukacji	ISCED 0
~ A = Nieodpłatne usługi przynajmniej przez kilka godzin	š B = Uprawnienie do WEIO	ž A + B

W niniejszym raporcie, w przypadku Litwy, termin „młodsze dzieci” dotyczy tych, które uczęszczają do *lopšelis-darželis*, a „starsze dzieci” to te, które uczęszczają do obu typów placówek.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011/2012	Poniżej 1 roku	1 - latki	2 - latki	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 -latki
Lopšelis – darželis	0,1	5,4	43,0	58,9	60,7	60,4	56,0
Darželis	(-)	0,1	1,2	4,2	4,4	4,5	4,1
Mokykla	:	0,5	4,2	8,3	9,8	12,2	36,3
Total	0,1	6,0	48,4	71,4	74,9	77,1	96,4

Źródło: Lietuvos statistikos departamentas, 2011/2012.

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	69,8	73,2	77,3	95,7	2,1
ISCED 1	(-)	(-)	0,0	6,5	99,5

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Większość dzieci, które uczestniczą we wczesnej edukacji i opiece uczęszcza do jednolitych placówek przedszkolnych (*lopšelis-darželis*) do czasu rozpoczęcia obowiązkowego kształcenia w szkole podstawowej w wieku 7 lat. Placówki te podlegają Ministerstwu Edukacji i Nauki. W roku poprzedzającym początek obowiązku szkolnego niemal wszystkie dzieci uczęszczają do grup przedszkolnych (*priešmokyklinio ugdymo grupės*), które są organizowane w przedszkolach lub szkołach podstawowych (*mokykla*). Poza placówkami przedstawionymi na diagramie, działają odrębne placówki dla starszych dzieci (*darželis*), lecz poziom uczestnictwa w tych placówkach jest raczej niski w porównaniu z jednolitymi placówkami. Ponadto na obszarach o niskiej liczbie dzieci, cały etap wczesnej edukacji i opieki może być zapewniony przez szkoły lub wielofunkcyjne centra.

Opłaty

Publiczne placówki, do których uczęszcza większość dzieci (98,7%), nie pobierają opłat; rodzice płacą tylko za posiłki (94 PPS miesięcznie za trzy posiłki dla dzieci w wieku poniżej 3 lat i 103 PPS za posiłki dla dzieci w wieku powyżej 3 lat). W niektórych gminach pobierane są niewysokie dodatkowe opłaty za materiały edukacyjne.

Miesięcznie opłaty pobierane przez prywatne placówki finansowane ze źródeł publicznych wynoszą 843 PPS.

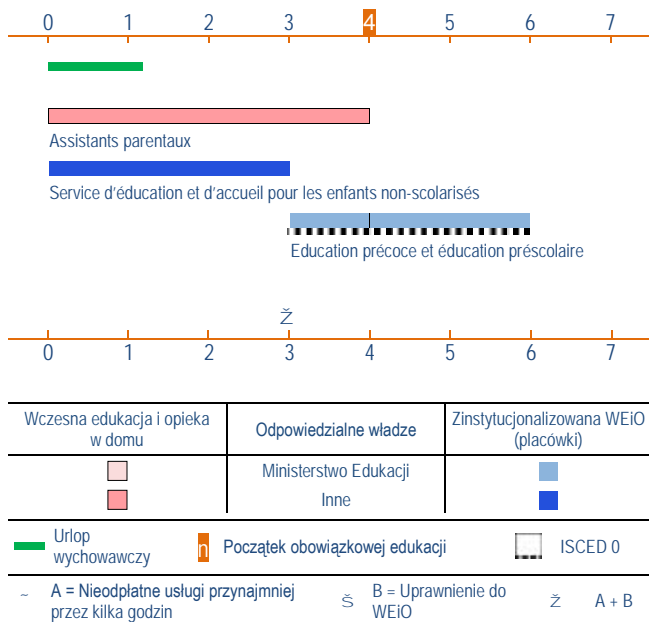
1 PPS = 2,13334 LTL

Brak obecnie wprowadzanych reform

Luksemburg

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Luksemburga, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *service d'éducation et d'accueil pour les enfants non-scolarisés*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *éducation précoce* i *éducation préscolaire*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	72,0	94,6	91,4	4,0	0,1
ISCED 1	(-)	(-)	5,3	89,2	97,6

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Dzieci w wieku do 3 lat mogą korzystać z usług pn. *service d'éducation et d'accueil pour les enfants non-scolarisés*, które świadczone są w *crèches* lub we *foyer de jour*. Ponadto działa system uregulowanych usług wczesnej edukacji i opieki w domu, świadczonych przez opiekunów (*assistants parentaux*). Dzieci w wieku 3-4 lat są uprawnione do nieodpłatnych usług wczesnej edukacji i opieki (*éducation précoce*), a w przypadku dzieci w wieku od lat 4 edukacja przedszkolna (*éducation préscolaire*) jest obowiązkowa. Zarówno usługi *éducation précoce* jak i *éducation préscolaire* podlegają Ministerstwu Edukacji i są świadczone w szkołach. Poza usługami przedstawionymi na diagramie, rodzice starszych dzieci (w wieku powyżej 3 lat) mogą korzystać z usług wczesnej edukacji i opieki świadczonych po zakończeniu zajęć (*service d'éducation et d'accueil pour les enfants scolarisés*), do których dzieci są uprawnione. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

Opłaty

Miesięczne opłaty za usługi opiekunów domowych (*assistants parentaux*) mogą sięgać 580 PPS (bez żywienia). Brak jest publicznych lub finansowanych ze źródeł publicznych usług wczesnej edukacji i opieki w domu, lecz rodzice dzieci korzystających z tych usług otrzymują dofinansowanie w formie talonów.

Miesięczne opłaty pobierane przez prywatne (samofinansujące się) *service d'éducation et d'accueil pour les enfants non-scolarisés*, do których uczęszcza 62% dzieci, wynoszą od 319 do 1244 PPS. W przypadku usług publicznych i finansowanych ze źródeł publicznych, opłaty wahają się pomiędzy 41 a 966 PPS.

Usługi wczesnej edukacji i opieki w *éducation précoce* są nieodpłatne dla dzieci w wieku od lat 3, lecz rodzice pokrywają koszty żywienia i wszelkich dodatkowych godzin opieki.

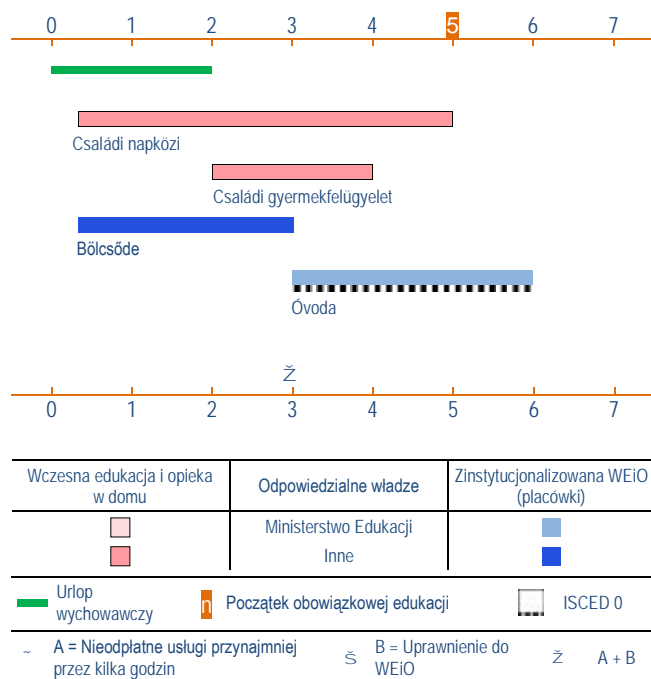
1 PPS = 1,20592 EUR

Brak obecnie wprowadzanych reform

Węgry

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Węgier, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *bölcsőde*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *óvoda*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2012/13	poniżej 1 roku	1 - latki	2 - latki	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
Családi napközi*	0,03	0,8	2,9	1,5		0,4		(-)
Bölcsőde*	0,1	3,7	23,2	13,3		(-)	(-)	(-)
Óvoda**	(-)	(-)	8,4	75,3	93,1	96,2	68,8	3,1

Uwaga: Ponadto 0,6% populacji 2-latków uczęszcza do *egységes óvoda és bölcsőde*. Brak danych nt. *családi gyermekfelügyelet*.

Źródła: * KSH, 2013; ** Köznevelés- statisztikai adatgyűjtés 2012/13.

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	74,1	92,9	96,2	71,5	3,7
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	21,9	93,8

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Placówki zinstytucjonalizowanej WEiO to żłobki dla dzieci w wieku od 20 tygodni do 3 lat (*bölcsődék*) oraz przedszkola dla dzieci w wieku 3-6 lat (*óvodák*). *Bölcsőde* podlegają Departamentowi Spraw Społecznych, a *óvoda* uważane są za część sektora edukacji i podlegają Departamentowi Edukacji (oba wchodzą w skład Ministerstwa Zasobów Ludzkich). Ponadto działają dwa systemy opieki domowej (*családi gyermekfelügyelet* i *családi napközi*), które różnią się głównie grupami wiekowymi i wskaźnikiem liczby opiekunów do liczby dzieci. Dzieci w wieku od lat 3 są uprawnione do nieodpłatnej wczesnej edukacji i opieki. Poza usługami przedstawionymi na diagramie, na obszarach o niskim poziomie zaludnienia działają jednoetapowe placówki (*egységes óvoda és bölcsőde*) (jednak nie przyjmują one dzieci w wieku poniżej 2 lat). Edukacja jest obowiązkowa w wieku od 5 lat, tj. na rok przed rozpoczęciem kształcenia w szkole podstawowej, które dzieci rozpoczynają w wieku 6 lat.

Opłaty

Miesięczne opłaty są uregulowane, w *bölcsőde* opłaty i koszty żywienia nie mogą przekroczyć 25% dochodu rodziny netto na jedną osobę. W przypadku opieki domowej, limit określony jest na poziomie 50% dochodu rodziny netto na jedną osobę. Niektóre gminy zapewniają nieodpłatne usługi wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku od 4 miesięcy i pobierają opłaty tylko za wyżywienie.

Publiczne *óvoda* nie pobierają opłat, lecz rodzice płacą za wyżywienie dzieci. Miesięczne opłaty pobierane przez prywatne placówki finansowane ze źródeł publicznych (do których uczęszcza 2,7% dzieci) wynoszą ok. 413 PPS (bez wyżywienia).

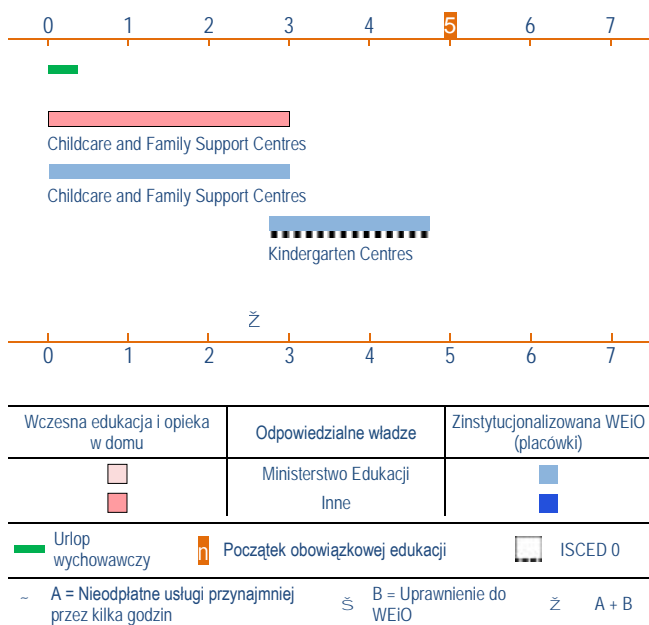
1 PPS = 169,345 HUF

Obecnie wprowadzane reformy

Zgodnie z ustawą z 2011 r. o narodowej edukacji publicznej, od 1 września 2015 dzieci w wieku od 3 lat będą miały obowiązek uczęszczać do przedszkola.

Od 1 stycznia 2013 r. jeden asystent pedagog będzie dostępny na trzy grupy dzieci oraz jeden psycholog na 500 dzieci.

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Malty, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *childcare and family support centres*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *kindergarten centres*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	Poniżej 1 roku	1 - latki	2 -latki	3 -latki	4 -latki
Childcare and Family Support Centres	0,99	10,6	25,7	(-)	(-)

Źródło: DSWS, 2011.

(%) Rok odniesienia 2012/13	Poniżej j 1 roku	1 -latki	2 -latki	3 -latki	4 -latki
Kindergarten Centres	(-)	(-)	(-)	98,0	100,0

Źródło: Ministerstwo Edukacji i Zatrudnienia, 2012/2013.

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	45,5	100,0	72,0	0,8	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	29,1	99,5	96,8

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Usługi wczesnej edukacji i opieki świadczą głównie *kindergarten centres* dla dzieci w wieku od 2 lat i 9 miesięcy do 4 lat i 9 miesięcy. Centra te podlegają Ministerstwu Edukacji i Zatrudnienia. Rodzice są uprawnieni do tego typu usług, które są świadczone nieodpłatnie przez placówki państwowe i kościelne.

Młodsze dzieci (w wieku do lat 3) mogą uczęszczać do *childcare and family support centres*, które działają od niedawna jako uzupełnienie usług edukacyjnych i mogą działać w formie placówek lub usług świadczonych w domu. Poza placówkami przedstawionymi na diagramie, rodzice mogą również korzystać z usług opieki nad dziećmi w wieku od 3 do 16 lat poza godzinami nauki. Takie usługi są odpłatne.

Dzieci rozpoczynają naukę w szkole podstawowej w roku, w którym ukończą pięć lat, tak więc niektóre dzieci mogą rozpocząć obowiązkowe kształcenie w wieku tylko 4 lat i 9 miesięcy.

Opłaty

Średnie miesięczne opłaty wynoszą około 365 PPS. Opłaty w przypadku dzieci w wieku poniżej 3 lat uczęszczających do placówek, które nie są finansowane ze źródeł publicznych (66% wszystkich dzieci) wynoszą od 2 do 7 PPS za godzinę (w zależności od liczby godzin w tygodniu lub w miesiącu, jakie dziecko spędza w placówce). Tak więc w przypadku 40-godzinnego tygodnia opłaty mogą sięgać 631 PPS miesięcznie. Placówki państwowe (do których uczęszcza 27% dzieci) nie pobierają opłat od rodziców o niskim poziomie dochodów, jednak w przypadku pozostałych opłaty mogą sięgać 203 PPS miesięcznie. W trzech centrach, które uzyskują dofinansowanie ze źródeł publicznych, miesięczne opłaty wynoszą od 108 do 379 PPS.

Publiczne *kindergarten centres* (do których uczęszcza 70% dzieci) są nieodpłatne i nieodpłatnie zapewniają dzieciom szklankę mleka dziennie i porcję owoców lub warzyw raz w tygodniu.

1 PPS = 0,738884 EUR

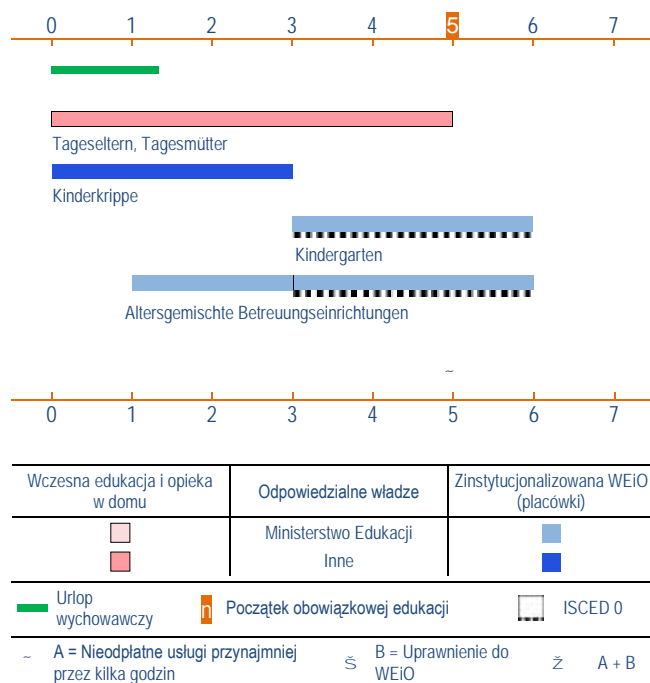
Obecnie wprowadzane reformy

Od roku szkolnego 2015/16, poziom kwalifikacji wymaganych od personelu pracującego w *kindergarten centres* zostanie podniesiony – obowiązywać będzie tytuł licencjata (cztery lata studiów) lub dyplom MCAST-BTEC (ukończenia dwuletnich studiów wyższych w zakresie wczesnego nauczania). Od kwietnia 2014 r. dzieci rodziców pracujących lub uczących się mogą korzystać z wczesnej edukacji i opieki nieodpłatnie (nawet w pełnym wymiarze godzin). Rząd zapłaci placówce 4,06 PPS za godzinę pobytu jednego dziecka.

Austria

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Austrii, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kinderkrippe* i grup dla dzieci w wieku poniżej 3 lat w *Altersgemischte Betreuungseinrichtungen*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *Kindergarten*, jak również do grup dla dzieci w wieku powyżej 3 lat w *Altersgemischte Betreuungseinrichtungen*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011/2012	Poniżej 1 roku	1 - latki	2 - latki	3 - latki	4 - latki	5 - latki
Łącznie	1,3	14,9	43,1	80,2	94,2	96,3
Kinderkrippe	0,9	11,1	16,5	1,1	0,2	0,2
Kindergarten	(-)	0,3	17,5	68,9	86,0	88,1
Altersgemischte Einrichtungen	0,3	3,4	9,1	10,3	8,0	8,0

Źródło: Statistik Austria, 2011/2012.

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	60,4	91,5	97,2	38,4	1,5
ISCED 1	(-)	(-)	0,0	58,2	96,7

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Usługi wczesnej opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 świadczone są przez placówki pn. *Kinderkrippen*. Ponadto działa system uregulowanych prawnie usług wczesnej edukacji i opieki w domu, w ramach którego usługi świadczą opiekunowie/opiekunki dzienni(-e) (*Tageseltern/ Tagesmütter*). Dzieci w wieku od lat 3 (a czasem nieco młodsze) mogą uczęszczać do *Kindergartens*. Dzieci w wieku 5-6 lat, tj. na rok przed rozpoczęciem kształcenia w szkole podstawowej (ISCED 1), mają obowiązek uczęszczać do przedszkola i takie usługi są nieodpłatne. Ponadto ok. 13 % dzieci uczęszcza do mieszanych grup wiekowych (*Altersgemischte Betreuungseinrichtungen*), dla dzieci w wieku od 1 roku do 6 lat, które w większości działają w ramach przedszkoli (*Kindergartens*).

Władze centralne zaangażowane we wczesną edukację i opiekę to Federalne Ministerstwo Edukacji i Spraw Kobiet oraz Federalne Ministerstwo ds. Rodzin i Kobiet, które są odpowiedzialne za opracowywanie i współfinansowanie polityki w zakresie wczesnej edukacji i opieki. Jednak system jest silnie zdecentralizowany. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

Opłaty

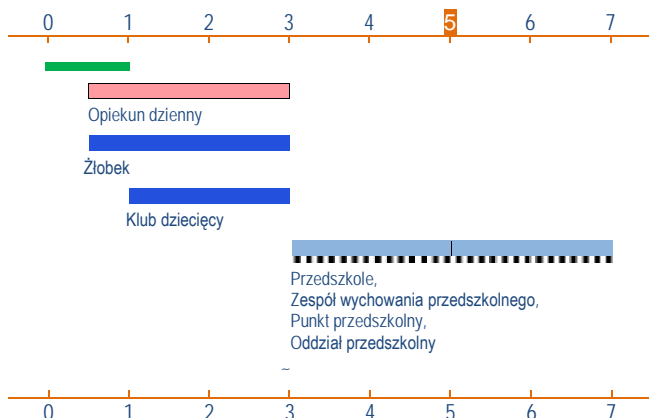
Miesięczne opłaty pobierane przez *Kinderkrippen* wahają się od 135 PPS do 306 PPS (w tym wyżywienie). Miesięczne opłaty za usługi domowe wynoszą od 321 do 362 PPS (w tym wyżywienie).

Opłaty pobierane przez *Kindergarten* są na ogół niższe, a 5-latki mogą nieodpłatnie uczęszczać do przedszkoli w wymiarze 4 godzin dziennie. Niektóre landy zapewniają nieodpłatne usługi wczesnej edukacji i opieki w mieszanych grupach wiekowych.

PPS 1 = EUR 1.09542

Brak obecnie wprowadzanych reform

Diagram

Wczesna edukacja i opieka w domu	Odpowiedzialne władze	Zinstytucjonalizowana WEiO (placówki)
<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> ■ ■ </div>	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> Ministerstwo Edukacji Inne </div>	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> ■ ■ </div>

■ Urlop wychowawczy
 ■ Początek obowiązkowej edukacji
  ISCED 0

~ A = Nieodpłatne usługi przynajmniej przez kilka godzin
 ≅ B = Uprawnienie do WEiO
 ≥ A + B

W niniejszym raporcie, w przypadku Polski, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *żłobków i klubów dziecięcych*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *przedszkoli, zespołów wychowania przedszkolnego, punktów przedszkolnych i oddziałów przedszkolnych*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2012	Poniżej 3 lat
Niania i opiekun dzienny	0,01
Żłobek i klub dziecięcy	4,5

Źródło: MPIPS, 2012.

(%) Rok odniesienia 2012	2 - latki	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki
Przedszkole	5,5	47,7	59,0	64,2	42,9
Oddział przedszkolny	0,2	2,1	4,3	26,5	34,6
Zespół wychowania przedszkolnego, punkt przedszkolny	0,5	2,5	3,1	1,3	0,1

Źródło: SIO, 2012/2013.

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	47,6	62,2	79,3	85,5	2,2
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	9,3	94,4

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Wczesna edukacja i opieka w Polsce jest podzielona na dwa etapy. Pierwszy etap (usługi dla dzieci w wieku poniżej 3 lat) podlega Ministerstwu Pracy i Polityki Społecznej, natomiast edukacja przedszkolna dzieci w wieku powyżej 3 lat podlega Ministerstwu Edukacji.

Dzieci młodsze niż 3-letnie mogą uczęszczać do żłobków i klubów dziecięcych. W przepisach brak jest rozróżnienia pomiędzy tymi dwoma formami usług, z takim wyjątkiem, że żłobki świadczą usługi przez 10 godzin dziennie na rzecz dzieci w wieku od 6 miesięcy do 3 lat, a kluby dziecięce dostępne są tylko przez 5 godzin dziennie i nie przyjmują dzieci młodszych niż 1 rok. Od czerwca 2013 przedłużono łączny wymiar urlopu wychowawczego, który obecnie wynosi jeden rok.

Dzieci w wieku 3-7 lat mogą uczęszczać do przedszkola lub oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych. Aby rozwiązać problem niedoboru miejsc w placówkach wczesnej edukacji i opieki, utworzono zespoły wychowania przedszkolnego i punkty przedszkolne, które świadczą usługi w niepełnym wymiarze godzin (minimum 3 godziny dziennie, 12 godzin w tygodniu) dla 3-7-latków. Edukacja przedszkolna jest obowiązkowa dla 5-latków. Prawo przewiduje świadczenie usług wczesnej edukacji i opieki w domu, lecz obecnie zarejestrowanych jest niewielu opiekunów dziennych.

Opłaty

Miesięczne opłaty (w tym wyżywienie) pobierane przez publiczne *żłobki* wynoszą 92 PPS, a w przypadku prywatnych *żłobków* finansowanych ze źródeł publicznych 205 PPS. *Przedszkole* jest nieodpłatne w wymiarze 5 godzin dziennie, jednak rodzice zobowiązani są pokryć koszty wyżywienia i dodatkowych godzin pobytu dzieci. Od września 2013 r. opłaty pobierane od rodziców za dodatkowe godziny wynoszą maksymalnie 0,41 PPS za godzinę.

PPS 1 = PLN 2.46209

Obecnie wprowadzane reformy

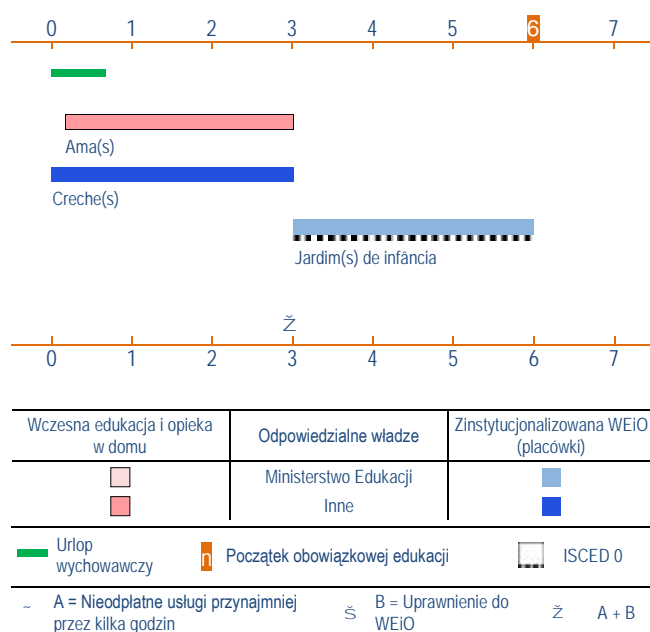
W latach 2009-2014 wiek rozpoczynania nauki w szkole podstawowej był stopniowo obniżany z 7 do 6 lat. W 2015 r. wszystkie 6-latki będą zobowiązane rozpocząć naukę w szkole. Od 2015 r. wszystkie 4-latki, a od 2017 r. wszystkie 3-latki będą uprawnione do edukacji przedszkolnej.

Portugalia

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Portugalii, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Creches*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *Jardim de infância*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2010/2011	Poniżej 1 roku	1 - latki	2 - latki	3 - latki	4 - latki	5 - latki
Ama(s) *	1,0	2,2	2,0	0,1	(-)	(-)
Creche(s) *	16,7	31,3	42,0	3,4	(-)	(-)
Jardim(s)-de-infância **	(-)	(-)	(-)	75,4	87,6	93,2
Razem	17,6	33,5	44,0	79,0	87,6	93,2

Źródła: * Ministério da Solidariedade, Emprego e Segurança Social, 2011; ** DGEEC – MEC, 2010/2011.

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	79,4	92,6	97,5	5,2	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	0,6	100	100

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Usługi wczesnej edukacji i opieki dla dzieci do lat 3 świadczone są przez placówki pn. *creches*. Istnieje również system uregulowanych prawnie usług wczesnej edukacji i opieki w domu dla dzieci w wieku od 3 miesięcy do 3 lat, które świadczone są przez nianie (*amas*) pracujące samodzielnie lub w ramach formalnych grup pn. „żłobki rodzinne”. Usługi opieki domowej i zinstytucjonalizowanej dla najmłodszych dzieci podlegają Ministerstwu Solidarności, Zatrudnienia i Opieki Społecznej. Dzieci w wieku od lat 3 są uprawnione do nieodpłatnej wczesnej edukacji w *jardim de infância*. Usługi te podlegają Ministerstwu Edukacji i Nauki. Poza usługami przedstawionymi na diagramie, działa również system objazdowej edukacji przedszkolnej (*educação pré-escolar itinerante*), skierowany do dzieci w wieku 3-5 lat mieszkających w obszarach wiejskich. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

Opłaty

Brak jest informacji nt. opłat pobieranych przez *amas* i *crèches*. Opłaty nie są pobierane za 5-godzinny pobyt w *jardim de infância* dziennie, lecz rodzice zobowiązani są pokryć koszty żywienia i dodatkowych godzin pobytu dziecka w przedszkolu.

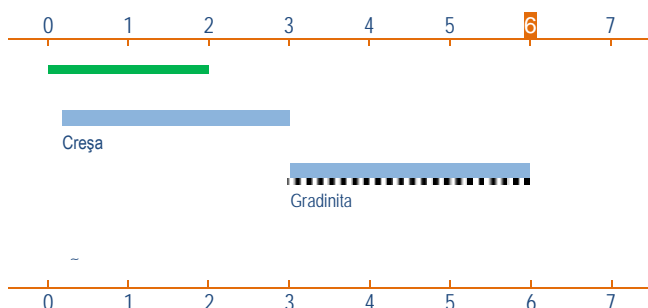
1 PPS = 0,814422 EUR

Brak obecnie wprowadzanych reform

Rumunia

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

Wczesna edukacja i opieka w domu	Odpowiedzialne władze	Zinstytucjonalizowana WEiO (placówki)
	Ministerstwo Edukacji Inne	
Urlop wychowawczy	Początek obowiązkowej edukacji	ISCED 0
~ A = Nieodpłatne usługi przynajmniej przez kilka godzin	≤ B = Uprawnienie do WEiO	≥ A + B

W niniejszym raporcie, w przypadku Rumunii, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *creșa*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *grădinița*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	66,7	78,4	85,7	77,3	5,8
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	18,7	89,4

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Usługi wczesnej opieki dla dzieci w wieku do lat 3 świadczone są przez placówki pn. *creșa*. Dzieci w wieku od 3 lat (czasem nawet w wieku od 2 lat) do 6 lat mogą uczęszczać do placówek pn. *grădinița*. Ministerstwo Edukacji Narodowej jest odpowiedzialne za wczesną edukację i opiekę dla dzieci w wieku powyżej 3 lat w *grădinița*. W przypadku dzieci młodszych niż 3-letnie, Ministerstwo to dzieli odpowiedzialność wraz z Ministerstwem Zdrowia i Ministerstwem Pracy, Rodziny, Opieki Społecznej i Osób Starszych.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat. Jednak przed wejściem w życie ustawy o edukacji narodowej 1/2011, rodzice mieli wybór i mogli zapisywać 6-latków do przedszkola lub do pierwszej klasy w szkole podstawowej.

Opłaty

Publiczne placówki wczesnej edukacji i opieki nie pobierają opłat, jednak rodzice płacą za wyżywienie dzieci, maksymalny koszt to 60 PPS w *creșa* i 82-127 PPS w *grădinița*. Dzieci z rodzin o niskim poziomie dochodów mogą otrzymywać darmowe posiłki.

Rodzice 2,5 % dzieci uczęszczających do prywatnych (samofinansujących się) *grădinița* płacą 127-1137 PPS za świadczone przez nie usługi.

1 PPS = 2,19865 RON

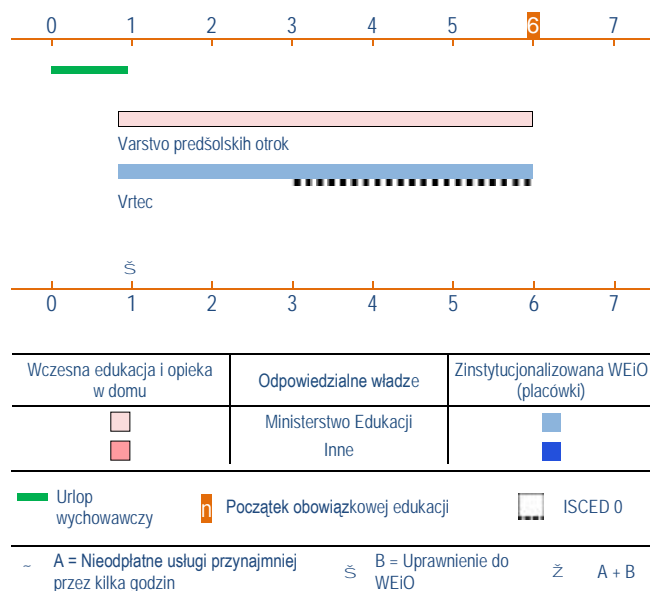
Obecnie wprowadzane reformy

Od września 2014 r. dzieci w wieku 5-6 lat będą uprawnione do miejsca w *grădinița*.

Słowenia

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Słowenii, odniesienia zarówno do młodszych, jak i starszych dzieci dotyczą tych uczęszczających do *vrtec*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2012/13	1-latki	2-latki	3-latki	4-latki	5-latki
Varstvo predšolskih otrok *	0,7	0,5	0,1	<0,1	<0,1
Vrtec **	42,1	69,2	83,6	93,6	92,9

Źródłos: * MIZS; ** Statistični urad RS, 2012/2013.

(%) Rok odniesienia 2011	3-latki	4-latki	5-latki	6-latki	7-latki
ISCED 0	82,8	88,9	90,7	6,3	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	93,2	97,5

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

W Słowenii występuje jednoetapowy system wczesnej edukacji i opieki, obejmujący dzieci w wieku od 11 miesięcy do 6 lat (kiedy to dzieci mają obowiązek rozpocząć naukę w szkole podstawowej). Usługi wczesnej edukacji i opieki świadczone są przez placówki pn. *vrta*, które podlegają Ministerstwu Edukacji, Nauki i Sportu. Ponadto działa system uregulowanych prawnie usług wczesnej edukacji i opieki w domu (*varstvo predšolskih otrok*), skierowany do tej samej grupy wiekowej dzieci, jednakże obejmuje on niewielki procent dzieci. Dzieci w wieku od 11 miesięcy są uprawnione do finansowanego ze źródeł publicznych miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki. Jednakże władze lokalne nie zawsze są w stanie zaspokoić popyt na miejsca dla młodszych dzieci.

Opłaty

Średnie miesięczne opłaty za usługi wczesnej edukacji i opieki w domu (*varstvo predšolskih otrok*), które są świadczone wyłącznie przez prywatnych usługodawców, wynoszą 364 PPS (w tym wyżywienie). Średnie miesięczne opłaty pobierane przez *vrtec* wynoszą 168 PPS, lecz mogą sięgać 505 PPS w przypadku dzieci w wieku poniżej 3 lat i 446 PPS w przypadku starszych dzieci. 3% dzieci uczęszcza do przedszkola nieodpłatnie.

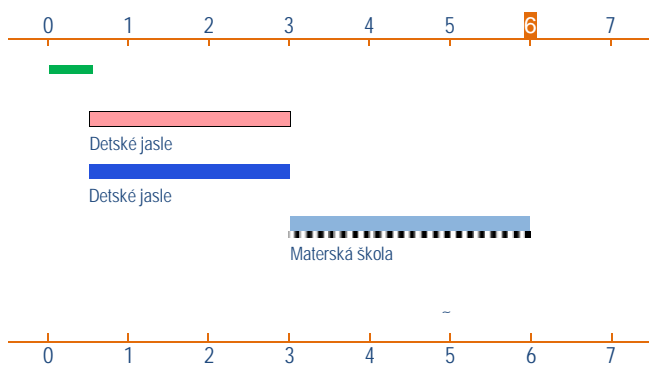
1 PPS = 0,823417 EUR

Brak obecnie wprowadzanych reform

Słowacja

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

Wczesna edukacja i opieka w domu	Odpowiedzialne władze	Zinstytucjonalizowana WEIO (placówki)
	Ministerstwo Edukacji	
	Inne	

Urlop wychowawczy
 Początek obowiązkowej edukacji
 ISCED 0

- A = Nieodpłatne usługi przynajmniej przez kilka godzin
 ≤ B = Uprawnienie do WEIO
 ≥ A + B

W niniejszym raporcie, w przypadku Słowacji, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *detské jasle*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *materská škola*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011/2012	1 - latki	2 - latki	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki
Materská škola	(-)	10,3	62,2	72,3	80,5	35,9

Źródło: UIPS, 2011/2012.

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	60,1	72,3	81,5	39,9	2,9
ISCED 1	(-)	(-)	0,0	50,2	92,7

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Dzieci w wieku do lat 3 mogą uczęszczać do państwowych (zewnętrznych) lub domowych placówek pn. *detské jasle*. Dzieci w wieku 3-6 lat (czasem nawet nieco młodsze) uczęszczają do placówek pn. *materské školy*, które podlegają Ministerstwu Edukacji. Poza usługami przedstawionymi na diagramie, działają również placówki pn. centra dla matek i dzieci (*materské/detské centrá*) dla najmłodszych dzieci (w wieku do lat 3). Placówki te zazwyczaj prowadzone są przez stowarzyszenia rodziców i nie są dotowane ze źródeł publicznych. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

Opłaty

Brak jest informacji nt. opłat pobieranych przez *detské jasle*. Średnie miesięczne opłaty za publiczne przedszkola (*materská škola*), do których uczęszcza 96% dzieci wynoszą 22-29 PPS (bez wyżywienia). Ostatni rok wczesnej edukacji i opieki jest nieodpłatny, lecz rodzice zobowiązani są pokryć koszty wyżywienia.

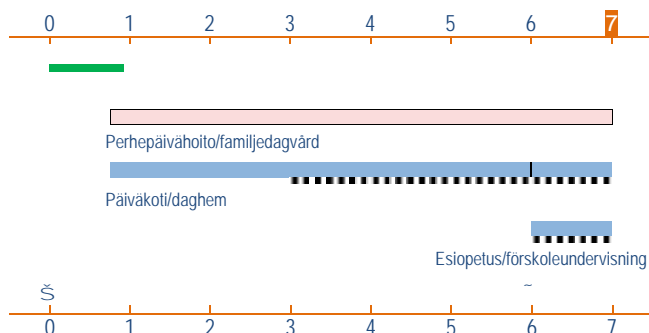
1 PPS = 0,688163 EUR

Brak obecnie wprowadzanych reform

Finlandia

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

Wczesna edukacja i opieka w domu	Odpowiedzialne władze	Zinstytucjonalizowana WEIO (placówki)
	Ministerstwo Edukacji Inne	
Urlop wychowawczy	Początek obowiązkowej edukacji	ISCED 0
- A = Nieodpłatne usługi przynajmniej przez kilka godzin	§ B = Uprawnienie do WEIO	z A + B

W niniejszym raporcie, w przypadku Finlandii, termin „młodsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *päiväkoti/daghem*, a „starsze dzieci” uczęszczają do *päiväkoti/daghem* i *esiopetus/förskoleundervisning*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	Poniżej 1 roku	1 - latki	2 - latki	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki
Päiväkoti/daghem	0,4	17,8	34,9	50,8	59,2	66,5	66,5
Perhepäivähoito/familjedagvård	0,5	12,0	16,7	17,0	14,3	11,0	3,2
Esiopetus/förskoleundervisning	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	98,4
Razem	1,0	29,7	51,6	67,7	73,5	77,7	98,4

Źródło: THL, 2011.

(%) Rok odniesienia 2011	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki	7 -latki
ISCED 0	48,7	57,4	66,7	97,8	1,6
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	0,4	96,2

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Obecnie wprowadzane reformy

Z dniem 1 stycznia 2013 r. Ministerstwo Edukacji i Kultury przejęło od Ministerstwa Spraw Społecznych i Zdrowia obowiązki w zakresie opracowywania przepisów, nadzorowania i administrowania wczesną edukacją i opieką.

Obecnie w sektorze wczesnej edukacji i opieki wprowadzana jest szeroko zakrojona reforma. W grudniu 2012 r. Ministerstwo Edukacji i Kultury powołało grupę roboczą odpowiedzialną za opracowanie projektu nowej ustawy o wczesnej edukacji i opiece.

Rząd przedstawił swój program w czerwcu 2011 r. który obejmował możliwość wprowadzenia]

Organizacja

Dzieci są uprawnione do finansowanego ze źródeł publicznych miejsca w placówce wczesnej edukacji i opieki od momentu zakończenia urlopu wychowawczego przez rodziców. Większość dzieci uczęszcza do centrów opieki dziennej (*päiväkoti/daghem*), świadczących usługi dla grupy wiekowej 0-7 lat. Usługi te podlegają Ministerstwu Edukacji i Kultury. Duży procent dzieci korzysta z uregulowanych prawnie usług wczesnej edukacji i opieki w domu (*perhepäivähoito/familjedagvård*). W roku poprzedzającym początek obowiązku szkolnego praktycznie wszystkie dzieci uczestniczą w edukacji przedszkolnej organizowanej przez centra opieki dziennej (*päiväkoti/daghem*) lub szkoły podstawowe (*perusopetus/grundläggande utbildning*).

Poza usługami przedstawionymi na diagramie, wiele władz lokalnych zapewnia usługi wczesnej edukacji i opieki dostępne dla wszystkich dzieci w ramach klubów dziecięcych i „otwartych centrów opieki dziennej”. Organizacje kościelne i pozarządowe również świadczą usługi wczesnej edukacji i opieki dostępne dla wszystkich dzieci. Kształcenie w szkole podstawowej (ISCED 1) rozpoczyna się w sierpniu w roku, w którym dziecko kończy 7 lat.

Opłaty

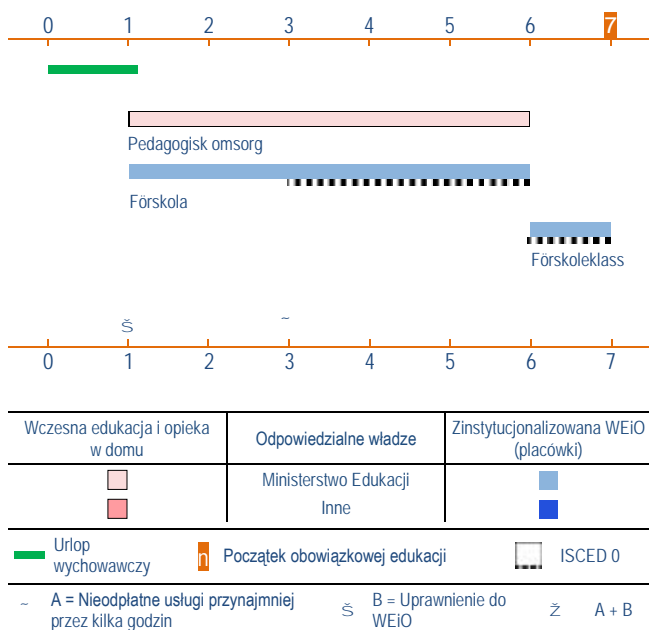
Te same przepisy dotyczą zinstytucjonalizowanych i domowych usług wczesnej edukacji i opieki. Maksymalne miesięczne opłaty obejmujące wyżywienie wynoszą 216 PPS i są uiszczane przez rodziców 27% dzieci. 16% rodziców nie ponosi opłat (THL, 2011). Edukacja przedszkolna – *esiopetus/förskoleundervisning* – w wymiarze pół dnia w ostatnim roku wczesnej edukacji i opieki jest nieodpłatna. Większość dzieci uczęszczających do placówek edukacji przedszkolnej również korzysta z odpłatnej opieki w drugiej połowie dnia. Nieodpłatne posiłki zapewniane są każdego dnia edukacji przedszkolnej.

1 PPS = 1,22499 EUR

obowiązkowej edukacji przedszkolnej. Decyzja rządu z listopada 2013 r. W sprawie wdrożenia programu polityki strukturalnej obejmowała wprowadzenie obowiązkowej edukacji przedszkolnej.

Krajowa podstawa programowa dla edukacji przedszkolnej jest obecnie modernizowana w kontekście szerszych reform programu nauczania w edukacji ogólnej. Nowa podstawa programowa zostanie opracowana do końca 2014 r., a nowe programy nauczania zostaną wprowadzone w sierpniu 2016 r.

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Szwecji, termin „młodsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *förskola*, natomiast „starsze dzieci” uczęszczają zarówno do *förskola*, jak i *förskoleklass*.

Poziomy uczestnictwa

(%)	1 -latki	2 -latki	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki
Förskola*	49,3	88,5	93,1	94,6	94,7	1,3
Pedagogisk omsorg**	2,1	3,7	3,6	3,3	3,0	(-)
Förskoleklass***	(-)	(-)	(-)	(-)	0,8	95,1
Total	51,4	92,2	96,7	97,9	98,5	96,4

* Rok odniesienia: 2012; ** Rok odniesienia: 2011; *** Rok odniesienia: 2012/2013
 Źródło: Skolverket, 2013.

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	92,0	94,0	95,3	95,4	1,3
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	1,2	96,8

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

System wczesnej edukacji i opieki obejmuje jednolite przedszkola (*förskola*) dla dzieci w wieku od 1 do 6 lat. Dzieci w wieku 6-7 lat mogą uczęszczać do oddziałów przedszkolnych (*förskoleklass*). *Förskoleklass* zazwyczaj jest blisko powiązany ze szkołą, do której uczeń będzie uczęszczał. Wszystkie wyżej wymienione usługi podlegają Narodowej Agencji ds. Edukacji. Ponadto działa system opieki pedagogicznej (*pedagogisk omsorg*) świadczonej przez zarejestrowanych opiekunów, która może być zorganizowana na wiele różnych sposobów (np. w domach opiekunów lub w innych miejscach). Opieka pedagogiczna jest uregulowana na mocy ustawy o edukacji, podobnie jak *förskola*. Poza usługami przedstawionymi na diagramie, wiele władz lokalnych oferuje usługi wczesnej edukacji i opieki w ogólnodostępnych przedszkolach (*öppna förskolan*), do których rodzice (lub opiekunowie) mogą uczęszczać razem z dziećmi. Dzieci w wieku od 1 roku są uprawnione do dotowanych ze źródeł publicznych usług wczesnej edukacji i opieki, natomiast dzieci wieku od lat 3 uprawnione są do nieodpłatnych usług. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 7 lat.

Opłaty

Te same przepisy dotyczą całego sektora wczesnej edukacji i opieki; maksymalne miesięczne opłaty wynoszą 110 PPS (w tym wyżywienie). Dzieci w wieku od lat 3 są uprawnione do minimum 525 godzin nieodpłatnej wczesnej edukacji i opieki (*allmän förskola*) rocznie. W praktyce oznacza to, że miesięczne opłaty za miejsce w pełnym wymiarze godzin są proporcjonalnie niższe niż te w przypadku dzieci poniżej 3 lat. Usługi *Förskoleklass* są nieodpłatne. Dzieci, których rodzice pracują lub uczą się mają prawo do finansowanego ze źródeł publicznych miejsca w placówce opieki po godzinach zajęć przedszkolnych (*fritidshem*).

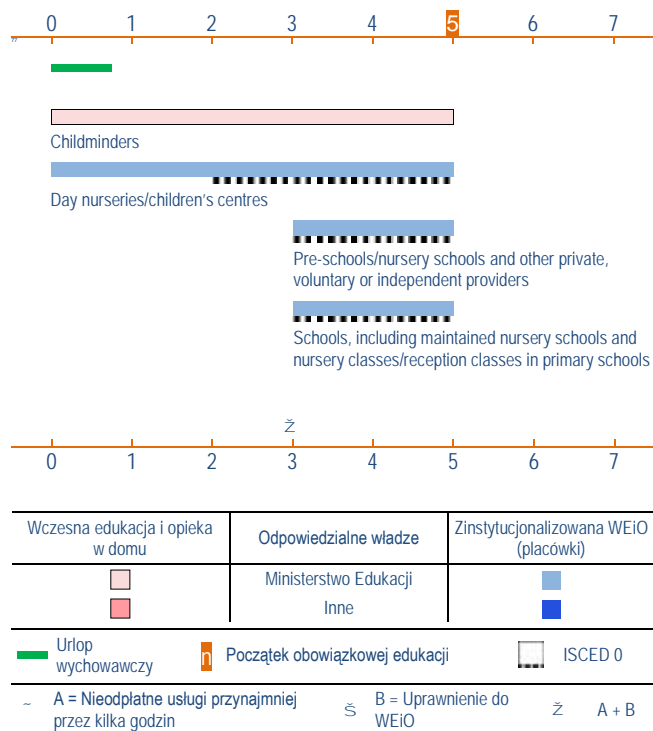
1 PPS = 11,4273 SEK

Brak obecnie wprowadzanych reform

Wielka Brytania – Anglia

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

Termin „młodsze dzieci” w niniejszym raporcie, w przypadku Anglii, odnosi się do usług dla dzieci w wieku poniżej 3 lat uczęszczających do *day nurseries* i *children's centres*. „Starsze dzieci” odnosi się do wielu publicznych lub prywatnych placówek (*pre-schools*, *nursery/reception classes* w szkołach podstawowych) oraz *day nurseries* i *children's centres*, które zapewniają nieodpłatne usługi wczesnej edukacji i opieki.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	Under 3	3-4 lat
Childminders	5,0	4,0
Day nursery	17,0	13,0
Playgroup or pre-school	7,0	15,0
Nursery school	5,0	14,0
Nursery class attached to a primary or infants' school	1,0	17,0
Reception class	(-)	29,0

Źródło: DfE, 2013.

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0*	85,7	67,4	1,2	0,0	(-)
ISCED 1*	(-)	29,7	98,5	99,2	99

* Dane dot. Wielkiej Brytanii (wszystkie części).

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Dzieci od urodzenia do wieku 5 lat (gdy rozpoczyna się obowiązkowe kształcenie) mogą uczęszczać do *day nurseries* lub *children's centres*, lub mogą być pod opieką opiekunów (*child-minders*). Dzieci w wieku od lat 3 uprawnione są do 15 godzin tygodniowo nieodpłatnych usług wczesnej edukacji i opieki. Z uprawnienia tego można korzystać w placówce dowolnego typu, jak przedstawiono na diagramie. Nieodpłatne usługi są również zapewniane większości 2-latków z defaworyzowanych grup. Departament Edukacji ustala standardy uczenia się, rozwoju i opieki nad dziećmi od urodzenia do wieku 5 lat we wszystkich typach placówek wczesnej edukacji i opieki.

Poza usługami przedstawionymi na diagramie, działają różne dodatkowe struktury, w tym *mother and toddler groups* (lub *playgroups*), *crèches* i *after-school/breakfast/activity clubs*.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 5 lat.

Opłaty

Dzieci w wieku powyżej 3 lat (i większość 2-latków z defaworyzowanych grup) uprawnione są do 15 godzin nieodpłatnych usług wczesnej edukacji i opieki tygodniowo przez 38 tygodni w roku.

Miesięczne opłaty za usługi wczesnej edukacji i opieki, świadczone przez *childminders* w pełnym wymiarze godzin, wahają się w poszczególnych regionach od 776 do 1046 PPS. W przypadku dzieci powyżej 3 lat, korzystających z uprawnienia do nieodpłatnych usług, opłaty spadają do 486-641 PPS za dodatkowe 25 godzin opieki. Miesięczne opłaty za usługi w pełnym wymiarze godzin pobierane przez *nursery schools* wynoszą 851-1063 PPS. W przypadku dzieci powyżej 3 lat, korzystających z uprawnienia do nieodpłatnych usług, opłaty spadają do 532-622 PPS.

1 PPS = 0,870992 GBP

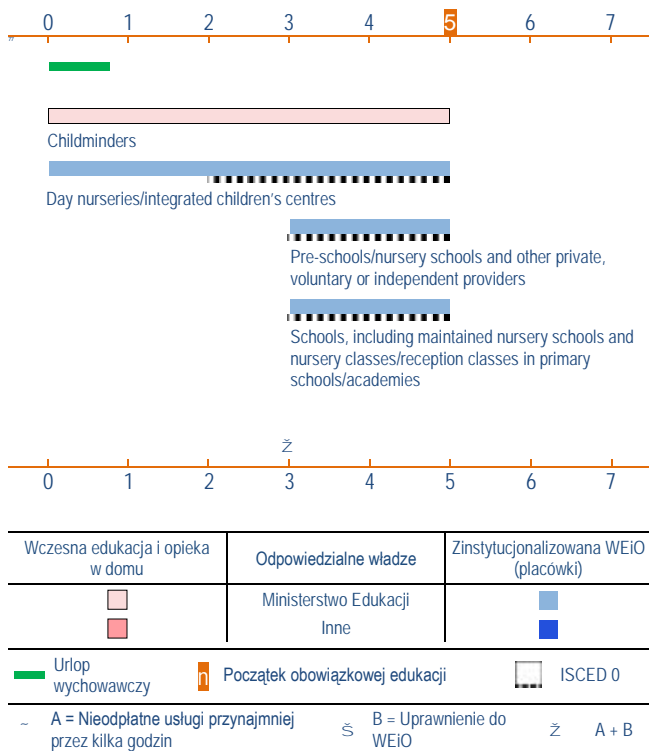
Obecnie wprowadzane reformy

Od września 2013 r. wszystkie 2-latki będące pod opieką i 2-latki z rodzin spełniających kryteria do otrzymywania nieodpłatnych posiłków w placówce (około 130 000 dzieci) uprawnione są również do wczesnej edukacji w wymiarze 15 godzin tygodniowo. Od września 2014, liczba miejsc dla 2-latków zostanie jeszcze zwiększona i obejmie ok. 260 000 dzieci (ok. 40% wszystkich 2-latków).

Wielka Brytania – Walia

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

Termin „młodsze dzieci” w niniejszym raporcie, w przypadku Walii, odnosi się do usług dla dzieci w wieku poniżej 3 lat uczęszczających do *day nurseries i children's centres*. „Starsze dzieci” odnosi się do wielu publicznych lub prywatnych placówek (*pre-schools, nursery/reception classes w szkołach podstawowych*) oraz *day nurseries i children's centres*, które zapewniają nieodpłatne usługi wczesnej edukacji i opieki.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2009	Under 3	3-4 lat
Childminders	5,0	3,0
Day nurseries/integrated children's centres	22,8	8,0
Playgroup or pre-school	10,0	12,0
Reception class	(-)	30,0
Nursery school	2,0	7,0
Nursery class attached to primary or infants' school	(-)	35,0

Źródło: Welsh Assembly Government, 2011.

(%) Rok odniesienia 2011	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki	7 -latki
ISCED 0 *	85,7	67,4	1,2	0,0	(-)
ISCED 1 *	(-)	29,7	98,5	99,2	99

* Dane dot. Wielkiej Brytanii (wszystkie części).

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Dzieci od urodzenia do wieku 5 lat (gdzie rozpoczyna się obowiązkowe kształcenie) mogą uczęszczać do *day nurseries* lub *children's centres*, lub mogą być pod opieką opiekunów (*child-minders*). Dzieci w wieku od lat 3 uprawnione są do 10 godzin tygodniowo nieodpłatnych usług wczesnej edukacji i opieki. Z uprawnienia tego można korzystać w placówce dowolnego typu, jak przedstawiono na diagramie. Nieodpłatne usługi są również zapewniane większości 2-latków z defaworyzowanych grup. Departament Edukacji i Umiejętności ustala standardy uczenia się, rozwoju i opieki nad dziećmi na etapie 'Early Years Foundation Phase' (od urodzenia do 7 lat) we wszystkich typach placówek wczesnej edukacji i opieki.

Poza usługami przedstawionymi na diagramie, działają różne dodatkowe struktury, w tym *mother and toddler groups* (lub *playgroups*), *crèches* i *after-school/breakfast/activity clubs*.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej (ISCED 1) rozpoczyna się w wieku 5 lat.

Opłaty

Dzieci w wieku powyżej 3 lat (i większość 2-latków z defaworyzowanych grup) uprawnione są do 10 godzin nieodpłatnych usług wczesnej edukacji i opieki tygodniowo przez 38 tygodni w roku.

Średnie miesięczne opłaty za usługi wczesnej edukacji i opieki, świadczone przez *childminders* w pełnym wymiarze godzin, wynoszą 763 PPS. W przypadku dzieci powyżej 3 lat, korzystających z uprawnienia do nieodpłatnych usług, opłaty spadają do 521 PPS za dodatkowe 27,5 godziny opieki.

Średnie miesięczne opłaty za usługi w pełnym wymiarze godzin pobierane przez *nursery schools* wynoszą 737 PPS. W przypadku dzieci powyżej 3 lat, korzystających z uprawnienia do nieodpłatnych usług, opłaty spadają do 496 PPS za dodatkowe 27,5 godziny opieki.

1 PPS = 0,870992 GBP

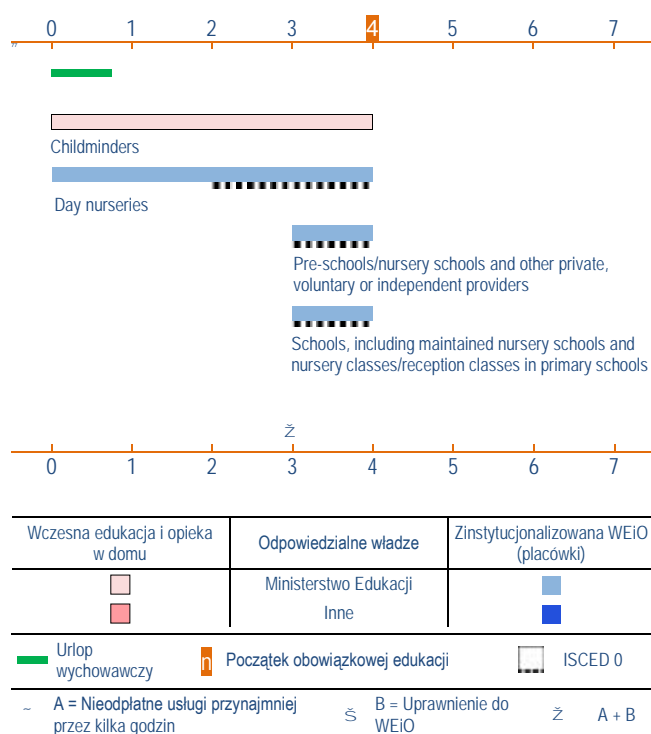
Brak obecnie wprowadzanych reform

Wielka Brytania – Irlandia Północna

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

Termin „młodsze dzieci” w niniejszym raporcie, w przypadku Irlandii Północnej, odnosi się do usług dla dzieci w wieku poniżej 3 lat uczęszczających do *day nurseries* i *children's centres*. „Starsze dzieci” odnosi się do wielu publicznych lub prywatnych placówek (*pre-schools*, *nursery/reception classes* w szkołach podstawowych) oraz *day nurseries* i *children's centres*, które zapewniają nieodpłatne usługi wczesnej edukacji i opieki.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki	7 -latki
ISCED 0*	85,7	67,4	1,2	0,0	(-)
ISCED 1*	(-)	29,7	98,5	99,2	99

* Dane dot. Wielkiej Brytanii (wszystkie części).

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Dzieci od urodzenia do wieku 4 lat (gdy rozpoczyna się obowiązkowe kształcenie) mogą uczęszczać do *day nurseries* lub *children's centres*, lub mogą być pod opieką opiekunów (*child-minders*). Dzieci w wieku od lat 3 uprawnione są do 12,5 godziny tygodniowo nieodpłatnych usług wczesnej edukacji i opieki. Z uprawnienia tego można korzystać w placówce dowolnego typu, jak przedstawiono na diagramie. Nieodpłatne usługi są również zapewniane większości 2-latków z defaworyzowanych grup. Departament Edukacji ustala standardy uczenia się, rozwoju i opieki nad dziećmi od urodzenia do wieku 4 lat we wszystkich typach placówek wczesnej edukacji i opieki.

Poza usługami przedstawionymi na diagramie, działają różne dodatkowe struktury, w tym *mother and toddler groups* (lub *playgroups*), *crèches* i *after-school/breakfast/activity clubs*.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 4 lat.

Opłaty

Dzieci w wieku powyżej 3 lat (i większość 2-latków z defaworyzowanych grup) uprawnione są do 12,5 godziny nieodpłatnych usług wczesnej edukacji i opieki tygodniowo przez 38 tygodni w roku.

Średnie miesięczne opłaty za usługi wczesnej edukacji i opieki świadczone przez *childminders* w pełnym wymiarze godzin wynoszą 627 PPS. W przypadku dzieci powyżej 3 lat, korzystających z uprawnienia do nieodpłatnych usług, opłaty spadają do 431 PPS za dodatkowe 27,5 godziny opieki.

Średnie miesięczne opłaty za usługi w pełnym wymiarze godzin pobierane przez *nursery schools* wynoszą 618 PPS. W przypadku dzieci powyżej 3 lat, korzystających z uprawnienia do nieodpłatnych usług, opłaty spadają do 425 PPS za dodatkowe 27,5 godziny opieki.

1 PPS = 0,870992 GBP

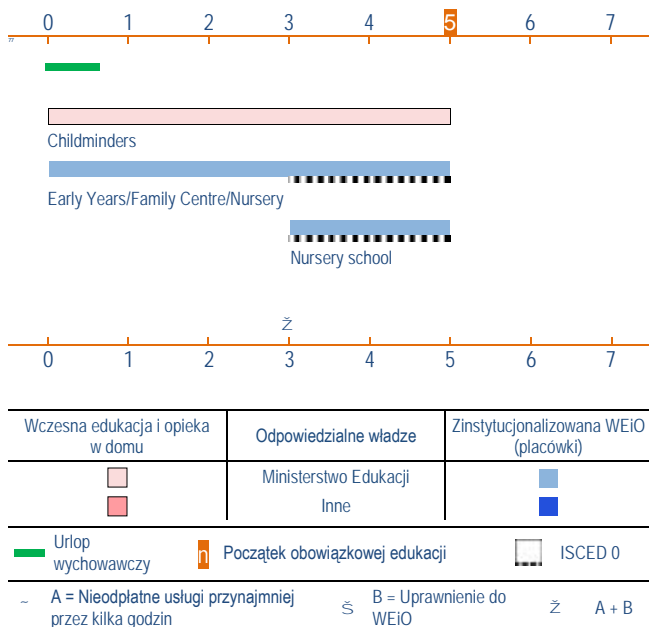
Obecnie wprowadzane reformy

W październiku 2013 r. Departament Edukacji opublikował dokument pt. 'Learning to Learn: a Framework for Early Years Education and Learning'. Dokument ten określa podstawę dla przyszłego planowania i rozwoju usług wczesnej edukacji i uczenia się, oraz poszerza zakres Foundation Stage (obecnie rok 1 i 2 obowiązkowej edukacji, wiek 4-6 lat) o jeden rok nieobowiązkowego przedszkola.

Wielka Brytania – Szkocja

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

Termin „młodsze dzieci” w niniejszym raporcie, w przypadku Szkocji, odnosi się do usług dla dzieci w wieku poniżej 3 lat uczęszczających do *early years, family centres* lub *nurseries*. „Starsze dzieci” odnosi się do wielu publicznych lub prywatnych placówek, które zapewniają nieodpłatne usługi wczesnej edukacji i opieki

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	Poniżej 1 roku	1-latki	2-latki	3-latki	4-latki	5-latki
Childminders	1,7	6,3	6,8		5,3	
Early Lat/ Family Centre	0,7	1,6	3,4		2,5	
Nursery schools/ nursery classes	3,5	15,7	37,8		41,2	
Razem	5,9	23,6	48,0		49,0	

Źródło: Care Inspectorate, 2012.

(%) Rok odniesienia 2011	3-latki	4-latki	5-latki	6-latki	7-latki
ISCED 0*	85,7	67,4	1,2	0,0	(-)
ISCED 1*	(-)	29,7	98,5	99,2	99

* Dane dot. Wielkiej Brytanii (wszystkie części).

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Obecnie wprowadzane reformy

Od sierpnia 2014 r. uprawnienie dla 3- i 4-latków (oraz niektórych 2-latków) zostanie zwiększone z 475 do 600 godzin. Następnie, w sierpniu 2015 r., obejmie szerszą grupę 2-latków na podstawie obecnego uprawnienia do nieodpłatnych posiłków w placówce (ok. 27% 2-latków).

Organizacja

Dzieci w wieku do lat 5 (gdy rozpoczyna się obowiązkowe kształcenie) mogą uczęszczać do *early years, family centres* lub *nurseries*, lub mogą być pod opieką opiekunów (*childminders*). Dzieci w wieku od lat 3 uprawnione są do 475 godzin nieodpłatnych usług wczesnej edukacji i opieki rocznie. Z uprawnienia tego można korzystać w placówce dowolnego typu, jak przedstawiono na diagramie. Nieodpłatne usługi są również zapewniane 2-latkom, które znajdują się pod opieką lub którymi opiekuje się ktoś bliski na podstawie wyroku sądu. Wszystkie placówki wczesnej edukacji i opieki muszą uwzględniać polityki i wytyczne opracowane przez niezależne organy odpowiedzialne za regulację usług WEiO (Care Inspectorate i Scottish Social Services Council). Organy te podlegają ministrom i poprzez ministrów szkockiemu parlamentowi. Szkocki rząd również publikuje wytyczne dla władz lokalnych w odniesieniu do świadczenia nieodpłatnych usług edukacji przedszkolnej.

Poza placówkami przedstawionymi na diagramie, działają różne dodatkowe struktury, w tym *playgroups, crèches, out-of-school clubs* i *holiday play schemes*.

Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 5 lat.

Opłaty

Dzieci w wieku powyżej 3 lat uprawnione są do 475 godzin nieodpłatnych usług wczesnej edukacji i opieki rocznie, które zazwyczaj świadczone są w wymiarze 2,5 godziny dziennie w roku szkolnym (12,5 godziny tygodniowo przez 38 tygodni w roku). Z uprawnienia tego można korzystać w placówkach przedstawionych na diagramie.

Średnie miesięczne opłaty za usługi wczesnej edukacji i opieki świadczone przez *childminders* w pełnym wymiarze godzin wynoszą 744 PPS (w tym wyżywienie). W przypadku dzieci powyżej 3 lat, korzystających z uprawnienia do nieodpłatnych usług, opłaty spadają do 510 PPS za dodatkowe 27,5 godziny opieki.

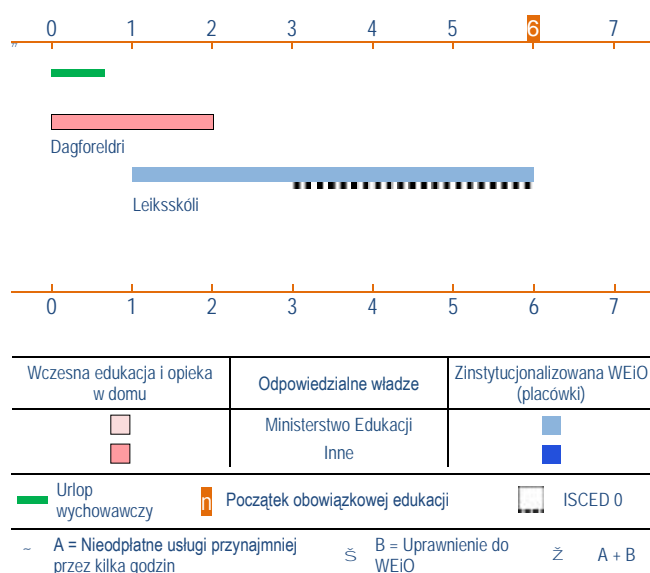
Średnie miesięczne opłaty za usługi w pełnym wymiarze godzin pobierane przez *early years/family centre* lub *nursery school* wynoszą 808 PPS (w tym wyżywienie). W przypadku dzieci powyżej 3 lat, korzystających z uprawnienia do nieodpłatnych usług, opłaty spadają do 518 PPS za dodatkowe 27,5 godziny opieki.

1 PPS = 0,870992 GBP

Islandia

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Islandii, terminy zarówno „młodsze”, jak i „starsze” dzieci odnoszą się do dzieci uczęszczających do *leiksskólí*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	Poniżej 1 roku	1 - latki	2 - latki	3 - latki	4 - latki	5 - latki
Dagforeldri	6,6	35,6	1,0			
Leiksskóli	1,0	29,0	97,0	99,0	98,0	97,0
Razem	7,6	64,6	98,0	99,0	98,0	97,0

Źródło: Hagstofa Islands, 2011.

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	95,5	96,8	95,8	0,1	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	0,4	98,1	98,8

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Dzieci w wieku od 1 roku do 6 lat mogą uczęszczać do centrów edukacji przedszkolnej (*Leiksskóli*), które podlegają Ministerstwu Edukacji. Działa również system uregulowanych prawnie i finansowanych ze źródeł publicznych usług wczesnej edukacji i opieki w domu (*Dagforeldri*) skierowany do najmłodszych dzieci (od urodzenia do wieku 2 lat), który podlega Ministerstwu Opieki Społecznej. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

Opłaty

Opłaty za wczesną edukację i opiekę nie są uregulowane na poziomie centralnym i są zróżnicowane w poszczególnych gminach. Na przykład opłata za 8-godzinny dzień w *Leiksskóli* w największej gminie (Reykjavík) wynosi ok. 140 PPS. Średnie miesięczne opłaty pobierane przez *Dagforeldri* wynoszą około 484 PPS (w tym wyżywienie).

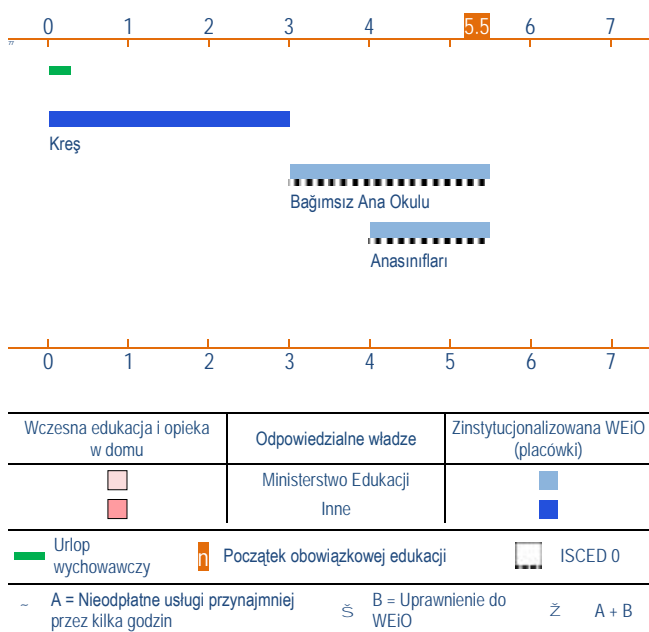
1 PPS = 185,843 ISK

Brak obecnie wprowadzanych reform

Turcja

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Turcji, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kreş*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *Bağımsız Ana Okulu* i *Anasınıfı*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	4,2	19,2	67,3	(-)	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	0,1	96,5	100

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Dzieci w wieku do lat 3 mogą uczęszczać do żłobków i centrów opieki dziennej (*Kreş*), które podlegają Ministerstwu Rodziny i Polityki Społecznej. Dzieci w wieku od 3 do 5½ lat uczęszczają do *Bağımsız Ana Okulu*. Ponadto dzieci w wieku od 4 do 5½ lat mogą uczęszczać do oddziałów przedszkolnych (*Anasınıfı*) w szkołach podstawowych. Zarówno *Bağımsız Ana Okulu* jak i *Anasınıfı* podlegają Ministerstwu Edukacji, a dokładnie Dyrekcji Generalnej ds. Kształcenia Obowiązkowego. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 5½ lat.

Opłaty

Te same przepisy dotyczą całego sektora wczesnej edukacji i opieki; minimalne miesięczne opłaty wynoszą 11 PPS, natomiast maksymalne opłaty wynoszą 218 PPS (w tym wyżywienie).

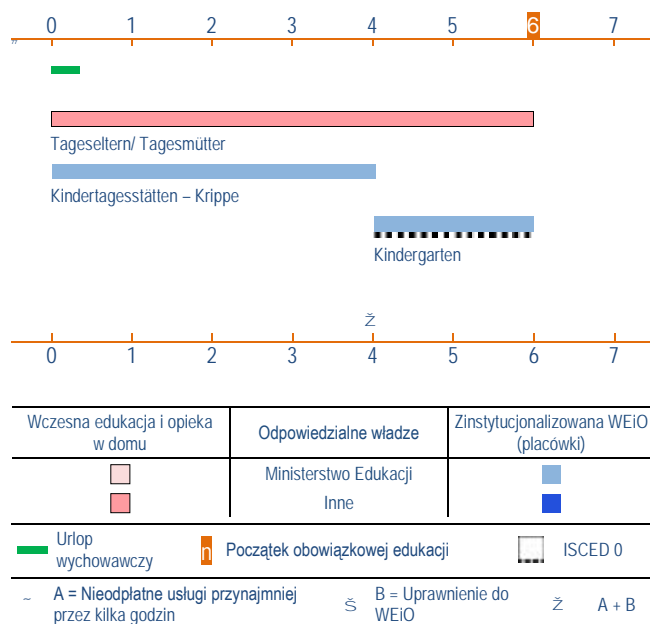
1 PPS = 1,37571 TL

Brak obecnie wprowadzanych reform

Liechtenstein

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Liechtensteinu, termin „młodsze dzieci” odnosi się do dzieci uczęszczających do *Kindertagesstätte – Krippe*, a „starsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *Kindergarten*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 - latki	5 - latki	6 - latki	7 - latki
ISCED 0	0,3	51,2	98,2	42,3	0,3
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	56,6	96

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Usługi wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku do lat 4 świadczone są przez placówki pn. *Kindertagesstätte/Kinderkrippe*. Działa również system uregulowanych prawnie usług wczesnej edukacji i opieki w domu, świadczonych przez opiekunów dziennych (*Tageseltern/Tagesmütter*). Dzieci w wieku od lat 4 uprawnione są do korzystania z *Kindergartens*, które na ogół są nieodpłatne. Wszystkie zinstytucjonalizowane usługi podlegają Ministerstwu Edukacji. *Kindergartens* działają jako niezależne placówki, lecz coraz silniejsza jest tendencja polegająca na integrowaniu ich ze szkołami podstawowymi. Poza głównymi placówkami przedstawionymi na diagramie, rodzice mogą korzystać z dodatkowych usług opieki nad dziećmi świadczonych przez centra opieki dziennej (*Tagesstrukturen*), usługi opieki „krótkoterminowej” (*Hütendienste*) i klubów dziecięcych (*Spielgruppen*). Usługi te świadczone są zazwyczaj przez 2-3 godziny dziennie i głównie przeznaczone są dla starszych dzieci, które uczęszczają przez 28 godzin w tygodniu do nieodpłatnych *Kindergartens*. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

Opłaty

Opłaty za wczesną edukację i opiekę są uregulowane prawnie. Minimalne miesięczne opłaty pobierane przez *Kinderkrippe* wynoszą 142 PPS, natomiast maksymalne opłaty sięgają 786 PPS (w tym wyżywienie). Publiczne *Kindergartens* uczęszczane przez 97% dzieci są nieodpłatne, jednak rodzice zobowiązani są pokryć koszty wyżywienia dzieci.

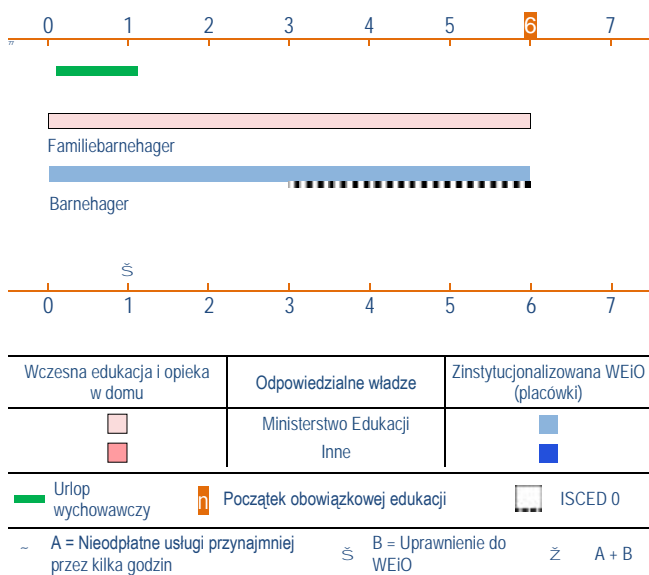
Opłaty za 1 godzinę opieki zapewnionej przez *Tageseltern/Tagesmütter* wynoszą maksymalnie 4 PPS, czyli maksymalne miesięczne opłaty mogą wynieść 664 PPS. W przypadku dzieci w wieku od 2 lat pobierane są opłaty za wyżywienie (4 PPS). Ponadto rodzice zobowiązani są zapłacić na rzecz agencji *Eltern-Kind-Forum* jednorazową opłatę wynoszącą 66 PPS oraz roczną składkę członkowską w wysokości 27 PPS.

1 PPS = 1,8312 CHF

Brak obecnie wprowadzanych reform

Norwegia

Diagram

W niniejszym raporcie, w przypadku Norwegii, terminy zarówno „młodsze”, jak i „starsze” dzieci odnoszą się do dzieci uczęszczających do *barnehager*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2012/2013	Poniżej 1 roku	1 -latki	2 -latki	3 -latki	4 -latki	5 -latki
Barnehager	3,5	65,6	87,4	94,1	96,2	96,9
Familiebarnehager	0,3	4,0	3,1	1,2	0,9	0,7

Źródło: BASIL, 2012/13.

(%) Rok odniesienia 2011	3 -latki	4 -latki	5 -latki	6 -latki	7 -latki
ISCED 0	95,1	97,1	97,4	0,8	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	99,9	99,5

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Organizacja

Większość dzieci uczęszcza do jednolitych centrów przedszkolnych (*barnehager*), które podlegają Ministerstwu Edukacji i Szkoleń. Ponadto działają przedszkola rodzinne (*familiebarnehager*), które świadczą usługi wczesnej edukacji i opieki w domu. Zarówno usługi wczesnej edukacji i opieki świadczonej w placówkach, jak i w domu, są uregulowane ustawą o przedszkolach. Poza usługami przedstawionymi na diagramie, działają również przedszkola otwarte (*åpne barnehager*), które są uregulowane powyższą ustawą w ograniczonym zakresie i są skierowane do dzieci, które nie mogą korzystać ze zwykłych przedszkoli. Dzieci w wieku od 1 roku są uprawnione do korzystania z usług WEiO finansowanych ze źródeł publicznych. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

Opłaty

Te same przepisy dotyczą całego sektora wczesnej edukacji i opieki. Maksymalne miesięczne opłaty wynoszą 200 PPS (koszty żywienia ustalane są na poziomie lokalnym). Powyższe opłaty odpowiadają najczęściej stosowanemu poziomowi opłat.

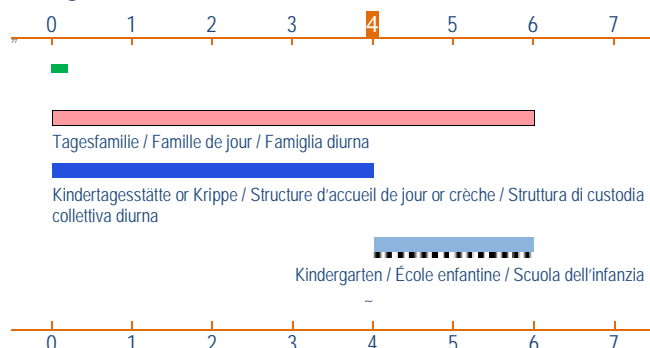
1 PPS = 11,6324 NOK

Brak obecnie wprowadzanych reform

Szwajcaria

Rok odniesienia 2012/13

Diagram

Wczesna edukacja i opieka w domu	Odpowiedzialne władze	Zinstytucjonalizowana WEiO (placówki)
	Ministerstwo Edukacji Inne	
Urlop wychowawczy	Początek obowiązkowej edukacji	ISCED 0
- A = Nieodpłatne usługi przynajmniej przez kilka godzin	§ B = Uprawnienie do WEiO	z A + B

W niniejszym raporcie, w przypadku Szwajcarii, termin „młodsze dzieci” odnosi się do tych uczęszczających do *Kindertagesstätte* lub *Krippe/Structure d'accueil de jour* lub *crèche/ Struttura di custodia collettiva diurna*. „Starsze dzieci” uczęszczają do *Kindergarten/ École enfantine/Scuola dell'infanzia*.

Poziomy uczestnictwa

(%) Rok odniesienia 2011	3 - latki	4 -latki	5 - latki	6 -latki	7 -latki
ISCED 0	3,4	40,3	93,9	54,8	0,9
ISCED 1	(-)	0,3	1,2	44,1	98,3

Źródło: Eurostat, UOE (dane pobrane w listopadzie 2013 r.).

Oplaty

Oplaty za usługi WEiO w domu są uregulowane prawnie w 10 kantonach w odniesieniu do usługodawców finansowanych ze źródeł publicznych oraz w 3 kantonach w odniesieniu do placówek prywatnych (samofinansujących się). Oplaty wynoszą od 109 PPS (w kantonach o najniższym poziomie minimalnym opłat) do 1365 PPS (w kantonach, gdzie obowiązują najwyższe opłaty). Oplaty pobierane przez publiczne placówki są uregulowane w 9 kantonach, opłaty pobierane przez finansowane ze źródeł publicznych prywatne placówki są uregulowane w 11 kantonach, a opłaty pobierane przez prywatne (samofinansujące się) placówki są uregulowane w 3 kantonach. Oplaty wynoszą od 109 PPS (w kantonach o najniższym poziomie minimalnym opłat) do 1365 PPS (w kantonach, gdzie obowiązują najwyższe opłaty). Obowiązkowa WEiO w *Kindergarten/École enfantine/ Scuola dell'infanzia* jest nieodpłatna. Średni wymiar świadczonych usług wynosi 20 godzin tygodniowo.

Organizacja

Ze względu na federalną strukturę państwa, system wczesnej edukacji i opieki w Szwajcarii jest silnie zdecentralizowany i zróżnicowany w poszczególnych 26 kantonach. Możliwe jest jednak wyodrębnienie cech wspólnych dla całego systemu.

W zinstytucjonalizowanym systemie WEiO, placówki (*Kindertagesstätten* lub *Krippen/Structures d'accueil collectif de jour* lub *crèches/Strutture di custodia collettiva diurna*) przyjmują dzieci w wieku od 3,5 miesięcy do 4 lat (czas rozpoczynania obowiązkowego kształcenia). W niektórych kantonach usługi te są dostępne również dla dzieci w wieku do 5 lub 6 lat w formie dodatkowych godzin opieki. Dostępne są również usługi WEiO w domu (*Tagesfamilie/Famille de jour/Famiglia diurna*) dla dzieci w wieku od 3,5 miesięcy do czasu rozpoczęcia obowiązkowego kształcenia, jak również dla starszych dzieci. Większość placówek dla najmłodszych dzieci podlega ministerstwu spraw społecznych w poszczególnych kantonach, natomiast w kilku kantonach nadzór sprawowany jest przez ministerstwo edukacji.

Po osiągnięciu wieku rozpoczynania obowiązkowej edukacji, czyli w większości kantonów w wieku 4 lat (w kilku w wieku 5 lub 6 lat), dzieci zobowiązane są uczęszczać do placówek przedszkolnych (*Kindergärten/Ecoles enfantines/Scuole dell'infanzia*), które podlegają ministerstwu edukacji w poszczególnych kantonach. Kształcenie na poziomie szkoły podstawowej rozpoczyna się w wieku 6 lat.

W większości kantonów, jako uzupełnienie obowiązkowego kształcenia, dostępne są odpłatne usługi opieki po godzinach obowiązkowych zajęć (*Schulergänzende Betreuung/Accueil parascolaire/ Strutture di custodia parascolastiche*) w ramach tych usług dzieci otrzymują również jeden posiłek dziennie.

Obecnie wprowadzane reformy

15 z 26 kantonów podpisało umowę pomiędzy kantonami w sprawie harmonizacji obowiązkowego kształcenia (*Umowa HarmoS*), która ma na celu zapewnienie zharmonizowanych przepisów w zakresie określonych punktów odniesienia w edukacji. W odniesieniu do wczesnej edukacji i opieki, umowa spowoduje wprowadzenie obowiązkowej edukacji przedszkolnej dla dzieci w wieku od lat 4 oraz odpłatnej dodatkowej opieki poza godzinami zajęć, która zaspokoi lokalne potrzeby od roku szkolnego 2015/16.

1 PPS = 1,8312 CHF

PODZIĘKOWANIA

AGENCJA WYKONAWCZA DS. EDUKACJI, KULTURY I SEKTORA AUDIOWIZUALNEGO

EDUCATION AND YOUTH POLICY ANALYSIS

Avenue du Bourget 1 (BOU2)
B-1049 Brussels
(<http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice>)

Redaktor zarządzająca

Arlette Delhaxhe

Autorzy

Akvile Motiejunaite and Daniela Kocanova (tymczasowe zastępstwo)

Autorzy

Olga Borodankova, Olga Ducout, Sylwia Czort, Daniela Kocanova i Akvile Motiejunaite
z udziałem Marie-Pascale Balcon, Ania Bourgeois i Aniko Vargova

Ekspert zewnętrzny

Christian Monseur (analiza wtórna baz danych PISA i PIRLS)

Układ graficzny i rysunki

Patrice Brel

Koordynator produkcji

Gisèle De Lel

EUROSTAT

Units 'Population' (F2), 'Labour Market' (F3), 'Quality of life' (F4) oraz
'Statistics on Education, Health and Social Protection' (F5)

KRAJOWE BIURA EURYDICE

AUSTRIA

Eurydice-Informationsstelle
Bundesministerium für Bildung und Frauen
Abt. IA/1b
Minoritenplatz 5
1014 Wien
Wkład biura: Marisa Krenn-Wache (ekspert)

BELGIA

Unité Eurydice de la Fédération Wallonie-Bruxelles
Ministère de la Fédération Wallonie-Bruxelles
Direction des relations internationales
Boulevard Léopold II, 44 – Bureau 6A/012
1080 Bruxelles
Wkład biura: Opracowanie zespołowe; eksperci: Nicole Roland (Office de la Naissance et de l'Enfance), Anne-Marie Dieu (Observatoire de l'Enfance, de la Jeunesse et de l'Aide à la Jeunesse), Philippe Pirlot (inspektor)

Eurydice Vlaanderen
Departement Onderwijs en Vorming/
Afdeling Strategische Beleidsondersteuning
Hendrik Consciencegebouw
Koning Albert II-laan 15
1210 Brussel
Wkład biura: Veronique Adriaens i Arif Akgonul (edukacja przedszkolna), Christele Van Nieuwenhuyzen (opieka nad dziećmi), Marie-Anne Persoons (koordynacja)
Eurydice-Informationsstelle der Deutschsprachigen Gemeinschaft
Autonome Hochschule in der DG
Monschauer Strasse 57
4700 Eupen
Wkład biura: Stéphanie Nix

BULGARIA

Biuro Eurydice
Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich
Biuro ds. Planowania i Badań Edukacyjnych
15, Graf Ignatiev Str.
1000 Sofia
Wkład biura: Opracowanie zespołowe

CHORWACJA

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
Donje Svetice 38
10000 Zagreb
Wkład biura: Duje Bonacci

CYPR

Biuro Eurydice
Ministerstwo Edukacji i Kultury
Kimonos and Thoukydidou
1434 Nicosia
Wkład biura: Christiana Haperi; eksperci: Andrie Gavrielidou (Departament Edukacji Przedszkolnej, Ministerstwo Edukacji i Kultury) i Irene Papatheodoulou (Ministerstwo Pracy i Ubezpieczeń Społecznych)

REPUBLIKA CZESKA

Biuro Eurydice
Centrum Współpracy Międzynarodowej w Edukacji
Dům zahraniční spolupráce
Na Poříčí 1035/4; 110 00 Praha 1
Wkład biura: Petra Prchlíková, Helena Pavlíková, Jaroslava Lojdová; eksperci zewnętrzni: Irena Borkovcová (Czeski Inspektorat Szkół), Jiřina Kocourková (Uniwersytet Karola w Pradze)

DANIA

Biuro Eurydice
Duńska Agencja ds. Uniwersytetów i Internacjonalizacji
Bredgade 43
1260 København K
Wkład biura: Duńskie Ministerstwo Edukacji

ESTONIA

Biuro Eurydice
Dział Analiz
Ministerstwo Edukacji i Badań
Munga 18
50088 Tartu
Wkład biura: Kersti Kaldma (koordynacja); ekspert: Tiina Peterson (główny ekspert, Ministerstwo Edukacji i Badań)

FINLANDIA

Biuro Eurydice
Fiński Krajowy Urząd ds. Edukacji
P.O. Box 380
00531 Helsinki
Wkład biura: Petra Packalen (koordynacja) we współpracy z ekspertami ds. WEiO w Ministerstwie Edukacji i Kultury

BYŁA REPUBLIKA MACEDONII

Narodowa Agencja Europejskich Programów Edukacyjnych i Mobilności
Porta Bunjakovec 2A-1
1000 Skopje

FRANCJA

Unité française d'Eurydice
Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enseignement supérieur et de la Recherche
Direction de l'évaluation, de la prospective et de la performance
Mission aux relations européennes et internationales
61-65, rue Dutot
75732 Paris Cedex 15
Wkład biura: Annick Kieffer (ekspert)

NIEMCY

Eurydice-Informationsstelle des Bundes
EU Bureau of the German Ministry for Education i Badań
Rosa-Luxemburg-Str.2
10178 Berlin
Wkład biura: Hannah Gebel;
ekspersi: Nicole Klinkhammer, Birgit Riedel, Antonia Scholz, Carolyn Seybel (International Centre Early Childhood Education and Care (ICEC), German Youth Institute)

Eurydice-Informationsstelle der Länder im Sekretariat der Kultusministerkonferenz
Graurheindorfer Straße 157
53117 Bonn
Wkład biura: Thomas Eckhardt i Brigitte Lohmar

GRECJA

Biuro Eurydice
Ministerstwo Edukacji i Wyznań
Dyrekcja ds. Unii Europejskiej
37 Andrea Papandreou Str. (Office 2172)
15180 Maroussi (Attiki)
Wkład biura: Athina Plessa – Papadaki (Director), Anna Krompa (P.O. Kierownika Biura)

WĘGRY

Krajowe Biuro Eurydice
Węgierski Instytut Badań i Rozwoju Kształcenia
Szalay u. 10-14
1055 Budapest
Wkład biura: Mária Szabóné Pákozdi (ekspert)

ISLANDIA

Biuro Eurydice
Instytut Badań Edukacyjnych
Borgartúni 7a
105 Reykjavík
Wkład biura: Óskar Haukur Nielsson

IRLANDIA

Eurydice Unit
Department of Education and Skills
International Section
Marlborough Street
Dublin 1
Wkład biura: Catherine Hynes (Principal Officer, Early Years Education Policy Unit, Department of Education & Skills)

WŁOCHY

Unità italiana di Eurydice
Istituto Nazionale di Documentazione, Innovazione e Ricerca Educativa (INDIRE)
Agenzia Erasmus+
Via C. Lombroso 6/15
50134 Firenze
Wkład biura: Erika Bartolini

ŁOTWA

Biuro Eurydice
Państwowa Agencja Rozwoju Edukacji
Valņu street 3
1050 Rīga
Wkład biura: Opracowanie zespołowe; ekspert zewnętrzny:
Tija Zīriņa (Rīga Teacher Training and Educational Management Academy)

LIECHTENSTEIN

Informationsstelle Eurydice
Schulamts des Fürstentums Liechtenstein
Austrasse 79
Postfach 684
9490 Vaduz
Wkład biura: National Eurydice Information Centre/National Unit

LITWA

Biuro Eurydice
National Agency for School Evaluation
Didlaukio 82
08303 Vilnius
Wkład biura: Opracowanie zespołowe; eksperci zewnętrzni:
Laimutė Jankauskienė (Ministerstwo Edukacji i Nauki),
Regina Sabaliauskienė (Centre for Innovative Education)

LUKSEMBURG

Unité d'Eurydice
Ministère de l'Éducation nationale et de la Formation professionnelle (MENFP)
29, rue Aldringen
2926 Luxembourg

MALTA

Biuro Eurydice
Dział Badań i Rozwoju
Ministerstwo Edukacji i Zatrudnienia
Great Siege Rd.
Floriana VLT 2000
Wkład biura: Angélique Dibben

CZARNOGÓRA

Biuro Eurydice
Rimski trg bb
81000 Podgorica

HOLANDIA

Eurydice Nederland
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Directie Internationaal Beleid
Etage 4 – Kamer 08.022
Rijnstraat 50
2500 BJ Den Haag

NORWEGIA

Biuro Eurydice
Ministerstwo Edukacji i Badań
ALK-avd., Kunnskapsdepartementet
Kirkegata 18
P.O. Box 8119 Dep.
0032 Oslo
Wkład biura: Opracowanie zespołowe

POLSKA

Biuro Eurydice
Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji
ul. Mokotowska 43
00-551 Warszawa
Wkład biura: Magdalena Górowska-Fells;
ekspert krajowy: Ewa Brańska

PORTUGALIA

Unidade Portuguesa da Rede Eurydice (UPRE)
Ministério da Educação e Ciência
Direcção-Geral de Estatísticas da Educação e Ciência (DGEEC)
Av. 24 de Julho, 134
1399-054 Lisboa
Wkład biura: Isabel Almeida, Carina Pinto; spoza Biura:
Carina Metelo, João Gonçalves, Nuno Rodrigues, Joaquim Santos, João Matos, Fernando Egídio Reis, Pedro Cunha, Eulália Alexandre

RUMUNIA

Biuro Eurydice
Narodowa Agencja Programów Wspólnotowych w Dziedzinie Kształcenia i Szkolenia Zawodowego

Universitatea Politehnică București
Biblioteca Centrală
Splaiul Independenței, nr. 313
Sector 6
060042 București
Wkład biura: Veronica – Gabriela Chirea, we współpracy z ekspertami:
· Viorica Preda (Ministerstwo Edukacji Narodowej)
· Mihaela Greu (Ministerstwo Pracy, Rodziny, Pomocy Społecznej i Seniorów)

SERBIA

Ministarstvo prosvete i nauke
Nemanjina 22-26
11000 Belgrade

SŁOWACJA

Biuro Eurydice
Słowacka Organizacja Naukowa ds. Współpracy Międzynarodowej
Svoradova 1
811 03 Bratislava
Wkład biura: Marta Ivanova, Martina Račková we współpracy z ekspertem zewnętrznym Viera Hajduková

SŁOWENIA

Biuro Eurydice
Ministerstwo Edukacji, Nauki, Kultury i Sportu
Biuro ds. Rozwoju Edukacji
Masarykova 16
1000 Ljubljana
Wkład biura: Barbara Kresal Sterniša; eksperci: Maša Vidmar (Narodowy Instytut Edukacyjny) i Nada Požar Matijašič (Ministerstwo Edukacji, Nauki i Sportu)

HISZPANIA

Eurydice España-REDIE
Centro Nacional de Innovación e Investigación Educativa (CNIIE)
Ministerio de Educación, Cultura y Deporte
c/General Oraa 55
28006 Madrid
Wkład biura: María Rodríguez Moneo, Montserrat Grañeras Pastrana, Natalia Gil Novoa, Flora Gil Traver, Patricia Díaz-Caneja Sela (ekspert)

SZWECJA

Biuro Eurydice
Universitets- och högskolerådet/ Szwedzka Rada Szkolnictwa Wyższego
Universitets- och högskolerådet
Box 45093
104 30 Stockholm
Wkład biura: Opracowanie zespołowe

SZWAJCARIA

Fundacja na rzecz Współpracy Konfederacyjnej
Dornacherstrasse 28A
Postfach 246
4501 Solothurn
Wkład biura: Eksperci: Veronika Neruda (Swiss conference of cantonal directors of social affairs) i Alexander Gerlings (Swiss conference of cantonal ministers of education)

TURCJA

Biuro Eurydice
MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı (SGB)
Eurydice Türkiye Birimi, Merkez Bina 4. Kat
B-Blok Bakanlıklar
06648 Ankara
Wkład biura: Osman Yıldırım Uğur, Dilek Güleçyüz; ekspert: Associate professor Ferudun Sezgin

WIELKA BRYTANIA

Eurydice Unit for England, Wales and Northern Ireland
Centre for Information and Reviews
National Foundation for Educational Research (NFER)
The Mere, Upton Park
Slough, Berkshire, SL1 2DQ
Wkład biura: Claire Sargent i Maureen Heron

Eurydice Unit Scotland
c/o Intelligence Unit
Education Analytical Services
Scottish Government
Area 2D South, Mail point 28
Victoria Quay
Edinburgh EH6 6QQ
Wkład biura: Opracowanie zespołowe

Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie, 2014

Raport prezentuje dane z dziedziny wczesnej edukacji i opieki w 32 krajach europejskich przedstawione w postaci wskaźników obejmujących m.in. regulacje prawne, statystyki, strukturę systemów edukacji i opieki nad najmłodszymi dziećmi, a także ich organizację oraz poziom finansowania. Z publikacji dowiemy się, między innymi, w jakim wieku rozpoczyna się edukację przedszkolną, jaki odsetek dzieci uczęszcza do placówek wczesnej edukacji i opieki w poszczególnych krajach, jak kraje radzą sobie z niemal powszechnym w Europie brakiem miejsc w żłobkach oraz ile rodzice płacą za opiekę nad dzieckiem w krajach, w których nie jest ona dostępna bezpłatnie. W raporcie uchwycono również pewne trendy w europejskiej edukacji – wczesna edukacja i opieka w Europie stają się coraz bardziej powszechne i dotyczą coraz młodszych dzieci, a instytucje opiekuńcze coraz częściej przekształcają się w placówki edukacyjne łączące opiekę z elementami nauki.

Sieć Eurydice służy osobom zaangażowanym w tworzenie polityki edukacyjnej na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym, oraz pracownikom instytucji Unii Europejskiej. Koncentruje się głównie na strukturze i organizacji systemów edukacji w Europie. Publikacje sieci Eurydice to zwłaszcza opisy krajowych systemów edukacji, badania porównawcze na temat różnych aspektów edukacji oraz wskaźniki i dane statystyczne. Publikacje dostępne są nieodpłatnie na stronie internetowej Eurydice, możliwe jest również zamówienie wersji drukowanych. <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice>

